

$\frac{I}{14}$

Mit. k. Inv. št. 47⁸⁵

LETOPIS MATICE SLOVENSKE

ZA LETO 1893.

UREDIL

ANTON BARTEL

ZALOŽILA IN IZDALA

MATICA SLOVENSKA⁸⁵

V LJUBLJANI
NATISNILA „NARODNA TISKARNA“
1893

Vsebina.

	Na strani:
1. Janko Barle: Iz narodne zakladnice	1— 57.
2. Ivan Steklasa: Ivan Lenkovič	58—110.
3. † Anton Raič: Južnoavstrijske dežele za prvih let vladanja Leopolda I. (I. del)	111—163.
4. Fr. Goestl: Pijanost in blaznost	164—172.
5. Ivan Šubie: Gorenjska kotlina in ljubljanski vodovod	173—219.
6. Ivan Tomšič: Bibliografija slovenska	220—235.
7. Evgen Lah: Letopis „Matiče Slovenske“:	
I. Poročilo o delovanji „Matiče Slovenske“ v dobi od 1/11. 1892 do 31/10. 1893. leta	236—245.
II. Računsko poročilo	246—251.
III. Poročilo o društveni knjižnici	252—256.
IV. Upravništvo „Matiče Slovenske“ za l. 1893.	257—258.
V. Imenik društvenikov „Matiče Slov.“ l. 1893.	259—303.
VI. Umrli ustanovniki	303.
VII. Društva, katera z „Matico Slovensko“ zamenjujejo knjige	304.
VIII. Društvena književna zaloga	305—306.

Opazka. Životopis bivšega Matičinega predsednika, umrlega častnega kanonika in profesorja Jožefa Marna prinese „Letopis“ pri hodnjega leta.

D 143

C/661

E. 5103974

Iz národne zakladnice.

Nabral po Beli Krajini Janko Barlé.

svedočen o znamenitosti besednih zbirk, počel sem tudi jaz nabirati po naši lepi Beli Krajini besede, imena, reke, pregovore in drugo národno blago, katerega evo nekoliko tu priobčujem. Bela Krajina se lehkó ponosi, da ima še dobro ohranjeno národno življenje in običaje, a baš to, kar bodem sedáj priobčil, svedoči, da je tudi jezik njen bogat in nepokvarjen, vsaj menj kakor drugód.

V svoji zbirki sem marsikaj primerjal z drugimi slovenskimi jeziki, a posebno često sem rabil tudi „Potno torbo“. Menim, da sem to storil dobro, ker je s tem olajšano delo ónemu, kateri bode hotel razne izraze drobneje preiskovati. Posebno hvalo izrekam veleč. g. France-tu S. Lekšé-tu, kapelanu v Vojniku in znanemu slovenskemu jezikoslovcu, kateri mi je celo delce pregledal in marsikaj pristavil, a ravno takó zahvaljujem tudi g. Jožefa Lavrina, pravoslovca na Dunaji in Mat. Totera v Gribljah, katera sta me pri delu podpirala. Bilo jim na čast!

I. Besede.¹⁾

ábrenk, -a, m., (Drašiči), cvet od raznih dreves, n. pr. pri orehu, grabru, hrastu, leski, n. Kätzchen. Prim. *klobásice*.

ánti, *ánte*, adv. (Podzemelj in drugod po Beli Krajini), menda vendar: „Včera potrošil sem tri rajnčke (gld.)!“ — „ánte

¹⁾ Ker rabim mnogokrat „Letopise Matice slovenske l. 1875., 1879. in 1880., v katerih je Erjavčeva „Potna torba“, navajal jih bodem le okrajšano z L. —; a za Vuka Stef. Karadžića „Srpski riječnik“, rabil bodem le V.

- nisi!" t. j. menda vendar nisi. Okoli Ljutomera je *unti* = kajpada: „Prideš!“ — „Unti pa“ t. j. seveda. (Lekše.)
- bábica**, -e, f. (Griblje), ajdovo zrno, katero ni povse polno in pa debeláčni (turšični) štok, na katerem je le malo zrnja. V Metliki je *bábica* na pol zrelo ajdovo zrno.
- bábica**, -e, f. (Podzemelj), stojalo, na katerem se kleplje kosa; zadostuje samó oni košček železa, kateri se zabode v zemljo na travniku, da se na njem kleplje. Onemu kladivcu, s katerim klepljejo koso, govoré *klépač-a* m. Na Tolminskem zovejo *bábico okóvina*, prim. L 1880, str. 162. V gorenji savinski dolini je le železo *babica*, a stojalo, na katerem se sedi in kleplje, so pa *klepe*.
- báliga**, -e, f. (Griblje), konjski odpadki. Hrvat Biankini piše v svoji knjigi „O uzgoju i njegovanju cvieća“ str. 8: *konjske galebe ili balege*. V. ima *bàlega* za Viehkoth v obče (stercus), a ne samo konjski, zató *balèganje* n. Kothmachten in *balegati-am* misten. Prim. tudi malorus *bałoh* in *bałyga*, *belega*. Beseda je najbrž romanska, prim. francos. balayures, Kehricht in rum. balege.
- bánčiti**, -im, (Krupa), zvečer dolgo čuti; na Primostku tudi *zbánčiti*-im se, zbuditi se po noči, takó da ne moreš več zaspati. Prim. staroslov. *vazbznati* erwachen.
- bánta**, -e, f. (Krupa), sitnost. Kajkavcem rabi gl. *bentúvati-ujem*, sitnariti, vznemirovati.
- baríгла**, -e, f. (Drašiči), sod, kateri drži kakovih petnajst vederc.
- báril**, -a, m. (Drašiči), majhen sodček v obliki barilca ali „putrha“; Adleščanom *báril* = putrh. (Šašel: Zgodovina adlešiške fare str. 41.)
- bávta**, -e, f. (Podzemelj), mala sekirica. Beseda je priromala med Slovane iz Turškega. Čiči poznajo *balto*, Madžari *balta*, Turki *balta*, *baltak*. Prim. Dr. J. Sket v Kresu, VI., str. 257, več v Miklošič: Etym. W. str. 7.
- béčalo**, -a, n. (Gradec), otrocé, katero često kriči in plače.
- béčati**, -im, (Gradec), kričati, dreti se. Erjavec je zapisal zató v Krnu gl. *prasčati*-im. L. 1880, str. 177.
- bélec**, -a, m. (Podzemelj), der Kotzen, hrv. gunjac.
- belútovina**, -e, f. (Primostek), slama od debelače, ličkanje.
- béštija**, -e, f. (Griblje), dete, katero rado škodo dela, bestia. Tudi v savinski dolini imajo to besedo, pa zmirom v dobrem smislu. (Lekše.)
- bilje**, -a, n. (Drašiči), listje od zelja, katero bero za svinje. Podzemeljčanom je *bilje* = ličkanje gl. *belútovina*.
- blékniti**, -em, (Krupa), povedati, kar človek ne bi smel.
- blútav**, adj., (Griblje), slab. Zató govoré tudi slabiču *blútavac*.

Hrvatu in Srbu rabi ta pridevnik pri jedi, katera nima pravega teka = abgeschmackt. Prim. V. *blutkav*, *blitkav* = ungeschmackt.

bodica, -e, f, (Podzemelj), bodeča stran igle.

božičnik, -a, m, (Griblje). Na bádnjak t. j. oni dan pred božičem spekó Beli Kranjci tri velike hlebce pšeničnega kruha. Jeden rabi jim na božič in one praznike, drugi počaka novega leta, zató se zove *novolétnica*, a tretji stojí pa do sv. treh Kraljev in to je pravi *božičnik*. Božičnik mora biti lepo okrašen. Naredé iz testa kvočko, piščeta in petelina, oslička in volička in detésce v zibelki, pričvrsté to na božičnik, a okrog vse te drobnarije spletó še *kético*. Dobro pazijo, na katero stran se razpoči božičnik v peči, — od óne strani nadejajo se proscév ali snubačev, če imajo dek-le „za udájó“ v hiši. In res spravijo nekaj božičnika, da imajo s čim postreči proscem, če pridejo po deklico.

bradúze, f, pl, (Podzemelj); podbradek pri petelinu ali kokoši. Prim. blg. *bradica*.

brádva, -e, f, (Krupa), široka sekira, s katero luč cepijo. Starosl. *brady*, *bradztv* Axt. novosl. *bradlja*, *bradel*, *bradla*, krumme Spitze der Zimmeraxt, prim. Miklošič: Etym. W. str. 19.

bragéše, f, pl, (Podzemelj in drugod), bele, široke moške hlače iz domačega platna. Erjavc ima *brgeše* in *brgešine*. L. 1879, str. 134.

brazdati, -am, (Griblje), neslano, nečisto govoriti.

brazgovílo, -a, n, (Krupa), najprej okleščeno drevo, kateremu so vse veje odsekane, katero je takó nekako nerodno; pozneje človek, kateri govori vse, kar se spodobi in nespodobi.

brínik, -a, m, (Drašiči), kraj, kjer raste stelja in brinje.

brúfljati, -am se, (Gradec) igrati se s *patúljčki* ali *patríjki* (stebelca brez peresec) stelje. Otroci si obrežejo steljo, in sicer tako: ono stebelce, katero ima gori tri rogovilice, je *kralj*, ono, katero ima le dva, je *kraljica*, a stebelca brez rogovilic zovejo se „*brúflji*“ in njih je desét. Otroci jih denejo vse skupaj na odprto dlan, *hitijo* (vržejo) v zrak, obrnejo hitro roko in jih na gornji strani roke ujemó. Če uloviš kralja in kraljico, smeš deti pet brúfljev na stran, če samó kralja, tri, če kraljico, nič. Kadar ni več brúfljev, je igra končana. To igro igrajo največ pastirci na paši — a rabi za njo tudi samostalnik *brúfljanje*.

bučícati, -am se, (Gradec). Otročja igra. Sedejo jeden drugemu na kolena in se primejo čez pas, to je njiva. Jeden hodi s palico okoli in kriči: „Orjem, orjem.“ Otroci ga vprašajo: „Kaj delaste?“ — „Orjem.“ — „Kaj oraste?“ — „Njivo orjem.“ Onda on kriči: „Sijem, sijem.“ Oni ga zopet vprašajo: „Kaj sijaste?“ — „Buče sijem.“ Ko je

buče posejal, jih še povlači, potem pa odide spat, da mu buče vzrasto. Čez nekoliko časa evo ga nazaj in potipa jedno glavo za drugo. Zde se mu še premeheke, zato odide pa zopet dremat. Ko pride drugič nazaj, vprašajo ga buče: „Kaj bi radi?“ — „Gledam, če so buče zrele!“ — odgovori in tipa jedno glavo za drugo, dokler ne najde trde. Hoče jo odnesti domov, ali se ne da, ker se drži čvrsto *rozgovne* (bučevine) — drugih otrok. Nazadnje se mu posreči, da bučo odvede, ali pride zopet nazaj in jih vse po malem spravi domov. Ko so vse domá, začne jih v šali sekati z rokami, da jih bode dal prešičkom. Seveda, da je smeha polna torba in igra je končana.

Cánder, -a, m., (Krupa), raztrgan človek.

cánjkeša, -e, m., (Griblje), raztrgan človek. Kajkavec pravi cunjam *cánjke*.

cávarika, -e, f., (Griblje), cviček, kislo, slabo vino.

céhar, -a, m., (Griblje), smrkolín, smrkavec.

celóndrati, -am, (Podzemelj), prigovarjati.

cépi, -ov, m., pl., (Griblje in drugod), cepí. Razne dele imenujejo: *palica* ono, kar se drži v rokah, v Drašičih zovejo to *róčnik*, vsredi ono okroglo remenje zove se *srédoveža*, *gužva*, v Drašičih tudi *goška*, z *remencem* pa se priveže na to *cépič*. Cépič mora biti dolg devet *pestí* (šaka), zato ga meri oni, kateri ga gre iskat v gozd *ovako*: 1) *Drevo*, veli, ko položi nanj prvo pest, 2) *kádi* (kje) ko položi drugo, 3) *si rastlo*? 4) *V grmu*. 5) *Kdo te sekal*? 6) *Krajač* (to je oni, kateri krade. Tako mi je razlagal óni, kateri mi je to povedal). 7) *Zakaj*? 8) *Za* 9) *cepič*.

cévi, pl., (Podzemelj), rokavi pri *rokavih* t. j. beli ženski suknjici gl. rokavi.

cíckanje, -a, n., (Drašiči), gl. brufljanje.

cíckati, -am, (Drašiči), gl. brufljati se.

cíka, -e, f., (Griblje), nič. A' naredil si ciko.

címbalka, -e, f., (Podzemelj), gugalnica.

címbati, -am se, (Podzemelj), gugati se; Grobničanom v hrvatskem Primorju *cembati se*, *cembanje*, prim. Fr. Kurelac: „Imena vlastita i splošna domačih životin“ str. 55. Erjavec je zapisal za to v Koboridu *plengati se*. Letopis 1890, str. 176.

cjóliti, -im, (Griblje). Tako govore, kadar slabo gori, da gre dim iz peči. „Kaj tako cjoliš?“ — vzklikne nevoljna gospodinja.

cmíziti, -im se, (Griblje), tiho „mučič“ plakati; ihteti, v Štitaru v Slavoniji rabijo za to *cmízdriti*-im (ustno sporočilo).

cvrč, -a, m., (Griblje), huda zima.

cvrgati, -am, (Griblje), škripati (od mraza z zobmi).

cvrka, -e, f., nič, n. pr. ni mi dal ni cvrke, t. j. ni mi dal nič.

čarati, *am.* (Bereča vas), koledovati. O božičnih praznikih pridejo Žumberčani — Beli Kranjci govore jim Vlahi (unjati) čarat t. j. popevat k Božiču. Ko pride takov kolednik k hiši veli: „Hoću ti čarati, donési mi kruha!“ — potém pa začne:

„Dobar dan gospodar
 Bog vam dobre gostje daj!
 Na dvoru vam zelen bor,
 Za nj' privezan konjic vran.
 Na konjički sédlice
 Na sedlici sinek vaš,
 Sinek ima srebrn pas.
 Več vam velja dober glas,
 Kakor tisti srebrn pas,
 Ródila vam šénica
 In ta vinska mladica!
 Stari čako dónesite vina,
 Stara majko komad kruha.
 Mladó snaše povésánce
 I djivojka jabučicu!“

Da si je ta pesem prvotno žumberška, prekrojena je povse na belokranjsko. Ko kolednik to pésenco dovrši, zakriči: — „Dajte majka kos kruha, dajte!“ — No, ne gredó čarat samo moški, pridejo tudi Vlahinje, hočejo vsi pokusiti našega božiča — njihov je štirinajst dnij pozneje. Vlahinje zapoje tudi drugo pésenco, katere napev je jako jednoličen, ali kaj mil — prav naroden. Pripovedovala mi je Bela Kranjica, da je bila že nevoljna, ko ni bilo kraja ni konca tem žumberškim kolednikom, — jedva je jeden zaprl vrata, prišel je drugi, pa je sklenila nobenemu ničesar več ne dati. Ali ko je slišala napev sledeče pesence, pozabila je na ta sklep in dve Žumberčanki obilno nadarila. Jedna je vodila, druga je pa prilagala, takó-le:

Počasi.

1) Le - pa ro - za li - li - ja I - še lep - ša Ma - ri - ja.

¹⁾ Tu je ta lepa, jednolična pésenca postavljena za mešani zbor.

Lepa roža lilija
 Iše¹⁾ lepša Marija,
 Ki vam rodila sineka
 Smileniga Jezusa
 Židom ga je póvila
 Zlatom ga je pokrila
 Nesla ga je na goro
 Na to goro visoko.
 Sestala jo judinja
 In Marijo prašala:
 „Kaj nosite Marija?“²⁾
 „Nosim svoj'ga sineka
 Smileniga Jezusa“.
 „Tam ne hod'te Marija
 Tamo jeso júdovi
 Čedo²⁾ zeti sineka
 Smileniga Jezusa.

časen, adj., (Drašiči), počasen. To ognjišče je časno.

čatiti, *im*, (Griblje), polglasno moliti. Koren *čet* — kar pomeni brati, šteti, častiti prim. srb. čatiti.

čavрати, *am*, (Griblje), blebetati, brbljati. Prim. čvrleti, čvrljak, der Star, kateri zmirom blebeta.

čebelčati, *am* se, (Gradec), otročja igra. Otroci so čebele, a jeden je tat. Čebele léžejo in spe. Tat teka potihó okoli pa pocukne zdaj to, zdaj ono. One brenčijo, a katera se prebudi, vpraša: „Kdo je božji, kdo?“ — Tat odgovori: „Tiho, tiho, jaz sem — pošten tat,“ prime jedno in jo odvede nekam na stran. To se ponavlja, dokler ne ukrade vseh čebel.

čenklati, *am*, (Krupa), „nikari čénklati“ pravijo ónemu, kateri s pipcem ali nožem kakovo stvar hábí, (oni naglašujejo hábí).

čeperéti, *im* se, (Krupa), jeziti se, od tod tudi samostalnik *čeperúga*.

čepivkati, *am*, (Krupa), zasekavati, pa nič ne presekati, takó da le iveri leté.

čérpati, *am*, (Griblje), mnogo odgrizniti n. pr.: „vol si je odčrpal pol buči“ t. j. mnogo.

češúljk, *a*, m., (Drašiči), pecelj pri grozdu.

četvériti, *im*, (Podzemelj in v obče po Beli Krajini), Vorspann leisten. Prim. Erjavec. Letopis 1879, str. 135.

čétver, *a*, m., Vorspann.

čórak, *a*, (Griblje), star človek, kateri dobro ne vidi. Slavonci dobro govoré šemi „maškari“ = óórak, ker ima zakrito lice.

čórav, adj., (Griblje), slep na jedno oko.

¹⁾ iše = še.

²⁾ čédo = hóčedo = hočejo.

čréda, -e, f., (Zamote), Reihenfolge; po čredi = po redu. Baš tako rabi tudi v Koboridu, prim. Letopis 1879, str. 136.

čúbe, pl., f., (Podzemelj), ustnice.

čupati, -am, (Griblje), vse pobrati.

čuprina, -e, m., (Griblje), neroden, debeljušast človek.

čúvan, -a, m., (Griblje), pastir.

dékla, -e, f., (Podzemelj), oni drog, na katerem izvijajo perice perflo, gl. izvijajača.

derešika, -e, f., (Griblje), dete, katero se zmiraj dere in „béči“ = kriči in joče.

déver, -a, m., (Podzemelj), možev brat, hrv. „djever, dješa, dješo,“ kar pa rabi tudi za novega tovariša, kateri posebno skrbi za nevesto. Tudi beneški Slovenci poznajo to besedo, prim. Letopis 1879, str. 136. G. S. Rakovski v svojem „Pokazalec“ itd. in v Arhivu za povjestnico jugoslavensku knjiga VIII. str. 271 tolmači to besedo takó-le: *Djev* pomeni v sanskrtu Bog. Od tod *djeva* = stvar božja t. j. posvečena Bogu. V indijskih hramovih bilo je Bogu posvečenih mladih dev, katere so ondu služile in popevale pri slovesnih obredih, a zvale so se *djevi* t. j. Bogu posvečene. Morale so vedno čuvati nedolžnost, sicer so bile kažnjene s smrtjo. Pri vstopu so jo druge skopale, oblekle jo v novo obleko in jo predstavile prvemu žrecu (svečeniku), kateri je svršivši tajne obrede, udaril na njo pečat hrama, a takovo so smatrali vedno za devico. *Djeva* pomeni še sedaj pri Hrvatih, Srbih in Bolgarih ženo, katera še ni upoznala moža, od tod *djever*, óni, kateri se zaníma okrog djeve, brani jo in jo z vsem potrebnim preskrbuje, a to mu je še danes pri ženitvanjskih običajih glavna zadača. Prim. tudi „Dom in Svet“ 1890, str. 375. *dever*, *deverja* itd.

dímec, -a, m., (Slamna vas), ona tekočina pri žganji, kadar se „páli“ (žge), katera najpoprej teče, zató je pa tudi najbolj močna in se rabi za zdravilo.

divjáčina, -e, f., (Zamote), lesnika.

divjačiti, -im, popevati kresne pesmi in pa one, katere se pojo pri žetvi. Kakó popevajo ob Kresu in pa kakove so kresne pesmi, povedal bodem na drugem mestu; gotovo pa je, da se je nekaj pri žetvi mnogo popevalo. V okolici metliški so popevale žanjice pred kakimi petdesetimi leti nekako takó-le:

„Grom, grom, grom
Jak' se zemlja trese.“

Druge so odpevale:

„Ne grom, grom
Nit' se zemlja trese
Neg' Kraljević Marko
Bije svojo ženko
Z betom šestoperim.“

Nedvojbeno bila je to daljša pesem o Kraljevići Marku, katera se nam pa žal ni ohranila. Danes pojo žanjice v Drašičih:

„Nažele smo kopo in in razstávoooooj
Požele smo šénico golicoooooj!“¹⁾

„Razstava“-e, f., velijo štirim snopom skupaj, a pšenici *golica* zató, ker nima *osnija*, t. j. onih dolgih niti, kakoršne so pri ječmenu. Kadar so njivo požele, napravijo venec iz klasja, katerega jedna izmed njih domov nosi, štiri jo pa spremljajo in popevajo potoma národne pesmi. Kaj popevajo, nisem mogel zvedeti, dasi sem se zelo trudil. Ko gredo žanjice na njivo, velijo:

„Bomo žele, bomo djačile.“

dogava,-e, f., (Podzemelj), njiva z dolgimi kraji: na *dogávah*. **dohititi**,-im se, (Grm), domisliti se, hrv. *izhitriti*-im künstlich, geschickt machen.

dómnjati,-am si, (Griblje): domnjal si je, da bo tako, mislil je, nadejal se je, da bode takó. Iste korenike, kakor starosl. *monja*, *moněti* = denken. Prim. Habelić: *pomnja* animadversio.

draga,-e, f., (Podzemelj), mala dolinica. Na cesti iz Krasinca v Griblje zove se tudi kraj *mrzla draga*, ker ondi vedno nekako mrzlo piha. Nahaja se tudi *vučja draga* i. t. d.

drágomalen, adj., (Griblje), prijeten.

dróbeč, adj., (Podzemelj), krhek, n. pr. kamen je dróbeč, ker se rad drobi.

drpati,-am (Griblje), malo odtrgati. Prim. hrv. in. srb. *drapati* kratzen, pa tudi *trgati*. Podrapanac = raztrganec.

drvnica,-e, f., (Podzemelj) sekira, s katero navadno cepijo drva.

dúnde, f., pl., (Griblje), gosli hrvaških slepcev z jedno struno.

dúrak,-a, m., tudi *dúralo*-a n. (Griblje), bedak, prim. rus. *durák*, polj. *durak*, *duren*.

dúрати,-am, (Griblje), trpeti, trajati. Tako rabi tudi v reški okoli. Nastalo je iz lat. *durare*.

duréti,-im, (Griblje, Krupa), *múčič* (molčé) sedeti, premišljevati, „Celi božji dan *duri*, Bog zna kaj mu je.“ Na Krupi izgovarjajo *düréti*, a ondi poznajo tudi prid. *dürov*-a,-o = žalosten, nekam zamišljen. Najbrž je istega korena,

¹⁾ Takó zategnejo na konci: razstávoooooj.

kakor slov. *oduriti se* sich entfremden, hrv. *oduriti* hassèn in polj. *dur* der Eigensinn.

dúrkati-am, (Podzemelj), drezati. V goriški okolici rabijo za to *drócati-am*, v Žabčah pa *drózati-am*, prim. L. 1879, str. 137.

dušeti-im, izgovori dúséti (Krupa), molčé sedeti in premišljevat. Podobno je glag. *duréti* gl. gori. Ondi rabijo tudi samost. *dúšlo-a* (dúšlo) n. = pridanič.

dúšen, adj., (Krasinec), kar ima duh: to vino je malo *dúšno*, od duh.

džupiti-im, (Griblje), naglo pasti. Prim. hrv. *djipiti-im* skočiti preko česa.

Falamígati-am, (Griblje), hitro jesti: je pofalamigal zelje t. j. hitro pojedel.

fálat-a, m., (Griblje), lepo odrezan kos mesa. Hrv. kajkavcem rabi *faláček* = košček. Oboje nastalo iz madž. *falat* = kos, Stück.

falátati-am, (Griblje), hitro o kom govoriti, legati.

fálot-a, m., (Krasinec), óni, kateri govori o onem, česar ni bilo niti ne bode, kateri sploh mnogo govori.

fúljati-am se, (Griblje), komaj prelezti: čez okno se je prefuljal, če je bilo majhno. Hrv. *šuljati-am* se.

fúrlati-am, (Krasinec), jesti vročo jed.

gácati-am, (Fučkovci) težko hoditi, zató *gáca* raca. V Podzemlju rabi samost. *gácan-a* m. = dete, katero nerodno hodi, kopitlja.

gádina-e, f., (Podzemelj), luknja, v kateri so gadje.

gáditi-im se, (Griblje), grustíti se, tudi *zagaditi-im* se, zamazati se; potem tudi v pomenu „zamrzél“ se mi je: zagádil se mi je, da ga ne morem videti. *Gáden-a-o* = grd, zamazan, a rabi tudi samost. *gád-a* m., nesnaga. Tako zakriči gospodinja svinji zamazani: greš od mene, ti *gad* nijeden!

gárvati-am, (Krupa), na debelo jesti, rabi pri živini, pa tudi pri človeku; od tod *gárvan-a* m., človek, kateri deva mnogo v usta pri jedi.

gávlati-am, (Krupa), vroče jesti, gl. *fúrlati*.

glúšen, adj., (Griblje), tih, n. pr. glušna sobota in nedelja v postu. Takó rabi tudi Hrvatom, menda od gluh.

gnjávití-im, (Griblje), daviti, tudi *zagnjávití* = zadaviti.

góbica-e, f., (Drašiči), zamašek, Stoppel.

gódina-e, f., (Griblje), grdo vreme, dež. „Šla je *gódina*, pa nisem mogel v šolo.“

goláhern, adj., (Griblje), povse gol, gol golcat.

golubínjek-a, m., (Gradec), golobnjak.

golubnjákati, -am se, (Podzemelj), golobčati se (otročja igra). Jeden od otrok je golobček, drugi golobnjak, tretji pšenica, četrti debelača (turšica), jeden krompir i. t. d. Golobček kriči:

„Golúbček okul' in okul' leti,
Se zaleti v golubinek.“

Zdaj mora óni, kateri je golobnjak, hitro reči: „V golubinjeku ga ni, je v debelači!“ Ali že se oglasi debelača: v debelači ga ni, je v krompirju i. t. d. To gre jako hitro; če se kateri zmoti, kar se vselej zgodi, mora moliti ali pa kazen plačati. Igra se ponavlja takó dolgo, dokler se niso vsi zmotili.

góra, -e, f., (Podzemelj), vinska gorica. Kam greš? Grem v goro, t. j. tjà, kjer so vinogradi¹⁾, po belokranjsko *trtje*.

grája, -e, f., (Podzemelj), živa meja.

gréba, -e, f., (Bereča vas) brazda. Prim. slov. *grebsti*.

grk, -a, m., (Griblje), velikan, orijaš. Prim. I. S: „Nekoliko belokranjskih izrazov“ v „Domu in Svetu“ l. 1891, str. 431. Grki so bili veliki, močni ljudje Stara Fabéčka iz „Gríbalj“ (tako izgovarjajo, ne Gribelj), mi je pripovedovala, da je njene stare matere stara mati bila *grkinja*. Kúpa (Kolpa) bila je prej potok, a bila je takó široka kot oni jarek sredi Kolpe. Grkinja je stala tedaj z jedno nogo na jedni strani, z drugo pa na drugi strani Kolpe in prala v njej perilo. Drugi pripovedujejo, da je bila grkinja še večja: stala je z jedno nogo na Kučeru (hrib iznad Podzemlja) a z drugo na Lipniku (hrib v lipniški župniji na Hrvatskem), skoraj dve uri narazen in prala v Kolpi. Grki so bili tako močni, da so orali sami brez blaga (živine). Po grmovskih stelnikih se še zdaj poznajo kraji od njiv, katere so oni izorali. Na jeden *obrok* pojedel je vsak izmed njih škaf žgancev. Stari Bajúk iz Grma mi je pripovedoval, da so Grki izklesani v Ljubljani pred škofovsko cerkvijo (na semenišči) in da drže kamene na glavi.

V Metliki čul sem sledečo pripovedko: Svoje dni živela je Grkinja. Bila je že stara, takó da je oslepela na obé očesi. Ljudje so jo plašili, rekoč: „Bézi baba, Turek ide!“ — No, ona je dejala: „Kaj se bojite, mómcí (moški, junaki) ste, pa se braníte!“ Oni so ji odgovorili: „Smo preslabi!“ — „Podajte mi prst, da znam, kako so vam jaki udje!“ — Dali so jej branski zobec. Vrtéla ga je nekoliko časa med prsti, potem je pa rekla: „Hajde, hajde, dobro ste jaki, vendar ne takó, kakor smo bili mi!“ — Stisnila je zobec in ga povse zmečkala, dasi je bil železen.

¹⁾ Tako sploh na Dolenjskem v vinskih krajih. (Ured.)

V Gribljah pripovedujejo, da so imeli pri vsakem gradu po jednega Grka. Tako so šli nekoč grajski hlapci v debelem snegu po drva, a Grk je dejal: „Hm, zakaj da sem jaz sam doma, grem pa še jaz.“ Zapregel je kravo in tele in odšel po drva. Za oji je držal in vlekel kravo in sanf. Ko je prišel v gozd, spuknil je bukev, razčesal jo, nametal na sani in odvlekel vse skupaj domov. Kaj je potem napravil in zakaj niso mogli hlapci domov, ker niso mogli nečesa pregaziti, zamolčal bodem, saj je vse jedno dobro.

Nekoč je stavil (vadjála sta se) Grk z neko dekle, kdo od njiju bode spravil več ječména (ričeta) pod svojo streho. Dekla si je prišla pod obleko nekakov meh, pa je izpod brade vanj metala ječmenček, Grk je pa kar „gárval“, in skoraj sta bila kotla — vsakemu so skuhalo namreč poln kotel — prazna. Dá, ali kakó da se sedaj osvedočita, kdo je več pojedel! Grk je vzel nož pa — trebuh na dvoje, dekla si je pa razparala meh. No, Grk je zapazil njeno goljufijo, pograbil je nož in deklo zaklal.

Kolikor je znano meni, ni še nobeden ničesar pisal o Grkih. Zanimivo bilo bi zvedeti, če še kje drugje rabijo za velikane to ime. To je stalno, da se tudi v prstonarodnem verovanju južnih Slovanov nahajajo velikani in da pripovedovanje o njih ni priromalo od drugod med nje, ker potem ne bi znali pripovedovati o njih v od sveta oddaljenem belokranjskem zakotju. Vsekako malo smelo trdi to znani Dr. Fr. Krauss v svoji malovredni knjigi: „Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven“ str. 129. in 132.

Rečánu je Grk toliko, kar Rusu Nemec, a Hrvatú Kranjac, t. j. tuj, neznan človek. Prim. Fr. Kurelac: Runje i pahuljice str. 39.

grómoten, adj. (Griblje), obilen. Hrv. *gromoran-a-o*, i *gromovit-a-o*, n. pr. *gromovit* čovjek. Prim. *gromorodan* ingens in pa *gromila* poleg *gomila* der Haufe.

grúb, adj. (Griblje), brdek, lep: to je grub dečko. Starosl. *grąbъ* pomeni nem. roh in tako še sedaj po nekod po Slovenskem rabi n. pr. grobo platno. Drugod se mu je pa zelo spremenil pomen. V savinski dolini rabi *grob* za velik: glej ga no, kako je že *grob* = velik. *Gruba* ženska, ein hübsches Frauenzimmer (Lekše).

gúzati, -am, (Griblje), migati z zadnjo pri hodu, gl. *mrdati*. Prim. tudi srb. *naгуzъlъz* Rückgänger, Krebs. V savinski dolini *guzati* allmählich crepien: ne bi mu pomagal, če bi za plotom guzal. (Lekše.)

- hábatí**, *-am*, (Kapljišče), pešati, n. pr. zelje zaradi suše. Tudi hrv. kajkavcem rabi *hábatí se* ogibati se, abstinere.
háben, adj., (Bereča vas), bolehen, bolan, n. pr. trtje zaradi trtne uši; prim. *habiti*, *shabíti* beschädigen.
hájuš, *-a*, m., (Griblje), hudoben človek; prim. *hamičen*, *hamičija*, hrv. *hamišija* Bossheit.
hálja, *-e*, f., (Griblje), moška suknja, pa tudi ženska, takó n. pr. v pesmi:

„Več ne bom hodila
 Na gosposke bale,
 Več ne bom nosila
 Svile ni mušlina,
 Nego bom nosila
 Zaročeno *haljo*,
 Zaročeno *haljo*
 I su¹⁾ zakrpano.“

Hrvatu je *hálja* vestis talaris.

- hámlati**, *-am*, (Krupa), hitro, nepremišljeno delati.
hárapin, *-a*, m., (Griblje), hudoben človek iz hrv. oblike *arapin* arabec, arab.
hariti, *-im*, (Griblje), dreti: *oháril se je* = odrl se je; *hájuš* je oni, kateri *hári* t. j. odíra ljudi. *Hárati* spoliare, devastare, novosl. *harati* prügeln, hrv. *har* depopulatio, stvn. *harjôn*, *herjôn* mit Heeresmacht überziehen, verheeren, prim. Mikl. Etym. W. str. 85.
hármak, adv., (Griblje), hitro, brez počitka: na hármak delati.
héntlati, *-am*, (Krupa), prenehujoč plakati, kakor običavajo otroci. Rabi tudi samost. *hentlanje-a* n.
hérak, *-a*, m., (Griblje), oni, kateri se drži na *héro*, t. j. po strani. Prim. srb hero, na hero, *naherce* schief v Mikl. Etym. W. str. 86.
hláče, pl., (Podzemelj), ženske nogavice. Poprej so nosile žene navadno rdeče, volnene hlače.
hlád, *-a*, m., (Podzemelj), senca.
hládenica, *-e*, f., (Griblje), Sulze, prim. hrv. *hládneta*.
hlámuča, *-e*, m., (Griblje), óni, kateri le površno govori.
hlápsati, *-am*, (Griblje), žreti.
hlistati, *-am*, (Griblje), hrustati, n. pr. kadar jé vol repo ali jabolko.
hlástati, *-am*, (Krupa), kdor ima veliki ustnici pa hitro in grdo je; tudi ako hitro govori. Rabilen je tudi samost. *hláste-éta* m. Prim. *hlastiti* schnappen.
hnotati, *-am* se, (Krupa) povlačiti se brez dela okoli. V savinski dolini je *matohati* se.
holovániti, *-im*, (Krupa) jako kričati.
hopnéti, *-em*, (Krupa), kakovo reč prav pozeleti, kopneti.

¹⁾ su mesto svu = vso.

hrépati, -am, (Griblje), ubiti, *pohrépati* poubijati: vse lonce mi je pohrépal.

húbat, -am, (Griblje), ogovarjati, grajati koga.

izbúšiti, -im se, (Griblje), napeti se, rabi tudi prid. *búšast-a-o*, napét. Prim. slov. *buhniti* anschwellen.

izčinjati, -am, (Podzemelj), pobirati slamo iz ovršénega prosá, a one grabljice, s katerimi se to dela, so *izčínatne grabljice*.

izgon, -a, m., (Griblje), pot, po katerem *izganjajo* pastirji živino na pašo.

izláskati, -am se, (Griblje), *izláska se* kosa, ko se kleplje, če se napravijo na njej zobčki. Prim. Mikl. Etym. W. str. 301. *skoma*, v starosl. *skomina*, *oskomina* stupor dentium, češki *laskomina*, *laskovina*.

izlesíčiti, -im se, (Griblje), debelo se zlegati, od lesica.

izvijača, -e, f., (Griblje), oni drog, na katerem *izvijajo* perice perilo, gl. dekla.

izviščati, -am se, (Drašiči), *oxfdieren*: ocet se je *izviščal* — šel je v vis — postal je zato boljši. V Štitaru v Slavoniji govore: *uzviščiti*.

jáderka, -e, f., (Podzemelj) jedro pri orehu.

jagmiti, -im se, (Podzemelj i. t. d.), sich um etwas reißen, n. pr. za kakovo dekle, ali za drugo stvar se jako poganjati. Janežič pozná: *jagmiti se* — sich katzbalgen, raufen. Čuje se v Beli Krajini tudi *pojagmiti se*, a znan je samost. *jagma-e* f. *na jagmi* raptim. Beseda *jagma* je turška, rabi jo tudi V. Več o tem gl. Miklošič: Etym. W. str. 99 in Kres VI. str. 261.

Jáninovo, -a, n., (Drašiči), praznik sv. Ane Ani govore: *Anče* (Podzemelj), *Anějca* (mala Ana. I. Šašelj: Zgodovina str. 7), *Jána* (Drašiči), *Núza*, *Anúza* (Slamna vas).

járiti, -im, (Griblje), okoli divjati; prim. *jarito sja* wüthend werden, von Pferden: Reißaus machen.

jáskati, -am, (Griblje), kričati, n. pr. kaj tam jaskaš? Takó rabi ta glag. tudi v savinski dolini (Lekše),¹⁾ prim. polj. *jaskotka* lastavica.

jezíca, -e, f., (Gradec), zelena lupina od oreha.

jóški m., pl., za moške, a za ženske *joške*. Takó zovejo Podzemeljčani Gribeljce, zato ker se ločijo po naglasku in nekaterih besedah od njih in zavijajo bolj po hrvaško. Ta beseda je napravljena baš takó kot one: kajkavci, štokavci in čakavci, ker rabijo namreč Gribeljci *još* mesto *še*. No, to imé so Podzemeljčanom in drugim vrli Gribeljci dobro vrnili, ker so Podzemeljčane in druge v

¹⁾ Tudi na Dolenjskem o kokoših. (Ured.)

okolici, kakor tudi Metličane nazvali *gágari* pl., zato ker rabijo *ga* mesto *da, ja* (kadar kaj potrdijo).

jútrnica, -e, f., (Griblje), jútrnico godejo godci ondaj, ko ležeta ženin in nevesta prvikrat spat. Prim. moje „ženitvanjske običaje“ v. L. I. 1890. str. 82.

jarem, -a m., (Podzemelj). Razni deli: Najdolnji del, ono vodoravno drevo zove se *brunce* (Zamote), *letvi* sta oni dve drvcí, ki stojita navpično na *brunce* in sta malo zakrivljeni, *kljuži* sta oni paličici — drveni ali železni, kateri se zataknetá ob straneh, *glíhenca* (Zamote), *goška* (Semič), *járamica* ona trta, katera združuje jarem z ojesom, med njo zatakne se pa *krčel*. *Kámbe* f., pl., oni stari jarem, pri katerem je samo jedno poprečno drvo in dve zaviti palici Ÿ Ÿ. Še sedaj ga rabijo, kadar vozijo bolj z malimi vóli ali pa júnčki.

kálati, -am, (Podzemelj). Drva se kalajo, ako se deblo ne seka na manjše kose, nego cepi na dvoje. Breskve: *kalanke*, (Drašiči) ker se dadó razklati.

kaljati, -am se, (Griblje), blatiti se. Samostalnik *kal*-a m., luža, mlaka, prid. *kalen*-a, -o, n. pr. voda je kalna, blatna, zamazana.

kápenik, -a, m., (Griblje), plašč. V hrv. Zagorji pravijo *kepenjek*, češ. *kepenj*, *kepeněk*.

kébatí, -am se, (Krasinec), zibati se pri hodu.

keblíca, -e, f., (Podzemelj), čebrica, škač.

kéla, -e, f., (Zamote), zidarska žlica, nemški die Kelle.

kinčati, -am, **nakinčati**, **nakínčiti**, -im se, (Podzemelj in drugod), *kititi*, *okrasiti*. Znani pisatelj L. Navratil pravi v svojem spisu „Belokranjsko kolo“ gl. „Ljubljanski Zvon“ l. 1888, str. 342, da ta beseda več ne rabi v Metliki in v njeni okolici. Jaz pa trdim, da ta glagol, kakor tudi samost. *kinč*, -a, m., in prid. *nakinčan*-a, -o še vedno in često rabi Belemu Kranjcu, n. pr.: „Ga li ste pri vas več nakínčili?“ — vprašajo pred Božičem, t. j. ste pri vas že okrasili strop s pisanim papirjem, pozlačenimi orehi in jabolki. — „Ali si se danes nakinčila!“ — govore onemu „dekliču“ kateri se je oblekel, kar se je lepše dalo. Isti glagol rabi tudi hrv. kajkajcem v Zagorji, a Slavonci rabijo *nakingjuriti se* (ustn.). Beseda „kinč“ je madžarska „kincs“ ter bi dobro bilo, da jo povsod zamenjujemo s pristno slov. nakit, nakititi in nakičen.

kláfati, -am, (Griblje), hitro o kom govoriti, prim. *falatati*; rabilen je tudi *klafač*, -a, m., óni, kateri mnogo govori in mnogo laže. Po drugod med ljudstvom in v knjigah pomeni *klafati* grdo nespodobno govoriti ter je nemš. klaffen. V hrv. Zagorji rabi tudi kláfrati in v Štitaru (Slav) razen tega tudi klafúriti (ustm. sporočilo).

klasúnc, -a, m., (Podzemelj), štok.

klatúh, -a, m., (Griblje, Podzemelj), klatež.

klepač, -a, m., kladivce, s katerim se kosa kleplje, tudi v hrv. Zagorji *klépač*.

kljápeša, -e, m., (Griblje). Človek z velikimi, *kljápavami* ušesi. Svinjo z velikimi, doli obešenimi ušesi zovejo pa *kljápača*, f. V Štitaru velijo takovemu *klópeša*. Prim. Mikloš, Etym. W. str. 118.: *klep*, bolg. *klepnúli uši*, hängende Ohren, novo-slov. *klapěti*, komur ušesa klapijo, *klapouh*, mit herabhängenden Ohren.

kljúkci, m., pl., (Podzemelj), tri kljukaste palice, s katerimi pletó vrv iz konopljenega „lákna“.

klobásice, f., pl., (Primostek), resice (cvet) pri raznih drevesih, pri gabru, jablani, orehu, hrastu, gl. *ábrenk*.

klómpati, -am, (Griblje). Hitro jesti in srkati juho.

kóbilača, -e, f., (Podzemelj) stojalo, na katerem stoji sod, v katerem hranijo vodo.

kófan, -a, m., tudi *kúfan*-a, kofánec-nca, m., skrinja podolgovata, v kateri hranijo perilo. To je laško il cofano Truhe.

kólce, -a, n., (Drašiči), v pinji óno, s čimer se mleko mete, gl. *mévček*.

kólce, -a, n., (Podzemelj), Spule, ono drvce, na katero je namotan kupovni *kónec* Zwirn.

koléhati se, -am, (Krupa), čebele se iz panja koléhajo = ven gredó; détetu, katero plazi in jako diha, reko: „kam se kolehaš?“ — Koléhati ima tudi Mikl. Etym. W. str. 124: rund ausschneiden.

kólnica, -e, f. (Griblje), Wagenremise, ono poslopje, pod katero se spravljajo *kola* t. j. vozovi. Na Krasu rabijo za to: *klonica*-e, gl. Erjavec L. 1875, str. 226. — Tudi Hrvatom je znana ta beseda.

kólnik, -a, m., (Drašiči), leseni klin pri velikem sodu tam, kjer je pri malem sodčku pipa, a *čep*-a, m. je droban klinček, bolj na sredi soda, katerega odtrdé, kadar pokušajo vino.

kola, n. pl., (Bela Krajina), voz. Razni njegovi deli so: *přli*, pl. (Griblje i. t. d.), *čapřli*, pl. (Bereča vas) se zovejo ročice t. j. oni štiri drogi, kateri drže lestvice ali pa deske, vendar rabijo tudi besedo *ročice*. *Oplen*-a, m. zove se ono, na čemer stojé *ridov*-a in *přli*. Pri prvem óplenu je tudi *púza*-e, a stojí na *škáriči*, ki je s *svóro*, katero zovejo tudi *dóstavek* (Drašiči) ali pa *dóstuk*, zvezan s tráblji, kateri so na zadnjem delu voza. *Švóra*-e od *ver*, *vrq*, *vreti*, zavreti, schließen; a *dóstavek* ali *doštuk*, ker se zadnjemu delu dostavi ali doštúka. S trto pričvrsté se na prle *lojtre* ali *lojtrnice*. Spredaj so *óji*, pl. a *járamica* ali *góška* (trta) drži

jarem, ko se zatakne v njo in čez óji drveni klinec: *křčal-a*, m., (na Blokah: *pregel*). Voli se *naklénejo* v jarem, a kolo z *žlájdno*, *lančénko* (zavornico), ali pa s *láncem*, *zarájsajo* ali *zavró*. Stari voz, kateri je bil narejen nekako na križ, zvali so *kantóni*, pl., (Griblje).

kólarin, -a, m., (Krasinec), s črnim koncem (Zwirn) različno okrašen košček platna, katerega so devale omožene ženske na *jálbico* ali *jalbo* (Haube, čepica), katero so nosile precej po poroki.

kólo, -esa, n. Razni njegovi deli so: Pest (takó imenuje Levstik die Nabe, gl. Vrtec 1881) zovejo ponekod (Podzemelj i. t. d.), *glávina*, a v Zamótah *buča*; peresa (Levstik) zovejo se *pálčice* ali *žbice*, a platíšča (kar ima Levstik, a beremo tudi že v Dalmatinu) zovejo *plátnice*. *Žbice* poznajo tudi Slavonci, a v savinski dolini pravijo za *žbice* *špice*. *Kapca-e*, f. (Drašiči) je pri kolesi ono železce, katero se zatakne na že nasajeno kolo; na Krasinci zovejo to *kápe*, pl. Ko je že vse to gori, zatakne se še *lévnik*, -a, m., (Drašiči) t. j. železni klinec, der Achsnagel, kateri brani, da kolo ne odleti. *Lévník* bode isto, kar je drugod *lunek*, staroslov. *lun*, *luna*, prim. č. *lovnek*.

kolóvrat, -a, m., (Podzemelj). Razni deli se zovejo: glavni del, kateri je podloga vsemu: *stojálo-a*. Pri kolesi so ista imena, katere sem že gori naznačil. Ono, s čimer se kolovrat vrti, zove se *čokla-e*, f; *ročice* držé *vreténce*, katerega deli se pa imenujejo: *perotnice*, *klinček*, *železce* in *šrafjč* (Die Schraube), a predivo natak njeno je na preslici.

komúške, f., pl., (Otok), *kozulje*, pl., (Podzemelj) = stroče od graha. **kónči**, adv., (Podzemelj), saj.

kondéjrati, -am, (Bedenj), secundieren, peti drugi glas, prilagati. V Bednji popevajo pastirčki. Jeden pravi: „Sad nu ti Mikéjce (Miko, Nikolaj) *náprvo* (prvi glas), a ja budem *kondéjral* (drugi glas). Potem pa zapojeta:

„Sbila¹⁾ sbila sbilica
Je li zrela hajdica
Hajdi hajdi hajdica
I hajdena bábica²⁾
I lanena glavica
To je budánjska hranica.“

Ko Mikéjca odpoje naprvo, pa reče Ivéjci: „Sad nu pa ti Ivejca naprvo, budem ja kondéjral!“ In zapojeta v drugič.

¹⁾ sbilja hrv. res.

²⁾ bábica-pleva, gl. gori.

- kónec**, -a, m., (Podzemelj in drugod), der Zwiern.¹⁾
- kópčice**, f., pl., (Gradec), die Haftel. V Solkanu je *pónglica* (gl. obširno tolmačenje v L. 1880, str. 175.) Vuk ima *kovče*, Hrvat rabi tudi glag. *skopčati* = zapeti, *kópče* = zaponci. Prim. *kopča* v Mikl. Etym. W. str. 129. — *Kopčice* so dvovrstne: jedna zove se *dedek*, a druga *bábica* (Gradec).
- kósa**, -e, f., (Podzemelj). Držalo pri kosi zove se *kostšče*, a ono, kar drži kosec v rokah, *recelj*, -a, m. V Poljanah pri Ribnici zovejo kosišče: *kosje*, prim. Dom in Svet, 1891, str. 240.
- koštriva**, -e, f., (Primostek), razstrgana, ali kakor bi rekel Beli Kranjec: *razkópana* ženska. Ta beseda je istega korena, kakor *kuštrav* in ta od starosl. *kondrjavš*. V Krnu je žena zmršenih las: *resúlja* (L. 1880, str. 182).
- kózice**, f, pl., (Podzemelj), z rdečo in črno svilo različno okrašen košček platna pri ženskih rokavih, t. j. beli ženski suknjici. Bil je baš gori na ramenih, kot pri vojaki epaulette. Sedaj se je to že opustilo, gl. *rálice*.
- kraguljčati**, -am, se (Podzemelj). otročja igra: *kraguljčanje*. Jeden od otrok je koklja, drugi kragulj ali *kanjuh*, a ostali so piščeta. Koklja ali kvočka je v dolini s piščeti, a kánjuh na hribci. On maha z rokami in se zaleti v dolino, koklja pa pivka: pi, pi, pi, a piščeta lete k njej. Kragúlju se pa vendar posreči, da vlovi katero pišče. Čim je pišancev menj, bolj žalostno pivka kvočka, dokler jej kragulj ne odnese zadnjega piščanca, kateri je potem, ko se igra ponavlja, kragúlj.
- krámpica**, -e, f., (Podzemelj), mali kramp, nemšk. Krampe, gl. *róvnica*.
- krčévina**, -e, f., (Podzemelj), ono zemljišče, kjer je stal prej gozd, ali so ga izkrčili in napravili iz njega njive, katerim velijo: *na krčévini*, *na krčih* (Giršiči).
- kréš**, -a, m., (Griblje), stari človek, kateri vedno kašlja.
- krišpati**, -am, (Semič), nabrati rokáve, prim. *nagróhati*.
- križci**, m., pl., (Gradec), cvet od debelače.
- Križi**, m., pl., (Griblje), vnebohod Gospodov, zato ker je onega tedna križev teden. Drugód zovejo ta praznik tudi *Krížero*, katero je poseben praznik belokranjskih pastirjev. Mični nár. običaj na ta dan opisal sem v L. 1889, str. 85—87.
- križente**, o **križenskíte** (Griblje) je izraz začudénja kakor *jemnosta*. V Slavoniji udarjajo se v prsa in velijo: Križak Isusov (sv. križ božji).
- krímsati**, -am, (Griblje), z nosom kašljati: *krímsata* maček in pa *štákor* (podgana).

¹⁾ Sploh na Dolenjskem. (Ured.)

- króhati**, -am, (Podzemelj), kruliti. Svinja kroha, posebno ondaj, kadar jo po mnenji naroda sesá mora.
- krza**, -e, f., (Krasinec), skrhan, slab nož. Prim. srb. in hrv. *krezub*, -a, -o, zahnlückig.
- ksében**, adj., (Griblje), skop, kateri le vse k sebi vleče, ki hoče, da bi bilo vse njegovo.
- kúkec**, -a, m., (Drašiči), svinjska gnjat, gl. *ókrak*. Prim. starosl. *klška* poples, *kolck* Hüfte, *kuk*.
- kukovčénik**, -a, m., (Krupa), zadnji sneg, kateri čez noč pade, a po dnevu zopet skopni. Morda zato, ker ostane kakor kukaviča le malo časa pri nas.
- kurja slepota**, -e, f., (Podzemelj), bolezen, da nekateri, kateri po dnevu dobro vidi, v mraku ne vidi ničesar. Pomagajo za to bolezen podarjena volovska jetra — „ni vágana ni plačana“ — kuhana, ali samo za kakovih štirinajst dni, potem moraš zopet k mesarju, da ti podari druga.
- kusati**, -am, (Griblje), jesti, grizti, delati kose (kosati). V Slavoniji rabi isti glagol „kadar se srka juha z žlico“. Tudi v Bosni rabi *kusati* za *jesti*, prim. pregovor: ne zna, koji *kusa*, nego koji drobi (Mehmed beg Kapetanović Ljubušak: Nar. blago str. 158). V. *kusati*: mit vollem Löffel essen. *Kusanje*. Glag. *kusati*, kakor rabi Belim Kranjcem, je najbolje potrdilo onemu, kar trdi F. Kurelac v svojih: „Imena domačih životin“ str. 29., da krava *kusulja*, ali po V. *krava kusa* Stutzkuh — vacca cauda truncata, se ne zove tako samo zato, ker je *kojsava*, ali po gribeljsko *kusasta* (*kúsast*, -a, -o = brez repa), nego ker tudi rada grize. Saj je tudi Čehu *kousati* in Rusu *kusati* = beißen.
- láca** (Griblje): drži ga, dokler ti je *laca* t. j. dokler ga moreš, dokler ti je to lahko. Prim. č. láce Wohlfeilheit, polj. ľacny leicht, malorus. ľacwi leicht.
- lákomica**, -e, f., (Podzemelj), *lákovnica*, -e, f., (Drašiči), lij, to je ona posoda, navadno podolgovat škaf s cevjo, katera služi, da se vliva vino ali voda v sod. V savinski dolini rabi za isto posodo beseda *lakomnica* (Lekše). Dr. K. Štrekelj ima pa v svojih „jezikoslovnih mrvicah“ (Ljublj. Zvon l. 1889. str. 163) besedo *lákovnik*, -a, m., (Šmartno pri Litiji) za Trichter. Janežič ima *lákovnica*, a v Šmartnem govori se poleg *lákovnik* tudi *lákomica*. V Poljanah pri Ribnici čuje se: *lakotnik* (Dom in Svet 1891, str. 240). Srb. *lakomica* zdlijeb, kojim teče voda u badanj, Rinne (V.) Beseda ima, kakor trdi tudi Dr. Štrekelj, za podstavo starosl. *lakomx* gierig, torej stvar, katera se ne da nasititi. Tudi narod tolmači si takó to besedo.

láloka, -e, f. (Griblje), čeljust. V Slavoniji *láloka* ustnica. Prim. starosl. *lalaks*, *laloka* palatum.

lančénka, -e, f. (Podzemelj), zavornica pri vozu.

létice, f. pl. (Podzemelj), košček platna, kateri je všit pod pazduho pri *rokávih* t. j. pri beli ženski suknjici. Prim. srb. *latica* Zwickel in č. *lata* Fleck in *látati* flicken.

láz, -a, m. (Krupa), vsaka njiva, katera je pri lozi (gozdu), pa je živa meja okrog nje. Navadno pomeni v slov. *laz* Neubrich, Gereut.

léd, -a, m. (Griblje) toča, tako govoré tudi Hrvatje. Gribeljei dražijo Trébučane (Trébuče, vas v adlešiški župniji) takó:

Kum vajvoda
Udiraj u zvon
Da ne póbije *led*
Šeničin snét,
Bože nam očuvaj
Ržule, ržule!^a

léka, -e, f. (Podzemelj), lij, gl. *lákomicu*. Najbrž od kor. *lenk* biegen. Ulekne se vsaka vlažna ali prožna stvar, n. pr. kup listja, voda, reka, kadar o povodnji pade, prim. gl. *ulekniti se* L. 1880, str. 198.

léngljati, -am, se, (Semič). Kdor noče delati po koristi. Morda je podstava temu glag. *len*, prim. *lingati se* in *prenevédati se*.

letvica, -e, f. (Krasinec), stojalo, na katerem je delan gnojni koš.

lingati, -am, se, (Griblje), lenobò pasti, lenariti se; morda isto s *léngljati*.

listnik, -a, m. (Krupa), hrastov gozdiček, brez grmovja, kjer se listje grabi. V savinski dolini je *listnica* shramba za listje. (Lekše.)

locnévka, -e, f. (Kapljišče), košarica spletena iz samih *locnov* t. j. preklanih leskovih palic in viter.

lodríca, -e, f. (Drašiči), podolgovat sodček.¹⁾

lójnica, -e, f. (Primostek), kopica, kup sená na travniku. Na Krasu čuje se: *lónica*, prim. L. 1875, str. 226.

lójternice, f. pl. (Podzemelj), Leiterwagen. *Lojtre* = die Leiter iz nemšk. One tanke paličice pri lestvicah zovejo se *šajbice* ali *šprúnclji*, a oni dve široki deščici, kateri stojita bolj ob stranéh poleg *špruncljev*, ker so oni preslabi, zovejo se *špunke*.

lomázditi, -im, (Krupa), hitro iti čez grm in trn, tudi sestavljeno *prilomázditi*. V Slavoniji *domazditi*, če je prišel kdo hitro od kod: ala je domazdio!

lompítati, -am, (Cerkvišče), naganjati, n. pr. živino.

¹⁾ Sploh na Dolenjskem. (Ured.)

lóza, -e, f., (povsod), gozd.

macóla, -e, f., (Grm), železni bêt. Okoli Maribora in po drugod *macelj* Holzschlâgel (Lekše).

máhnati, -am, se, (Semič), hoditi, n. pr. po debelači in z rokama prijemati debelačo.

málenca, -e, f., (povsod), mlin.

mándrati, -am, (Krupa), pogaziti travo. Drugod po Slov. *méndrati*.

mastnica, -e, f., (Grm), gibanica z ocvirki in mastjo, kar imenujejo Dolenjci *špehóvka*; *povltica* je začinjena pa z maslom. V Podzemlji *mastnica* = debela, mesena klobasa.

mazána, -e, f., (Griblje), stari bokal vina.

medénka, -e, f., (Podzemelj), Stecknadel, v Banjši zove se *médenica*, prim. L. 1879, str. 145. Podstava je starosl. *mêdv* = Metall, Kupfer, Messing.

mésti, -métem, (Drašiči), delati sir v pinji.

mévček, -a, m., (Podzemelj), ono, s čimer se dela sir. Prim. *medelo* Rührstock.

mézdra, -e, f., (Podzemelj), oni pretini v orehu, kateri dele *jáderko* t. j. jedro. V Drežnici velé jim *čréslo* (gl. L. 1875, str. 225) a v Mekinah *ježica*. Ko so vlovili divjega moža, vprašali so ga, v kako korist je *ježica* v jedru oreha, ali jim ni hotel povedati, le rekel je, da rajši umrje, kakor pa da bi to povedal. Vendar za veliko korist pa da je ta *ježica*; prim. Jur. Humar v Arkivu XI, str. 234.

mihonica, -e, f., (Slamna vas), lupina od grozdove jagode, za pravo *méhonica* od *meh*.

mílahen, adj., (Podzemelj), krotek, mil, prim. srb. *miljahan* in hrv. *umiljat*.

míten, adj., (Slamna vas), težaven, také da moraš dobro paziti: mitno je paliti žganje.

mladéniča govoré v Gribljah novoporočenemu paru, v Slavoniji velé jima pa *mládenci*.

móhaj, -a, m., (Semič), črno, žensko krilo, katero je bilo obšito zdolaj z zeleno, svilen obrobjeno *tájko* (gl. tajka), a v pasu se je pa zdrgnilo in se zapelo z zaponi. Sedaj vidiš to le še pri kakovi stari ženici. *Móhaj* je veljal do deset gold, a ono *tájko* ali obrobo imenujejo tudi *tofend*, -a, m.

mrdati, -am, (Griblje), migati z zadnjo. Takó delajo n. pr. dekleta, ko gredó v nedeljo ponosno k maši. Rabi tudi o onem, kateri jezno nekam gre, n. pr. „kam mrdáš?“ V savinski dolini je „kurja merda“ oni, kateri prvi spregovorili (Lekše), prim. *mrdati* = wedeln, *mrda* = der After. Tudi drugi slovanski jeziki poznajo to besedo.

mrlati, -am, (Cerkvišče), počasi kaj delati; srb. *mrljati* durchstreichen.

- mfsiti**, *-im*, (Krupa in drugod), v postu jesti meso. Zatorej piše krivo g. J. Šašelj v svoji „Zgodovini Adlešiške fare“ str. 42: *mrsiti*: sich der Fleischspeisen an Fasttagen enthalten. Tudi V. ima *mrsiti*, *-im*, Fleischspeisen essen, *mrsak*, *-ska* mu je ein Fleischtag, *mrs* Fleischspeise, adj. *mrsni*, *-a*, *-o*.
- mrvičko**, **mrvičke**, adv. (povsod) malo. Na Krasu *mrva*, *-e*, f., ein bisschen, a v Slavoniji *mrvo* malo.
- mrzlica**, *-e*, tudi *zimica*, *-e*, f., (Krasinec). Pravijo, da je mrzlic devet in devetdeset vrst, zato jim je težko najti pravo zdravilo. A če jedenkrat najdeš pravo, ne bode te tresla nikdar več.
- múhte**, **mukte**, adv. (Cerkvišče), zaman, zastonj. Ta prislov poznajo tudi Hrvati in Srbi, a priromal je iz turškega: *muft*. Prim. M. beg Kapetanović Ljubušak: Nár. blago, str. 18.
- múljeti**, *-im*, (Grm), pognojiti njive z *múlom* (Flutsand). V Slavoniji *zamúljen*, *-a*, *-o*, n. pr. voda, če je kalna. Srb. *mulj*. To besedo poznajo tudi drugi slov. jeziki.
- mútlaga**, *-e*, m., (Griblje), človek potuhnjen, kateri rad molči, pa „*múčič*“ ugrizne, gl. *podmurljivec*. V Slavoniji vele takovemu *múlov*, *mútlak* ali pa *mútlac* (ustno sporočilo) *Mutlak* je turška beseda.
- na bárle**, adv. (Krupa), tebi nič, meni nič n. pr. iti. Rabi tudi *na bárle bárle*. Barle odšel je na bárle.
- nábornice**, f., pl. (Bedenj), oni nabóri pri srajci na prsih.
- nadékat**, *-am* se, (Krasinec), jako se najesti.
- nadéti**, *-enem*, (Krupa), če kdo reče drugemu kakov priimek (Spitzname), kateri se ga potém prime.
- nádev**, *-a*, m., (Griblje), nekakove vrste kolač, katerega nosijo o *vázmu* (veliki noči) na blagoslov. Narežejo drobno belga kruha, ubijejo vanj nekoliko jajec, pomešajo in zavijejo v razsukano testó ali *mlinec*, pa hajd ž njim v peč. Nádev zato, ker ga nadévajo.
- nadogrízati**, *-am*, (Podzemelj), očitati komu njegove slabosti.
- nadojedati**, *-am*, (Griblje), isto kakor *nadogrízati*.
- nagróhati**, *-am*, (Krasinec), nabrati rokave takó, da se napravijo nabóri.
- nákladen**, adj., (Primostek), podoben.
- nakol**, *-a*, m., (Podzemelj), količi, na katere se grah nakoli.
- nakolénče**, *-eta*, n., (Griblje), ono moško dete, katero vzame nevesta, ko pride na novi dom, v naročje (na kolena), kar izraža menda željo, da bode prvo dete moškega spola. Prim. moje „Ženitvanjske običaje“ L. 1889, str. 81.
- nalántati**, *-am*, se, (Krupa), naleteti.
- naluditi**, *-im*, se, (Griblje), na zlo naleteti, n. pr. bolezen dobiti, prim. *nalántati*.

namagáriti, *-im*, (Griblje), opehariti, namazati koga. Hrv. *mágarac* = osel životari, pa samo v govoru, tudi med Belimi Kranjci

namaličiti, *-im*, se, (Krupa), našemiti se; rabi tudi prid. *namalčen*, *-a*, *-o*.

napáriti, *-im*, (Krupa). Če noče kdo jesti, velé mu: saj ne bodeš nam nič *napáril*, boš le sebi.

náplet, *-a*, m., (Griblje), mala kronica, napletena s premnogimi raznobojnimi svilenimi trakovi, kakoršno so nosile neveste še pred kakovimi desetimi leti v Beli Krajini na poroko. Prim. Ženitvanjski običaji L. 1889, str. 74. Kočevarji imajo tudi nekaj podobnega. „Nevesta je imela tudi črno jopico na sebi; sicer ima glavo s *krono* iz cvetek odičeno, in trakovi jej raz glavo vise po plečih.“ Prim. L. Gorenjec: Kako Kočevarji snubijo in ženitujejo. Kres VI. str. 179.

napojišče, *-a*, n., (Primostek), kraj, kjer napajajo *blago* t. j. govejo živino.

naprčiti, *-im*, se, (Cerkvišče), napraviti šobo, razjeziti, napuhniti se. Tako rabi ta glag. tudi Hrvat.

náreden, adj., (Grm), priročen, n. pr. ta motika, ta sekira je *náredna*. Ta beseda je v navadi tudi v savinski dolini, a znači *pripravljen*: on je náreden to napraviti. (Lekše.)

nároki, n. pl., (Podzemelj), sticeljni, katere nosijo na rokah, pa tudi manšete pri srajci. Takó je tudi v Adlešičih, gl. Dom in Svet 1891, str. 10.

nasamanjérati, *-am*, *nasamariti* *-im*, (Griblje), opehariti, namazati koga. Zadnji glag. poznajo tudi Hrvati. Prim. *namagáriti*.

nástavak, *-a*, m., (Slamna vas), ono malo drvce, s katerim se kadí nabijajo, zato ker se na obroč nastavi, a potem udari s kladivcem po njem.

nástelj, *-i*, f., (Grm), stelja, katera se nastilja pod živino. V savinski dolini *nástel* (čitaj: *nástev*) (Lekše).

nástor, *-a*, m., (Škrilje) nevoščljivost, a baš ondi in tudi drugod rabi tudi prid. *nástoren*, *-a*, *-o*, nevoščljiv.

nastorjeváti, *-ujem*, (Krupa), komu baš nasproti delati, vključovati n. pr. hlapci gospodarju. Rabilni so pridevniki: *nástórljiv* in *nestórljiv*, *-a*, *-o*, *nástóren* in *nestóren*, *-a*, *-o* in samost. *nástórník*, *nestórník*, *-a*, m.; *nastorljívšče*, *-eta*, n.; *nastorjevanje*, *-a*, n., Prim. Mikl. Etym. W. str. 321: dunkel ist *nestoren*, *neroden*, *nástoren*, troyzig i. t. d.

nátraven, adj., (Krasinec) nalezljiv, n. pr. bolezen. Koren *tru* in od tod: *tuti*, *trujá*, *otrov*, *natraviti*.

navličénka, *-e*, f., (Drašiči), debela mesena klobasa, ker se navlači. Gl. *mastnica*.

nažek, nážka, m., (Adlešiči), (J. Š. Dom in Svet I. 1891, str. 431) mala sekirica. To je turška beseda: *nádžak* Fausthammer, katera rabi tudi Hrvatoma. Podravci zovejo ono sekirico, katero nasadé na palico, in jo vedno pri sebi nosijo, *nádžak*.

nebáre, adv., (Otok), podkrepljuje poprejšnjo besedo: hodi *nebáre* — hodi, hodi.

nedáča, -e, f., (Cerkvišče), nesreča.

néspraven, adj., (Griblje), razgaljen.

nósec, -a, m., (Drašiči), prevrtan, drven čep.

nováhern, adj., (Griblje), nov, novcat, prim. *goláhern*.

obáliti, -im, (Krupa): to tebi že obáli — tega ti je že dosti; prim. *odoláti* in *skezáti*. Hrv. *obáliti* = znižati, n. pr. ceno.

óbed, -a, m., (Bela Krajina), južina. Kaj mično obrazložil je pokojni Fr. Levstik (L. 1880, str. 156) razne nazive južine. Beli Kranjec loči razne *obroke* skoraj baš takó kot Laščan. Zjutraj mu je *kosilo* (v Gribljah imenovali so prej tudi bolj po hrv. *ruček*) o poldne je *južina*, a *večerja* je zvečer. Koscem, mlatičem in sploh težakom daje se *predjužnik* (v Laščah: *dojužnik*) ali pa *mala južina*.¹⁾ V postnih dnevih je v Gribljah južina malo prej in to ob polu jednajstih ali pa ob jednajstih, zató ker ne jedó zjutraj ničesar toplega, in ta obrok imenujejo baš kakor v Laščah *óbed* (tam *obéd*), -a, m. V Beli Krajini ne meno prosá, ali kot oni govoré, žita (prosá ne poznajo), nego ga vršé z živino. Ob lepah jesenskih večerih ga potem tresejo in ko je vse dovršeno, dobijo oni, ki so *vršáj* tresli: *povečérnik* - m., (v Laščah *novečérnik*). V savinski dolini pa takó-le razlikujejo: Zjutraj nim je: *frušek*; okoli desetih dobé delavci, mlatiči, kosci, ženjice in raznovrstni rokodelci *predpoldanko* (izg. *predpodanko*), a ob dvanajstih je *južina*. Popoldan ob štirih je *mala južina* (po nekod izgovarjajo *júžna*) in zvečer *večerja*. Ob postih zjutraj nimajo *fruška*, zato pa imajo ob jednajstih *kosilo*. Tako zovejo tudi gosposki *obed*, n. pr.: danes je bil v farof povabljen na *kosilu*. Obed spoznali so po knjigah in časopisih (Lekše).

oborožéti, -im, (Krupa). Ako je kdo jako žejen, velé mu: „Ha, ne boš *oborožél* od žeje ne!“ t. j. ne boš umrl od žeje ne.

óbrov, -a, m., (Griblje), rob, kraj ob njivi. V savinski dolini napravijo brazdo, *obkopajo* na konceh njivo in to bode *óbrov*, fossa od glag. *riti*; prim. *rov* = Graben in srb. *rov* Aufgrabung (Lekše).

océjne njive. (Primostek) one njive, katere tako ležé, da se lahko odcejajo, ker so malo nagnjene.

¹⁾ Prav tako tudi drugod na Dolenjskem, le da je *mala južina* ali *malica* popoldne ob štirih ali petih, *predjužnik* ob desetih dopoldne. (Ured.)

- océrjati**, -am, se (Krupa). Če se noče rana dolgo zaceliti, pravijo, da se dolgo *océrja*.
- očenaž**, -ža, m., (Podzemelj), molek; analogno v savinski dolini *patnoštr* (Lekše).
- odaten**, adj., (Zamote), radodaren.
- odbrtviti**, -im, (Semič), odpreti, odmašiti, venkaj vzeti. Rabita tudi prid. *zabrŭven*, -a, -o in *odbrŭven*: kisló zelje je zabrŭveno, ko ga zatolčejo z zemljó, da se ne pokvari i. t. d.
- odmól**, -a, m., (Krupa), odlašanje, n. pr. ni nič *odmóla*, moramo iti. Morda je to pokvarjeni hrv. *odmor* prenehanje, počitek, *odmáranje*, *odmáratí se*.
- odobaviti**, -im, (Zamote). Če bi spekel kdo malo kruha, pa bi se mnogo ljudij *odobáviló* t. j. nasítilo.
- odólati**, -am, (Krupa), zadoščevati, prim. starosl. *odolěti* überwinden, parem esse.
- od tóled**, adv., (Griblje), od tukaj; *od onled* od onod.
- odúnleti**, -im, (Griblje), widerstehen; istega korena kakor *odolati*; prim. hrv. odolietí, češ. *odolati*, *odol* Widerstand.
- ofukel**, adj., (izg. ofúku), (Semič), polzek: riba je ofukla.
- ohízni**, -im, (Cerkvišče), oflikniti, udariti z bičem.
- ókica**, -e, m., (Griblje), človek, kateri ima zatekle oči.
- okólovrc**, adv. (Griblje), okoli in okoli.
- ókrak**, -a, m., (Fučkovci), krača, gnjat, prim. *krak*.
- omečévati**, -am, (Krupa), obotavljati se, kadar se komu kaj ne poljubi.
- omedlévati**, -am, (Gradec), močno hrepeniti po čem. Kar *omedléva* za to ali ono stvarjo. Isto tako rabi ta glag. na Tolminkem in na Krasu. V Laščah imajo: ves mrtev je nanjo, ali mrje za njo. Gl. L. 1880, str. 162.
- onúče**, f., pl., (Gradec), obujki Schuhfetzen. Navadno je tudi *onúča*, f., in to iz starsl. *onušta* calceus. Češ. onuce, polj. *onuca*, rus. *onuča*. Podstava je *u-ti* = anziehen (ob-u-ti, iz-u-ti) in zato *o(n)ušta* namesto o-u-tja (*n* vtaknjen je da maši zev.) Prim. L. 1880, str. 157.
- opleček**, -a, m., (Podzemelj), moderc. Hrvatom so belokranjski rokavi t. j. bela, vrhnja ženska suknjica: *oplečak*. Na Krasu je *oplečje* ženska jopa, gl. L. 1880, str. 163. Baš tako je tudi Slovaku *oplecko*. Moravci zovejo to: *rukávce*, kar se bolj približuje belokranjskim rokavom, prim. Český lid I. 1891, str. 25.
- oprljati**, -am, se, (Griblje), zamazati se. To besedo imajo tudi Hrvati.
- oprtni koš**, -a, m., (Podzemelj), naramni koš.
- oróžek**, -a, m., (Suhor), oružen štok brez zrnja.
- osékniti**, -em, se, (Krupa) posušiti se, n. pr. po dežji se zemlja *osékne*. Vино se je *poséknilo* — če ga je menj. Rabi tudi prid. *osékel*, -a, -o, = lep: danes je pa *osékelo*.

osmóčiti, -im, se, (Zamote). Če gre kdo prosit k onemu, kateri baš ne sluje kot posebno *oddèn*: „Ha, se bo *osmóčil*, bo“ t. j. lehkó bode vesel tega, kar bode dobil.

ostráhern, adj., (Griblje), jako oster, prim. goláhern in nováhern.
ostrív, -i, f., (Primostek), rogljato obsekano drevo, v katero se *meče* krma, da se posuši, mesto v kozolec. Na Tolminskem *ostrív*, -i, glavni steber, katerega podpirajo opornice. V Laščah *ostrunica* debel, ne do polti okleščen kol, okrog katerega se zdene snopje ali slama.

oščáviti, -im, (Krupa), tako udariti, da se doseže.

ošíniti, -im, se, (Krupa), zmuzniti se. Onemu, kateri vrečo drži, oš. jeden vogal od vreče.

otépač, -a, m., (Gradec), lepo izrezljana paličica, s katero se otépajo otepi.

otérač, -a, m., in *oteráča*, f., (Podzemelj), ročnik, Handtuch.

otódi, adv., (Krasinec), malo prej. Slavonec rabi za malo prej besedico *otojič* (ust. sporočilo).

ováljati, -am, se, (Krasinec), zamazati se, gl. *oprljati se*.

ozúbek, -a, m., (Drasiči), obran, ozoban grozd.

pájka, -e, f., *pájkanje*, -a, n., (Gradec), paberkovanje. Prim. hrv. paljetkovanje = paperkovanje.

pájkati, -am, (Gradec), paberkujem: gremo pajkat = pobirat one klasove, kateri so zaostali za ženjicami. Pájkajo posebno siromaki in deca. Čuje se tudi *paljkati*-am.

párnja, -e, f., (Podzemelj), žehta, Lauge, prim. *pariti* brühen, razparnjati se, warm werden.

párta, -e, f., (Podzemelj), z baršunom obšit in z bíseri in graticami okrašen trak, katerega so nosila dekleta po čelu doli k ušesom še pred kakovimi petindvajsetimi leti. Národna pesem poje:

„Moža nem'rem dobiti
 Kaj bo, kaj bo z mene,
Parto moram nóšiti
 To nesrečno breme (Slamna vas).

Prve noči po svatbi odložila je deklica *parto*, znamenje deklišтва, za zmirom in si pokrila glavo z *jálbico*, katera jej je kot ženi pokrivala vedno glavo, tudi po noči. A na jalbici nosile so belo pečo. Prim. Mikl. Etymol. Wörthb. str. 232: *parta* = corona virginea Stirnband; madž. pártá.

pasati, -am, (Krasinec), miniti — laško *passare*.

pastuh, -a, m., (Griblje), žrebec, tako rabi tudi Hrvatom. Preneseno govore takó tudi potepuhu.

pášiti, -im, (Krupa), smrdeti. Tudi zima páši t. j. kar cvré, takó je mrzlo.

patrlek, -a, m., (Krupa), kratko, bolj debelo drvce. Na Krasinci *patrlek*, -a, ali pa tudi *patuljček* stebelce pri stelji brez lističev.

- pénteša**, -e, m., (Griblje), oni, kateri težko govori; rabi tudi glagol *péntati*, -am.
- perušínka**, -e, f., (Drašiči); *perúšje*, (Gradec); *peruškovína*, -e, f., (Drašiči), slama od debelače, gl. *belútovína*, *bilje*.
- péska**, (Krupa), v reku: *bo šla še peska* = bo šla še trda.
- pest**, -i, f., (Podzemelj), ono, kolikor se jedenkrat v roko prime, ko konoplje tolčejo (tučejo). Stolčene pesti onda teró.
- petáčen**, adj., (Krupa), posten, n. pr. jed. Erjavec imá *pétkov*, -a, -o: danes jedno pétkovo. L. 1880, str. 168.
- pílka**, -e, f., (Drašiči), veka pri sodu. Das nur dem nsl. bekannte Wort ist deutschen Ursprungs, es lässt ein píl vermuthen, Mikl. Ety. W. str. 246. V Adlešičih (prim. J. Šašelj: Zgodovina, str. 43), *tápun*.
- písanka**, -e, *pisanica*, -e, f., (Podzemelj), pirih; zato ker se pisanice *pišejo*. Ste pri vas že napisali? — J. Navratil misli, da je običaj, da se o vŕzmu (velikinoči) jajca barvajo in pišejo — zlasti rdeče in rumeno solncu v čast, preostatek iz poganske dobe. Prim. L. 1887 „Slov. nar. vraže in prazne vere“, str. 137.
- plándovati**, -ujem, (Griblje), škodo delati, pasti po tujem, n. pr. naš sosed zmirom po našem *plánduje*. Hrv. *plandovati* = postopati brez dela.
- planíšče**, -a, n., (Gradec), prostor v gozdu brez drevja, kateri bolj naliči travniku kakor pa gozdu, to je zató, ker je ondi *plano*, frei vom Baumwuchs. V Laščah pravijo takemu prostoru *planica*. Da je to slovanska beseda in ne skrojena od lat. *planus*, -a, *um*, je dokazal pokojni Fran Levstik v L. 1880, str. 168.
- pléter**, -i, f., (Griblje), lesa, ker je navadno pletena.
- plug**, -a, m. O plugu, da mu je osnova plu (odpluti), čitaj v Dr. Gr. Krekovi knjigi: Einleitung in die slav. Literaturgeschichte str. 113. Razni deli: prednji del, namreč oje z obema koléscema *žovéjo* v Podzemlji in drugod *kolca* n., pl., ali pa *ojice* f., pl.; tako zovejo prednji del pluga tudi v Bánjščicah, prim. L. 1880, str. 161. Laščán imenuje to *plúžna* n., pl., namesto: plužna kolesca, takó tudi v Poljanah pri Ribnici „*plužnja*“ (Dom in Svet 1891, str. 240). Ona upognjena palica na ojicah zove se *krpel*, -a, m., a oni, kateri za njo drži in poganja, *krpéli*. Ono pri ojicah, kar je pri vozu svora, zove se *poličica*, -e, f., (Podzemelj). Nadalje je pri plugu *grédelj*, -a, m., der Pflugbalken (od greda der Balken, prim. Krek: Einleitung, str. 115) katerega so imeli že stari Slovani. Pri plugu je prednje *železo prvo železo* = lemež = die Pflugschar in *zadnje železo*, a ono drvo pri zadnjem železu, katero spaja ves plug, zove se *kozolec*, -a, m., (Krasinec), ona dva droga,

katera drži orač, ko plúži, zovejo se *noge*, a ono drvo, v katerem so noge in *zadnje železo*, zove se *plást-i*, f., (Krasinec). Ona srpica, s katero se plug čisti, zove se *otka*, (na Krasinci izgovarjajo *hótká*, v Poljanah pri Ribnici pa *voťka* (Dom in Svet 1891, str. 240).

počomént, (Krupa), rabi samo v zvezi: „jaz nemam nič počomenta s tábo t. j. ne pečam se s tabo.“

podmurljivec -a, m., (Griblje), potuhnjenec, ki rad molči, pa „mučič“ vgrizne, gl. *miútlaga*, *podmurljiv*, düster. Erjavec (L. 1880, str. 176), ima prid. *potmúrjen* -a-o, potmúrjeno gledati = finster darein schauen. Prim. *nasamuriti se* (Lašče), starosl. *posmuranz*, adj. finster; ruski *chmura*, f., eine dunkle Wolke.

póganica -e, f., (Podzemelj), mrena na očéh.

pójata -e, f., (Griblje), podrtija, koliba.

polágati -am, (Krasinec), krmiti živino.

pólza -e, f., (Drašiči), del pri vozu, da se ne premika *škárič*.

poniglavec -a, m., (Cerkvišče), oni, kateri gleda po strani, izpod obrvi, sploh hudoben človek. Prav za prav naj bi se pisalo poniklavec, ker je od glag. „ponikniti“ nikati, sich nieder beugen. Prim. hrv. poniknuti.

popéček -a, m., (Zamote), palica na vrhu širja, ploščnata, s katero se jemlje pepel iz peči. *Moram biti za vse pri hiši kot popéček* = rabijo za vsako stvar mene, vsakdo mi zapoveduje.

póseje, f., pl., (Bela Krajina), otrobi.

posnášnica -e, f., (Griblje), starešinka na svatbi, kateri je za-dača, da privede mlado (nevesto) na novi dom.

poštréfen, adj., (Krupa), živinče, katero hodi rado v škodo, rado iz paše uhaja na njivo.

potúkati -am, se, (Griblje), potikati se po svetu.

poturčiti -im, (Griblje), posvajati si.

póvnik -a, m., (Krupa, Podzemelj), korec. Koren je *pol*: poljem, plati schöpfen, prim. Dr. K. Štrekelj: „Jezikoslovne mrvice“. Ljub. Zvon 1889, str. 230. Prim. rastlinsko ime *Marijini póvniki* (Grn) *Cyclamen europaeum*, katerim veli Gorenjec *korčki*. Oboje je zaradi sličnosti v obliki.

póžar -a, m., (Podzemelj), vrtnec v vodi, kateri razne predmete požira.

prasčiti -im, se, (Griblje), jé, da mu za vuhi prasči = poka, jé hitro.

prasičati -am, se, otročja igra: prasičkanje. Opisal sem jo v Vrtci I. 1888. v sestavku: „Mej pastirji“.

pratež -a, m., (Podzemelj), ona obleka, katero se na pot vzame v culici.

praznáhern, adj., prid (Griblje), prazen, da ne more biti bolje.

prédanak, -a, m., (Grm), malo pred zarjo.

prelákat, -am, (Griblje), ogladniti: je *prelákal* = bil je jako lačen.

prekantáriti, -im, (Griblje), prevrniti.

prémek, -a, m., (Griblje), ajdove pleve; v goriški okolici velé pa slabšemu, s plevami pomešanemu žitu *oprémek*-mka pa tudi *oprémki*. L. 1880, str. 163.

premršiti, -im, se, (Krupa), prelomiti post in kaj založiti: še od davi se nisem nič premrsil, sem še na tešče.

prenevédati, -am se, (Krupa). Če se komu ne poljubi, pa onako leno, nemarno dela; tudi samost. *prenevédalo*, -a, m.; *prenevédljivec*, -a.

prerivati, -am se, (Metlika), prerivata se vola, kadar tako noge izvračata, kot da sta se s hrbtom jeden ob drugega uprla.

preséka, -e, f., (Grm), sod, kateri ima mesto vehe vratca, da se grozdje nabira.

prevdóbi, adv., (Griblje), prezgodaj.

prézvan, adj., (Primostek), preklican, ozloglašen.

prikazen, -i, f., (Grm), prinesel je domóv krompirja za prikazen = pokazat.

prírastki, m., pl., (Grm), one bradavičice na krompirji.

prisíniti, -em, (Krupa), jako udariti, tako da boli.

pristati, -anem, (Podzemelj), stopiti na kaj.

prišvrk, -a, m., (Podzemelj); *prišvarek*, -a, m., (Griblje), der Vulgärname, pa tudi Spitz- und Spottname. Kranjcem je to *prikladek* (prim. Novice I. 1852, št. 60). Konjičanu je domače imé *câmen*. Okoli Ljutomera čuješ *cuna*, a v Slov. Goricah *cona* = Zuname, gl. Kres I. 1886, str. 130. M. Napotnik: „Imenopis konjiške nadfare“. V savinski dolini na „*cómn*“. Okoli Maribora tudi „*imenka*“. Sem otrokom grde imenke daval (Lekše).

přkljati, -am, se, (Krupa), obotavljati se.

přnjavec, -a, m., (Cerkvišče), raztrganec; *prnje*, f, pl. = cunje.

prokšen, adj., (Griblje, Gradec), izbirčen. Tudi kajkavcem rabi *prokšenjak*. Prim. Mikl. Etym. W. str. 265 *prokšen* = *delicatus*, heikel; *prokšena* dekla.

protína, -e, f., (Krasinec), klop.

přtnen, adj., (Podzemelj), platnén.

prtiti, -im se, (Griblje), vleči se na kaj, nerodno lezti. Ko se pastirci mečejo („hitajo“) in gazijo na paši, kriči oni, kateri največ trpi:

„Jó meni, kameni
Tri so bili na meni,
Još se štíti (četrty)
Na me prtí.“

pücati, -am, (Krupa), iti meni nič tebi nič mimo koga naprej, nič ne izpregovoriti.

punáhern, adj., (Griblje), poln.

púntek, -a, m., (Semič). Ondi nosijo žene okoli kit kakor nekakov svitek in to je *púntek*. Pričvrsté ga s koščeno iglo, kateri govore *koščica*, -e, f.

pütiti, -im, se, (Krupa), kujati se posebno pri otrocih. One, kateri se kujajo, dražijo navadno:

Püt, püt, püt
Mačka vleče meh,
Meh poči
Jožek noter skoči!"

rácati, -am, (Krupa), nerodno hoditi, kakor hodijo mali otroci ali pa raca, prim. *gácati*.

rálíce, f, pl., (Podzemelj), pri ženskih rokavih (suknjici) gori na ramenih s črno in rdečo svilo okrašen košček platna. Oni potezi so bili raznovrstno, največ šiljasto izšarani, kot mali zobčki. V novjšem času se je to vse opustilo. Podoben okrasek nahaja se tudi pri Slovaki, prim. spis: J. Koula: „O kroji lidu slovenského (slovaškega) v „Češkem lidu“ l. 1891. Ondi nosijo ralice tudi moški. Tudi Malorusi imajo na svoji narodni nošnji *ralice*. Ralice nosile so ženske samo v podzemeljski in metliški županiji, v Adlešičih n. pr. niso poznali ralic. Šivilje niso bile vse jednako spretné, starejši ornamenti so bili bolj v krožnicah, novejši v potezah. Za jedne plačalo se je po deset do dvanajst grošev, ker je bil to jako mučen posel. Rabi tudi glagol *ráliti*, -im, delati ralice. Oni del, na katerem se je rálilo, zovejo se *kózice*, a ker niso bile vsake kozice naraljane, zvale so se one *ráličane kózice*, kar je isto kot ralice. *Rokávi* (ženska suknjica) pa z ralicami zvali so se *pisani rokávi*.

rdjav, adj., (Griblje), slab, takó rabi ta pridevnik tudi Hrvatom.

réčiti, -im, (Krupa). Če je kdo malo vinjen pa mnogo govori; prim. hrv. *rječiti* = zgovoren.

réndati, -am, (Krupa), nerodno iti, posebno pri živini; samost. *rénde*, -éta, m, *rénce*, -eta, m, prav neroden človek.

réngati, -am, (Griblje), ratschen. Tako rabi ta glagol tudi ogerškim Hrvatom, prim. Fr. Kurelac, Runje i pahuljice, str. 122.

réngla, -e, f., (Griblje), óni, kateri težko izgovarja črko r.

rézanci, m, pl., (Podzemelj), Nudeln, zato ker se lepo нареžejo.

rimska kola, (izgovarjajo kúla), (Zamote), der Fuhrmann. Sedem zvezd, oje pa kola, obračajo se zvečer proti solncu, zjutraj ga pa zopet nazaj spremijo. V Pirnčah pod Šmarno goro,

čul sem, da jim govoré: *pureževe kola*. V Ilir. Bistrici *voz*; o njem pravijo, da je sv. Martin peljal drva iz gozda, pa mu je volk zaklal vola in oje prelomil; ali sv. Martin je pripregel volka k drugemu volu, pa je volk vlekel v gozd, vol pa iz gozda (narazen), prim. Arkiv XI., str. 260. Kje je Ilirska Bistrica in kje Virje v hrv. Podravini, pa vendar ondi iste pripovedke: Pobožen, svet človek je oral na polji. Ko se je malo odstranil od živine, prišel je volk in mu pojedel jednega vola. Kako bi človek sedaj oral brez vola! Zato je pograbil volka in ga zapregel mesto vola. Da se ljudje tega dogodka spominjajo, postavil je Bog voz in vprego na nebo. One štiri zvezde so kolesa, spredaj je oje, a od onih dveh zvezd spredaj je večja vol, manjša pa volk (ust. sporočilo). V Postojini zovejo te zvezde „*koróški voz*“, po Goriški okolici „voz Martinov“, gl. Letop. 1880, str. 208.

rípiti, *-im*, (Krupa), rdéti: črešnje se rípijo; prid. *zaripljen*, *-a*, *-o*.
riščiti, *-im*, (Podzemelj), rdeti, gl. *zariščiti*, *-im* se = pordečiti se, zardeti.

róbača, *-e*, f., tudi *rúbača* (Bela Krajina), srajca.

rógaš, *-a*, m., *rogášek* (Gradec), droben, bel grah s črnim popkom v dolgih komuškah.

roglje, f., pl., (Podzemelj), vile, s katerimi seno preobračajo.
rogúša, *-e*, f., (Podzemelj), mali pečenj.

rokavi, m., pl., (Bela Krajina), bela ženska suknjica, ono v sredi (život) zove se *stán*, *-a*, m., a rokavi se zovejo *cevi*, gori na rameni so *kózice* ali pa *ralice*, če so rokavi *naráljani*, in onda se zovejo *pisani rokavi*.

rómplati, *-am*, (Krupa), udrihati po vratih, močno trkati; samostalnik *rómple-eta*, m., človek, kateri nerodno hodi.

róntati, *-am*, (Krupa), hitro kaj prevračati, n. pr. obleko v škrinji.

ropávziti, *-im*, (Krupa), tolči s kakovo rečjo, také da drugemu ne godi.

rosúlje, f., pl., (Fučkovci), njíve, navadno v dolini, po katerih rada voda stoji in raste plevel, rosúlja ali rósuljica. V gornji savinski dolini t. j. na Ljubnem je cerkev Matere božje „na *resuljah*“ Ljudstvo pravi „*rasulah*“.

róviti, *-im*, (Krupa), udariti jako s polenom ali pa s kakovo drugo stvarjo.

rózgva, *-e*, f., *rozgóvina* (Krasinec), cima od buče.

rožánec, *-a*, m., (Slamna vas), rožiček, kateri naraste, če se jako udariš n. pr. po čelu.

rúpa, *-e*, f., (Podzemelj), jama v polji, v katero se steka voda; také tudi v Laščah. (L. 1880, str. 218). Srb. *rupa* das

- Loch; češki *rupa* die Felsenhöhle i. t. d. Njivam, katere so nekako udrte, pravijo: *na rupicah*.
- sádež**, -a, m., (Griblje), ono trtje, katero je blizu hiše.
- samanjérati**, -am, (Griblje), razgrajati, kleti.
- sátvara**, -e, f, (Krasinec), škododelka; také kriče kravi, katera gre v škodo: „Kam greš, ti satvara?“
- sčágati**, -am, (Griblje), kljuvati: kokoš sčaga zrnje.
- sčégniti**, -em, (Griblje), hitro popasti, n. pr. kača sčegne.
- sčúrniti**, -em se, (Griblje), stisniti se v kotichek i ondi čúreti ali *čúbeti* = čepeti.
- sêd**, -í, f, (Podzemelj), greda, na katero kokoši sedajo in prenočujejo.
- sékalnik**, -a, m., (Podzemelj), ploh, na katerem se seka za svinje.
- sfrkócan**, adj., (Krupa), kodrast, od frkati.
- shítiti**, -im, se, (Gradec), den Ausschlag bekommen; v Podkrncih je to *spahniti se*, prim. L. 1880, str. 162.
- shlániti**, -em, (Krupa), jezno, hitro vzeti.
- slezénka**, -e, f., (Grm), bolezen, če slezena boli; v Drašičih govore *sklezéna*.
- slôg**, -a, m., (Krasinec), nalagana drva.
- skénder**, -a, m., (Griblje), oprava, katera je premajhna; v Bereči vasi pri Suhoru *skénder*, raztrgana, prínjava oprava, zato se tudi dražijo deca med seboj: *skenderiček*, *plenderiček*.
- skezáti**, -am, (Krupa), zadoščevati, gl. *odólati*.
- skócati**, -am, (Gradec), stokati.
- skomrńčati**, -am, (Krupa). Če kdo kakovo stvar jako želi, pa vedno le o njej govori; samost. *skomrńčanje*, -a, n.
- skoporítec**, -a, m., (Podzemelj), skopuh.
- skrlńnkati**, -am, (Krupa), vedno o kakovi stvari, katero bi človek rad imel, govoriti; samost. *skrlńnkanje*, -a, n., prim. *skomrńčati*.
- skrńčati**, -am, (Griblje), mumljati, ručáti.
- skúcati**, -am, če kdo šepa in onako malo pocencuje; samost. *skúcelnik*, -a, m., ali *skúacunik*.
- skúta**, -e, f., (Drašiči), jed: stepena jajca pripravljena na mleku ali masti.— *Skuta* je v savinski dolini prvo mleko, kadar se krava oteli, katero denejo v peč, da se strdi. Beseda je z laškega *scotta* (Lekše).
- smolénka**, -e, f., (Krasinec), mazilo.
- smřcati**, -am, (Primostek), osmukati.
- smřčkatí**, -am, (Krupa), samo po vrhu pojesti, a ne do čista; tudi *posmrčkatí*, -am.
- sóblazen**, -i, f, (Griblje), v reku: sóblazen te zela t. j. da bi po živinsko poginil.
- sógati**, -am, (Krupa), pretiti s pestjo; samost. *sóganje*, -a, n., prim. žugati in pa sojka in žoga Nussháher.

sókniti, -em, (Griblje), dregniti z nožem, ubosti; *šlóknniti*, -em s šiljkom ali s palico; *drókniti*, -em, s pestjo. J. Šašel je čul v Adlešičih *sókat*i, bosti, zbadati, prim. Dom in Svet 1891, str. 431.

sončiti, -im, se, (Primostek), greti se na solnci.

sprdačiti, -im, se, (Griblje), šaliti in norčevati se iz koga.

sréš, -a, m., (Griblje), slana, ivje. Sreš imenujo v savinski dolini led, kateri nosi vodo, Roheis (Lekše).

sršati, -am, (Krupa), jezno govoriti; zato v Gribljah *sršak*, -a, m., *nasrčenec*, -a, m., človek, kateri se vavek (vedno) jezi — jeznoritec. Prim. *srtiti se*: puran se srti, geräth in Zorn. Mikl. Etym. W. 294.

stavčati, -am, (Krupa), bolj šepasto hoditi.

stiskálnica, -e, f., (Podzemelj), priprava, v kateri se grozdje stiska.

Deli: *kríži* m. pl. ona drvca, katera drže *plóhc*, v katere se nameče grozdje, a ona deščica v plohih, katera pokriva grozdje in oni stebriček, kateri pritiska deščico in grozdje, zoveta se *péhek*, -a, m. Oni tram, kateri pa zopet péhka pritiska, zove se *žrd*; privijači zovejo se *ovni*, a ona zakrivljena palica, s katero se obračajo ovni, zove se *zavíjač*, -a, m. Ono, na čemer stoji cela ta priprava, zove se pa *stol*, -a, m.

stísnorit, adj., (Grm), skop.

stog, -a, m. (Krasinec), drevó z zašiljenimi vejicami, okoli katerega se nameče seno ali slama, da se bolje posuši.

stoječke, adv., (Podzemelj), več na stoječkem = kar na hitro.

stól, -a, m., (Podzemelj), tkalski stroj. Razna imena pri stolu so: *ničálnice*, f., pl., vzdígujejo se, da gre platno dalje, *skripci*, m., pl., sta koluta, katera pomikata ničálnice gori dol, a vrtita ju *podlóžnika* ali *cokle*, kot dva pedala *Bángelc*, -a, m., zove se ono, kjer je platno, a po *málem bángelci* teče platno. *Špóge* drže platno, na *cevi* navija se preja in pa *gráblíce*, a na *gárniku* „nasnáva“ se preja. Kolesi sta dve, a z *mačkom* se kolo zapré. *Koza* in pa *vez* držita skupaj celi *stol*. Na *gorenje vreteno* navija se preja, na *dolenje* platno. Druge priprave so še: *žlage*, *brdo* (oni zobčki), *stramnice*, *stupi*, *stupički* (stopički) in pa *čolníček*.

stránjski, adj., (Podzemelj), tuji.

strbánčiti, -im, (Krupa), brez dela okoli hoditi.

stírsniti, -em, se, (Krupa), če kdo koga krega pa mu reče, da kam gre, a on mu noče odgovoriti, zato ker ga je ošteval.

strúpen — **strúpna** — **strúpno**, adj. (Cerkvišče), strupén.

stikanec, -a, m., močnik, ker se tako pripravlja.

svéker, -a, m., (Podzemelj), možev oče je ženi sveker, hrv. *svekar*, *svekrv*, *svevro*. *Svékroa*, -e, f., (Podzemelj), moževa mati, hrv. *svekrva*, *svekrvica*. *Svéra*, -e, f., (Podzemelj), moževa

sestra; prim. „Rodbinstvo po narodnom nazivu“: Narodne Novine, l. 1891. od 13. nov.

svrdan, -a, m., (Podzemelj), svečnica. Čul sem pa le v pobožni pesenci, katero sem priobčil v „Slov. Večernicah“ l. 1891, str. 112. Tam se velf o Mariji: „Je na svrdan šla v cerkev Al' na ta dan svečnice.“

šaka, -e, f., (Griblje), pest.

šalabárast, adj., (Grm), klofarski, neslan, n. pr. pesem.

šálen, adj., (Podzemelj), šaljiv.

šáprün, (Krupa): koga prijeti v šáprün t. j. koga dobro oštevati in karati.

šávratí, -am, (Grm), krava šávra, ko tako nekako čudno in nerodno nogé meče; reklo bi se lahko tudi o človeku, kateri hodi na „iks“, ker takovemu velijo: šavrina, -e, m., ali pa tudi šévra, -e. Prim. navadno slov. besedo švedrati hinken in šega, ševa, schräge, ševeriti:

ščáp, -a, m., (Bela Krajina), prékla, dolga tenka palica, s katero se sadje klati; veli se n. pr. na Krupi: nimamo ščapa drva = prav nič. Kratka palica pa, katera se meče na drvo, da se kaj skladi, zove se: krépel, -a, m., ali pa krepélec, -a, m., a glagol je krepéliti, -im; zakrepelíti, -im.

šelütati, -am, (Krupa), počasi hoditi; rabi tudi samost. šelüt, -a, m., = malovreden človek.

šepráka, -e, f., (Krupa), drobna drva, dračje. Ker se to težko nabira, rabi tudi rék: Bo še šeprika t. j. trda bode še n. pr. za delo, za denarje. V Gradci zovejo šipraka, -e, f., ono šibje, katero potaknejo po grahu. Pri Gorici zovejo to obtič, -íča, m., in obtičje, -a, v Senožecah: nátič, -a, m., a v Laščah: nátil, -tika, m., prim. L. 1880: Iz potne torbe str. 160.

šikara, -e, f., (Griblje), grmovje, takó rabi ta beseda tudi Hrvatom.

šipraka, -e, f., (Gradec), veje, katere se potaknejo po grahu; pri Gorici to obtič, obtičje; v Senožecah natič, a v Laščah ponatišk, prim. L. 1880, str. 160.

širóčka, -e, f., (Slamna vas), široka sekira.

šiške, f., pl., (Podzemelj), ježice.

škáf, -a, m., (Podzemelj), čeber.

škábice, f., pl., (Semič), luknjice za gómba.

škauba, -e, f., (Zamóte, Krupa), podolgovata izdolbina v kamnji, kjer se navadno zadržuje voda. V škarbo nalivali so ljudje divjemu možu mleka, ker ga je rad srkal; tam so mu tudi nastavili škornjo in ga tako ulovili. J Šašelj ima škávla (škol) v svoji zgodovini, str. 42, kar je pa menda krivo zapisano.

škéle, f., pl., (Bereča vas), ono stojalo, na katerem je delan gnojni koš.

šklóc, -a, m., (Griblje), pipec; v Šijačiji (Slavonija) *šklóca*, -e, f. = nož, kateri „govori nemški“, klina mu se maje sem ter tje. „Škloce ti!“ je vzklik, kot pri nas: „dé te šembraj!“ —

škóda, -e, f., (Lokvica) poljski pridelki; sedaj je škoda še na njivi, pa se noče blago pasti t. j. uhaja rado s pašnika v škodo, v ono, za kar bi bilo škoda, da je živina popase.

škralúpci, m., pl., (Slamina vas), smetana. Na Krasu *škr lup*, -a, m., kar je Podkrncem ona skorja, ki se po dežji naredi na zemlji, kar Laščan imenuje *škralúb*, *škralúp*. L. 1880, str. 187.

šléta, -e, f., (Krupa), navada, n. pr. kakove *šléte* je ta konj.

šléviti, -im, (Griblje, Krupa), hoditi brezposelno okoli, iskati nekaj, kar ti ni treba, iskati po grmovji, n. pr. „kaj šléviš tam, da te bo kaj ugriznilo?“ — Od tod *šléva*, -e, f., = bolj neumen človek.

šmrkolín, -a, m., (Slamna vas), smrkavec.

šnáblati, -am, (Griblje), hitro jesti.

šóp, -a, m., (Drašiči), pri strehi oni ožji in krajši deli ob stranéh, na Blokah je to *káčka*, a v Loži *čáčka* (ustm. sporočilo). *Šop* (reci *šóap*) je tudi v savinski dolini. (Lekše).

špúncli, m., pl., ali pa *brki*, m., pl., (Griblje), okleščene vejice pri drevesi.

špúnke, f., pl., (Krasinec), oni dve deščici pri lestvicah, ktere jih najbolj skupaj drže.

šrámf, -a, m., (Gradec), die Narbe; v Krnu *obrárselen*, -selna, m., v Laščah *obráunek*, -nka, m., prim. L. 1880, str. 157. Tudi v savinski dolini je *šramf* in *šrinf* znan. (Lekše.)

štábati, -am, (Krupa), nepotrebno po grmovji in drugod hoditi in kaj iskati, prim. *šléviti*.

štalúsati, -am, (Krupa), nerodno hoditi.

šténtati, -am, (Podzemelj), postavati.

štókat, -am, (Krupa), isto kar *štábati* in *šléviti*; vendar se pravi pa tudi slabemu bralcu: „kaj takó *štokaš*?“

štovati, -am, koga (Krupa), komu jako streči, n. pr. bolniku, izvestno od hrv. *šlovati*, *štovanje* = spoštovati, spoštovanje.

štrbékat, -am, (Krupa), vedno jedno govoriti.

štrkati, -am, (Podzemelj), bezljati, pri živini, za isto rabi tudi glagol *viškati*, -am.

štrmfiliti, -im, (Krupa), zvečer dolgo čuti pa nič ne delati.

štuliti, -im, se, (Griblje), presedati, n. pr. morda Vam se več štuli od tega mojega razlaganja. *Štuliti* ima drugi pomen v savinski dolini¹⁾, namreč sich vordrängen. N. se povsod zraven štuli (Lekše).

¹⁾ In drugod na Kranjskem. (Ured.)

švapíti,-im, (Krupa), bolj nemarno hoditi.

švepati,-am, se, (Krupa), brez dela okrog hoditi.

šútlati,-am, (Griblje), tiho delati, izvestno v rodu s hrv. šutiti, šutjeti molčati, šutnja = molčanje i. t. d.

táčke, f., pl., drvena kola, lesen voz t. j. ono, za kar čuješ drugod besedo „šajterga“, samokolnica. Hrvatu so táčke = der Karren, kranjska „karóla“.

tajka,-e, f., rob pri ženskem krilu. Prej je bila tajka razno-vrstno okrašena s črno svilo. V Pirnčah pod Šmarno goró sem čul za to besedo obroba,-e, f.

táncak,-a, m., šépak, a, m., (Griblje), kateri švepa.

télenban,-a, m., (Griblje), oni, kateri je nekam zamišljen in nič ne ve = teleban, prim. zateleban.

tépsti,-em, (Podzemelj): jutri bomo tepli orehe = otepati.

tepéška,-e, f., (Gradec), ona pletenica iz bekovih šibic, s ka-tero otroci na tepežni dan druge tepeškajo. Že dan po-prej spletejo si tepeške in pripravijo torbice, a drugega dne na vse zgodaj vzame vsak svojo torbico in tepeško pa hajdi po vasi. Ko pridejo v hišo, udarjajo gospodarje in gospodinje, izgovarjaje besede:

„Reš'te se, reš'te
Zdravi in veseli!
Da bi dosegli sivo brado
Težko mošnjo,
Da bi tako dolgo živeli,
Da bi si nebesa zaslužili!“

Na Pravutinji (vasici lipniške župnije na Hrvaškem, precej preko Kolpe), čul sem, da so otroci govorili ováko:

„Rešite se, rešite
Zdravi i veseli,
Tusti i debeli.
Kako o Božiču
Tako po Božiču,
Dajte ta Božič van,
Dobro jutro Bog daj!“

V Metliki (gl. L. 1887, Navratil: „Slov. nar. vraže in prazne vere“ od str. 145—150) pojó:

„Reš'te se, reš'te
Zdravi veseli
Tolsti debeli
Več let dočakali!“

V Ternovci pa in metliški okolici govoré takó-le:

„Rešite se, rešite se
Malim grehom, večjim obiljem,
Da bi dolgo na svetu živeli,
Da bi si nebesa zaslužili!“

V Babincih pri Ljutomeru (gl. J. Karba: Narodne šege, Slov. Večernice 1891, str. 100) odpravi se deca *po pámetivi* s šibo v roki. Tudi starejši ljudje radi koga ostro naklepljejo. Med pretepanjem izgovarjajo besede: „frišek ksunt“ pri vsakem udarci. „Frisch und gesund“ najlepše svedoči, da se tepeškajo, da bodejo v prihodnjem letu zdravi in krepki. — Tudi drugi narodi poznajo tepeškanje. Kakor pri nas tepežni dan, tepeškajo se drugod vúzamsko nedeljo, ponedeljek in torek. Taka je češka *pomlázka* na vúzamski ponedeljek. Srečo daješ, če koga udariš s tepeško, zato: „dej mi štěstí (sreče)!“ — Tako je tudi pri Slovaki. Dekle v Novem trgu na Pruskem našéškajo o vuzmu hlapce z brezovkami (Schmeckostern) in dobé za to postrežljivost pirhov. Hlapci jim to vrnejo drugi dan. J. Navratilu se dozdeva, da je ta običaj še iz poganske dobe, razlaganje z betlehemskim umorstvom mu ne ugaja. Ta misel je izvestno opravičena, ker zakaj bi se potém drugod tepeškali na veliko noč, katera nima vendar prav nič z nedolžnimi otročiči. Mazali so se pa nekđaj o božiči z brinjevkami — katere so vedno zelene, da bode deca zelena t. j. pomlajena, zdrava vse leto. Saj še sedaj stariši najpoprej nabrišejo deco v postelji — seveda s časoma se je običaj mnogo spremenil. Ko „odmolijo“ gorenjo molitev, dobí vsak tepeškar svoje darilce, rdečih jabolč, orehov, lešnikov in drugih dobrih stvari. Veselja ni mi treba opisovati.

téračica, -e, f., (Podzemelj), terica.

telembál te negda! — vzkliknejo v Gribljah, kadar se čemu jako čudijo.

tkánica, -e, f., (Bedenj), tkan ženski pas, večkrat lepo pobarvan.

tohnáti, -am, (Krupa), tiho delati, tako da drugi ne sliši; tudi subst. *tohnánje*, -a, n.

tókača, -e, f., tudi *túkača*, (Kapljišče), dolnji del priprave, s katero tolčejo konoplje, gornji del zove se *tukec*, -a, m.

trábje, n., (Bereča vas), *prvo* in *zadnje trábje*. Del voza, ki je vtaknjen med podvoz in ôplen. Na Tolminskem *trábelj*, -blja, v Laščah „*trabjè, jésa*“ v Krnu *treblji* m. pl. L. 1880, str. 196. V savinski dolini *trap* (Lekše). Prim. tudi „Archiv für die slav. Phil. Jagić 1891.“

trém, -a, m., (Drašiči), podaljšek pri strehi, da je več prostora pod njo. Stslov. *tréms turris*, srbs. trijem Halle.

trhúti, -im (se), (Krupa), nič ne povedati, n. pr. če je kdo bolan, pa o tem ničesar ne pové.

trflica, -e, f., (Kapljišče), Flachsbreche, ali samo dolnji del pri pripravi, s katero tolčejo konoplje, gornji zove se *trlec*, -trlea, m.

trnule, f., pl., (Griblje), *trnüle* (Drašiči), oparnice, plod od belega trna (Schlehdorn, prunus spinosa). V Adlešičih pekó jih otroci na *crepu* t. j. na črepinji od kakovega lonca.

tróha, -e, f., (Griblje), toliko, kar bi si v okó natrosil: Ni mu dal ni *tróhi* t. j. nič. Tudi po drugod in v drugih slov. jeziki (poleg truha).

trojáki, trjáki, m. pl. (Bela Krajina), duhovo, binkošti. Navratil omenja v L. 1888, str. 151, da prihajajo *trjaki* od starosl. *twr* taurus in so menda nastali od kakove narodne slavnosti. To je povsem krivo. *Trjáki* niso ničesar drugega kakor pokvarjeni hrv. *trojáki* t. j. praznik sv. Trojice, saj nam svedočijo tudi drugi slov. narodi. Evo bolg. *sv. Troica*, rus. *Troica, troickij prazdnik*, č. *Trojice*, srb. *Trojaki*. In *trjáki* ni se čulo nikjer kakor samo v Adlešičih, vsi drugi spominjali bi se sv. Trojice, le Adleščani bi izvajali to ime iz taurus-a. Takó smelo vendar ne smemo tolmačiti besede.

trojeroške, f., pl., (Griblje), vile, katere imajo troje rogov ali bodic, z njimi podajajo senó, ko ga spravljajo pod streho.

trovilo, -a, n., (Fučkovci), strup, s katerim *trujejo* ribe; hrv. *trov*, -a, m., ein betäubender und berauschender Fischköder; *tróvati* vergiften.

trpež, -a, m., (Krasinec), trajanje: hrast (njegov les) je za *trpež*. Narodni pregovor: *Krpež* in *trpež* pol sveta držita (Lekše).

trsíti, -im, se, (Cerkvišče), mučiti se, prizadevati se, poganjati se zelo za kako stvar. Tudi Hrvatu rabi ta glag.

tútek, -a, m., (Grm). Otroci zovejo jeden drugega: „oj *tútek*, nimam ti kaj dati!“

tvur, -a, m., (Škrilje), tur, mozolj, *čiraj*, čirjak, starosl. *čir*, m., na Tolminskem *ščirjevec*, -eca, m. L. 1880, str. 193.

vádljati, -am, se, (povsod), staviti; *vádlja*, -e, f., stava. Isto kakor pri Hrvatu čuje se pa v Beli Krajini tudi *kladiti* se, *okladiti*, -im, se, staviti; tako tudi v Primorji okoli Reke.

vále, adv., (Podzemelj), precej; na Reki pravijo *válje*, gl. Kurelac: Runje i pahuljice, str. 54. Tudi na Krasu: vádlje, válje, váljce. L. 1880, str. 200. Podstava besedici je *dol*, slov. *dlje* länger in *valje* statim.

vampi čestogobanjci, m., pl. (Podzemelj), der Blättermagen, der Psalter, del živinskega želodca, kateri se zove drugače tudi: *prebiralnik* ali *devetogubec*, ker ima mnogo *na-bórov, gub*. V Laščah: *šestogubec*, v Borjah nad Rihemberkom v šali: *prisežnik*, ker da je prisegel, da ga živ krst čisto ne opere. L. 1880, str. 178. Vamp je iz nemšk. Okrog Maribora pravijo *lamp*. (Lekše).

varáncija, -e, f., (Krasinec), goljufija, napravljeno od *várati*, -am.

vgánjkati, -am, se, (Grm), stavljati si uganke ali zastavice.

vlašiči, m. pl., (Griblje), das Siebengestirn, plejades. Od sv. Jurija pa do sv. Vida se ne vidijo. O nobeni zvezdi Hrvati in Srbi toliko ne prepevajo in ne pripovedujejo kakor baš o vlašičih. Evo pesem, katero sem zapisal v Orčovci (Slavoniji), katero zaradi vrednosti in zató, ker ni bila priobčena še nikjer, celo zapišem:

Tužila se zvizdica danica,
Jako s' tuži i nevolja joj je,
Jer ju prose troji prosilci:
Bili¹⁾ danak za sunašče žarko,
Tavna²⁾ nočca za sjajna miseca,
Sve zvizdice za sedam vlašiča
Al' govori zvizdica danica:
Ako b' pošla za sunašče žarko,
Sunce hodi, doma ne dohodi;
Ako b' pošla za sjajna miseca,
Miseč često u prominu ide³⁾,
U godini po dvanaest puta;
Ako b' pošla za sedam vlašiča
Vlašiči su dugo zatvoreni:
Od Gjurgjeva do Vidova danka⁴⁾.

V jedni primorski kolednici bodejo vlašiči *solncu*, ko se bode oženil z lepo deklico, „*diveriči*“ (tovariši), mesec bode mu „*svekar*“, danica *svekrvica*, a *predhodnica jetreica*, gl. Arkiv XI, str. 229. Mnogo imén imajo vlašiči: *Gostožilci*, *gostosevci* in *lašiči*; okrog Senja velijo jim *lastarice*, okoli Varaždina *hlastarice*, v Zagorji „*stražari* in *straženjiči*. Okrog varaždinskih Toplic pripovedujejo, da so vlašiči vile, katere so nekdanj po zemlji hodile in kolo plesale, sedaj pa gori na nebu kolo plešejo. Po zemlji hodijo kot *vile ladarice* od sv. Jurija do sv. Ivana. Sedem jih je (prim. spis L. Kukuljevića: „Vile“ v Arkivu I. str. 86—104). Tudi Dr. Fr. Krauss v I. delu „Sagen u. Märchen der Südslaven“ ima na str. 98 pripovedko o *lastarih* iz Valjavčeve zbirke, a na str. 121 o *vlašičih* iz Stojanovičeve zbirke. Zmaj je ugrabil nekemu kralju hčerko, a iskat so je šli prvi dvorjanik in pa petero sinov zmajeve matere. S pomočjo raznih sposobnostij rešijo kraljično, ali ker se niso mogli sporazumeti, čegava bode, vzprejeli so jo med se kot sestro, a za spomin postavljeno je vseh sedmero na nebo. Podobni so *lastari*, samo njih je trinajst, katere je priobčil v Kresu 1886. na str. 331. M. Valjavec.

vójarin, -a, m., (Griblje), vodja: sedaj bodejo ženske *vojarini*, t. j. deklice bodejo šle naprej v cerkev. *Vojarínka*, -e, f., je v Metliki ona, katera vodi kolo, prim. „Belokranj. kolo“

¹⁾ Bieli = beli.

²⁾ Temna.

³⁾ Spremenjuje se.

- v Ljub. Zvonu 1888. To besedo čitamo že v Dalmatinu, pa bi bilo dobro, da se zopet udomači.
- voklinke**, f., pl., (Podzemelj), njive, katerim je vsak kraj krajši.
- vórdati**, -am, (Krupa), jako prevračati obleko po škrinji. Samost. *vordalo*, -a, n., gl. *róntati*.
- vórih**, -a, m., (Kapljíšče), blato, katero se prime kose, kadar se kosi brez rose. Vsak kosec ima krpico, s katero koso obriše.
- vózelnica**, -e, f., (Podzemelj), podolgovat sod za vodo.
- vraštvo**, -a, n., (Podzemelj), zdravilo. Tudi: tega ni niti za *vráštvo* = prav malo, skoraj nič.
- vretenica**, -e, f., (Slamna vas), roča, s katero se vrtil brus ali kakov drugi stroj.
- vrhnja**, -e, f., (Podzemelj), smetana, ker stoji mleku po vrhu. Ta izraz rabi tudi Hrvatoma.
- vrholéti**, -im, se, (Krupa), sem ter tje hoditi: kaj se tod *vrhóliš?* = mešaš med ljudi. Tudi na pol zaklana kokoš se *vrhóli*.
- vrĺina**, -e, f., (Metlika), kjer je graja (živa meja) pretrgana, da gre lahko živina skozi. V Gribljah: *vrĺina*, -e, = pot na njivo iz ceste.
- vreméniti**, -im, se, (Slamna vas), napravlja se vreme.
- vršaj**, -a, m., (Bela Krajina), ono proso, kolikor se ga najedenkrat *ovrší* z govejo živino, ker pri nas ga ne manejo, kakor drugod po Kranjskem in Štajerskem. Ko *ovršé*, *tresejo* vršaj.
- vrtánj**, -a, m., (povsod), velik, izvrtan, (ne pa izvrsten, kakor je napačno tiskano v L. 1889) hleb, kateri visi med celim ženitvanjem navezan na *óterači* nad *mládo* (nevesto), a ko gre ona na novi dom, odnese ga tjakaj *továriš* (der Brautführer) ali *déver*. Malo manjšega, kateri je pa tudi visel na steni, vzame nevesta v jedno roko, v drugo pa svetilnico, pa če je tudi beli dan (gl. moje žepit. ob. str. 80). Po končani svatbi razreže starejšina vrtánj na dva nejednaka dela. Jednega, manjšega, odnesó *ruhari* ali *pohódi* (nevestini svatje, ker prinesó seboj *ruho* t. j. perilo, katero nevesta in pa še jedna žena razdelita med ženinovo rodovino). Večji kos pa delita prihodnje nedelje nevesta in pa *posnašnica* (starejšinka) pri cerkvi med ljudstvo, a ta vrtanj je izvestno znamenje obilnosti in rodovitnosti (str. 83). Že v Valvazorjevem času delila je na Krasu nevesta nekaj kolač in nekoliko denarja med ljudstvo (Ehre des H. Krain, II., VI., str. 314), a v Istri in reški okolici je pa kar vrgla kolač med ljudstvo (Valv. 322). Tudi med Kočevarji je nekaj podobnega, samo ne vem, kako zovejo oni vrtánj. *Dever* prejme ondi od ne-

vestine matere poln sveženj na kose narezanega kruha, katerega mečejo na potu starim in mladim spremnikom, ki se hlastno pulijo zanj, včasí celo stepó, prim. L. Gorenjec v Kresu, VI, str. 179. Zakaj deli nevesta vrtánj, najbolje svedoči isterski običaj, katerega nam je zapisal Jak. Volčič v „Novicah“ l. 1865, str. 55. Nevesto prosijo ondi kolača takó-le:

„Ki mi da mira, Bog mu daj mira,
Ki mi da kolačić, Bog mu daj otročić!“

Nevesta pa govori darujoč:

„Ovo vam je mali dar, ma vela ljubav!“

Prejemnik se zahvaljuje:

„Vele hvala vam na daru i ljubavi,
Ovo mi je od ženitbe, Bog daj k letu od krstitbe.“

Torej izraža ta običaj nekakovo željo za porodom, kar je pač namen novo poročenega para in kar se je od nekđaj smatralo za največjo srečo.

vúratí, m., pl., (Gríblje), oni kraji na njivi ob stranéh, kateri ostanejo neizorani, pa se morajo zató še prekopati ali pa *vu-órati*.

vúroki, m., pl., (Bela Krajina). Človek, kateri je *pridojén* (če ga je mati že odstavila, pa počne drugič sesati), dobi *zločeste oči* (v Gradci: *slabe oči*). Če pogleda tak človek človeka ali pa živino in si pomisli, da je lep, omedli oní, katerega je pogledal, in takovemu pravijo, da je *vuróčen* in umrl bi ali pa poginil (če je živina), če se mu ne bi hitro pomagalo. Pomagajo pa Beli Kranjci, kakor sami mislijo, razno. Evo da navedem nekoliko teh vraštev:

1.) Vzemi kozarec vode in vrzi vanj goreč ogel; če potone ogel, je bolnik *vuróčen*, in pomagala mu bode ona voda, če jo izpije; če pa plava ogel po vrhu, ni *vuročen*, nego bolan, in tedaj se mu ne more pomagati. (Dobravice).

2.) Veži in razveži nad bolnikom trikrat *žive vozle*, katere samó povlečeš, pa se razvežejo. (Podzemelj.)

3.) Potegni po bolniku ali po vuróčeni stvari trikrat s klobukom, potem ga pa vrzi preč. (Stranska vas.)

4.) Drgni n. pr. živinče narobe s krilom. (Gradec.)

5.) Drgni živinče narobe z rešetom in pljuvaj nazaj, potem pa zaženi rešeto daleč nazaj, ali takó, da se ne ogledaš (Klošter).

6.) V Slamni vasi preganjajo *vúroke* tako, da *vuróčeno* stvar pretikajo skozi obroč. Tudi znajo ondi proti *vúrokom* sledečo pésenco:

„Vúrok teče po stezici
 Bučo nosi na glavicí
 Poknile mu črne oči,
 Kdu je léto dete¹⁾ vročil.“

V sémiški gori pili so pred nekimi leti možjé v cerkveni *zidanici* (kleti) in se pogájali za neko stvar. Stopila je v zidanico žena in jih prosila, da jej dadó piti. Odgovorili so jej, da ne morejo dati vina zamán, ker je cerkveno, a ona se je obrnila in odšla. Ko je kmalu potém pošlo možem vino, hotel je jeden natočiti iz soda, ali teklo je vino gosto kot *súkanec* (močnik) iz soda. Prestrašili so se možjé — malo prej bilo je vino čisto in dobro. Hitro se je *dohitil* jeden izmed njih, da je baba *vuróčila* (vuróčiti,-im) vino, potegnil je s klobukom po sodu in ga stran vrgel. Čez nekoliko časa je pobral zopet klobuk in potegnil drugič po sodu, takó tudi tretjič, klobuk pa je vselej preč zagnal, ker ko bi še kdo nosil óni klobuk, prešli bi vúroki nanj in umrl bi morda. Ko je to dovršil, prerezal je na sodu četrti obroč in storil z njim baš takó kot s klobukom, a bilo je vino čez nekoliko trenutkov zopet čisto kot zlato. (Krupa.)

Na njivi je oral dečko. Prišla je mimo žena in rekla: — Kaj orješ? — Orjem. dà! — odgovoril je on, a ona je pogledala vola in odšla. Vol se je precej zvrnil, baba ga je vuróčila. Dečko ga je pogladil hitro s klobukom, potem se pa zopet pokríl, ali v svojo nesrečo. Vúroki prešli so nanj; domóv prišedši, legel je v posteljo, a v štirinajstih dneh tesali so mu rakev. (Primostek.)

Časi kdo drugega tudi nehoté vuróči. Tak drugemu vselej prej pové, da mu naj ne gleda v oči. Ozdravi, če mu očitaš, da je že koga *vuróčil*. Mož je srečal voznika, pa je pogledal na stran, rekoč: „Ne glejte proti meni, sem slabih oči, blago (živina) bi vam popadalo!“ — Stari Brodar iz Giršičev imel je tudi slabe oči, zato pa ni hotel nikdar pogledati detéta ali pa mladega živinčeta. (Dobravice.)

Če si srečal človeka, o katerem misliš, da ima zló-česte oči, pljuni, ko je mimo tebe odšél, trikrat na stran in pokaži mu fige. Ne bode ti mogel ničesar škoditi. Moj Bog, koliko smešnega praznoverja!

V savinski dolini imajo za to besedo: *oplatiti*. Kadar povrže kako živinče in greš mlado gledat, ne smeš se čuditi, da je lepo „grozno“, marveč, kadar ga zagledaš, reci: Bog ne daj *oplatka*, pljunivši iz ust. (Lekše.)

¹⁾ Stvar, katera je vuróčena.

Koren besedi *vúroki* je *rek* — urok, vurčiti, beschreien. Južni Slovani poznajo *urok*, *uročico* in *uročiće*. V Hercegovini velé jim: *urisdice* ali pa *promjernice*, ker stvar s svojim hudim pogledom premerijo. Dr. Fr. Kraussu so uroki posebna vrsta hudobnih duhov, kateri s svojim pogledom škodijo. Stanujejo na samotah, a množé se brez očeta in matere. Krauss je zbral tudi celo vrsto molitvic, takozvanih *basmij*, *basnij* ali *basmic*, s katerimi jih ljudje zaklinjajo, prim. „Volksglaube u. relig. Brauch der Südslaven“ od str. 41—48.

vúšči, m., pl., majhni priščiči (Art Ausschläges), kateri jako srbé. Kadar se detetu „shitijo“ *vúšči*, kuhajo mu *vuščajevko*, f., t. j. zimzelen, Immergrün, in kopajo dete v oni topli vodi.

vútamah, adv., (Griblje), zaman, zwecklos, hrv. *úteman*.

vúžgirit, -a, m., ali pa *pržgirit* (Griblje), takó velé onemu, kateri hoče, da vse hitro stori.

vžikati, -am, (Krasinec), navaditi se dela; prid. vžikan, -a, -o.

vžfkniti, -em, (Cerkvišče), napeti, prid. vžknjen, -a, -o, napét.

zabádava, *zabádave*, adv., (Griblje in drugod), zastonj, zaman. Rabno je tudi *bádava*, kar ima tudi Hrvat, a oboje je iz turške besede: *badihava*. Prim. Mehmed beg Kapetanović Ljubušak, Narod. blago, str. 18.

zabarúžiti, -im, (Slamna vas), nametati po hiši mnogo stvari, da je vse sem ter tja, vse *zabarúženo*.

zabrtviti, -im, (Krupa), zelje, tropine, krompir se zabrtvi t. j. z zemljo pokrije in potem natolče, da se ne pokvari. V Gribljah rabijo za to *zatrpati*, -am. Prim. *odbrtviti*.

zabúnc, -a, m., (Gradec), dolga, bela zimska suknja brez rokavov. Sedaj so že redki zabúnci, ker so jih iztisnile civilne *kučmajke*.

začínba, -e, f., (Kapljišče), zabela, gl. začíniti.

zalátiti, -im, (Krupa), priti h kaki stvari, ko je je že malo.

zálogaj, -a, m., (Griblje), koliko se jedenkrat založi. Vlah pravi; devet jaja, devet *zálogaja*. V Rihenberku za to: ústek, ustka, m. n. pr. ustka kruha mi ni dal. L. 1880, str. 198.

zaprtiti, -im, (Griblje), pomoči komu, da se *prti*, porivati ga: *opríti*, -im se, na rame dejati; zato *oprtni* koš = naramni koš, pa tudi nakopati si na glavo križ, nadlogo.

zariščiti, -im, se, (Podzemelj), zardeti.

zaskúteti, -im, (Griblje), silno poželeti česa.

závijača, -e, f., (Podzemelj), povitica, ker se zavije.

zbéhtati, -am, se, (Krupa), ko skačejo jagujeta ali pa deca, pravijo, da se *zbéhtajo*, pa tudi *béhtajo*.

zbúbati, -am, (Griblje), zmetati naglo kaj na kup.

zdévati, -am, (Podzemelj), zmetati strnišče ali senó v *stog*.

- zdrúčiti**, -im, (Krupa), zravnatí, n. pr. škópnik.
zdúpiti, -im, (Griblje), naglo popasti.
zláhek, adj., (povsod), cenen, zláhka, adv. cenó.
zmaljévati, -am, se, (Zamote), leno in nerodno delati. Samost. *pomaljénče*, -eta, *zmamljénče*, -eta, prid., *pomámljen*, -a, -o., oni, kateri ni pri pravi pameti.
znavárcij, adv., (Krupa), da nisem poprej o tem mislil, n. pr. znavárcij vrgel sem kroglo, pa sem vendar podrl štiri.
zóbišče, -a, n., (Podzemelj), ovisšče; *strnišče*, -a, n., kjer je rastla strn.
zveščáti, -am, se, (Krupa), zdišati se, slabejši postati: zamaši zdravila, da se ne bodejo *zveščála*; tudi vino i. t. d., prim. *izviščati se*.
zvihрати, -am, se, (Griblje), zvihra se kosa onemu, kateri je ne umé klepati. Tako tudi v savinski dolini (Lekše).
zvrlóžiti, -im, se, (Zamote), navzkriž narediti; prid. *zvrlóžen*, -a, -o.
žétek, adj., (Krupa), šiba je *žétka*, ako žvižga; od živine gre *žetko* = redko; danes je *prežetko*, da bi se delalo. Prim. hrv. in srb. *židak* dünnflüssig.
žmíge, f., pl., (Griblje), trepalnice; *zmígati*, -am, migati s trepalnicami.
žmúklar, -a, m., (Krasinec), človek, kateri bi hotel imeti robo in denar, morda od n. schmutzig.
žrnati, -am, (Griblje), mleti v *žrnu* = mlinu na roko.

II. Lastna imena domače živine.

Fran Kurelac, kateri se je mnogo bavil z imeni domače živine in izdal sam o tem predragoceno knjižico¹⁾, pravi med drugim v pripomenku te knjige, „da je veliko blago narodnoga jezika u imenih skriveno, bila to sad imena ljudska ili živinska ili kakva mu drago.“ Ljudska imena so vzprejela med se mnogo in premnogo tujk, ali imena živinska so z večine narodna, pristno narodna, a izjema je le pri konji in psu, pri katerih so domača imena prav redka.

Kaj lahko tolmačimo si postanek teh imén; národ je pokrstil živino največ gledé na njeno barvo ali pa lastnosti in naravo, a ko čuješ imé, lahko si že sam predstaviš živinče. Zató se ne čudi, če čuješ pri raznih živalih skoraj ista imena. Vendar tiči v teh besedah veliko bogastva. Koliko imén najdeš v najbolj raznovrstnih oblikah v raznih krajih! Ker

¹⁾ Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srba. S primětbami Frana Kurelca. Zagreb. 1867. 8° str. 64.

so Beli Kranjci v vedni dotiki in trgovanji z brati Hrvati, zato je prav naravno, da imajo skoraj ista imena, kakor oni onkraj Kolpe. Opozoril bodem zato vselej, kako imajo jedni, kako drugi, in mislim, da to ne bode nezanimivo.

a) Imena govedja.

Kakor Hrvatu in Kraševcu (Erjavec: Letopis 1875, str. 225) tako je tudi Belemu Kranjcu *blago-a* njegova domača živina. Vendar imajo tudi Primorci za to besedo „dobitak“, katera stoji že v zakoniku Dušanovem: „ako ustanu okolna sela na jegovu kuću i na jegov dobitak.“ Tako rabi tudi Nalješkoviću in Divkoviću, prim. F. Kurelac: Runje i pahuljice str. 124. Čehi govoré tudi *dobytek*.

béli, bela, (vol in krava). Tolmincu je beli vol *béleh*, a krava *bélha*, *beluša* (Letopis 1875, str. 225), a Hrvat ima za nju imena: *bjelonja*, *bjelan*, *bjelas*, *bjelaš*, *bjelava*, *bjelova*, *bjelka*. (Kurelac: Imena str. 24.)

cika, f. (Podzemelj), teličica, ker je še nedavno *čikala*, t. j. zízala. Kurelac ima pa *cika* ali *čikulja*: krava z velikim vimenom (str. 24) tudi Erjavec pozna *cika* in *ciko* (str. 225).

čáde, čádek čáda, čádava, živinče bolj črne dlake. Tudi Istrijancu rabijo imena *čade*, *čadava*, *čadolina* (pregovor: još ti ni črn čade na nogu stal t. j. še nisi pravega glada poskusil, gl. Jak. Volčič v „Novicah“ 1860, str. 35), a Kurelac ima: *čad*, *čadonja*, *čadak*, *čadac*; *čada*, *čadova*, *čadava*, *čadka*. *Čadj-i* f., so Srbu saje (der Ruß, fuligo), a Hrvatu *Čadje* pl., a *čadjav-a-o* je sajast. V Podmelecih pravijo lešniku, kadar dozori, *čadan*. Kranjcu je tak lešnik sajast (prim. Letopis 1875, str. 223). Polčanu pa *podgorèt-a-o*, namesto *podgòrel-a-o* (Letopis 1880, str. 172).

čik, -a, m., (Grm), vol, zato „ker je zločest“ in rad bezljá in skače.

čórava, -e, f., krava, zato ker je *čórava*, slepa na jedno oko.

dímec, -a, m., **dímina, -e**, m., (Griblje), vol, kateri je dimast, kar je po priliki isto kot čádast ali čádav. Erjavec in Kurelac dímcá ali pa dimine ne poznata.

dvóran, -a, m. in **dvóranka, -e**, f., vol in krava bolj črnkaste dlake.

gile, -eta, m., (Griblje), vol od zadaj bolj šiljast in mršav. Drugod nisem zasledil tega imena.

gnjéde, -eta, m., (Griblje). Krivo mi je tolmačil óni, kateri mi je to imé imenoval, da je to slab, majhen voliček, kateremu se poznajo rebra. Bolje se mi zdi, če si tu pomislim živinče gnjede barve t. j. rjavkaste. Tako misli tudi Kurelac, kateri je naštel devet podobnih imén: gnjed,

gnjedonja, gnjedin, gnjedac i. t. d. Rusu je *gnědoj* braun, takó tudi Čehu *hnědý* in *snědý*, Poljaku *gniady* kastanienbraun, torej bode tudi *gnjéde* ein brauner Ochs.¹⁾

húda, -e, f., krava, zaradi svoje narave, ker je nekako divja in rada bezljá.

jélen, -a, m., **jelénka**, -e, f., živina rdečkaste dlake z velikimi rogovi. Kurelac pozná sledeča imena (str. 24): *jelen*, *jelonja*, *jeleš*, *jelota*, *jelenko*, *jeleško*, *jelenček*; *jelava*, *jelenka*. Evo kako gibčni so slovanski jeziki, za jedno besedo imaš toliko raznih oblik.

klésurič, -a, m., (Griblje), vol, kateri z glavo stresa. Ne vem, da bi bilo to imé drugod znano.

knjápeša, -e, m., (Griblje), vol, kateremu je jeden rog odbit t. j. knjápav.

krnješ, -a, m., **krnja**, -e, f., (Zamote), živinče, kateremu manjka jeden rog. Starosl. *krünū* prid., *verstümmelt*. Hrvati imajo glag. *krnjiti* *verstümmeln*, a prid. *krn-a-o*, kateri je znan tudi Slovencem, znači *mangelhaft*, *unvollständig*. Kurelcu znan je vol *krnješa-e* (str. 61). Od tod tudi *škrnec-nca*, m., malovredni otročji nož, pipec, in *škrnjáti* s takim nožem rezati. Podkrnci. (Letop. 1880, str. 194). V Podkrncih vele *krnji*: *štula*, f., (mesto šutúla; srb. *šut* prid., ohne Hörner). (Letop. 1880, str. 194.)

kuse, -eta, m., (Griblje), živinče brez repa, Kurelac (str. 24) *kusonja*, *kusulja*, *kusa*; Vuk: *krava kusa* Stutzkuh, vacca cauda truncata.²⁾

líse, **lísec**, **líska**, **líšava**, največ živinče rdeče dlake (često tudi črne), z belo liso po hrbtu in po zadnjem delu. Erjavec pozna lisko (str. 225) a Kurelac: *lis-a*, *lišca*, *liso-ta*, *liso*, *lisuljo* in *lisavo* (str. 25).

mílan, **mílava**, (Griblje), **mílka**, (Drašiči), živinče bele barve. Kar je belo, zdi se ti nekako nedolžno, pa ti je osobito milo. A živinče je priprostemu človeku še posebno milo, pa se zato ne čudi, če ga je obsipal z nežnimi imeni v raznih oblikah. V Kurelcu nahajamo štirinajst imén sorodnih *mílanu*. Evo kako ljubeznivo zove priprosti narod svojo kravico: *mila*, *milava*, *mileva*, *milenska*, *milacka*, *milevka*, *miljanka*, *mílka* in *milica* (str. 25. in 61.)

múze, -eta, **muza**, -e, **múzava**, ne ono živinče, katero rado *molze* ali *muze*, ker govore tudi volu *múze*, nego živinče, katero ima *múzaste* t. j. nazaj zavite rogove.

plávec, **plávka**, živinče sivkaste barve. Imenujeta ga tudi Erjavec in Kurelac.

¹⁾ Prim. Mikl. Etym. W. str. 67: *gnědū*. (Ured.)

²⁾ Prim. Mikl. Etym. W. str. 128: *konsū*. (Ured.)

ríjan, rídžan, rídžanka, živinče rjavkaste in tudi rdečkaste dlake. Pri Hrvatih je to ime jako često. (Kurelac str. 25.)
rógec, m., (Drašiči), **rogonja**, -e, m., (Griblje), **rogava**, f., živinče z velikimi rogovi. Kurelac ima jih deset (str. 25).
róse, -eta, m., (Griblje), vol pepelnaste dlake. Škoda, da ni Kurelac označil, kakove dlake je katero živinče. Naštel je le imena in jim dodal razne jezikoslovne opazke.
rumen, ruménček, rúmeša, rúmena, rumenénka, rménka. Že samo ime naznačuje, kakove dlake je to živinče. Ne razlikuje se mnogo od jelena, le po tem, da ima *jelen* velike rogove, a *rumen* male, zarobljene. To ime je jako razširjeno, Kurelac jih navaja mnogo, a tudi Erjavec je našel pri Tolmincih *ruménko* in *ruménce*. (Letop. 1875, str. 225).
sívec, síva in **sívka**, v Adlešičih *sivonja*, gl. „Dom in Svet“ 1891, str. 431.
srne, -eta in **srna**, (Griblje), živinče, katero ima dlako kot srna. Kurelac ga pozna (str. 25).
svílan, svílava, svílka, živinče pšenične barve in gori zabrnjenimi rogovi. Kurelac jih je našel devet (str. 25).
šklándrina, -e, m., (Griblje), vol mršav, kateremu se kar rebra poznajo. Drugóđ nisem zasledil tega imena.
štrka, -e, f., (Grm), krava, katera rada *štrka* t. j. bezlja.
vídran, m., (Griblje), vol, rdečkasto-sive dlake.

b) Perotnina.

Kokoši se zovejo največ po barvi: *belá*, *črna*, *žúta* (žolta), tudi *žvota* (Bereča vas), *pisana*, *šárasta* (isto) *gráhalnasta*, *gráhovata* (z drobnimi pikicami).

Po posebnostih:

fúgica, (Drašiči), kokoš s *fugo* ali *fužico* = čopko nad rožico. V Podzemlji zovejo tako *fužica*. Kurelac: „Imena vlastita i splošna domačih žvotin“ str. 52 ima *fuga* ali *fúgava*; po Kranjskem zovejo tako *čópka*.
kosmatúša, (Bereča vas), kokoš s kosmatimi nogami.
kúfa, kúfica, (Bereča vas, Slamna vas), kokoš s *kúfo* = čopko.
pérasta, (Bereča vas), ona, katera ima mnogo perja.

Mlada letošnja kokoš se zove *jarčica*. (Kurelac str. 52: *jarica*, *jaričica*.) Drugóđ po Slovenskem tudi *járica* in *jarčica*. Kokla: *kvočka*, kokoši *kócajo* in *sedijo* (Griblje), a jajce, katero se ostavlja kokošim v gnezdu: *podložek-ožka*, m., (Gradec); tako tudi v Laščah, a na Krasu zove se *pólog-a*, m., prim. Letopis 1880, str. 174.

skrivánčki se zovejo oni *pišanci*, katere kokla zvali na skrivaj, takó da jih ni gospodinja nasadila. Kokoš je nesla namreč

na kakem skrivnem mestu in potem tudi na svojo roko valila. V hrvaškem Zagorji zovejo taka piščeta tudi prav dobro *fótiči*, od *fat-a*, m., nezakonsko dete (ustm. sporočilo). Malemu petelinčku pravijo *petušček* (Grm) od *pétuh-a*, petelin. Nekatere petuščke potem *kópijo*, *oškópijo* (castrare) in tako dobimo *kápuna*. V Grmu čul sem zagonetko: „Kdo je dvakrat krščen?“ — „Kapun, kadar mu odrežejo rožo jedenkrat, kadar ga kópijo drugikrat.“ — Tu opozarjam, da tudi otroci svoje pipce krstijo. Vsak pipec mora biti krščen — malo zarézan. Če prinese kateri nov pipec, hitro ga mora pokazati, a če še ni krščen, težko njemu, okrstijo ga popolnoma, zrežejo mu namreč celo držalo.

Oglejmo si sedaj še imena ponosnih petelinov ali kokotov.

cáplan, cápan, (prvo v Podzemlji, drugo v Grmu), petelin s kosmatimi nogami, ker ga ono perje preči v hodu in nekako nerodno *cápla* ali *capa*. Tudi Kurelac ima (str. 52) *capan*, *capin*, a kokoš *capasta*.

gácman, (Bereča vas), isto, kar *cáplan*. Rekel bi, da je to v rodu z glag. *gácati* nerodno hoditi, od tod *gácan* dete, ki nerodno hodi, kopitljá. Kurelac (str. 53) ima *gačáš*, *gačéša*, *gačalica*; Vuk *gačan* = columbus pedibus pennatis, kar bi bilo pa morda od samost. *gače* = gate, tudi široke hlače, bregeše, ker se zdi, kot da bi tudi tak petelin imel *gače*.

gologúzec, (Podzemelj), oni petelinček, kateremu ne zraste hitro rep, pa je zadaj gol.

kúsak, (Podzemelj), petelin, kateri ima kratek rep, ker mu manjkajo ona dolga peresa. Vuk ima: *krava kusa* Stutzkuh, *vacca cauda truncata*, Kurelac ima (str. 29) *kísulja*.

túrčin, (Zamote), petelin velikega plemena s kosmatimi nogami, prim. *cáplan*.

Ko smo se takó porazgovorili o tej dvorski ali dvorišni gospodi, evo za nameček še (rukovet) *vraž* o perotnini.

Nesmeš prinesiti domov pišive šiške, ker bi prenehale nesti kokoši (Gradec). Če ti kokoši ne nesejo, daj jim zobati žgancev iz obroča (Grm). Da ti kragulj ne odnese piščet, deni v gnezdo, kjer se valé piščeta, kraguljevo pero (Podzemelj). Da se vsa nasajena jajca zvale, deni v gnezdo slamo, v katero so bile zavite steklenice (Podzemelj).

Ali veste, kedaj je kokoši praznik? Na sam pustni torek. Ondaj dadó kokošim na Visokem v hrv. Zagorji jesti ajdovih žgancev, da rajše nesó, ondaj se ne sme šivati, da ne bi bile kokoši zadaj zašite (ustm. sporočilo). Tudi prazna vera iz Gribelj, katero precej zapišem, svedoči,

da je pustni dan v posebni zvezi z blagostanjem pri perotnini. Ondi štokajo ženske na pust na vse zgodaj s kuhinjskim *popéčkom* po vseh hišnih kotih in kotičkih, govoreč:

„Kadi¹⁾ štok, tute²⁾ kvok, ce, ce, ce,
Črna, bela, gráhnovata, ce, ce, ce!“

in to zató, da potem celo leto kokoši rade kócajo in sedijo.

III. Pregovori.

1.) Sita maca (mačka) lóvica, lačna snaha tática. (Griblje.) Vsakemu daj svoje, mački, kar ji gre, in snahi tudi, ker krivo misliš, da ti bode lačna mačka miši lovila; rajša gre drugam, kjer ji kaj dadó, a snaha, če ji kaj vzkratiš, pa krađe.

2.) Kada mačka žmf, lonce pokrj! (Griblje.) — Nikdar ne zaupaj mački.

3.) Ne gredó jasli k volom, nego voli k jaslim; ali pa tudi: gredó voli k jaslim, a ne jasli k volom. (Krupa.) Potrudi se, če hočeš kaj imeti.

4.) Svinja bere želod, pa ne vé, odkod pada. (Krupa.) — Bodi hvaležen dobrotnikom.

5.) Grablje ima, vil pa ne. (Krupa.) Rad jemlje, ali težko daje.

6.) Jenkrat (danes) z betom, drugič (jutri) s psom. (Krupa.) Če ima kaj, vse potroši, če pa nima, pa strada.

7.) Ni tvoja zasluga, če ti tvoja zadnja puka. (Krupa.) Da ti je dobro, ni tvoja zasluga.

8.) Ní samo jeden osel v travi. (Krupa.)

9.) Godec je gobec. (Krupa.)

10.) Ne bo zmirom led, bo tudi med, ali pa: Ne bo zmirom ledeno, bo tudi medeno. (Krupa.)

11.) Mlad berač, star brez hlač. (Krupa.)

12.) Gizdav (ošaben) berač nosi prazno torbo. (Griblje.)

13.) Črn obraz, polna torba. (Griblje.) Kdor se ne sramuje, oni vse vzame.

14.) Bodejo vprašala stara leta, kaj so delala mlada. (Krupa.)

15.) Našli bodejo círovci šparovce. (Krupa.)

16.) Kjer je dosti kokodaja, je malo jaja (jajec). (Krupa.)

17.) Kadi (kje) so dve babe trg, kadi tri senjem (sèjem). (Griblje.)

¹⁾ Kje.

²⁾ Tute = tu, tukaj.

18.) Kedor prosi, sladka usta nosi, kedor plača, hrbet obrača. (Krupa.)

19.) Kakor se da, tako se vrne. (Krupa.)

20.) Posojilo vračka gleda. (Griblje.) Kar si posodil, moraš vrniti.

21.) Gosta leta (službe), kratke suknje. (Krupa.)

22.) Najboljša služba je s kačo opasana. (Krupa.)

23.) Hlapec in dekla (pa tudi mladina) si z jednim uhom pogrneti, z drugim pa odeneta. (Krupa.)

24.) Kedor sam papa, naj tudi sam skaka. (Krupa.)

25.) Če se ti slabo godí, se veseli sovražnik. (Krupa.)

26.) Roka umiva roko, obraz pa obe. (Krupa.)

27.) Komu Bog, tomu i si (svi) sveci (svetniki). (Griblje.)

28.) Dolga njiva, huda gospodinja. (Krupa.)

29.) Več bodeš o Miholji nákosil, kot o pustu naprosil. (Griblje.) V jeseni preskrbi vse, kar ti treba, da ti ne bode manjkalo po zimi.

30.) Ako si ne pomoreš živ, nečeš si ni mrtev. (Griblje.) Okoristi se, dokler je čas.

31.) Trn za mlada bode. (Krupa.)

32.) Naj bo govno ali volna, da je le polna. (Krupa.)

33.) Vsak se sam varúj, drugi te ne bode. (Krupa.)

34.) Lastna hvala se pod mizo valja. (Krupa.)

35.) Kjer je lodrica, tam je pravica. (Krupa.)

36.) Slepec iz Pravutinje Mato Črnič (precej onkraj Kolpe) mi je pa popeval:

„Dokle sudcu mastna brada,
Dotle teče moja pravda,
Kad si sudac bradu briše,
Več za pravdu ni ne piše.“

37.) Z gospodo je lahko črešnje brati, ali jih je težko zobati. (Krupa.)

38.) Sto ljudij, sto čudij (narav). (Griblje.)

39.) Sako selo svojo šego, saka (vsaka) hiša svojo čud. (Podzemelj.)

40.) Kar je vidno, ni pridno. (Griblje.)

41.) Kar je lepo, je slepo. (Griblje.) Ni vsaka lepa stvar dobra.

42.) Kaj (kar) je manjša žaba, dlje skoči. (Krupa.)

43.) Kedor se skuja, temu se govno ponuja. (Krupa.)

44.) Kadi (kje) te ne žere, tam se ne grebi. (Griblje.)

45.) Kedor ne zna špasen glas, ne sme iti k ljudem v vas. (Krupa.)

46.) Kedor hodi po selu, dobi po čelu. (Podzemelj.)

47.) Dolgo nosi volk ljudske (tuje) kože, pa tudi drugi njegove.

- 48.) Brez glave storjeno, gotovo skaženo. (Krupa.)
 49.) Če ni ob godu, ni tudi po godu. (Krupa.)
 50.) Kakor poje stara ptica, tako mlada. (Krupa.)
 51.) Ko bi imeli deca denar, bili bi kramarji bogati. (Podzemelj.)
 52.) Vino ima noge. (Krupa.)
 53.) Krava doji na gobec. (Podzemelj.)
 54.) Kadar je buča zrela, moramo jo svinjam položiti. (Krupa.)
 55.) Dolenjec če je bolan, ne gre k zdravici, gre le k lodrici (k sodčeku), vince pa skuha in spravi s trebuha. (Krupa.)
 56.) Kar se sprosi, se slobodno nosi. (Podzemelj.)
 57.) Ni dal Bog kozi dolgega repa. (Krupa.)
 58.) Ni maca (mačka) ne velja brez straha. (Griblje.)
 Strah je dober.
 59.) Dober je strah, komur ga je Bog dal. (Podzemelj.)
 60.) Delo kaže se samo. (Krupa.)
 61.) Bog je najprej sebi brado ustvaril. (Krupa.) Najprej stori sebi, potem šele drugim.
 62.) Skupna kuzla najprej dostóji. (Podzemelj.)
 63.) Kar zasiplješ, moraš tudi semleti. (Krupa.)
 64.) Pes psa ne ugrizne. (Podzemelj.)
 65.) Neče udariti v koprivo. (Krupa.) Ne bode treščilo v koprivo = kopriva ne pozebe.
 66.) Kolikor vran belih, toliko mačeh pridnih. (Krupa.)
 67.) Ni na jeden dan sezidan Zagreb. (Griblje.) Ne stori se takó hitro kakova večja stvar.
 68.) Pri gospodi odpri mošnjo ali pa jezik. (Krupa.)
 69.) Kadar ni kaj jesti, jemljejo se doge iz trebuha. (Griblje.) Kadar ni kaj jesti, skrči se želodec.
 70.) Če bi ne bilo tatov, ne bi trebalo ključavnic. (Krupa.)
 71.) Kakor prišlo, tako prešlo, ali pa: Po čem pride, po tem preide. (Krupa.)
 72.) Blaženo sto ročic, proketo sto g...c. (Griblje.) Mnogo rok mnogo storí, a mnogo trebuchov mnogo pojé.
 73.) Kjer se zajec valja, tam ostane dlaka. (Krupa.)
 74.) Kedor se z mlinarji brati, ne bo imel kmalu s čim orati. (Podzemelj.)
 75.) Kedor je pojél ljudski (tuji) boh (veliki kos suhe slanine), pravi za svojega joh. (Krupa.)
 76.) Vsi ljudi, vse znajo. (Podzemelj.)
 77.) Vsak zase, vsi za vse. (Griblje.)
 78.) S čim je bolje, nije gorje. (Griblje.) Čim bolje storiš kako stvar, tem bolje bode.
 79.) Odtrgaj komarju nogo, pa mu bo vale (precej) črevo videti. (Krupa.)

80.) Ne špótaj (norčuj, izsmehuj) se trnu ni grmu, leteči tici, ni gobavemu psu. zakaj kar vidiš na ljudskem (tujem) kóčetu (mački: *kóče-eta*, n.), lahko najdeš na svojem détetu (Griblje), t. j. pezder vidiš v tujem očesi, v svojem pa ne brvna. Ne bodi tak, zakaj lahkó se še to nad teboj maščuje in te Bog kazni, ker izsmehuješ druge.

81.) Naj ritne konj ali kobila, vse jedno boli. (Krupa.)

82.) Podarjenemu konju ni gledati na zobe. (Krupa.)

83.) Kedor je doma, je sit dima, kadar pa z doma, pa vina. (Krupa.)

84.) Moške roke so le moške, baba je baba. (Podzemelj.)
Mnogokaj more mož, kar žena ne, ker je močnejši.

85.) Kadar mrsi sušec, ondaj tudi zemlja. (Krupa.) Kadar je vuzem ali Velika noč v sušci, takrat ljudje jako umirajo, pa mrsi tudi zemlja, ker dobiva mnogo človeškega mesa. Mrsiti-im = v postu jesti meso.

86.) Pšenica veli:

„Den' ti mene v blato,
Ja ću tebe v zlato!“

(Gradec), kadar je mokro, takrat sej pšenico.

87.) Debelača (turšica) veli:

„Den' ti mene v suho,
Ja ću tebe v kruho!“

(Gradec), debelačo sej v suhem, pa bodeš imel dosti kruha.

88.) Česa imaš največ, najbolj čuvaj. (Griblje.) Česa je največ, največ se onega potradi, a tudi je navadno onega drugo leto malo, kar je letos jako rodno.

89.) Jenpot (jedenkrat) po volčje, drugoč po pasje. (Griblje.) Ne potroši vsega najedenkrat kakor volk, da ne bodeš kesneje stradal.

90.) Čuvaj se hudobnega človeka: če se ti usede na suknjo, ne reci mu, da se privzdigne, nego jo odreži in beži! (Grm.)

91.) „Ne ufaj se sam vuse, niti v svoje kljuse.“ (Griblje.) Ne misli, da bodeš mogel živeti brez pomoči drugih ljudi.

92.) Bogu se moliti, a ni vragu se ne zameriti. (Griblje.) Z dobrim bodi dober, ali ne zameri se niti hudobnemu.

93.) „Kaj se prasici da, to se pri nji i najde.“ (Griblje.) Če bolje hraniš svinjo, več ti bode koristila. Jedna baba je čula ta pregovor pa si je mislila: dobro in odšla, skuhala maslo in ga hitila (vrgla) v pominjak. — „Kaj za Boga delaš!“ — zakričala ji je soseda, katera je baš prišla k nji. — „Ej, nimam si kam spraviti masla, pa sem ga hitila v pominjak, saj velijo ljudje: „Kaj se prasici da, to se pri nji i najde!““

94.) Kranjec krade, Vlah visi. (Griblje.) Vlah je kriv tatvine, ali tudi Kranjec ukrade, ne samo Vlah.

95.) „Kadi ni videti, ni ni zeti.“ (Griblje.)

96.) „Kadi ni moškega glasa, ni ni mož-besede.“ (Griblje.) Ženam ne veruj mnogo.

97.) „Nihče ni vučen rojen.“ (Griblje.)

98.) Dota se zmota, a revščina ostane. (Podzemelj.)

99.) Dota gre svoj pot, a baba ostane v kot(u). (Podzemelj.)

100.) Bolje je drži ga, kot pa lovi ga. (Krasinec.)

101.) Veliko ima marsikdo, a dosti nihče. (Podzemelj.)

102.) Rani dež (pred sedmo uro zjutraj), stare babe ples. (Podzemelj.) — Obá hitro ponehata.

103.) Ženi se tam, kjer boš imél klobuk kam obesiti (Podzemelj). t. j. da boš še kesneje v tisti hiši, od koder je nevesta, kaj dobil, če bode treba.

104.) Če na svečnico prej kapne od strehe kakor pa od sveče, bode dobro leto. (Podzemelj.)

105.) Če je na svečnico oblačno, nadaj se dobri letini. (Podzemelj.)

106.) Bi šla baba v Rim, da ima s čim. (Podzemelj.)

107.)

„Ne drži se lule ni duhana
Nek se drži pluga i oranja!
Od duhana hiša popljunvana
Od pluga ti polje pódorano.“ (Griblje.)

IV. Reki.

1.) Dihaš, kot da si iz Bakra (Buccari v hrv. Primorji) sol donesel, t. j. dihaš težko, kakor da si prišel Bog zna od kodi. (Griblje.)

2.) Tega mu je treba kot štirim kolesom petega. (Krupa.)

3.) Pristoji mu se kot presici sedlo Tako rečejo fantalinom, kateri nimajo niti mahú pod nosom, pa že pušijo lulo. (Krupa.)

4.) Toliko je on za to delo kot govno za brus. (Krupa.)

5.) V rožo meri, v govno zadene, ali pa: v zvezde meri, v govno zadene. (Krupa.)

6.) Moram biti vse pri hiši kot pópeček (ono orodje, s katerim se pepel odgrabi) t. j. vsak mi zapoveduje. (Zamote.)

7.) Še bo treba srahljív i r . . i parkljev t. j. še bode komu kaj treba. (Krupa.)

8.) Toliko ve temu delu kot žaba lešniku. (Krupa.)

9.) Težko mi je kot konju zapreženemu. (Krasinec.)

10.) Jaz tebi dobro, ti meni govno. (Krupa.)

- 11.) Ni za goske seno. Ni vsaka stvar za vsakoga, n. pr. vino za otroke. (Krupa.)
- 12.) Sram ga je kot volka strah. (Krupa.)
- 13.) Vse mu rata (vse se mu posreči) kot ciganu žito. (Krupa.)
- 14.) Ima tega ali onega kot volk suhe govedine, t. j. nima nič. (Krupa.)
- 15.) Ondaj boš to storil, kadar bode volku zadnja zarasla, t. j. nikdar. (Krupa.)
- 16.) Ondaj ti bom plačal, kadar bom pri meseci na lojtrah našel, t. j. nikdar. (Krupa.)
- 17.) Priden je kot duša. (Podzemelj.)
- 18.) Priden je kot afina (opica), ker je ona jako pridna in milahna (krotka). (Podzemelj.)
- 19.) Zločest kot ščétina. (Griblje.)
- 20.) Zločest (hudoben) kot vrag ali pa kot pošast. (Podzemelj, Otok.)
- 21.) Zločest, da vse smrdi. (Grm.)
- 22.) Zločest kot pes ali kot maček. (Zamote.)
- 23.) Siten kot muha v kaši. (Podzemelj.)
- 24.) Siten kot žbúl (čebula) brez kruha. (Grm.)
- 25.) Debel kot puh (polh) ali pa kot konj. (Podzemelj.)
- 26.) Mršav kot smrt, ali pa da se ga Bog usmili. (Zamote.)
- 27.) Suh kakor trta. (Podzemelj.)
- 28.) Suh kot subotica ali pa kot kvaterni petek. (Griblje.)
- 29.) Sit kot krava. (Podzemelj.)
- 30.) Je, ko da bi palil, t. j. hitro. (Griblje.)
- 31.) Baš gre tako v njega kot v rupo (prepad). (Griblje.)
- 32.) Žre rad kot uš. (Podzemelj.)
- 33.) Vsak dan jedenkrat je, t. j. celi dan. (Zamote.)
- 34.) „Zíja kot som, da bi požrl vse,“ rečejo onemu, kateri streže z očmi, ko drugi jedó. (Griblje.)
- 35.) „Bo požrl vse kot vuk (volk),“ rečejo onemu, kateri zapravlja. (Griblje.)
- 36.) Je zapravljiv kot antikrist. (Podzemelj.)
- 37.) Skop kot vrag. (Podzemelj.)
- 38.) Skop, da bi pojedel sam svoje govno. (Otok.)
- 39.) Tak je, da ne bi dal vragu kamena, da bi si stolkel glavo. (Griblje.)
- 40.) Si kot konjska baliga (figa), t. j. slab. (Griblje.)
- 41.) Ni za nič, kot da je iz cunj, t. j. slab. (Krasinec.)
- 42.) To je jeklo, t. j. čvrst, jeklen človek. (Zamote.)
- 43.) Zdrav je kot jaderka (jedro). (Griblje.)
- 44.) „Bom kot mula, katera se pomladí, kadar je peddeset let stara“, rekel mi je starec, kateri se je bolje počutil

nego prej, ko je bil še mlajši, in postal pod starost zdrav. (Griblje.)

45.) Star kot zemlja. (Krasinec.)

46.) Gorji si od Antikrista. (Griblje.)

47.) Star kot lipa. (Griblje.)

48.) Kune (kolne) kot liški Vlah, ker oni pravoslavni v Liki zelo kolnejo. (Griblje.)

49.) Gre kot lintver, ali: gre kot Ilija, ali pa: kot si (vsi šenti). (Griblje.)

50.) „Je kot kókotov (petelinov) rep; kamor veter puhne, tam ga nagne,“ govore nestanovitnemu človeku. (Griblje.)

51.) Metla pravijo nestanovitnemu, vetrastemu človeku. (Krasinec.)

52.) Zelen kot guščer. (Kapljišče.)

53.) Jezen kot gad. (Griblje.)

54.) Jezen, da bi gade z njim troval (strupil). (Krasinec.)

55.) „Pika kot kača izza grma,“ govore onemu, kateri ubada. (Cerkvišče.)

56.) Ima jezik kot krava rep. (Griblje.)

57.) Ima jezik kot kača pik. (Grm.)

58.) Imel ga je v nosu (Zamote.)

59.) Jak kot Grk (primeri ono, kar sem povedal gori o Grkih = orjakih) t. j. zelo močen. (Griblje.)

60.) Pripeka kot v peči. (Podzemelj.)

61.) Griže kot nori pes. (Podzemelj.)

62.) Divji je kot lev. (Podzemelj.)

63.) Pijan kot prasec. (Otok.)

64.) Kriči kot bedak. (Podzemelj.)

65.) Star kot panj. (Podzemelj.)

66.) Dolg kot večnost. (Podzemelj.)

67.) Vleče se kot megla. (Otok.)

68.) „Hodi ji nebáre luknjo zatrdit,“ kolnejo burjo, če jako piha. (Otok.)

69.) Rztresen kot očenaš (molek), t. j. le tu pa tam je kakova jagoda, n. pr. na grozdu (Zamote.)

70.) Je baš kot patrnošter (molek), t. j. droban kot jagode na molku, n. pr. oni drobečkni krompirček, kateri se drži cime. (Gradec.)

71.) Smrdi pasja nesnaga! (Gradec.)

72.) Gleda kot vrag iz krugle. (Griblje.)

73.) Póji (pojé), kaj (kar) bi na ledu potegnil, t. j. mnogo. (Griblje.)

74.) Pade, kot da bi ga iz neba vrgel. (Zamote.)

75.) Smo prijatelji, če prav nismo pri jednom kamenu krščeni, t. j. iz iste župnije. (Grm.)

76.) „Bi dal mački salo,“ pravijo, če hoče kdo, da dajo temu ali onemu, ki baš ni ne vem kako pošten, kakovo stvar, da jo kam odnese. (Krupa.)

77.) Kaj je meni zato! Kot beraču za Goliš. (Goliš je vas z jednim gospodarjem.) (Krupa.)

78.) Pošten je kot vlaška torba. (Vlahi so na glasu, da radi kaj pokumajo.) (Griblje.)

79.) Priden si kot trn v peti. (Krupa.)

80.) Priden si, dokler spiš! (Podzemelj.)

81.) Ni krop ne voda. (Krupa.)

82.) Ni na kola ni na sani. (Krupa.)

83.) Ni cinki ni minki. t. j. nič. (Griblje.)

84.) Kot da bi dleto izza pasa, t. j. iznenada. (Griblje.)

85.) „Ni osla ni posla,“ pravijo, ko kdo po kaj odide pa ga ni dolgo nazaj. (Primostek.)

86.) To je mojega prida (truda) dolg. (Krupa.)

87.) Tam ima svoje torišče, t. j. tam je vedno. (Griblje.)

88.) Smeješ se kot cigan belemu kruhu. (Krupa.)

89.) Ti bi vino pil (ali storil kaj drugega), da vale (tudi) kača na njem stoji. (Krupa.)

90.) Zmeni se toliko kot pes, t. j. njemu je vse jedno. (Podzemelj.)

91.) Nima nič nego hlače na sebi. (Grm.)

92.) Reven je kot lesa ali pa kot cerkvena miš. (Krupa.)

93.) Ne da Bog kozi dolgega repa. (Krupa.)

94.) Ni vredno, da bi kozo pod rep pihalo. (Gradec.)

95.) Daj ti ali oni stvari mira, saj te nič kruha ne prosi, ali pa: saj ti nič rok ne podaja. (Krupa.)

96.) Še bode nekaj Kolpe preteklo, predno bode on to postal. (Krasinec.)

97.) Še bode moral požuliti nekaj hlebov kruha, predno bode kaj iz njega. (Krupa.)

98.) Gleda na besedo kot pes na kost. (Krupa.)

99.) Treba mu streči kot votlemu jajcu. (Krupa.)

100.) Laže, kot pes teče. (Krupa.)

101.) „Ne boste me imeli za svinjski meh, ne,“ reče oni, s katerim grdo ravnajo. (Krupa.)

102.) Dela z njim kot svinja z mehom. (Primostek.)

103.) „Niso me svinje na polji izrile, ne“ reče oni, katerega pošiljajo na vsako delo. (Krupa.)

104.) Boš že še prišel v mojo cerkev k maši. (Krupa.)

105.) Kaj boš ti, kateri še ne veš, kako se kruh je. (Krupa.)

106.) Toliko razume kot krava v boben. (Krupa.)

107.) Gleda kot tele bela vrata. (Krupa.)

108.) Se drži, kot da bi tri skup steknil. (Krupa.)

- 109.) Zdaj ti je pa kozo kupil. (Krupa.)
- 110.) Toliko se ga prime beseda, kot da bi bob metal v steno. (Krupa.)
- 111.) Držijo se kot kozji rogovi, t. j. niso zložni. (Krupa.)
- 112.) Ha, so kot kozji rogovi v žaklji. (Krupa.)
- 113.) Sta kot motovilo v žaklji. (Krupa.)
- 114.) „Imela je kljukast rog, pa se je zateknila v jasli,“ odgovorila mi je žena, katero sem vprašal, kje ji je krava — a prodala jo je na sejmu. (Bereča vas.)
- 115.) Ima jezik kot kobila rep. (Krupa.)
- 116.) Ima dolg jezik, da bi celo vas ž njim opletel. (Slamna vas.)
- 117.) Ne kaže mu brada, da bi bil priden. (Krupa.)
- 118.) Saj ni zagoždeno, če je rasajeno. (Krupa.)
- 119.) „Hodi, hodi, saj ti ni kórak za dúkat (cekin),“ velijo onemu, kateri počasi hodi. (Griblje.)
- 120.) „Saj je tudi trebučka (trebuška) kobila iméla v barilu vodé, a na svisli krme, pa je vendar krepla.“ Trebučan (Trebuče, vas v adlešiški župniji) je kupil kobilo, a ko je šel zjutraj v gozd kole sekat, naročil je svoji kobili: „Na svisli imaš krmé, a v barilu vodé, pa se trahtiraj!“ Nò, ko se je povrnil zvečer domov, našel je kobilo crknjeno — poginila mu je od lakote. (Griblje.)
- 121.) „Glejte čača (oče) veliki žabi, ki ima četrí oka!“ — klicalo je dete na Trebučah svojemu očetu, ko je pal konj v njih studenec Rijan in obrnil kopita gori. Na Trebučah ne vedó ničesar o ribah, nego samo o žabah. (Griblje.)
- 122.) „Ki zna, zna,“ rekel je oni, ki je s svedrom kravo drl. Bilo je takó: Tujec je prašal Gráčana (stanovalca vasi Gradec v podzemeljski župniji), ki je s svedrom kravo drl: „Pa kaj to delaš?“ — Gračan mu je odgovoril: „Bedak, kaj ne vidiš, da kravo derem. Ki zna, ta zna!“ (Griblje.)
- 123.) „Saj so tudi Primoščani na mostu z žrdjo hajdo žrnali!“ — velijo onemu, kateri kaj neumnega dela, ker če komu, pač ni bilo potreba Primoščanom ajde žrnati, ker jim je malin pred nosom. (Griblje.)
- 124.) „Pametni gleda na sonce, bedaki gledajo na vuru.“ To je nastalo takó-le: Gospod je srečal kmeta pa ga je vprašal: „Čuješ ti, koliko je zdaj ura?“ — dasi je gizdavo nosil uro v žepu. Kmet se je ogledal na solnce in dejal: „Deset.“ Gospod je pa pogledal na uro in vzkliknil: „Pa koji ti je vrag to povedal?“ — „Ej“, reče kmet, „pametni gleda na sonce, bedaki gledajo na vuru!“ (Griblje.)
- 125.) Več na stoječkem, t. j. hitro. (Krasinec.)
- 126.) Sem malo kada dobre volje kot konj dobre misli. (Krasinec.)

127.) Dobro ti je kot bóbreĝu (obisti) v loji. (Podzemelj.)

128.) Šlo je čez ramo, t. j. izgubljeno je. (Podzemelj.)

129.) „Če več ima, več mu fáli (manjka),“ pravijo nezadovoljnežu. (Podzemelj.)

130.) „Sladek je kot med,“ govoré priliznjencu. (Podzemelj.)

131.) „Ta bi iše (še) Boga prevaril,“ pravijo goljufu. (Krasinec.)

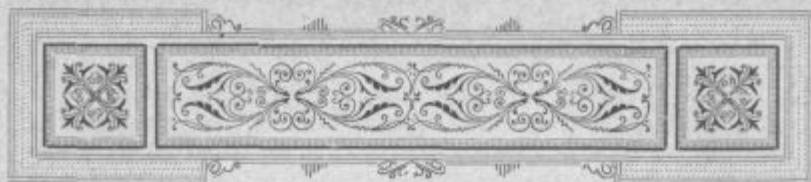
132.) „Ko pride uš v grinto, misli, da je prišla v grad,“ pravijo onemu, kateri iz nič kaj postane, pa je na to ošaben. (Podzemelj.)

133.) Takó ga ima rada, da bi sled za njim pojela. (Podzemelj.)

134.) Sitna je, kot da se je norih gliv najela. (Podzemelj.)

135.) „Vas več ne bo kost pri kosti, ko bodejo vaše besede šle po svetu“ (Zamote), dejala mi je stara ženica, ko sem zapisoval izraze. Ne vem, koliko istine je v tem prerokovanji, želel bi pa vendar, da se kateri izraz ali pa kaj drugega, kar je komu povšeči, tudi drugod udomači, posebno pa vzprejme v knjigo, kjer ga je doslej manjkalo.

Ivan Lenkovič.

(? — 1569.)

Spisal Ivan Steklasa.

Lenkoviči so bili od starine Hrvati iz županije liške na južnem Hrvaškem, odkoder se je jedna betev radi neprestanih turških napadov preselila na Kranjsko, kjer so bili bolj varni. Ravno takó so storili tudi grofi Blagaji, baroni Gušiči, Jurišiči, Kružiči in mnoge druge hrvaške rodovine. Lenkoviči so se poprej umeknili iz Like, nego so jo Turki popolnoma osvojili (leta 1526.). Morda se je to zgodilo že za vlade nemškega cesarja Friderika III. (1450—1493) ali pa za Maksimilijana I. (1493—1519); saj se je ravno v tem času večina hrvaških velikašev iz teh krajev podala pod okrilje habsburško, ker je ravno takrat tudi najhuje pritiskala turška sila na ta del Hrvaške.¹⁾ Nemara je prišel že oče Ivana Lenkoviča na Kranjsko. Tako nam je znan neki Mihel Lenkovič kot oskrbnik grofa Krištofa Frankopana, tedanjega posestnika Postojine, po neki listini iz leta 1527. Pred njim je oskrboval grajščino neki Nemanič.²⁾ Druga betev Lenkovičev pa se je poturčila ter ostala v svojem starem zavičaju v Liki. Za turške vlade se omenjajo namreč v teh krajih begi Lenkoviči leta 1663., a kesneje, po oslobojenji Like in Krbave leta 1689., znana je kula (mala trdnjava) Lenkovičeva.³⁾

Lenkoviči so si nakupili na Kranjskem mnogo posestev ter so bili najmogočnejši velikaši med rekama Kolpo in Krko.

¹⁾ Karlovac. Poviest i mjestopis grada i okolice. Napisao Radoslav Lopašić. U Zagrebu, 1879, str. 181.

²⁾ H. J. Bidermann. Neuere slavische Ansiedlungen auf süd-deutschem Boden, str. 18—19.

³⁾ R. Lopašić, Pov. Karlovca, str. 182, po Theiner: Monumenta Slav. Merid-Tom., II. str. 185.

Takrat so bili že baroni. V predelu reke Krke so imeli v posestvu Otočec pri Novem Mestu¹⁾, potem Mehovo, Pogance in Ruperčvrh, tedaj vso okolico tik do Novega Mesta. Tudi Mirno so si za nekaj časa prisvojili.²⁾ Najvažnejše njihovo posestvo pa je bila grajščina Podbrežje (nemški Freithurn) na Kolpi med Vinico in Metliko.³⁾ Le-tá grad, osnovan na veliko z ogromnimi prostori in čvrstim zidom s štirimi trdnjavskimi stolpi, je še dandanes cel ter je sedaj lastnina barona Apfaltrerna. V turških borbah se je držal ta grad vedno dobro ter bil ob enem prebivalcem iz cele okolice v teh nevarnih časih varno prebivališče, katerega se Turki niso mogli polastiti. Okolica podbreška je prav prijazna in plodna ter dobro naseljena. Prebivalci govore še sedaj lepo hrvaščino, a dokler se je dajala tlaka (do l. 1848.), pripadalo je grajščakom podbreškim tudi nekoliko hrvaških vasij okoli Kuniča, katere je bil izročil Ivanu Lenkoviču poslednji Ozaljski Frankopan Štefan kot grajščak ribniški.⁴⁾

Ivan Lenkovič je bil vrstnik Ivana Kacijanarja, Nikolaja Jurišiča ter Nikolaja Zrinjskega. Odlikoval se je že pri prvem obleganju Dunaja leta 1529., a kmalu zatem ga nahajamo v Bihači kot namestnika (lieutenant) stotnikovega. Tukaj je ostal do leta 1537, ko je bil imenovan najpoprej za uskoškega stotnika v Žumberku, a kesneje za zapovednika v Senji in Primorji, kjer je imel mnogo opraviti z nezadovoljnimi Uskoki in ostalimi prebivalci.⁵⁾ Ravno takrat se je začela selitev Vlahov na Hrvaško. Prvi Vlahi so se pokazali na početku šestnajstega veka okoli Dinarskih planin in pri izviru Une pri Unci, Srbu in Glamoči. O teh Vlahih so se prav pohvalno izrazili ban Ivan Karlovič, Nikolaj Jurišić in meščani bihaški, da so vredni in hrabri ljudje; zato poprosijo generala Ivana Kacijanarja, da jih vzprejme v krščanstvo, kar je tudi storil. Naseljeni pa so bili ti Vlahi kesneje v Žumberku, kjer jim je odstopil zemlje posestnik Žumberka Ivan Kobašić,⁶⁾ če tudi so se sosedni vlastelini proti temu vzdignili, kajti Vlahi so se bavili le z orožjem, ne pa z gospodarstvom ter so mogli biti na ta način celó nevarni. Da so bili zares nasilni, pokazali so kmalu. Polastili so se namreč celega posestva Kobašićevega. Kobašić se sicer radi tega potoži generalu Kacijanarju (leta 1530.), ali brez uspeha. Vdova njegova prepusti kesneje

¹⁾ Valvasor, XI., 659.

²⁾ Valvasor, XI., 398.

³⁾ Valvasor, XI., 144—146.

⁴⁾ R. Lopašić. Pov. grada Karlovca, str. 181.

⁵⁾ Bihać i bihačka krajina. Napisao Radoslav Lopašić. Zagreb, 1890, str. 67.

⁶⁾ R. Lopašić, Bihać i bihačka krajina, str. 10.

vse posestvo cesarski vladi za vojaške svrhe.¹⁾ Cesar Ferdinand I. je rad vzprejemal begunce iz Turškega, da od njih zbere čete martološke za odpor turškim martolosom; zatorej so dohajali novi Uskoki iz Turškega, posebno leta 1531, 1533, 1538 in 1541.²⁾ Takrat se je naštel v Žumberku in okoli Metlike po Gorjancih že do 3000 Uskokov, po katerih so prozване tamošnje planine Uskoške gore. Ne samo posestniki žumberškega grada, nego tudi samostan kostanjeviški je moral odstopiti Uskokom 107 selišč, ter mu ni ostalo v Žumberku nič drugega nego patronat župe žumberške. Tudi veliko tedanje državno posestvo Mehovo je bilo namenjeno za selišča uskoška ter ga je bilo treba odkupiti od vdove umrlega vojvode Pichlera, ki ga je držala v zalogu. Cesar Ferdinand I. je naložil v Draždanih 7. marca 1547 predajo Mehovega v roke stotnika Ivana Lenkoviča, ki se je bil obvezal, da bode ta starodavni grad in gosposčino izplačal z lastnimi denarji, ako ga ne bi hoteli ali mogli odkupiti stanovi avstrijskih pokrajin. Kesneje pa se je prav malo Uskokov naselilo na zemljišči mehovskem.³⁾ Ivan Lenkovič je bil tem Uskokom tretji stotnik ter je stanoval, kakor tudi oba njegova prednika Bartol Ravnah (leta 1540.) in Ivan Wernek (leta 1545.)⁴⁾, v obližnji Kostanjevici, kjer je bila vmeščena mala posadna vojska.⁵⁾

Pa tudi Turki so preseljevali Vlahe iz notranje Bosne na meje hrvaške, češ da jim bodo dobri stražari proti kristijanom. Tako javlja zapovednik Ivan Lenkovič (leta 1551.) cesarju Ferdinandu I., da so Turki izvabili več tisoč Vlahov iz sredine Bosne ter jih naselili okoli Srba in na Kosovem polji

¹⁾ Ibid., str. 127—128.

²⁾ Leta 1531. javlja namreč iz Ljubljane kralju Ferdinandu, da je pribežalo zopet kakih 1000 turških kristijanov na našo stran, ter misli, da bi se mogli naseliti pri Kostelu na Kolpi in v Poljanah, koder so Turki najrajši vhajali na Kranjsko. Posestvo Kostelsko je čisto prazno in nenaseljeno pa bi se moglo lahko od sedanjega najemnika Langenmantela kupiti. Pravi posestnik je pa Žiga Višnjanski, ki je Kostel kupil od cesarja Maksimilijana I., pa je pripraven prepustiti ga za neznatno vsoto. On sam je kot zapovednik četi martolosov in konjikov ves ta kraj pregledal ter se izjavil, da se more na celem posestvu lahko naseliti do 2000 ljudi. (Spomenici hrvatske krajine. Sakupio i uradio R. Lopašić. Knj. III; str. 387—388.) Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium. Vol. 20.)

³⁾ Žumberk. Krajepisna in zgodovinska razprava. „Slovenec“ leta 1885, št. 155.

⁴⁾ Kralj Ferdinand postavlja Ivana Werneka za stotnika uskoškega v Žumberku nad vsemi doseljenci pod pogodbo, da on z Uskoki povsod in vselej služi kralju na zapoved glavnega zapovednika (feldobrista) Ivana Ungnada in kranjskega deželne glavarja, ter mu daje za stanovanje Žumberk v vojvodini Kranjski in plačo letnih 200 gld., katere bo prejemal na kvatre od Kranjske. (Spomenici hrvatske krajine. Sakupio i uradio R. Lopašić. Knj. III., str. 399.)

⁵⁾ Ibid., str. 155.

pri Kninu.¹⁾ S početka so bili ti Vlasi Turkom prijazni, ko je pa moč turška oslabela, popustili so jih tudi oni ter se naseljevali z meje v notranjost Hrvaške. Tako so naselili velik del karlovške krajine, dočim so kraji okoli Une ostali v turških rokah do najnovejšega časa.²⁾

Kot stotnik senjski je imel Ivan Lenkovič mnogo skrbij gledé obrambe primorskih krajev in še posebej samega mesta Senja.³⁾ Že 25. julija leta 1539. piše on štajerskim stanovom,

¹⁾ R. Lopašić, Bihać i bihaćka krajina, str. 10.

²⁾ R. Lopašić, Bihać i bihaćka krajina, str. 11—12.

³⁾ Iz tega časa so se ohranili neki računi in popisi vojske, straž in poštna hrvaški krajini. Leta 1537. se je potrošilo za posadke v hrvaških trdnjavah Bihaći, Repiči, Golubiči, Sokolu, Brekovici, Topliškem Turnu, Izačići, Senji, Otočci, Starem Gradu, Jablanici in Brlogu za 404 ljudi na mesec 1780 gld. Erazem baron Turn, obristar hrvaških trdnjav v Bihaći, je dobival mesečne plače 264 gld., a Ivan Lenkovič kot „leutenamt“ 32 gld.

Iz leta 1540. imamo popisano vojsko na hrvaški krajini v Senji (100), Otočci (37), Starem Gradu (9), Brlogu (4) in Prozoru (6). Neki Mibel Kleperger je bil denarničar ter je izplačal 12. julija 1540 za tri mesece vkup 2552 gld. 45 kr. Ivan Lenkovič je dobil kot stotnik senjski za tri mesece plače 125 gld. Imena vojakov so skoraj zgolj slovanska.

Od 3. julija istega leta se je ohranil popis konjikov in pešcev v Bihaći in bližnjih gradovih. Stotnik je bil takrat v Bihaći Martin Gall Rožeški (Rudolfsekh). Našteti so pa konjiki, ki so služili od 12. junija do 13. julija ter službo iznovič nastopili. Vsak je dobil na mesec za vsakega konja 3 gld.; nekateri med njimi so imeli tudi poboljšek. Vseh konjikov je bilo z zapovednikom 27 z več konji. Za nje je izplačal 3. julija blagajnik Ivan Pengershamer 238 gld. 30 kr., kar je Martin Gall potrdil. Ravno tako je potrdil tudi izplačano vsoto za 90 pešcev v Bihaći, Toplicah, Sokolu in Izačići v iznosu 281 gld. 20 kr. Razen 6 imen od vseh popisanih vojakov so vsa slovanska.

Za straže se je potrošilo po popisu iz leta 1540. mesečno 172 gld., a za vohunstvo mesečno 28 gld., tedaj vkup na oboje 200 gld., a za 8 mesecev 1600 gld. To leto se je začelo vohunstvo meseca aprila pa se končalo meseca decembra.

Od poštni, ki so v popisu iz l. 1540. navedene, spadale so na Kranjsko Schnitzenpamerjeva z 8 konji; od teh sta dva v Ložah, 2 v Mehovem in 4 v Poljanah. Ona v Ložah vozita pošto k Ravnaharju in v Poljane, kar pride od Ravnaharja. Od konj v Mehovem vozi jeden pošto v Kostanjevico, drugi pa v Žuženberk in Višnjogoro.

Iz Poljan vozi jeden konj pošto v Bihać, drugi v Mehovo, tretji v Metliko in Žumberk stotniku uskoškemu in četrti v Lože. Tudi Ravnah ima 2 konja; jeden vozi pošto na Vrhniko, drugi pa na Kras. Za konje se potroši mesečno 40 gld.

Leta 1545. je stala posadka v hrvaških in kranjskih pomejnih mestih v Bihaći, Repiči, Sokolu, Izačići, Toplicah, Otočci, Senji, Brinji in Brlogu za 460 ljudi mesečno 1828 gld. V Bihaći je dobival stotnik Zavrl (Sauer) mesečne plače 40 gld.

Leta 1549. so stroški za posadke v istih mestih za 423 mož znašali 1727 gld. Ivan Lenkovič je dobival kot stotnik senjski mesečne plače 44 gld., a stotnik bihaški Jurij Zavrl 81 gld.

Bržkone je Ivan Lenkovič že v tem času s svojim svetom odločeval pri vseh važnih odredbah za oskrbo hrvaške krajine. (R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine. Knj. III., str. 390—399.)

kako je turški vojskovodja Barbarosa, najstrašnejši sovražnik krščanstva na mejah dalmatinskih, prišel pod Novi Kaštel, ki so ga branili Španjolci. „Če ne pride hitra pomoč, morala se bode trdnjava predati in potem je prvi na redu Senj“ pravi Lenkovič v svojem poročilu. A že 13. avgusta dobi list od Ivana Pisana, oskrbnika otoka Krka, v katerem javlja, da je Barbarosa osvojil Novi Kaštel. Ta list odpravi Lenkovič nemudoma štajerskim stanovom ter jih opozori iznovič na veliko nevarnost, ki je zapretila Senju vsled pada omenjene trdnjave.¹⁾ Ravno takrat se je zvedelo, da so se sprijateljili Benečani s Turki. To prijateljstvo pa je bilo vselej za primorske kraje prav nevarno. Sedaj se je zbala posebno Reka. Hitro sporoči stotnik reški Jeronim Sava v imeni meščanov stanovom kranjskim o nameri Benečanov in Turkov ter jih prosi tudi zdatne pomoči.²⁾ Prav v tem času je postal deželni glavar kranjski Nikolaj Jurišič, ki je napel vse svoje sile, da meje krščanske proti Turkom čim čvršče oboroži ter preskrbi s potrebnimi pripravami za obrambo. Iz zakladnic v Gradci in Neustadtu so vozili topov, raznih pušek, sulic, sekiric, smodnika in krogel v Ptuj in od ondod v Ljubljano in važnejša mesta po Hrvaškem, v Dalmaciji in slovenskih pokrajinah. V same Brežice so zazidali 3000 gld Obramba Hrvaške in Dalmacije je bila izročena Erazmu baronu Turnu, ki je pa že konec leta 1539. zaradi bolehnosti odstopil in leta 1541. umrl; potem Žigi Višnjanskemu in Kegleviću. V Senji je zapovedoval naš Ivan Lenkovič. Posebna četa martolosov je bila sestavljena, da je hodila po hostah. Za prevažanje živeža, streliva in drugih vojnih potrebščin čez Muro, Dravo in Savo je bila vicedomom Štajerske, Kranjske in Koroške zaukazano napraviti ladij, splavov in v ta namen poklicati tesarske mojstre, ki so se pa morali skrivati v Ljubljani in drugod. Naročil je cesar tudi narisati zemljevid Kranjske, Hrvaške in Krajine.³⁾

Vkljub vsem tem pripravam je vendar leta 1540. planila turška druhal v Kočevsko ter pokončala mesto in okolico njegovo.⁴⁾ Še huje pa je bilo na hrvaški meji, kajti komaj je bila minila nevarnost za Senj, že je zapretila Bihaču. Zatorej je stotnik v Bihači Jernej Ravnikar opozoril zapovednike na krajini, kaj Turki nameravajo. Vendar pa je takrat prispela pomoč iz Kranjske in Štajerske še o pravem času, in Bihač je bil rešen.⁵⁾

¹⁾ R. Lopašič. Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. veka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu. Starine knj. XVII. str. 157.

²⁾ R. Lopašič. Prilozi. Starine knj. XVII., 157—159.

³⁾ Janez Parapat. Turški boji v XV. in XVI. veku. Letopis Matice Slovenske I. 1871. str. 146.

⁴⁾ Valvasor XI. 199 in XV. 457.

⁵⁾ R. Lopašič. Bihač i bihačka krajina, str. 72

Glavna borba proti Turkom se je vodila posle smrti Ivana Zapolje sicer na Ogerskem (od 1540 do 1547), ali hrvaški in slovenski predeli zato niso bili varni. Iz sosedne Bosne so Turki takrat kar izvirali; toliko jih je bilo vedno pod orožjem, da so jih naši vohuni na vseh važnejših pomejnih krajih opazovali. Iz poročila Jurija Mindorfa, upravitelja Kranjske, Krištofa Burgštala in Vida Kisla, župana ljubljanskega, štajerskim stanovom o turških napadih na Hrvaško in Kranjsko iz Ljubljane 12. novembra leta 1542. ter iz poročila Gašparja Herbersteina štajerskemu deželnemu odboru od istega dne je najbolje razvideti, v kolikem številu so Turki prihajali v naše kraje. Obe poročili trdita, da je bilo 3000 pešcev in ravno toliko konjikov.¹⁾ Tolik strah je zavladal okoli Metlike, Semiča in Čermošnjic, da je narod na vse strani bežal. Ko so pa Turki zapazili po naših gorah goreče gromade, pobegnili so čez Kolpo nazaj.²⁾ Po drugem sporočilu pa so se morali vrniti radi slabega vremena in velike vode.³⁾ Pri tem turškem četovanju pa so sodelovali tudi Uskoki. Po poročilih onega časa se hvalijo Uskoki kot posebno hrabri in strpljivi vojaki, ali očita se jim tudi, da so bili mnogokrat, posebno v prvih letih po naselitvi, razuzdani, nepokorni, divji ter prijatelji večnega četovanja in robljenja. Bilo je tudi pojedinih Uskokov, ki niso mogli popustiti prijateljevanja s Turki in s svojimi istovernimi soplemeniki na Turškem, posebno z onimi, katere so Turki naselili okoli Une. Turki pa so se bali, da se bodo po vzgledu žumberških Uskokov ravnali tudi njih pomejni kristijani ter pobegali v krščanstvo. Zategadelj so mamili na razne načine žumberške Uskoke na vrnitev ter jih bunili, kar se jim je tudi včasih posrečilo, kajti našli so vedno lahko nekoliko nezadovoljnežev med Uskoki. Nekolikokrat so se bili že pripravili pomejni turški zapovedniki, da pojdejo v Žumberk po Uskoke. 13. decembra leta 1542. javlja deželni glavar kranjski Nikola Jurišič, da se na Kozlovem polji zbirajo Turki z namero, da udarijo na Metliko in Žumberk, in da so ž njimi neki Uskoki sporazumni.⁴⁾ Dan kesneje pa sporoča Ivan Lenkovič iz Metlike deželnemu glavarju kranjskemu, da je bosenski paša zares sklenil okoli božiča udariti na Metliko ter se potem od tukaj spustiti na Kras in proti Kastvu. Radi tega opominja Nikola Jurišič v svojem dopisu štajerskim stanovom, da naj bodo pripravljeni za vsak slučaj, kajti Turki se morejo prikazati vsak čas, ker naši nimajo sedaj vohunov po gorskih krajih radi prevelike zime. Vse mora biti za obrambo pripravljeno,

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII 175—177.

²⁾ Ibid.

³⁾ Ibid. str. 179.

⁴⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. XVII. str. 177.

kajti turška vojska se ceni na 10.000 mož,¹⁾ kakor javlja Nikolaju Jurišiču Jurij Gušič iz Mehovega pri Novem Mestu. Ob enem je sporočil isti Gušič v poročilu v hrvaškem jeziku pisanem, da je trdnjavo Brinje, ki je bila njemu poverjena, dobro oskrbel s hrano.²⁾ Ker sta Jurišiču pisala radi tega turškega napada tudi grofa Slunjski in Blagajski, naložil je on splošni vstanek na Kranjskem ter prosil Korošce, da pošljejo svoje konjike v Metliko.³⁾ Tej nevarnosti se je pridružila ravno v teh resnobnih časih nezvestoba žumberških Uskokov. Uskoški stotnik Jernej Ravnah je ljuto tožil o svojih ljudeh, da so nepovzdani in da služé Turkom za ogleduhe; tri take turške ogleduhe je bil ujel pri Vinici; med njimi je Radoja Godanović najnevarnejši, a da je že mnogo Uskokov pobegnilo k Turkom. Nje sta bunila neki Vlah, tedaj turški podkupljenik, pa Vuk Popović.⁴⁾ Kesneje sta bila ujeta vkup s posebno nevarnim turškim zapovednikom Perlom; zanje je bila izplačana cena meščanom bihaškim in grofu Vuku Frankopanu v Bosiljevem.⁵⁾ Le-tá Vuk Frankopan je sicer mnogo občil z Uskoki ter z njihovo pomočjo iz svojega grada Bosiljevega odzemał imovino svojih sosedov; niti svojega sorodnika grofa Štefana Frankopana Ozaljskega ni na miru pustil.⁶⁾ Pobunjeni Uskoki so obetali bosenskemu paši, da bodo porobili Kranjsko vse do Postojne ter prestopili k Turkom.⁷⁾ Vendar pa je znal oprezní Nikolaj Jurišič v zvezi z Ivanom Lenkovičem vse te nevarne namere odbiti, zatorej niso mogli Turki nič opraviti, čeravno so bili v jeseni leta 1542. dvakrat do Kolpe pridrli. Vendar pa Uskokom ni nihče verjel, črtili so jih silno, da se niso smeli nikjer pokazati. Naloženo je bilo prav strogo vsem stražam na mejah, da pazijo nanje, ker so še vedno pribegali k Turkom po postranskih potih. Ko je odhajal ban Nikola Zrinjski z vojsko na Ogersko, svetoval je kranjskim stanovom, da prestavijo zaradi varnosti krajine nemirne in nepovzdane Uskoke, a Kranjci so poprosili zaradi odhoda banovega pri Štajercih pomoči za oni slučaj, ko bi se Uskoki zopet pobunili ali hoteli oditi na Turško.⁸⁾

V tem pa so Turki po navadi razsajali po Hrvaškem. Tako je po poročilu Vilhelma Schnitzenbauma prihrumelo okoli kresa (meseca junija) na posestva grofa Jurija Slunjskega Frankopana do 400 turških konjikov, ki so pri Radatinu blizu

¹⁾ Ibid. str. 178.

²⁾ Ibid. str. 177.

³⁾ Ibid. str. 177.

⁴⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII. str. 174 175.

⁵⁾ Ibid. str. 179.

⁶⁾ Žumberk. „Slovenec“ leta 1858, št. 156.

⁷⁾ R. Bopašić. Prilozi. Starine, XVII. str. 179.

⁸⁾ Ibid. str. 183.

Kladuše in pri Gradci (sedanje Todorovo) vse poplenili ter čez 200 ljudij in 3000 glav živine odpeljali na Turško.¹⁾ Dva meseca kasneje pa so plenili že po Kranjskem. Posebno je trpela mnogo okolica od Metlike pa do Vinice. Deželni glavar kranjski Vilhelm Schnizenpamer opisuje vso borbo z njimi prav na tanko v poročilu deželnim stanovom štajerskim. Deželni glavar je zvedel po vohunih že dva meseca poprej, kaj Turki snujejo, pa se je radi tega pripravil prav dobro za obrambo. Ker je bila pa straža v Vinici zaspala, bili bi Turki skoraj trdnjavo osvojili, da ni Schnizenpamer sam slišal krik in vpitje preplašenih Viničanov ter prihitel v pomoč. Turki jo udarijo hitro čez Kolpo z znatnim plenom. pri vsem tem pa je bilo vendar ujetih do 50 in mnogo pobitih. Schnizenpamer bi bil Turke rad preganjal, ali njegove čete so bile razpostavljene v Černomlji, Novem in Starem Gradci in Ozlji, vendar pa jih je nekaj prišlo še o pravem času v pomoč. V svojem poročilu, ki je pisano 28. avgusta v Poljanah, trdi deželni glavar, da je bilo Turkov pri Vinici najmenj 1700, in sicer 800 konjikov in 900 pešcev.²⁾ V tem pa se vzdigne tudi hrvaško plemstvo s svojo vojsko, namreč Peter Keglević, Jurij Slunjski, knezi Blagaji in Trsatski ter udarijo na to turško četo, ki je povrnivši se s Kranjskega, razsajala po Hrvaškem. Pri Otočci se strnita obe vojski na sv. Jerneja dan. Turki so bili popolnoma razbiti, in ves njihov plen ugrabijo kristijani.³⁾

Komaj pa so bili Turki na tem kraju premagani, že se prikažejo zopet na drugem mestu. Posebno so prežali na Bihač. Vedno so ga napadali, zato je meščanom bihaškim radi večne nevarnosti upadlo že srcé, zvedelo se je celó, da se mislijo Biščani Turkom predati. O nekem takem dogovoru javlja baron Anton Turn, upravitelj Kranjske, štajerskim stanovom iz Ljubljane ter jih opominja, da bi trebalo krajiške čete pojačiti,⁴⁾ kar se je seveda tudi zgodilo. Bihač je bil vendarle tako važen za obrambo krščanskih pokrajin, da se takrat (leta 1543.) celó ni smelo misliti na izgubo te važne trdnjave, nego so kranjski in štajerski stanovi vse svoje sile vložili, da se vzdrži v krščanskih rokah.

Da niso Turki tudi sledečega leta mirovali, dokaz nam je pismo, katero je pisal Nikola Zrinjski iz Gvozdanskega štajerskim stanovom za pomoč proti sovražniku, ki namerava obsesti njegovi posestvi Krupo ali pa Kostajnico, kar mu je javil vohun iz Kamengrada.⁵⁾

¹⁾ Ibid. str. 180.

²⁾ G. Lopašić. Prilozi. Starine XVII. str. 183—184.

³⁾ Mesić. Zrinjski str. 93.

⁴⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII. str. 185.

⁵⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII. str. 190.

Leta 1545. je bilo za Hrvate in Slovence zopet jako nesrečno. Že zgodaj spomladi se vzdigneta dva bega namreč požeški Mehemet in Vlam s 7000 vojaki (neki trdijo celo 10.000) iz dolnje Slavonije proti štajerski meji, osvojivši čvrsti grad Moslavino, posestvo Petra Erdeda. Luka Sekel je javil štajerskim stanovom, da so se vzdignili na Turke ban Zrinjski, Ratkaj, Peter Erdedi mlajši in še nekoliko druge gospode hrvaške, med njimi z znatno četo mladi Keglević. V Varaždinu Sekel ni mogel zvedeti, kje biva zapovednik slavonske krajine Jurij Wildenstein, ali se je sploh mislilo, da je tudi on med hrvaško gospodo. Tako je tudi bilo. Vse je pričakovalo, da bode sovražnik udaril na Varaždin, ki bi se bil težko držal proti taki sili, kajti v trdnjavi je bilo samo do 100 konjikov in nekoliko haramij. Vendar pa Turek ni napadel varaždinske trdnjave, nego se je spustil mimo Varaždinskih Toplic proti Konjščini v hrvaškem Zagorji, kjer se strnita vojski. Borbo začne po poročilu Wildsteinovem v tej bitki konjiki, ki so Turke od vseh strani napadali, dokler se vsa turška vojska ne vzdigne ter naše popolnoma razbije; od 1500 naših konjikov ni uteklo niti 300, konji pa so bili vsi izgubljeni.¹⁾

Že 6. junija priobči deželni odbor kranjski štajerskim stanovom grozno nesrečo, ki je zadela bana in namestnika v zapovedništvu slavonske (varaždinske) krajine. Ob enem pošlje pismo meščanov zagrebških, ki so se obrnili v tej veliki nevarnosti za pomoč na stotnika žumberških Uskokov, Ivana Werneka, prebivajočega takrat v Kostanjevici. Odbor kranjski opozarja vsled tega pisma na hude posledke nedavnega poraza pri Konjščini, kajti velika nevarnost je nastala za sam Zagreb, ki ni bil dosta učvrščen (stat Agramb, so ein weitschweiffiger vnd vnbewarter fleckhen ist). Zatorej priporoča deželni odbor kranjski Zagreb štajerskim stanovom, da pošljejo brzo pomoč, kar je tudi že Kranjska storila, poslavši v Zagreb nekoliko od svojih 200 martolosov, potem jednega puškarja ter dva centa smodnika, a več da ne morejo storiti za obrambo. Potrebno bi bilo poslati v Zagreb pomočno vojsko „zur erquihkhung vnd trost der armen christen, auch euer landen zu gunsten“, kar pa sami Kranjci ne morejo storiti, kajti v dolgotrajni borbi so že popolnoma oslabei.²⁾

Zagreba se sicer Turki niso polastili, če tudi so po okolici silno razsajali ter se s silnim plenom povrnili v svoje kraje. Vendar pa s tem napadom niso še minile stiske za kristijane. Turki so se pripravljali za drugi napad v te predele, in sicer v zvezi z žumberškimi Uskoki, ki so se začeli

¹⁾ Ibidem, str. 191—193; Mesić, Zrinjski, str. 102—105.

²⁾ Ibidem, str. 193—194.

zopet buniti. Senjski stotnik Martin Gal javlja namreč Wildsteinu, ki se je spravljal na vojsko proti sovražniku, da se snideta oba bega Vlam in Mehmet v Belaji z mnogimi topovi. Od tukaj mislita udariti najpoprej na Ripač, Bihač in Krupo ali pa Novi Grad (na Uni), a konjiki njuni imajo četovati vse do Zagreba in prek Kolpe.¹⁾ Oba bega sta bila sporazumljena tudi z Uskoki, in stanovi kranjski so radi tega sporočili štajerskim, da se je bati vstanka v Žumberku. Radi tega je na Kranjskem sklicana črna vojska, kateri naj se pridruži tudi štajerska, da obe zedinjeni tem laže odbijeta Turke, ki se približujejo v velikem številu po sporočilu Ivana Karinčiča na bana Zrinjskega.²⁾ Isto tako je prijavil deželni stanovom kranjskim Vuk Engelbert Turjaški iz Vinice na Kolpi, da so Uskoki poslali svoje glasnike v turški tabor, pa da pričakujejo Turke na dan 21. junija, kakor sta to zvedela njegova vodova Strahinja in Vučeta.³⁾

Turki so takrat res pridrli do Krškega in Kostanjevice, od koder so se povrnili mimo Mokric v Samobor že dne 29. junija. Požigali in plenili so po navadi. Ko so se vračali, napade jih na Hrvaškem pri Vagatovičem brodu krščanska vojska ter jim odvzame ves plen.⁴⁾ Druga četa turška pod Vlam-pašo (do 1000 konjikov) pa je takrat razsajala na slavonski meji okoli Sv. Križa in Čazme in po Moslavini, od koder so pobegnili vojaki Petra Erdeda, ker niso imeli nobene pomoči niti hrane. Wildenstein se je trudil, da oslobodi vsaj trdnjavo Ustilonjo blizu Siska, katero so Turki koncem meseca avgusta prav besno obsedali in bili s topovi.⁵⁾

Hudi so bili udarci, ki so jih kristijani pretrpeli v zadnjem času vsled napadov turških. Vse je želelo miru. Zatorej je Ivan Ungnad, deželni glavar štajerski pisal iz Varaždina bosenskemu paši radi mira. Isto je storil tudi Nikola Zrinjski v dogovoru z Ivanom Ungnadom ter poslal poslanca k Vlam-begu radi dogovora. Poslanec seveda ni nič opravil pri begu, ki ga je dal celó zapreti. Cele tri tedne je predsedel poslanec v temnici. V tem pa se je Vlam-beg pripravil za boj ter po istem poslanci sporočil krščanskim zapovednikom, da on noče sklepati miru, dokler ne osvoji zemlje med Donavo in Dravo, kakor mu je sultan zapovedal. On bode sicer vprašal sultana, hoče li skleniti mir, pa bode tudi njegov odgovor priobčil zapovedniku krščanske vojske.⁶⁾ Nikolaj Zrinjski priobči ob

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII. str. 195.

²⁾ Ibidem, str. 195—196.

³⁾ Ibid. str. 196.

⁴⁾ Ibidem, str. 196; Valvasor XI. 241, 333; XV. 460; Mesić, Zrinjski, str. 205.

⁵⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine, str. 196—197.

⁶⁾ Ibidem, str. 197.

jednem Juriju Wildsteinu, da turškemu begu ni nič verjeti, kajti on ima že zbrano vojsko ter bode v osmih dneh dospel pod Novi Grad. Potrebno je tedaj, da se vojska čim prej zbere. Na to je ban sklical svojo vojsko v Zagreb, a Wildenstein pa pripeljal 400 konjikov v Varaždin in v Koprivnico, katerima trdnjavama je zapretila nevarnost od požeškega paše.¹⁾ Vendar pa se sovražnik ni upal napasti naše trdnjave, nego se je le zbiral in pripravljal za zgodno priložnost. V tem času so bile namreč vse večje trdnjave prav dobro preskrbljene s hrano in posadkami. Na prošnjo zagrebškega škofa Nikolaja Vlaha zapovedal je cesar Ferdinand banu in Lukežu Sekelu, da pregledata škofove trdnjave in da jih dobro oskrbita z vsem potrebnim.²⁾ Ravno tako je bil oskrbljen tudi Senj in Bihač, a še posebno jake posadke so dobila mesta Zagreb, Varaždin in Koprivnica.³⁾ Na ta način ohrabreni začno Hrvati sami napadati Turke. Posebno sta se v teh borbah odlikovala župnik zagrebški, Delipop zvan, in pa mladi Peter Erded.⁴⁾ Tudi Herbart Turjaški se je pod vodstvom Ivana Lenkoviča ravno v tem času večkrat poskusil s Turki ter postal v kratkem tako znamenit, da ga cesar imenuje leta 1548. senjskim stotnikom.⁵⁾ Turek pa se je radi teh napadov kristijanom hudo osvetil. Po Slavoniji so plenili vse do Virovitice, Gjurgjevca in Koprivnice; Luka Sekel je imel mnogo skrbi, da je te trdnjave vzdržal proti njim, in da niso pridrli gori do Zagreba, kakor so nameravali.⁶⁾ Iz Bosne pa so se spustili dalje skoz Hrvaško na Kočevje, Ribnico, Ortenek, Nadlišek in Bloke, ter požigali vse do 4 milje pred Ljubljano. Nazaj dirjajoče napadejo Slovenci pri Vinici ter jih do dobrega nabijejo in mnogo ujemo.⁷⁾ Nastopilo je leto 1547. in odnošaji na turških mejah se niso nič spremenili. Sovražnik je čimdalje smejeje napadal sosedne zemlje in posebno so se turški martolosi izkazali v teh borbah kot pravi divjaki.⁸⁾ Vlam-paša napada zopet Virovitico, a čete mu vodi neki frančiškan, ki je pobegnil iz samostana v Hrastovici. Na drugi strani pa se je pripravljala jaka četa, da napade Ustilonjo in Sisek, in zapovednik v teh krajih Jurij Keglević prosi hitre pomoči od zagrebškega kapiteljna, kateremu sta obe trdnjavi pripadali.⁹⁾ Tudi Jurij Frankopan Slunjski se boji za svoje trdnjave ter piše glav-

¹⁾ Ibidem, str. 197.

²⁾ Ibidem, str. 198.

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine knj. XVII. str. 198.

⁵⁾ Herbart Turjaški. Let. M. Sl. za l. 1889, str. 82.

⁶⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII. 200—201.

⁷⁾ Valvasor XL 390, 432, 467; XV. 460.

⁸⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII. 201.

⁹⁾ Ibidem, str. 202.

nemu zapovedniku slavonske (varaždinske) krajine, da naj za sedaj opusti zbiranje čet v Zagrebu, kjer so po navadi tudi plačo dobivale, kajti ko bi on zapustil te kraje s svojimi konjiki, mogel bi ta čas Turek vse osvojiti.¹⁾ Vkljub opreznosti Jurija Frankopana pa so prav čez te kraje Turki prihrumeli na metliški kraj, spustili se od tukaj proti Semiču in Novemu Mestu ter odgnali mnogo ujetnikov seboj na Turško.²⁾ Da se vzdrži v Zagrebu čvrsta posadka, skrbel je Ivan baron Lamberg, deželni upravitelj na Kranjskem.³⁾

Zasluge Lenkovičeve v vseh omenjenih borbah proti Turkom niso ostale nepoznane. Cenili so ga povsod ne samo kot hrabrega vojaka, nego tudi kot umnega voditelja bojnih stvari. Zategadelj so ga predložili notranjeavstrijski stanovi poleg Gašparja barona Herbersteina in Lukeža Zagkla za naslednika Wildensteinu, ko se je le-tá leta 1546. zahvalil na glavnem zapovedništvu v slavonski krajini. Vendar pa on ni vzprejel te časti, nego Lukež Cagkl, drug glasovitega Kacijanarja.⁴⁾ Ko je pa leto dnij kesneje odstopil Martin Gal, kot bivši tretji zapovednik vseh čet na hrvaški krajini, imenuje cesar Ferdinand za to mesto Ivana Lenkoviča. V tem času (1547—1557) je imel Lenkovič veliko skrbij, da obrani manjše trdnjave pred Turki, ki so postajali vse smelejši, zato pa je tudi večkrat v hudih borbah te krvoloke krščanstva naplačal za njih hudobije. V teh borbah se je izkazal tudi že večkrat kesneje tako znameniti Herbart Turjaški, kateri je bil njegov veren drug in pomočnik v vseh nevarnih podvzetjih in bitkah na turški meji.⁵⁾

Če tudi je bil leta 1547. sklenjen mir med cesarjem Ferdinandom I. in sultanom turškim po sedemletni borbi na Ogerskem pod pogodbo, da plača cesar sultanu vsako leto 30.000 cekinov, vendar zato na hrvaških mejah ni prenehala borba z bosenskimimi pašami. Le-tí niso mislili, da so vezani na pogodbe omenjenega mira, nego so po svoji stari navadi, seveda z dovoljenjem iz Carjigrada, napadali krščanske zemlje. Ni čudno tedaj, da so se stanovi sosednih slovenskih dežel neprenehoma posvetovali na zborih, kako bi se mogle deželne meje obvarovati sovražnih napadov, in kako bi mogli pomoči četam in trdnjavam na Hrvaškem. Tako je tudi zbor v Avgsburgu leta 1547. dovolil 50.000 gld. za varovanje krajine, in sicer polovico od te vsote za same trdnjave. Posebno je bilo treba takrat paziti na trdnjave okoli Une, ki so bile vsak čas

¹⁾ Ibidem, str. 203.

²⁾ Valvasor XI. 389, 488, 529; XV. 460.

³⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII. str. 203.

⁴⁾ Dimitz, Gesch. Krains II. str. 182—183.

⁵⁾ Letopis Matice Slov. I. 1889, str. 92 sl.

napadane. Takšni trdnjavi sta bili Brekovica in Ostrožac na Uni posebno važni za prelaz iz Bosne v naše kraje. Brekovica je imela straže že od leta 1537., ali jo je izgubila; zato je Ivan Lenković prosil cesarja Ferdinanda I. leta 1550., da pošlje zopet stražo v to mesto, kar se je tudi zgodilo, ali šele čez več časa. Cesar je namreč zapovedal Luki Šekelu, da pregleda z generalom Ivanom Lenkovićem razen omenjenih dveh še druge trdnjave po krajini, posebno Drežnik, grad Nikolaja Frankopana. Tega pa Sekel ni hotel storiti, ker je živel v prepiru s Frankopanom. Vendar pa je dobila Brekovica vključ temu posadko, s početka deset, kasneje (l. 1563.) pa 20 mož, če tudi je Lenković zahteval najmenj 40 vojakov.¹⁾

Ravno tako je bil priporočil Ivan Lenković Ostrožac kot važno trdnjavo na Uni za posadko že leta 1531.; mesto je posadko tudi dobilo. Leta 1563. je bilo v trdnjavi 40 vojakov, a ker se je Lenkoviću zdela v teh nevarnih časih ta četa premala, zahteval je še enkrat toliko, ali je ni dobil. Ostrožac tudi ni imel nikdar večje posadke.²⁾ Na isti način je zagovarjal Ivan Lenković v posebnem pismu na cesarja Ferdinanda I. Tržac kot posebno pripravno mesto za obrambo proti Turkom, pa je vsled tega že leta 1532. bilo dovoljeno knezu Nikolaju Frankopanu Tržaškemu 50 konjikov za stalno posadko.³⁾ Ivan Lenković je zahteval tudi večje posadke za Hresno,⁴⁾ kjer je bilo leta 1563. samo 10 vojakov, a za Jezersko je predložil, da se trdnjava bolje učvrsti ter posadka od 16 mož pomnoži s 24 vojaki.⁵⁾ Posebno mu je mnogo stalo do Ripača, ki je bil na najhujšem udarci. Le-tá trdnjava je bila na početku 16. veka dobro utrjena, in leta 1563. je bilo v njej 60 vojakov, a vendar je Lenković predložil, da se straža za sto vojakov poveča, kajti Ripač je po njegovih besedah ščit cele bihaške krajine.⁶⁾⁷⁾

¹⁾ R. Lopašić. Bihać i bihačka krajina, str. 129—130.

²⁾ Ibidem, str. 238.

³⁾ Ibidem, str. 290.

⁴⁾ Ibidem, str. 168.

⁵⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine, knjiga III. str. 429.

⁶⁾ R. Lopašić. Bihać i bihačka krajina, str. 265.

⁷⁾ Posebno zanimiva je spomenica Lenkovičeva iz l. 1550. meseca junija, v kateri omenja vse potrebne gradnje in popravke na hrvaških krajiških mestih. V prvem redu zahteva, da se trdnjava Senj v vsakem pogledu učvrsti na vseh straneh. Ne samo obzidje, nego vseh dvanajst trdnjaviških stolpov, katere po imeni navaja, je treba popraviti. Vrh tega pa je treba nad mestom sezidati čvrsto kulo, da bo de branila trdnjavo pred sovražnikom, ki bi mogel s teh višin Senjanom prav lahko škoditi. Za to kulo ima plačati vicedom kranjski 3000 gld., kranjski stanovi pa 2000 gld. Ker je vicedom Lenkoviću izplačal že 2000 gld., ostane še za vse ostale popravke stroškov 4500 gld.

Za Brinje (Prindel) je treba za popravo zidov in topov 520 gld.

Že iz navedenih podatkov moremo soditi, koliko potov, posvetovanj in dopisovanj je imel Ivan Lenkovič gledé samih trdnjav in posadek na hrvaški krajini. Kje so pa še ostale vojaške stvari, s katerimi se je imel neprenehoma baviti ne samo kot glavni zapovednik vse vojske na hrvaški krajini, nego tudi kot stotnik žumberških Uskokov, ki so se bili v tem času že prilično žimirili ter stalno naselili. Gotovo ima Ivan Lenkovič največ zaslug, da so se Uskoki nastanili stalno

V Brlogu treba za popravo zapuščenega stolpa 40 gld.

V Otočci, mimo katerega Turki najrajši vpadajo na Kranjsko in Kras, treba za popravo obzidja in stolpov 800 gld., a za 6 malih ladij, za prevoz ljudi v trdnjavo in iz trdnjave 24 gld.

Za Bihač, najvažnejšo trdnjavo na Uni, našteva Lenkovič 15 važnih popravkov, ki stanejo vsi po proračunu 2600 gld.

Za Repiç, prav siromašen trg, svetuje, da se podere, a samo kula pusti. Za popravek kule pa se potrebuje 300 gld., za zid okoli trga 2000 gld., a za lesene utrdbe 300 gld. Tedaj vkup 2600 gld.

Za malo ali čvrsto kulo Sokol se potrebuje 150 gld., a za kulo Izačić 50 gld.

Za Zagreb se ni dalo doslej nič storiti, ker kralj ni o tem tudi še nič odločil, ali utrdba je silno potrebna ter se ne sme ž njo dolgo odlašati.

Opisi omenjenih mest so posebno v stratezičnem pogledu zanimivi, drugače se pa vjemajo z Valvazorjevimi. (R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine. Knj. III., str. 399—406.)

Meseca decembra l. 1551 določuje Ivan Lenkovič potrebe za hrvaško krajino, in sicer:

1. Za vzdrževanje ogleduhov in za pošte na leto 3343 gld.
2. Za različne gradnje, razen stolpa v Senji, 3725 gld.
3. Za dve vapnenci v Senji 800 gld.
4. Za dve vapnenci v Bihači 100 gld.
5. Za stolp v Senji od kranjskih stanov 2000 gld. in ostalih 1500 gld. (2000 gld. je plačal kranjski vicedom), ako je po volji cesarjevi 4500 gld.
6. O trdnjavskem zidu ali leseni brani okoli trga Repiça ni še odločeno pri cesarji.
7. Za vojsko v Senji, Bihači in dveh bližnjih mestih vkup z oskrbo Lenkovičevih ljudi, blagajnika in za neke druge stvari 27.532 gld.
8. Za 315 plačanih Uskokov razen stroškov za njih oskrbo 8025 gld.
9. Za njih vzdrževanje, kadar grejo na vojsko, mesečno 687 gld.
10. Za posadko v nekih manjših trdnjavah okoli 1000 gld.
11. Za pripravo in privoz strelnega orožja in streliva 100 gld.
12. Za nakup 300 konj za Dolenjsko in gornjo Hrvaško z vso oskrbo 9600 gld.
13. Plaça za 300 strelcev na leto 3025 gld., a za oskrbo 3000 gld.
14. Za njih vzdrževanje v vojski mesečno 600 gld.
15. Za oskrbo nekih posebno važnih hrvaških trdnjav s strelivom ter
16. za utrditve in posadko v Zagrebu na leto vkup okoli tisoč gld.
17. Za vzdrževanje zapovednikov v splošni vojski zoper sovražnika, za oskrbo njih namestnikov v službi in za druge različne potrebe v deželi in na mejah okoli tisoč gld.

v žumberških gorah ter kot urejene straže obranili meje kranjske proti Turkom. Bilo je pa tudi posla in požrtvovanja od strani Lenkovičeve, kar nam najbolje razjasnjuje pismo cesarja Ferdinanda I. od 7. marca leta 1547. iz Draždan gledé odkupa posestva Mehovega za naselitev Uskokov. Posesnica tega grada vdova Pichler je zahtevala od kralja Ferdinanda vso odkupnino. Ker je bila pa takrat državna blagajna prazna, ni se mogla stvar drugače rešiti, nego da je kralj Ferdinand svojim poverjenikom Jakobu Lambergu, svetniku in upravitelju Kranjske, Pankracu Zavrlu, Vilhelmu Schnitzenpamerju in Ivanu Josipu Eggju izročil to reč. Le-tem poverjenikom je bilo gledati, da se zbere dostatna vsota za nakup omenjenega posestva na bodočih deželnih zborih vojvodine Kranjske, Koroške in Štajerske, kakor so bili sklenili zastopniki stanov na zboru v Pragi. Po nalogu kraljevem se je imel grad po izplačani svoti predati Lenkoviču, da naseli na vsem posestvu Uskoke, kajti na ta način bi mogli biti ti naseljenci vsi skupaj. In ko bi zanje zmanjkalo prostora, naj se nakupijo še sosedna posestva okoli Mehovega. Stanovi kranjski, koroški in štajerski pa niso mogli obljubljenе vsote o pravem času zbrati, in vsa osnova bojnega sveta bi bila propadla, da se ni sam Ivan Lenkovič zavzel za važno stvar. Izplačal je namreč vdovi Pichlerjevi vso svoto ter prevzel posestvo, na katerem je naselil précej 50 hiš Uskokov, ki so bili njemu popolnoma privrženi in tudi izkušeni vojaki. Lenkovič je naselil s početka samo polovico posestva Mehovega z Uskoki, ali je obljubil kralju, da bode to storil tudi z drugo

18 Za vzdrževanje 100 pešcev ali martolosov po hrvaških šumah za 8 mesecev okoli 100 gld.

19. Stotniku za gostarino in druge dnevne izredne potroške v vojsknem času, ko so vojaki po navadi neplačani, siromašni, gladni in žejni, okoli 100 gld. (R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine. Knj. III., str. 413—414.)

Iz leta 1551. sta se nam ohranila tudi dva vojaška popisa, katera je sestavil bržkone Lenkovič v Senji. V prvem je popisana vojska primorske krajine, namreč Senja, Otočca, Brinja, Brloga in Dražnika, v drugem pa vojska bihaške stotnije, namreč Bihača, Repića, Sokola, Izačića in Brekovicе. V obeh popisih so vsi vojaki navedeni po imeni in z dotično mesečno plačo, katero so prijeli za mesec november l. 1551. Za vso vojsko se je potrošilo v jednom meseci 2195 gld. 80 kr. Ivan Lenkovič je imel kot stotnik osebni doplatek mesečnih 41 gld. 40 kr., razen tega pa še plače 580 gld. in potroške za 10 konjev. Za bodočo spomlad (l. 1552.) se zahteva v popisu več vojakov, posebno strelcev, pa za njih vzdrževanje mesečnih 150 gld. več.

Zanimivo je, da je med vsemi 478 vojaki v teh popisih komaj 20 imen, ki niso slovanskega porekla, najboljši dokaz, da so Hrvati in Slovenci sami branili svoje zemlje, le neki zapovedniki in obrtniki so bili tujci, pa še ti so bili prav redki. (R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine. Knj. III. str. 406—413.)

polovico in z bližnjimi posestvi, čim mu bode kralj povrnil za Mehovo izplačani denar.¹⁾

Ivan Lenkovič se je neprenehoma trudil, da izvede vso osnovo o naselitvi žumberških gor po Uskokih, kajti novi naseljenci so mu bili za njegove obrambne osnove proti Turkom prekoristni. Pri vsem tem podjetji pa je imel veliko zaprek od svojih bližnjih sosedov, katerih zemljišča si je želel pridobiti po nagovoru samega kralja Ferdinanda I. Sosedu njegovi mu niso bili privrženi, ker bi bil na ta način postal premogoč v tem kraju, a bali so se tudi Uskokov, ki bi jim mogli kot bližnji sosedje lahko škoditi, kajti kaj radi so zahajali še vedno na tuja posestva plenit, če tudi je bilo to po ostrih zapovedih stotnika Lenkoviča zabranjeno. Dolge, brezuspešne razprave so se vodile gledé teh naselitev. Iz poročila Jakoba Lamberga, ki je vodil te razprave v društvu z Jakobom Ravnahom in Galom Gallensteinskim (Podpeškim) ter gospodo ogersko in hrvaško v Samoboru od 4.—20. maja leta 1550., je razvidno, koliko zaprek je imel Lenkovič s svojo osnovo. Večji del zbranih posestnikov hrvaških ni hotelo odobriti predlogov, sklenjenih na posvetovanji v Samoboru, nego je zahtevalo, da se ves posel obavi na samem mestu v Žumberku. Ker sta pa ban in Erded svoje ljudi pripeljala na omenjena posestva oborožene, ni hotelo poslanstvo o tej stvari dalje razpravljati, ampak je Jakob Lamberg predložil, da se zbere novo poverjenstvo v Kostanjevici, kajti stvar je važna in se tiče dveh kraljevin, namreč Hrvaške in Slavonije ter vojvodine Kranjske. Lamberg pa prosi sam Ferdinanda, naj ga ne pokliče nič več na razpravo, ker ima kot namestnik Kranjske dovolj opravila. Mesto sebe pa priporoča Ivana Lenkoviča za ta posel najsposobnejšega, kajti njemu so odnošaji tamošnjih posestnikov najbolj znani. Ali če se misli kaj doseči, naj pridejo k razpravi neoboroženi ljudje. Vrh tega pa je potreben tudi tajnik, ki zna latinski, nemški in slovenski (hrvaški) radi različnih strank. Za to bi bil pa sposoben neki Compana, kancelar goriški. Ob jednom svetuje Lamberg kralju Ferdinandu, da naj poleg ogerskih in slovenskih (windisch) prič pokliče k tej razpravi tudi hrvaške, ker se mnogi pritožujejo prav zoper Hrvate, da oni prečijo te razprave.²⁾

Se je li omenjena komisija kedaj v Kostanjevici zbrala, nam ni znano, ali Uskoki so se od tega časa umirili, posebno še potem, ko so se jim po posredovanji njih stotnika

¹⁾ Spomenici hrvatske Krajine. Sakupio i uredio Radoslav Lopašić. Knjiga I. U Zagrebu 1884, str. 7—10. (Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Merid. Vol. 15.)

²⁾ Spomenici hrvatske krajine. Sakupio i uredio R. Lopašić. Knj. I., str. 11—16.

Ivana Lenkoviča njih pravice po vladarji obnovile in zagotovile, pa tudi nove podelile, vrh tega pa še mnogo Uskokov vzprejelo v vojaštvo s stalno plačo.¹⁾ Pritožeb je bilo vedno menj od strani Uskokov, le leta 1580. so zahtevali od svojega stotnika 400 gld., katere je bil dovolil cesar Maksimilijan II. za nakup novih zemljišč v Žumberku.²⁾ Od tega časa so se mogli stotniki v Žumberku pri vsaki priložnosti osloniti na vernost svojih Uskokov. A zasluga je ta v prvem redu Lenkovičeva.

Že zgoraj je bilo navedeno, kako je skrbel Lenkovič za važnejše trdnjave na hrvaški meji. A ker so Turki vse huje čez Uno pritiskali, obrnili so se nanj za pomoč tudi mnogi hrvaški velikaši. Tako poprosijo njega vojaške pomoči leta 1552. škof zagrebški za svoj grad Sračico, kaptol zagrebški za Sisek, Keglević za Bužim, Ostrožac, Jezerski, Cazin in Peč, plemič Kerečen za Unadol, knez Frankopan Slunjski za Goro, Hrastovico in Cetin, plemič Gašper Peranski za mesto Hresno.³⁾ Vse je slutilo, da udarijo Turki v kratkem v večjem številu na sosedne hrvaške in slovenske zemlje. Ogledniki so prihajali od raznih stranij ter javljali kristijanom prav neugodne glase o velikih bojnih pripravah turških. Tako je javil Ivanu Lenkoviču že leta 1550. stotnik Ivan Babonožić iz Krupe, da sta udarila na kraje pounske dva bega, namreč bosenski in Malkoč-beg, in da se boji za trdnjavico Bušević.⁴⁾ Malkoč-beg pa je od tega časa zares najnevarnejši turški vojskovodja, ki napada kristijane na vseh straneh, dokler ga ne stere desnica Lenkovičeva. A da se krščanske zemlje ubranijo sovražnikov, morali so delati odločno ter zbirati vojsko za to. Ker je pretila nevarnost tudi Kranjski, baval se

¹⁾ Tako podeljuje kralji Ferdinand v Žumberku naseljenim Uskokom za vsa po njih zasedena in v zemljiščno knjigo zapisana posestva oprost od vsakega davka pod pogodbo, da so oni pripravi na svoje stroške vojevati proti Turkom. Šele po preteklih 20 letih imajo plačati davek vojvodini Kranjski, in sicer od vsakega dimnika po 1 gld., potem pa tudi deželne davke ter dajati desetino in tlako. Da se pa ne dogodi kakšna prevara, mora se vsaka izprememba pri posestvu naznaniti dotičnemu zapovedniku v Žumberku. Dotično pismo je izdano na Dunaji dne 5. junija l. 1535. (Spomenici hrvatske krajine. Sakupio i uredio R. Lopašić. Knj. III. str. 388—390.) V drugem pismu, izdanem na Dunaji, meseca julija l. 1564. potrjuje kralj Ferdinand povelje izdano že l. 1526. žumberškim Uskokom, da ne plačajo davka od svojih zemljišč in da so prosti mitnine in carine za vse predmete in stvari, katere sami za se potrebujejo. (Spomenici hrvatske krajine. Sakupio i uredio R. Lopašić. Knj. III., str. 432—433.)

²⁾ Žumberk. Krajepisna in zgodovinska razprava. „Slovenec“ l. 1885. št. 156.

³⁾ R. Lopašić. Poviest grada Karlovca, str. 10. Obširne spomenice o teh prošnjah so navedene v „R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine.“ Knj. III., str. 415—420.

⁴⁾ R. Lopašić. Bihać i bihačka krajina, str. 137.

je radi tega Jakob Lamberg 2. in 3. maja l. 1550. v Novem Mestu, koder je potoval v Samobor radi uskoških stvari. Semkaj je prišel tudi Ivan Lenkovič iz Mehovega, kamor mu je bil glasnik pred kratkim dojavil, da mislijo Turki udariti iz Udbine naravnost na Kranjsko. Potrebno je bilo tedaj, da sta se oba velikaša sporazumela glede obrambe deželnih mej, če jih že Turek napade ali ne; vsaj pripravljeno je moralo biti vse.¹⁾ Ravno tako je izdal kralj Ferdinand nove naredbe glede obrambe mesta Zagreba, ko je izvedel, da prebivalci od strahu pred sovražnikom zapuščajo trdnjavo.²⁾ Utrjevali so pa tudi Donavo, Dravo, Muro, popravili Gradec, Ptuj, Radgono, Brežice, Šent Jurij, Maribor, Koprivnico, Varaždin in druge trdnjave mej Dravo in Savo, kajti tudi v te strani je silil sovražnik neprenehoma.³⁾ Ivan Ungnad, zapovednik vojske v teh krajih, si dopisuje z banom Nikolajem Zrinjskim, kako bi se kristijani v Slavoniji branili proti Turkom, a Nikolaj Zrinjski zopet neprenehoma prosi pomoči pri štajerskih deželnih stanovih.⁴⁾ Ljubljana je bila sicer dobro utrjena, vendar pa poprosi Ungnad Ferdinanda, da smejo še bolj učvrstiti mestno zidovje. To jim je bilo seveda dovoljeno, gledé tega so dobili tudi posebna povelja. Ljubljana se je pa še nadalje utrjevala, in cesar je sam za utrjenje podaril 2000 goldinarjev. Tudi novomeški kapitelj je opominjal Ferdinanda, da naj bolje skrbi za vojake na mejah, zlasti gledé potrebnega živeža.⁵⁾

Duša vseh teh podvzetij pa je bil v prvem redu sam Ivan Lenkovič kot namestnik vrhovnega krajiškega zapovednika. Koliko je imel skrbij pri vzdrževanju vojske na turških mejah, priča najbolje obširna spomenica, katero je poslal dne 1. marca leta 1552. kralju Ferdinandu glede potrebščin za obrambo celovкупne krajine, s priloženim popisom pošt, konjikov, pešcev, itd. ter s splošnim popisom vseh prispevkov, dovoljenih za krajino hrvaško, ob jednom s popisom čet na slavonski (varaždinski) krajini.⁶⁾ Zahteve Lenkovičeve so bile gotovo

¹⁾ Spomenici hrvatske krajine. Sakupio i uredio R. Lopašić. Knj. I., str. 12.

²⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XVII., str. 203 i 204.

³⁾ Janez Parapat. Turški boji. Letopis „M. Sl.“ l. 1871, str. 153.

⁴⁾ R. Lopašić. Prilozi. Knj. XVII., str. 204.

⁵⁾ Janez Parapat. Turški boji, str. 153—154.

⁶⁾ R. Lopašić. Prilozi. Knjiga XVII., str. 204—213. —

Namestnika vrhovnega krajiškega vojvode Ivana Lenkoviča poročilo o potrebnostih

za obrambo vкупne krajine, posebno za bodoče posadke in oskrbljevanje mest v pomorskih krajih in hrvaški krajini od Senja do Bihaća in Repića, dvanajst ogerskih milj daleč; potem pa tudi za vse kraje,

opravičene; zatorej je pa tudi odločno zahteval, da se izpolnijo, ker drugače so vse slovenske zemlje za cesarja izgubljene. „Ako bi pa Vaše Veličanstvo ali morda glavni zapovednik vojske katerega od mojih predlogov ali celó več njih smatral za nepotrebne, ali da bi se morda hoteli stroški za vzdrža-

ki so izvršeni napadom turškim na Krasu, v Istri, na Goriškem, v Kočevji, Metliki in na Kranjskem; slednjič za kraje med peterimi rekami, namreč med Kolpo, Dobro, Mrežnico, Korano in Uno, razen osvojenega kraja okoli Dubice in samega mesta.

1. Treba je najpoprej najeti tri skrivne ogleduhe za Senj in Bihač, dva za turško Bosno in tretjega za benečansko Dalmacijo, na leto vsem trem 400 gld.

2. Stroški za ladijo, na kateri so se donašale vesti iz Dalmacije do Senja o zbiranju in približevanju Turkov, na leto 100 gld. Semkaj se ne prištevajo stroški za ono ladijo, ki se je doslej vzdrževala v Senji za ogleduhe proti Turkom.

3. Stroški za 36 stražarjev (scartleute) po šumah za gorske kraje do Repiča, mesečno po 3 gld., nekaterim po 4 gld., za 9 mesecev okoli 1100 gld.

4. Stroški za 48 poštarov konj v omenjenih krajih ter tudi za Kras in Kranjsko, nekaterim na mesec po 3, drugim pa po 4, 5 tudi 6 gld., vkup 1700 gld.

5. Za tajnega vohuna v Dubici se potrebuje na leto 100 gld. To leto so pa Turki vohuna ujeli in umorili. Da se za tamkaj ali pa za Sisek zopet postavi vohun, treba je računati v vsakem slučaju 100 gld. Vkup za 5 tajnih vohunov, 36 stražarjev in 48 poštnih konj 3433 gld.; v ime teh stroškov se plača po nalogu cesarjevem v Ljubljani 1600 gld., kar se naj vsako leto ponavlja.

6. Za zapovednike in vojake v Senji, Otočci, Brinji, Brlogu in Drežniku, vkup 383 oseb, se potrebuje na mesec 1528 gld. Po tem je treba za novi stolp v Senji najmenj 30 dobrih strelcev, v Brinji 20, v Otočci 20, vsakemu mesečno 4 gld. Tedaj so stroški za staro posadko in novi prirastek 21.696 gld.

7. Stare posadke v Bihači, Repiči, Sokolu, Izačići, Toplicah in Brekovići, konjiki in pešci, vkup 190 mož, potrebujejo mesečno 740 gld. 10 kr. Ker se pa po raznih vestéh Malkoč-beg pripravlja spomladi napasti Repič ter bihaški otok osvojiti, treba je omenjene posadke pomnožiti za 60 strelcev, 50 konjikov, vsakemu po 4 gld. na mesec. Vse te posadke seveda niso nič proti veliki vojski Malkoč-bega, nego so samo za obrambo in za manjše praske. Stroški za nje pa znašajo letnih 14.162 gld.

8. Kot pomoč nekim hrvaškim grofom, gospodi in plemičem za njih gradove, ki stojé na nevarnih mestih proti Turkom, posebno za Ogulin, Modruš, Sluin, Tržac in dr. je potrebno po popisu 47 vojakov (pešcev) po 3 gld., a njih zapovednikom po 4 gld. na mesec; tedaj za celo leto 1800 gld. Tudi je treba postaviti na Hrvaškem na nevarnih prelazih 50 pešcev, kar stane na leto 1800 gld. Celovkupni stroški za staro posadko z novim prirastkom znašajo na leto 3660 gld.

9. Da se zabrani vsak nepričakovan napad od strani turške na Kras, Kočevje, Metliko, Kranjsko ter v kraje med že poprej navedenimi rekami, predložili so kranjski stanovi cesarju najmenj 400 konjikov, ali po mnenji glavnega zapovednika jih je 300 zadosti. Ko bi se najeli poprek za 4 gld. na mesec, narastla bi vsota za nje vkup s plačo njih zapovednika na leto na 14.400 gld. Ali zapovednik vzprejemlje le 200 konjikov, kar je za tako veliko krajino gotovo premalo, ali po volji

vanje krajine zmanjšati in ne povečati, potem naj me Vaše Veličanstvo za Božjo voljo reši moje službe ter mi prepusti samo zapovedništvo v Senji ali me pa kje drugje upotrebi; saj morejo v te nevarne kraje iz sosednih turških stranij, ki

cesarjevi. Tedaj znaša vzdrževanje vojske z zapovedniki vkup na leto 10.000 gld.

10. Prav tako so kranjski stanovi na svojem posvetovanji sklenili za soteske, prelaze, šume in gore od morja do Bihača nabrati 800 pešcev ter o tem generalu sporočiti. Ta četa gotovo ni prevelika, kajti Lenkovič jih je imel preteklo leto na svoj račun 765, pa vendar ni mogel dovolj obraniti dotičnih krajev. Ker pa glavni zapovednik in cesar nista zadovoljna s tem brojem, hrvaška meja pa bi bila pri manjšem številu stražarjev izvržena vsak čas nevarnosti, da jo Turki prekoračijo, naj se poskrbi vsaj za dobre Uskoke, strelce in druge izkušene vojake-pešce. Za 9 mesecev bi stalo njih vzdrževanje — vsakemu vojaku po 3 gld. na mesec, razen plač njih zapovednikov, okoli 16.000 gld. Ker je na moj ugovor (Lenkovičev) vrhovni zapovednik opredelil s početka 200, kasneje 400 mož v omenjeno svrho, ostalo je pri tem. Ali s to četo se gotovo ne da meja dobro braniti, kakor bi se morala. Zapoved kraljeva se je morala izpolniti ter ostati pri omenjenem številu. Izplačevalo se je prostemu vojaku na mesec po 3 gld., dvema stotnikoma po 32 gld., 8 harambašam vsakemu po 8 gld.; 2 zastavnika, 2 tamborja, 2 piskača in 40 četnikov (rodtmaister), (razen 2 stotnikov in 8 harambaš), skup 46 mož, dobivalo je po 1 gld. čez plačo. Vsa vsota za 9 mesecev znaša 10.900 gld.

11. Stroški za vzdrževanje 10 strelcev za smodnik, krogle in drugo pripravo za omenjene strelce ter tudi za smodnik, ki so ga to leto potrošili plačeni in neplačeni hrvaški strelci. Vsakemu teh strelcev pripada na leto strežnina od 16 gld., a vrh tega dobi vsak dan priklade zá-se in za konja 10 kr., vsem deseterim strežnine na mesec 50 gld. Ker je pa število teh strelcev za krajino sploh premalo, naj se jih 6 odpusti, drugi pa naj vozijo samo smodnik in svinec ter deloma Lenkovičevo prtljago na jednom vozu ali kočiji, kar bo stalo mesečno 20 gld. ali na leto 240 gld.

12. Na petih gorah je držati pet stražarjev za streljanje in za zažiganje kresov. Ti hribi so pa Žerovica med Kostanjevico in Brežicami, Oštrac v Gorjancih, Plešivica pri Metliki, Krpelj med Ogulinom in Modrušem ter peti na Krasu med Gotnikom in Jablancem. Vzdrževanje teh straž je prepotrebno za obrambo vse krajine in sosednih dežel, zatorej se posebno priporoča glavnemu zapovedniku in vojaškim svetovalcem. Vsak stražar dobiva na leto 36 gld., a vsi vkup na leto 180 gld.

13. Za vojaškega blagajnika — dosedanji Karol pl. Purkhstall je umrl — se potrebuje na leto 400 gld.

14. Tudi sam Lenkovič prosi, da bi se mu plača deloma zboljšala. On je dobil to leto 300 gld. plače in namiznino od 100 konjиков. Plače, katera mu je odmerjena kot senjskemu stotniku, niti ne uživa sam, saj ni dostatna niti za njegove upravitelje in zapovednike v mestu. Ali tudi od odmerjene plače ni vzel zá-se nič, nego jo je izročil svojemu poročniku in drugim zapovednikom, da jo razdelé med stražarje. Zatorej prosi cesarja, da mu dá plače vsaj toliko, kolikor ima vsak stotnik sto konjиков, namreč 400 gld. plače in vsaj 100 gld. namiznine.

Tudi je Lenkovič dobival plačo za svoje konjike (100), in sicer 4 gld. za vsakega moža. Radi tega je poprosil cesarja, da naj uvaži njegovo nevarno in težavno potovanje po pustih hostah in pokončanih krajih, kjer ni dobiti hrane niti za ljudi niti za konje, pa da ga stoji

so polne vojske, ne samo sandžaki bosenski, hljevanski in hercegovski, nego tudi drugi begi vsak čas udariti ter biti v dveh dneh pod Bihačem, Repičem, Otočcem, Brinjem, Senjem; od tukaj pa morejo prilomastiti v štirih dneh na Kras in na

v teh krajih hrana za njegovo gladno četo mnogo več, nego bi to drugje bilo. Zatorej naj bi mu cesar povečal plačo za vsakega konjika na mesečnih 6 gld., kar bi bilo na mesec 60 gld., a na leto 720 gld. Ko pa ne bi bilo to mogoče izvesti, poprosi Lenkovič cesarja, da mu odmeri za njegovi dve službi, za 10 njegovih konjikov spremljevalcev ter za pisarja mesečnih 100 gld., kar znaša na leto 1200 gld.

Tudi za zdravnika, brez katerega omenjeni kraji ne morejo biti, paga to leto niso vzdrževali, naj se določi mesečnih 10 gld. ali letnih 120 gld.

Za trobentača in bobnarja je treba na mesec 16 gld., na leto 192 gld.

Za 2 trabanta (stekhenkhnecht) se zahteva na mesec 12, a na leto 144 gld.

Vsi navedeni stroški znašajo na leto okoli 67.000 gld.

Slednjič omenja Lenkovič tudi hrvaških trdnjav in meji ob Uni ter od Bihača do Siska in Zagreba. One se ne smejo na noben način zapustiti, marveč naj se zapovē tudi banu, da on po svoji moči nekoliko onih vojakov, ki jih ima, namreč 600 konjikov in 400 haramij, v Rakovci, Vrbovci in okoli sebe, pošlje v omenjene trdnjave, na posestva večidel osiromašenih plemičev, od Brekovice pa do Siska in Zagreba. Med temi trdnjavami so tri med Bihačem in Krupo, na posestvu grofa Blagaja, popolnoma neoskrbljene, in če jih sovražnik osvoji, treba bode potem Bihač posebno učvrstiti. Te trdnjave so Ostrožac, Otok in Buševič, kamor je treba poslati najmenj 50 mož, kajti ban ne misli na tō, a grof Blagajski jih sam ne more oskrbeti. O nevarnosti pa se more vrhovni zapovednik sam prepričati, če hoče, on (Lenkovič) pa je storil le svojo dolžnost, ker je omenjeno stvar v misel vzel.

Kar se tiče pa obsežne slavonske in štajerske meje od Siska, Ivaniča ter Zagreba do Hartberga, od koder preti nevarnost mnogim zemljam, ne more Lenkovič radi svoje neizkušenosti nič svetovati, saj razpravlja o njej po navadi cesar sam z vrhovnim zapovednikom in drugimi vojaškimi svetovalci, on pa dotične sklepe le izvršuje.

Zunaj je napisano v nemškem jeziku, v katerem je sestavljeno to poročilo, sledeče: Hansen Lenkhovitsch aussengist und schnellist beyleufig aufzeichnus des vnkostens auf khunfuge besaczung des Moers vnd der Crabatischen ortflecken sambt derselben anrainenden greniczen.

II. Popis vojske na hrvaški krajini pod zapovedništvom Ivana Lenkoviča od 1. marca 1553.

Za Senj dva vohuna za Turško, na leto 200 gld.

Za ladijo, na kateri se prenašajo vesti po vohunih iz Dalmacije, na leto navadno 100 gld.

Za 20 stražarjev od morja do Močila-polja med turškimi rekami, 8 milj daleč, vsakemu mesečno po 3 gld. za 9 mesecev.

Za vohuna v Bihači na leto 100 gld.

Za 16 stražarjev med Močila-poljem in Repičem, 5 milj daleč, med turškimi mesti, vsakemu na mesec po 4 gld., 9 mesecev na leto.

Za vohuna iz Dubice ali Siska s plačo kakor zgoraj omenjeni.

Pošte skoz celo krajino do Ljubljane in skoz Kras in z druge strani do Ptuja ali Varaždina:

Kranjsko v velikih četah do 1000 mož; ko so se naplenili, povrnejo se netepeni. Na ta način sem jaz sedaj, kakor tudi vsak drug zapovednik, po dosedanjih vojaških naredbah kakor odcepljen od vsake pomoči, kajti pri teh naglih napadih

Za Senj 2 konja, vsakemu mesečno 4 gld., vkup na leto . .	96 gld.
Za Vinodol 2 konja, vsakemu mesečno 4 gld., za 9 mesecev . .	72 "
Za Kras 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za 9 mesecev . .	72 "
Za Otočac 4 konje, vsakemu mesečno po 3 gld., za 9 mesecev	108 "
Za Brinj 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za celo leto . .	96 "
Za Ogulin 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za celo leto . .	96 "
Za Žužemberk 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za 9 mesecev	72 "
Za Poljane 2 konja, vsakemu mesečno po 3 gld., za 9 mesecev	54 "
Za Ribnico 2 konja, vsakemu mesečno po 3 gld., za 9 mesecev	54 "
Za Lož 1 konj, mesečno po 3 gld., za 9 mesecev	27 "
Za Trebnje 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za 9 mesecev	96 "
Za Metliko 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za celo leto	75 "
Za Samobor 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za celo leto	96 "
Za Rogatec 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za celo leto	96 "
Za Zagreb 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za celo leto	96 "
Za Bihač 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za celo leto . .	96 "
Za Drežnik 2 konja, vsakemu mesečno po 4 gld., za 9 mesecev	72 "
Za Dolnjo Kladušo 2 konja, vsakemu mesečno 4 gld., za 9 mesecev	72 "
Za Mlač 2 konja, vsakemu mesečno 3 gld., za 9 mesecev . .	54 "
Za Dubico do Kostajnice ali Prekoverškega 2 konja, mesečno 4 gld., za celo leto	96 "
Za Lenkoviča 2 konja, vsakemu mesečno 4 gld., za celo leto	96 "

Razdelitev 200 konjkov.

V Bihači 50, v Tržci 50, v Slunji 50, v Otočci, Brinji in včasih tudi v Ogulinu 50.

Razdelitev 400 pešcev. Okoli Bihača 50, okoli Drežnika 20, okoli Slunja 20, okoli Ogulina 30, okoli Kostela 20, okoli Klane in Gotneka na Krasu 30, okoli Ledenic 20, v pomorskem prigorju 50, okoli Otočca 100, v Brinji in Jesenicah 50, pri Lenkoviči 10.

Potem 4 puškarji s štirimi konji ter 5 stražarjev na peterih gorah, na Krasu in Kranjskem, kjer so potrebni za zažiganje gromad. Dobivajo pa na leto 180 gld.

Slednjič treba 200 strelcev (provisions püxenschützen) dobiti na najbližnjih mestih v krajini.

III. Splošni popis dovoljenih prispevkov za hrvaško krajino razen hrvaških mest na predlog Lenkovičev, kateremu je bilo iz kraljevske blagajne izplačati 29.022 gld.

1. Za vohune, 36 stražarjev-pešcev in 48 poštnih konj, vkup na leto 3400 gld.
2. Za hrvaško krajino 200 konjkov s plačami in namiznino stotnikov, na leto 10.800 "
3. Poleg teh konjkov, 400 pešcev v istih šumah in soteskah od morja do Repića: dva stotnika, vsakemu mesečno 25 gld., 8 harambaš, vsakemu mesečno 8 gld., 2 zastavnika, 2 bobnarja, 2 piskača in 40 desetnikov, vsakemu mesečno 4 gld., ostalim vojakom pa po 3 gld. Vkup na leto po priliki 11.100 "

v te kraje ne morem dobiti pomoči o pravem času niti iz Slavonije niti iz Štajerske, kar mora vsak izkušen zapovednik uvideti in potrditi.

In ako Vaše Veličanstvo misli, da naj vkljub mojim ponižnim prošnjam vendar le vse pri starem ostane, tedaj

4. Za 4 topničarje s konji na leto	240 gld.
5. Za 5 stražarjev na peterih gorah pri gromadah za za- žiganje in streljanje za celo leto	180 "
6. Lenkovičeva plača in namiznina	600 "
7. Za 10 Lenkovičevih konjikov na leto	720 "
8. Za zdravnika na celo leto	120 "
9. Za trobentače in bobnarje na leto	192 "
10. Za dva trabanta na leto	144 "
11. Slednjič za 200 strelcev z dovoljenjem kraljevim	1.900 "
a vrh tega priklada, kadar so v službi	700 "
12. Semkaj se všteva tudi prispevek kranjskih stanov za vzdrževanje njih vojske in trdnjav	10.200 "
Vkup znaša vsa vsota brez priklade 200 strelcem	39.596 "

IV. Razdelitev čet na slavonski krajini.

Zagreb, nemške vojske 100, haramij 100.

Ivanić, 300 konjikov, haramij 140.

Sisek, haramij 100, za porabo na suhem in na vodi.

Križevci, 300 konjikov, haramij 100.

Cirkvena (blizu Čazme), haramij 50, konjikov 100.

Topolovac, haramij 40, konjikov 50.

Kopnica, haramij 50, konjikov 30.

Sv. Jurij, konjikov 150, haramij 150.

Bobovac in Kutina, 20 konjikov za vohunstvo.

Koprivnica, konjikov 200, haramij 100, nemških slug 50.

Ludbreg, konjikov 75, haramij 20.

Apatovec, kjer se začne med Varaždinom in Križevci gorovje ter se raz-
prostira proti Rogatcu, haramij 32.

Glogovnica, haramij 20.

Veliki Kalnik, haramij 20.

Čanje, haramij 32.

Remetinec, haramij 50.

Varaždin, haramij 200.

Vkup vseh konjikov 1375, haramij 1416.

Razdelitev 600 banovih konjikov in 400 slug.

V Rakovniku in Božjakovini 100 slug, v Vrbovci 100 slug, v Ko-
stajnici 100 slug, v Prekovrškem 50 slug, v Novem Gradu na Uni 50
slug, vkup 400 nemških slug.

Konjikov v Rakovniku 200, v Vrbovci, miljo daleč od Ivaniča,
100, ostalih 300 konjikov pa hoče ban imeti vedno okoli sebe ter ni
naznanil, kje so.

Konjiki prve razdelitve.

Glavni zapovednik (obrist) si pridrži 300 konjikov; na najskrajni
meji proti Kaniži za pet mest 100 konjikov, za Lenkoviča 200 konjikov,
poštinih konj 50. Vkup 650.

Za Gradac 100 konjikov in 100 slug. Glavni zapovednik (obrist)
ima pri sebi 200 slug.

prosim še enkrat, da mi odvzamete zapovedništvo v krajini in da ostanem samo stotnik v hrvaških trdnjavah in vodja Uskokov. Tukaj bodem vršil vse, kar mi bode glavni zapovednik nalagal, ali odgovoren bodem le Vašemu Veličanstvu, ne pa glavnemu zapovedniku ali drugim Vašim ljudem, ko bi radi moje nemarnosti kaka trdnjavnica bila napadena in osvojena ali pa pomejne zemlje poplenjene, kar se sedaj žali-bog dogaja tako pogosto pred našimi očmi.¹⁾ S temi odločnimi besedami zahteva tedaj Lenković hitro podporo za hrvaško krajino. Pa je imel tudi prav, saj so že prežale zbrane turške čete, kako bodo udrle čez mejo. Lenković se je hotel sam prepričati o najavljenih vojaških pripravah v Bosni ter je zatorej poslal na povelje Ivana Ungnada, glavnega zapovednika krščanske vojske,²⁾ dva poslanca zaporedoma k Turkom, jednega k Malkoč-begu in drugega k sosednemu turškemu sandžaku radi mira. Prvi poslanec je odšel iz Bihača koncem aprila, drugi pa iz Senja koncem maja. Prvega so Turki pridržali v Belaji, dve milj od Repića, ter ga 17 dnij pridržali zaprtega, potem ga pa odpustili brez odgovora; o drugem pa ni bilo nič več ni duha ni sluha. Vsako dogovarjanje o miru je bilo tedaj nemogoče. Vsi vohuni pa, ki so dohajali v krščanski tabor, so izjavljali, da se Malkoč-beg z drugimi begi pripravlja za napad na Bihač, potem na Sisek, Zagreb in na sosedne zemlje avstrijske. A ko se je zvedelo, da francoski kralj nagovarja sultana na vojsko proti Habsburgovcem, prešinil je še poseben strah sosedne krščanske narode.³⁾

Odločne Lenkovičeve vojaške odredbe na hrvaški krajini zaustavijo za nekaj časa večje napade v te kraje. Sam Malkoč-beg se ni upal udariti s svojo vojsko na utrjena mesta ob Uni, nego se je združen s pašo Ulamanom in Muratom, zapovednikom kliškim, spustil čez Savo v Slavonijo, koder je mogel bolj brezskrbno pleniti in pokončevati. Vendar pa je tudi tukaj našel, kar je iskal. Ban Zrinjski in Ungnad ga napadeta in pobijeta na varaždinski ravnini ter mu pobereta vso zarobljeno množico.⁴⁾ Ni se nadejal Malkoč-beg, da je krščanska vojska toliko jaka, kajti ravno isto leto se je ponovila zopet vojska proti Turkom na Ogerskem, pa je mislil, da je večji del

¹⁾ Ibid. str. 208—209.

²⁾ Cesar Ferdinand I. je izdal vsled poročila Lenkovičevega obširno napotilo zapovedniku Ivanu Ungnadu, kako se ima krščanska vojska urediti in vojskovati proti sovražniku, katere trdnjave se morajo posebno utrditi itd. Cesar želi posebno, da glavni zapovednik vsako podjetje začne v sporazumu s hrvaškim banom, z zapovednikom Ivanom Lenkovičem in drugimi poglavarji, ker le v slogi je mogoče kaj izvesti. (R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine. Knj. III., str. 420—426.)

³⁾ R. Lopašić. Prilozi. Knjiga XVII., str. 213—215.

⁴⁾ Mesić. Zrinjski, str. 138.

vojske tječaj poslan. Po petletnem premirju s Turki začne namreč Ferdinand I. zahtevati za se Erdelj. Tukaj je vladala Zapoljeva vdova Izabela mesto svojega malodobnega sina. Glasoviti Hrvat Utješenović, po materi nazvan Martinuzi, prisili Izabelo, da se je odrekla vlade na korist Ferdinanda. Sultanu pa to ni bilo po volji, zato navésti cesarju vojsko. Ker so Turki hitro napredovali, povečala se je nevarnost tudi na naših mejah. Že dné 1. marca so se zbrali na Reki na kraljev poklic pomejni stotniki Jakob Lamberg, baron Brdski (Egg), Andrej Orzon, Vid Dornberg, Karol Purgstaller in Ivan Krstnik Valvasor, da se posvetujejo tukaj o brambi mej. Oni sklenejo poslati iz Goriškega vsakega tretjega, petega in desetega moža ter po mogočnosti strelcev proti pristojni plači, ako bode ta dežela napadena; za trdnjavo Senj pa naj se v sili opredeli 300 strelcev iz sodnijskih okrajev Ribnica, Kočevje, Poljane in Kostel. Za obleganja Temešvara (v juliju l. 1522.) zbralo se je na Kranjskem 600 strelcev. Ko so Turki napadli Jager, vzdigne se tudi kranjska vojska pod vodstvom Jakoba Lamberga proti meji, da odbije vsak napad neprijateljski. Valvasor je popisal vse častnike te vojske ter ob jednem vsakemu dodal tudi dotično poslovico, katero so po navadi rabili. Med mnogimi častniki spominja se tudi Ivana Lenkoviča z njegovo poslovico: „Kar Bog da.“¹⁾ Vsa četa pa se povrne že dné 28. novembra domov, ker se ni bilo bati večjega napada. Celo Gorica je bila poslala k tej četi celo stotnijo konjikov.²⁾ Največ so sevéda za obrambo mej storile Kranjska, Štajerska in Koroška. Leta 1555. so dovolili kranjski stanovi za krajino prvikrat 20.000 gld., drugikrat pa 2000 gld., in sicer v gotovem denarji brez vojske. Ali vse žrtve, ki so jih doprinalšale omenjene tri dežele, niso bile dostatne v tem času za dolgo mejo proti Turški, kajti po proračunu Ivana Lenkoviča se je potrebovalo za slovensko krajino (meja Štajerske proti Ogerskemu) 141.356 goldinarjev, a za hrvaško in kranjsko 206.507 gld.³⁾ Radi novih dogovorov se zberó dne 16. junija leta 1555. poslanci štajerski, kranjski in koroški v Celji. Stanovi so jednoglasno odbili zahtevo kralja, veléčega, da naj bodejo oni odgovorni za obrambo deželnih mej, za katere so že tako mnogo storili. Samim ni mogoče mej ubraniti, ako kralj ne pošlje svoje pomoči. Zemlje so vsled vednih davčnih naklad tako izsesane, da naj se jim nikar več davka ne naklada. Vojne sile na Štajerskem in Kranjskem se morajo pomnožiti, ker imajo pomejni turški paše mnogobrojne čete zbrane. Za vojsko bodo stanovi skrbeli po mogočnosti kakor

¹⁾ Valvasor XV., 463.

²⁾ A. Dimitz. *Gesch. Krain's*, II., str. 187—188.

³⁾ R. Lopašić. *Prilozi. Knjiga XVII.*, str. 215—217.

dozdaj, a hrvaške trdnjave vzdrževati pa ni njihova dolžnost, ali tudi zanje bodo storili, kar se bode dalo. Če se vojska vname, pošljejo Štajerci na mejo 2000, Korošci in Kranjci pa tisoč mož. Črni vojski naj kralj postavi domačina za zapovednika. Za hrvaške meje imenovana vojskovodja Ivan Lenkovič in Jurij pl. Wildenstein sta bila potrjena, in njima je bilo pridruženih sedem podpoveljnikov. Tudi utrjenje Zagreba se je na tem zboru priporočalo kot posebno važna stvar.¹⁾ „Jasno je iz tega“, pravi po pravici Parapat, „da so večjidel Slovenci vzdržavali jako drago stražo na svojih mejah in tako varovali nemške pokrajine, da so se pa branili skrbeti za hrvaške in slavonske trdnjave, ker so morali svoje sami braniti in varovati.“²⁾

Da se razprave, začete v Celji, dokončajo, skliče kralj Ferdinand stanove vseh notranje-avstrijskih dežel sledečega leta 1556. na Dunaj. Bil je že skrajni čas za to, kajti Sulejman je poslancu privolil primirje samo za šest mesecev. Nalog temu shodu po mislih kralja Ferdinanda je bil, hitro skleniti izdatno pomoč zoper Turka; ali ravno to se ni zgodilo, kajti stanovi so se radi verskih stvari ustavili terjatvam kralja. Dovolili so le 500.000 mesto zahtevanih 800.000 goldinarjev, in še to le s pogojem, da bodo sami nabirali vojake in plačevali jih za brambo notranje-avstrijskih pokrajin. Za vojskovodjo so zopet priporočali Ivana Lenkoviča in Ivana Ungnada, za vojaške svetovalce samo domačine n. pr. Baltazarja Kacijanarja, Jurija Sigerstorfa, Martina pl. Gallensteinskega, Krištofa Mordaksa, Martina Magera. Ker pa poslanci niso imeli pooblastila od svojih deželnih zborov, izgovarjali so se, da bodo morali te sklepe doma zbranim stanovom predložiti v potrjenje. To pa je pomenilo toliko, kakor da je dunajski zbor cela dva meseca potratil z obširnimi razpravami brez vsakega uspeha. Ravno tako brezuspešna so bila posvetovanja poslancev kranjskih, koroških in štajerskih istega leta na državnem zboru v Regensburgu, kjer so prosili pomoči proti Turkom.³⁾

Med tem, ko so se vodile brezuspešne razprave na raznih zbori, nadaljevala se je vojska na Ogerskem z različnim uspehom. Le-tá borba pa je segala iz Ogerske semkaj v Slavonijo. Turki so hoteli dobiti Siget v svojo vlast, zato je Sulejman odposlal svojega vojvodo Alija s 25.000 vojske proti krščanski vojski, ki je branila te kraje ter se zbrala pred

¹⁾ A. Dimitz. *Gesch. Krain's*, II., str. 188—189; J. Parapat. *Turški boji*. Letopis M. Sl. 1871, str. 151—152.

²⁾ J. Parapat. *Turški boji*. Letopis M. Sl. I. 1871, str. 152.

³⁾ J. Parapat. *Turški boji*. Letopis M. Sl. I. 1871., str. 152—153; A. Dimitz. *Gesch. Krain's*, II., str. 189.

Bobovcem, štiri milje od Sigeta. Glavni zapovednik vojski je bil palatin Tomaž Nadažd. Njemu se pridružijo Lenkovič s 600 konjiki, Zrinjski s 1000 konjiki in plemič Krištof Sigersdorf s 600 pešči. Ali-paša se vzdigne oholo na kristijane. Vojski se strnita na potoku Rinji; po hudem boji so Turki premagani in Siget je rešen. Izmed krščanskih zapovednikov je ostal na bojišči plemič Krištof Sigersdorf. Ali padla je tudi Baboča, katero so kristijani po odhodu turške posadke popolnoma razdejali.¹⁾ Drugo trdnjavo Korotno osvoje kristijani v prvem napadu. Turki pa so se vsled teh krščanskih zmag tako preplašili, da so zapustili več trdnjav brez vsakega boja.²⁾ O borbi pri Korotni se je ohranilo poročilo vojaškega blagajnika štajerskim stanovom Jurija Pegla, po katerem so se borili proti sovražniku vojskovodje Sporcia, ban in Lenkovič in da je bilo pobitih najmenj 200 Turkov in Vlahov. Turki so po tem od tukaj udarili proti Čazmi, koder so strašno plenili,³⁾ pa se je bilo celo bati, da planejo tje na Štajersko. To se sicer ni zgodilo, kajti prehuda je bila zanje izguba pri Baboči, morali so se vnovič zbirati, ako so hoteli uspeti. Zrinjski sporoča Lenkoviču o gibanji vojske Ali-paše, ki čaka na kristijane, da bi jih zajel, zatorej je treba biti opreznim. Dobro bi bilo, da tudi Lenkovič pošlje svoje vohune med Turke, da bi mogla potem oba združena nanje udariti, ko bi se točno zvedelo, kje so se postavili. Kako slaba pa se je takrat godila vojakom Zrinjskijevim, nam je najboljši dokaz, da Zrinjski prosi Lenkoviča, naj mu odpusti, ako so njegovi ljudje robili po krajini, kajti oni niso dobili že dlje časa plače. Lenkovič naj potrpi, dokler ne pride človek, ki mu bode vso škodo povrnil. Zrinjski svojih vojakov ne bi bil poslal v krajino, da ni tega sam kralj zahteval.⁴⁾ V istem listu se hvali Zrinjski z bogatim plenom, ki ga je dobila krščanska vojska vsled bitke pri Bobovci, pa našteva celó uplenjene stvari.⁵⁾

Hud udarec je bil za kristijane, ko je izdal leta 1556. Pankrac Lusthaler za 2000 tolarjev Turkom glavno trdnjavo na Uni (caput et janua regni Croatiae) Kostajnico; tako so postali Turki gospodarji cele pokrajine na dolnji Uni ter jo zasedli do Save pri Blinji in Sisku.⁶⁾ Glas o padu te trdnjave

¹⁾ Valvasor, XII. 28; Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches* III., str. 357—358.

²⁾ A. Dimitz, *Gesch. Krains*, II. str. 189—190; Mesić, *Zrinjski*, str. 145—153 opisuje te borbe prav obširno po ogerskih virih, namreč po Forgači in Istvanfiji.

³⁾ R. Lopašić, *Prilozi. Starine XVII.*, str. 219.

⁴⁾ *Ibid.* str. 218. List je napisan v hrvaškem jeziku.

⁵⁾ *Ibid.*

⁶⁾ R. Lopašić, *Poviest grada Karlovca*, str. 70.

se je hitro raznesel prek mej hrvaških in celó na cesarjevem dvoru se je razpravljalo o tem dogodku. Cesar Ferdinand je zatorej naložil krajiškim vojvodam, da se po padu Kostajnice in po požaru v Novem Gradu sporazumijo gledé obrambe z grofom Tomažem Nadaždom in Ivanom Lenkovičem¹⁾ Poslednji je kmalu za tem prijavil žalosten glas, da se zbirajo Turki od vseh strani, pa se je bati za krajino hrvaško in varaždinsko.²⁾ Tudi Lenkoviču, ki je bil sicer pogumen vojak, se je zdela nevarnost velika. Njegova soseda ban Peter Erded in Nikolaj Zrinjski mu javljata, kaj vse spravljajo Turki. Prvi piše Lenkoviču iz Želina, da sta zbrani že dve veliki turški vojski, in sicer jedna v Požegi, druga pa v Banji Luki.³⁾ Ravno tako sporoča Zrinjski, da je prišel Kason-paša pred Pečuh ter se tamkaj utaboril. Kam jo bode udaril, se še ne vé. Skoraj nevarneje je, kar preti od Bosne. Pod Banjo Luko so zbrani tri paše, Ali-paša, Malkoč in Ferhat. Zrinjski je sicer poslal v pomoč že 100 konjikov, vendar pa želi, da pride k njemu v Novi Dvor na Muri sam Lenkovič, da se dogovorita o bojnih rečeh.⁴⁾ Tri dni kesneje dobi Lenkovič zopet od Petra Erdeda sporočilo, da mislita Malkoč in Ferhat-paša na vsak način napasti Hrvaško in da naši prav hitro popravljajo Novi Grad. Po celi zemlji je izdano povelje za črno vojsko. Ban sam se podá z vojsko v Ivanič in Rakovnik, ker v Križi ni dovolj hrane, če pride tjekaj Lenkovič. Druge čete so poslane pa v Topusko, kjer se imajo zjediniti s krajiško vojsko.⁵⁾

Kako koristno je bilo, da so omenjeni trije vojskovodje tako složno delovali in vojsko zbirali, pokazalo se je že nekaj dni kasneje. Ferhat-paša je pridrl zares prve dni meseca junija leta 1557. s 5—6000 možmi na Hrvaško ter plenil med Zagrebom in Ivaničem. Oholost turška pa je bila hudo kaznovana. Lenkovič napade na samo binkoštno nedeljo opoldne brezskrbnega sovražnika s 300 oboroženimi in s 100 lahkimi konjiki, katerim so se pridružile še čete Alapičeve, v neki soteski med sv. Heleno in Rakovcem. Z vzklikom: „V ime Božje!“ planejo tako srdito na neprijatelja, da se po kratki borbi spusti v beg. Kar so naplenili ljudij in blaga, poberejo kristijani ter pohité za njimi do Save. Silno veliko škodo so napravili kristijani sovražniku, kajti skoro polovico vojakov je izgubil, konj pa je bilo toliko, da je vsak junak prejel po

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine knjiga, XVII., str. 219.

²⁾ Ibid.

³⁾ Ibid.

⁴⁾ Ibid. str. 220.

⁵⁾ Ibid. str. 220—221.

dva ali tri.¹⁾ Tisti dan je tudi Kristof Ungnad zapodil večjo turško četo s svojimi 150 konjiki pri Koprivnici ter jo na begu popolnoma uničil.²⁾ Ivan Lenkovič je o teh zmagah poslal svojeručno pisano poročilo iz Varaždina v Gradec štajerskim stanovom. Ob jednom poroču Lenkovič stanovom, kaj je izvedel od ujetih Turkov gledé novih napadov na krščanske zemlje. „Nič dobrega ni pričakovati,“ pravi Lenkovič, „kajti za novo vojsko je vse pripravljeno v Gradiški, od koder morejo Turki lahko po Savi na ladijah pripeljati topove in ostalo bojno pripravo. Kristijanska vojska mora biti radi tega tudi vedno za boj pripravljena.“³⁾

Glas o Lenkovičevi hrabrosti se je hitro raznesel po vsem Hrvaškem in Slovenskem, in velikaši hrvaški, katerih posestva so bila sosebo no okoli Une v veliki nevarnosti, klicali so Lenkoviča večkrat na pomoč proti sovražniku. Že zgoraj smo videli, kako so posestniki pomejnih mest prosili Lenkoviča za pomnoženje posadek, a sedaj ga nadlegujejo celó za bojne čete. Tako mu je pisal l. 1558. knez Franjo Blagajski iz Brubna za pomoč, ko je izvedel, da je prišlo 300 turških konjikov pod Husejn-begom in Malkoč-begovičem pod Otoko na Uni, a sam Malkoč-beg da je ostal v Kostanjevici, kjer čaka na povelje iz Carjigrada, bode li smel napadati mesta ali samo po zemlji pleniti.⁴⁾

Prav je imel Franjo Blagajski, da se je preskrbel za varnost svojih posestev, kajti čete Malkoč-begoviča so napredovale kaj hitro v osvajanje sosednih trdnjav. Turki so hoteli namreč z vso silo prodreti že sedaj do Siska, pa so se pomikali ob Uni dalje, osvajajoč po redu trdnjave Buševič, Lišnico in Otoko. Do teh trdnjav so prišli Turki na ladijah po Uni ter so celó topove s seboj vozili. Leto dni kasneje (1559) je bil Buševič zopet osvojen in razdejan, da se Turek v njem ne ugnezdi. Tako se je delalo po navadi tudi z onimi trdnjavami, katere se niso mogle v borbi vzdržati. Ravno tako je bila podrta Blinja, posestvo Keglevičevo, na kraljevo povelje, če tudi je posestnik prosil, da se mu vzdrži.⁵⁾ Radi podiranja teh trdnjav je imel Lenkovič z banom Erdedom dovolj dopi-

¹⁾ Valvasor XV., str. 415 piše po Vramci, da je s 400 možmi potolkel 4000 Turkov, kar se popolnoma ujema s poročilom samega Lenkoviča štajerskim stanovom o tej bitki. R. Lopašić. Prilozi. Knjiga XVII., str. 121. Kar je bilo več vojske, morala je biti Alapičeva. Ravno tako piše Tomašić str. 34. Lenkoviča imenuje: magnificus dominus eques auratus de *podbrizye* — Podbrežje; L. Parapat. Turški boji. Mat. Sl. 1871., str. 154—155; Dimitz. Gesch. Krains, II., str. 190.

²⁾ R. Lopašić. Prilozi. Knjiga XVII., str. 221.

³⁾ Ibid.

⁴⁾ R. Lopašić. Bihać i bihačka krajina, str. 304—305. List pisan z latinico v hrvaškem jeziku.

⁵⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. Knjiga XVII., str. 222—224.

sovanja, ker se je ban izgovarjal, da ne more kraljevega naloga izvesti radi Turkov, ki se nahajajo v bližini. Lenkovič pa mu javlja, da je v to svrhu poslal 160 strelcev iz Kranjske proti Hrastovici in 40 proti Buševiču. Razen tega je tudi naložil, da se železno orodje v to svrho pripelja po nalogu deželnega glavarja kranjskega iz Žuženberka v Steničnjak. Od tukaj pa morajo to orodje odpeljati hrvaški vozniki v one kraje, kjer ga potrebujejo. Tamkaj se bode razdelilo po odredbi stotnika Morija Matijaša med tjakaj poslane strelce in 33 rudokopov, kateri poslednji so tudi že pripravljeni za pot.¹⁾

Da se ne pripeti še večja nesreča za sosedne kraje, poskrbel je Ivan Lenkovič za večjo vojsko. Svojemu podzapoovedniku (lieutenant) Juriju Zavrlu naloži, da zbere vso podložno vojsko peš in jež in da jo pošlje v Steničnjak, kjer se ima zjediniti z banovo. Tukaj naj čakajo na Turka, ako se vzdigne od Kostajnice proti Sisku. Z ostalo vojsko pa se poda Lenkovič iz Zagreba v Varaždin, da tukaj zbere novo vojsko proti onemu paši, ki se je po trditvi nekega vohuna spustil od Banje Luke proti Savi k Požegi.²⁾ Ravno tako je

¹⁾ Ibid.

²⁾ **I. Popis čet v slavonski krajini leta 1558.**

Najpoprej sledi popis onih glavnih zapovednikov in vojakov pešcev in konjikov, ki so bili meseca junija tega leta odpuščeni, in katerim je izplačati za štiri poslednje mesece zaostalo plačo.

Prvi je Ladislav Karačin s 30 konjiki.

Ivan Orčić, stotnik za svojo osebo in za 60 konjikov.

Tomaž Salaj s 30 konjiki.

Štefan Turoc z 11 konjiki.

Peter Ratkaj z 20 konjiki.

Januš Veršaj tudi z 20 konjiki.

Peter Kastelanfi; od njegovih 20 konjikov je bilo samo 10 odpuščenih.

Štefan Posidarski s svojimi 36 podložnimi janičarji.

Baltazar Kacijanar, kranjski vojaški svetovalec, ki dobi tudi plačo za 4 mesece.

II. Popis onih zapovednikov in vojakov pešcev in konjikov, ki so bili vzprejeti v službo 1. julija.

Najpoprej 400 oboroženih konjikov in kolikor bi jih moglo še biti. Potem 170 nemških slug, ki so najeti z jednim stotnikom s plačo za mesec dni kot posadka v sv. Juriji, Koprivnici, Križi in Ivaniči.

Dalje 100 lahkih konjikov in 100 haramij, katere je prevzel sam zapovednik z jednomesečno plačo.

Jednomesečna plača za stražmeštra in kvartirmojstra glavnega zapovednika z njih konji, ki se naj uvrste med zgoraj navedeno stotino.

Za novega vojvodo haramij Alekso in njegovo četo, ki se naj pa še poprej izuri, tudi jednomesečna plača.

Tudi se imajo slednjič prirediti zastave vsem stotnikom lahkih konjikov in haramij ter vojvodam, kateri jih doslej niso imeli. (R. Lo-pašić, Prilozi, Starine. Knj. XIX., str. 4.)

zapovedal Lenkovič, da pride 400 oboroženih konjikov od Brežic in Krškega pod Sused, kjer imajo čakati na njegovo povelje. Semkaj je bila sklicana tudi vsa vojska iz Koroške in Štajerske. Lenkovič misli, da se ne bode obotavljala. Samo za hrano bo trda. Zato prosi bana, da on zato poskrbi, kajti na zboru, ki se je bil radi te stvari sešel, ni se nič sklenilo.¹⁾

Še dokler je Lenkovič bival v Varaždinu, dohajala so od grofa Blagajskega žalostna poročila iz Senja o stanju v krajini,²⁾ zato javlja, ko se je povrnil v Zagreb, štajerskim stanovom in še posebej štajerskemu deželnemu glavarju baronu Juriju Herbersteinu, da se Turki vse bolj približujejo Sisku in Hrastovici. Zatorej je odredil, da se po gorah nažigajo gromade in da se strelja s topiči, naj se zna, da je Turek že blizu. Na poročilo Lenkovičevo o tej nevarnosti zapové tudi kralj Ferdinand, da se vzdigne vsak 30. mož in da se plača vojaški trošek.³⁾

Če tudi je zbral Malkoč-beg s štirimi drugimi sandžaki znatno vojsko na Levačkem polji (okoli doljnega Vrbasa, od Banje Luke do Stare Gradiške), vendar ni udaril ž njo na Sisek in Hrastovico, kakor so vohuni javili, pač pa so razsajali oddelki njegove vojske po sosednih krajih. Tako je četa kakih 800 konjikov in pešcev razsajala med Krupo in Belo Steno ter mnogo ljudi in živine polovala. Ali skoro jih doleti kazen. Konjiki Zrinjskijevi in kranjski začasni strelci jih iznenada napadejo, mnogo pobijejo ter v vodo zapodé. Vendar pa so Turki odnesli s seboj velik plen. Ker so se ujetniki izjavili, da gre ostala turška vojska na Krupo, razposlal je Lenkovič na vse strani glasnike ter poprosil tudi štajerske stanovne, da mu pošljejo vsaj 2000 strelcev v pomoč.⁴⁾ V tistem času je razsajalo tudi okoli Hrastovice, Gor in v bližnjih krajih kakih 500 Turkov; vendar pa so jih Lenkovičevi konjiki zgrabili ter zapodili v beg.⁵⁾

Že kesno v jeseni prihrumi četa Turkov v okolico Topuskega in Steničnjaka ter popleni ves kraj. Vrh tega pa so Turki učvrstili nasproti Lišnici čvrst stolp, pa se je bilo bati, da postanejo gospodarji cele okolice. Ban Peter Erded poprosi zategadelj Ivana Lenkoviča pomoči. „On je sicer zbral za vojsko hrane“, pravi ban, „ali orožja manjka. V Lišnici ima posadka samo 4 slabe tope, smodnika pa nič. Naj ga zatorej Lenkovič vkup s topovi pošlje čim prej, ker ga ban ne more nikjer dobiti.“ Ban piše dalje v istem pismu prav žalostno o

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. Knjiga XVII., str. 223.

²⁾ Ibid. str. 224.

³⁾ Ibid. str. 224—225.

⁴⁾ Ibid. str. 225.

⁵⁾ Ibid. str. 226.

osodi svoji: „Treba je pomoči tudi drugod, ali mi ne moremo rešiti Zrinja, Lišnice in Prekovrškega, ko bi prodali tudi ves svoj imetek. Mi nimamo nobene pomoči razen naše vojske, ki je pa v vednih borbah hudo oslabela. Mi storimo z vojsko vse, kar je mogoče. Ali naše sile so preslabe. Ali znajte, da ne ostane tudi Podbrežje na Kolpi, če pade Hrvaška pod turško oblast!“¹⁾

Ivan Lenkovič je naložil vsled tega pisma puškarju Ivanu v Hrastovici, da pošlje precej posadki v Lišnici 14 dvocev in šest stotov smodnika vkup z dvema pločama svinca, ki sta bili ostali v Hrastovici še od prejšnjega pohoda. Ali vojske ni mogel nič poslati, ker jo je sam potreboval proti sandžaku požeškemu. Prav takrat je moral namreč odpraviti iz Varaždina, kjer je takrat (meseca novembra) bival, 400 konjиков in pešcev v Babočo ter 120 pešcev proti Hrastovici in Blinji. Takrat ni bilo v Slavoniji (Windischland, varaždinski kraj) nobene druge vojske, s katero bi bil mogel Lenkovič razpolagati ter jo poslati banu v pomoč. Ivan Lenkovič sam toži v pismu na bana Erdeda, da je v velikih skrbéh za obrambo proti trem sandžakom, namreč požeškemu, čazmanskemu in Malkoču, ko se bodo v štirih tednih razšli njegovi dosluženi konjiki. Ko bi imel dovolj vojske, gotovo bi jo poslal v Lišnico, ter bi ga radi tega ne bilo treba opominjati.²⁾ Ivana Lenkovića je vrh tega prav močno užalila ona nepotrebna opazka Erdedova gledé Podbrežja; zatorej mu prav pikro odgovarja, da naj Erded bolj skrbi za svoja posestva na Hrvaškem, za katero je pa tudi Lenkovič storil, kar je mogel, a v njegova siromašna posestva naj ne zabada.³⁾ Vidi se, da so v teh hudih časih velikaši radi drug drugemu oponašali, če je bil dotični le malo varnejši pred Turki; ali siromaki so bili vsi, in v hudih stiskah uide večkrat tudi kaka ostra beseda, ki pa ni bila morda tako zlo mišljena. Vsaj v tem slučaju ni bilo nič hudega, ker vidimo, kako je uprav Lenkovič povsod pomagal svojim sosedom, kadarkoli so bili v nevarnosti, kar se je prav sedaj pokazalo.

Turki so po dolgotrajnem obsedanju porušili grad Zrinskega, Lišnico, ter osvojili dva grada Blagajskih, namreč Otoko in Buševič, vkljub brambi krščanske vojske, ki ni bila dovolj jaka in s potrebnim oskrbljena. Turki so napadli omenjene trdnjave na vodi in na suhem. V Buševici je bila posebno huda borba. V trdnjavici je bilo 40 Lenkovičevih pešcev, ki so se branili do skrajnosti, dokler jih neusmiljeni Turki niso

¹⁾ Ibid. str. 226.

²⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. Knjiga XVII., str. 226—228.

³⁾ Ibidem.

razsekali na drobne koščke. Na to se je začela turška vojska dalje pomikati. Nevarnost je bila v vsakem pogledu velika. Le na Lenkoviča so se še zanašale posadke po bližnjih trdnjavah. In Lenkovič je storil tudi sedaj svojo dolžnost. Hitro sporoči o tej nesreči samemu kralju Maksimilijanu ter ga poprosi hitre pomoči, kajti brez njegove podpore bodo skoro vse trdnjave v turških rokah, posebno se je bati za Repić in Bihać. Ker je moral Lenkovič takrat paziti na slavonsko krajino, ni mogel brez kraljevega dovoljenja poslati svoje vojske v hrvaško krajino, nego je moral prositi kralja, da mu to dovoli. Sevėda s tem štajerski stanovi niso bili zadovoljni, kajti bali so se za svoje meje, ki bi bile na tak način ostale brez obrambe. Dobro pravi Lenkovič o tem čudnem ponašanju štajerskih stanov v svojem poročilu kralju Maksimilijanu: „Kadar koli prosim štajerske stanove pomoči, vselej mi potožijo, da jim ni mogoče za hrvaško krajino skrbeti, nego da morajo zemljo med Dravo in Muro braniti. Ali te tožbe bodo skoro prenehale, kajti ogenj sega že v njih zemljo!“¹⁾ V hudih stiskah je bila krajiška vojska, zato je prosi Lenkovič kralja, naj zapové hrvaškemu vojaškemu blagajniku Ivanu Kislu, da pohiti s podporo v Bihać in Repić, kjer je pretila največja nevarnost. Še enkrat zaišče Lenkovič pri štajerskih stanovih pomoči v denarjih, hrani in vojski, katera poslednja naj si bo že nemška, slovenska ali hrvaška, potem se vzdigne sam, če tudi bolan, s svojo četo na pot v hrvaško krajino. Med potjo je zbiral Uskoke in drugo vojsko ter pričakoval, da dobi pomoč tudi od kralja in Štajerske.²⁾

Ko je Ivan Lenkovič zbiral vojsko, udari hljevanski sandžak z 2500 Turki pod vodstvom Zekijevim čez planine nad Senjem z namero, da napadejo Vinodol in Kraš. Ali radi slabega vremena, in ker so Lenkovičevi Uskoki in kolausi³⁾ ujeli dva Turka, vrnejo se hitro, popalivši še poprej po senjskih planinah vso travo, ter pridejo že 3. novembra v Gacko pod Žitnikom. Zapovednik tej uskoški četi je bil S. Semenič, ki je o tem dogodku pisal zapovedniku Lenkoviču iz Černomlja, kjer je bival.⁴⁾

Kralj Maksimilijan je vsled Lenkovičevih žalostnih poročil pozval z Dunaja štajerske stanove, da pošljejo na vsak način radi velike nevarnosti, ki je zapretila hrvaški krajini po padu že poprej omenjenih trdnjav, vsakega 30. moža v pomoč. To so štajerski stanovi tudi storili, vsaj se Lenkovič kralju za-

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. Knjiga XVII., str. 230—231.

²⁾ Ibid.

³⁾ Kolaus = četnik.

⁴⁾ Ibid. str. 228—229.

hvaljuje za poslano pomoč, s katero bode mogel krajino braniti, posebno če bodeta vršila tudi ban in Zrinjski kraljevo zapoved. Lenković je tedaj stanoval v Mehovem, odkoder je javil kralju o zadnjem napadu turškem in da je sovražnika srečno odpodil ter posadke dobro oskrbel. Izpričal se je tudi ob jednom kralju, da ne more priti 1. januarija l. 1559. na Dunaj k posvetovanju radi obrambe mej proti Turkom, nego da pride nekaj dnij kasneje, ker je moral zadnji čas oditi na Reko radi neke razprave med Senjani in Benečani. Kot stotnik senjski moral je seveda zastopati svoje podložne v tej komisiji.¹⁾ Sploh pa se je Lenković pokazal večkrat prav vestnim zastopnikom mesta Senja. Tako je sporočil kralju Ferdinandu, kako slabe dohodke ima senjsko duhovstvo, pa da mu ni celó mogoče opravljati službe božje z onim dostojanstvom, kakor bi moralo biti. Kralj je radi tega zapovedal, da se ima senjskemu duhovstvu, namreč škofu, kanonikom in dvema samostanoma podeliti vsako leto 200 goldinarjev, katere je doslej dobival Lenković od dohodkov senjske tridesetnice. Sam stotnik, kateremu je bila odslej plača naznačena na reški kvaranteni, je imel paziti, da se je izdana kraljeva zapoved (l. 1554.) točno izpolnjevala,²⁾ kar se pa kasneje ni vršilo, kajti l. 1612. prosi senjski stotnik Žiga Gušić nadvojvodo Ferdinanda, da bi izvolil odrediti, da dobivata tudi dominikanski samostan sv. Nikolaja in bolnica 50 gld. letne podpore od dohodka tridesetnice, kakor je bilo leta 1554. zapovedano po kralji Ferdinandu I. Ivanu Lenkoviću, ali se odslej ta svota ni izplačevala omenjenemu samostanu niti bolnici.³⁾

Znano je, da so na cesarskem dvoru rajši videli, če naše čete niso napadale Turkov. Ali kadar se je bilo braniti, vendar niso mogli naši držati križem rok ter mirno gledati, ko je sovražnik plenil in požigal po deželi. Ivan Lenković se je v tej stvari obrnil do samega kralja, kajti do 6000 Turkov se je bilo zbralo pri novi trdnjavi poleg Lišnice ter so bili pripravi udariti vsak čas na hrvaško krajino. Ker je bila nevarnost zares velika, odgovori kralj Lenkoviću še tistega leta (1558), da je dovoljeno odbijati sovražnika njemu kot glavnemu zapovedniku, pa tudi banu, kateremu naj o tem sporoči čim prej.⁴⁾ Vendar pa so se v tem že borili na mejah. Saj drugače tudi ni bilo mogoče. Tako napadejo Turki iznenada Koprivnico ter požgó predmestja. Jaderno se vzdignejo na sovražnika Krištof Ungnad, Jakob Zäkl, France Teufenbach, zapovednik (lieutenant) v slavonski krajini, Večković in Mar-

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. Knjiga XIX., str. 1—2.

²⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine. Knj. I., str. 18.

³⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine. Knj. II., str. 19—30.

⁴⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. Knjiga XIX., str. 3—4.

geti. Pri Sv. Juriji izpod Koprivnice se strnejo s sovražnikom ter mu četo kakih 1000 mož popolnoma razbijejo in ves plen odvzemó. Da se je bitka tako srečno izvršila, pripisuje Teufenbach pomoči, ki so jo dobili zapovedniki od stanov kranjskih in štajerskih.

Tako je prišlo leto 1559., ki za kristijane ni bilo nič bolje nego preteklo, kajti po stari navadi je prežal sovražnik na krščanske zemlje in Lenkovič je imel dovolj opraviti, da jih je obranil. Že zgodaj spomladi se podá z oddelkom svoje vojske v metliški kraj, da bode bliže hrvaški krajini, od koder je pretila največja nevarnost.¹⁾ Tukaj je imel opraviti pa tudi z Uskoki, ki so bili nezadovoljni radi neizplačanih vsot, ki so jim pripadale. Lenkovič jih komaj pomiri, dokazujoč jim, da tudi za ostalo vojsko ni še dobil denarja. Položaj njegov je bil zares obupen, kar se vidi iz pisma Vidu Haleku, zapovedniku (lieutenant) na slavonski krajini, kateremu toži gledé zanemarjene in od vseh zapuščene krajine hrvaške²⁾. Na vso srečo ni Turek ta čas prodril v zemljo čez Uno, nego se je še vedno zbiral, kar je kristijane v teh krajih rešilo popolnega pogina. Samo jedna četa, blizu 6000 konjikov jaka, pridirja pod Malkoč-begom do obližja Metlike. A ker jih je tukaj čakala Lenkovičeva vojska, prebrodijo Kolpo pri Poljanah ter udarijo na Kočevsko, od tukaj pa na Kras, kjer strašno razsajajo. Tudi so hoteli osvojiti Klanski tabor; ali pobiti pobegnejo čez Grobnik v Turčijo.³⁾

Tem huje pa je razsajala turška vojska na slavonski meji. Če tudi se je na početku l. 1559. po posredovanji Ferdinandovega poslanca Vrančića na sultanovem dvoru podpisala pogodba, po kateri bi plačal cesar Ferdinand sultanu na leto 30.000 cekinov ter prepustil vse posestvo na Ogerskem in v Erdelji sultanu in Sigismundu Zapoljskemu, vendar na to niso stanovi hrvaški in ogerski privolili, kajti znali so dobro, da se obetani mir ne bode držal, pa da je bolje, da se započeta borba nadaljuje, nego da se podpiše tako negotova pogodba. Ker je bilo gotovo, da se bode vojska nadaljevala, sklical je cesar Ferdinand zbor hrvaških in ogerskih velikašev v Požun ter zahteval od njih podpore. Le malo pomoči so obljubili zbrani stanovi, saj so se bili pa tudi v resnici že popolnoma iztrošili v neprestani borbi. Nikola Zrinjski, ki se je bil v tem odrekel banske časti, zagovarjal je pravice hrvaškega plemstva na tem zboru, da ono dosta stori za obrambo svoje domovine in da mu naj vladar ne naklada novih davkov.⁴⁾ Med vsemi

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. Knjiga XIX., str. 4.

²⁾ Ibid.

³⁾ Parapat. Turški boji. Letopis M. Sl. l. 1871., str. 156.

⁴⁾ Mesić. Zrinjski, str. 175—176.

velikaši pa je imel ravno Zrinjski najtežji položaj naproti Turkom, kajti njegova posestva so mejila s Turki v hrvaški krajini, v Slavoniji in na južnozapadnem Ogerskem. Koliko skrbij je imel za ta svoja posestva, znano nam je iz dopisovanj med njim in vojaškimi zapovedniki v teh krajih. Posebno so prežali Turki na Siget, in videli smo že zgoraj, kako so kristijani prvi napad nanj srečno odbili. Turki pa so se od tega časa vedno bolj približevali Sigetu, ki se je pa vendar dobro držal pod obrambo zapovednika Marka Stančiča in s pomočjo čet Zrinjskijevih, Nadaždovih in Lenkovičevih.¹⁾ Posebno hudo je razsajal po Slavoniji v tem letu Malkoč-beg, ki je razdejal mesto Čažmo,²⁾ a krščanske vojske je bilo premalo zbrane, da se mu osveti. Sam Zrinjski je takrat bival v Požunu na zboru, Lenkovič pa je odšel s svojo vojsko v hrvaško krajino. Vendar pa se Zrinjski kmalu povrne, ko mu sporoči njegova soproga Katarina, kaj se godi doma.³⁾ Čim se pokaže Zrinjski v teh krajih, poizgubé se Turki po svojih trdnjavah.

Leto 1560. je bilo v predelih hrvaške krajine posebno burno. Že zgodaj spomladi javlja Ivan Lenković cesarju Ferdinandu, da so Turki v več četah napadli Hrvaško. Zategadelj se je moral podati tudi on iz Zagreba, kamor je bil prišel radi zbiranja nove vojske, v Bihač, da ga preskrbi z jačjo posadko. Tukaj je bila sedaj zbrana precéj jaka vojska. Štela je 1500 pešcev; med njimi je bilo 200 kranjskih puškarjev. V tem času sta se odlikovala v teh krajih dva mlada kranjska junaka, namreč Herbart Turjaški⁴⁾ in Josip Jošt Turn⁵⁾; z njuno pomočjo bila je odložena mnoga borba na korist kristijanom. Obema je bil vzor Ivan Lenkovič, od katerega sta se naučila zmagovati sovražnika. Ker so Turki zvedeli po vohunih, kako jako je učvrščen Bihač, ogibali so se ga ter zahajali rajši na drugih mestih čez Uno. Tako prihrumí že zgodaj spomladi 400 Turkov prek Une na Vranograč, kjer silno razsajajo in plenijo, da je prebivalce prešinil strah in groza. Hitro udari 300 Lenkovičevih pešcev in 60 Zrinjskijevih konjikov na sovražnika pri Žirovnici. Sovražnik se kar razkropí; kar jih ni bilo pobitih, bili so večinoma ujeti. Tudi 200 konj so ujeli zmagovalci ter zaplenili 2 zastavi. Kmalu zatem napade okolico slunjsko kakih 200 Turkov, ki jo hudo poplenijo. Ali že jim je Lenkovič za petami ter jih popolnoma razbije, plen pa odvzame. Ko je hrabri zapovednik o teh dveh zmagah

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine. Knjiga XIX., str. 4.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Mesić. Zrinjski, str. 177.

⁴⁾ Letopis Matice Slov. I. 1889., str. 88—121.

⁵⁾ Letopis Matice Slov. I. 1892., str. 87—120.

pisal cesarju poročilo, niso se bili še povrnili njegovi vojaki v tabor, nego so preganjali še vedno begajoče sovražnike, katere so hoteli popolnoma pokončati. Ob enem javlja Lenkovič v svojem poročilu, da je Malkoč-beg poslal svojega sina v Carjigrad, da javi sultanu, kako kristijani neprenehoma napadajo Turke, in da je njegov oče namenil popraviti trdnjavo Obrovac na Uni. „Če se to zgodi“, pravi Lenkovič, „potem so nastopili hudi časi za Bihač, kajti od tukaj ga bodo Turki napadali lahko neprenehoma. In če ne bodo stanovni uslišali njegove prošnje, da mu pošljejo vsakega 30. moža, ne bode se mogel on dolgo držati proti Turkom, kajti njegove čete so vsled neprestanega boja popolnoma oslabele. Vrh tega pa je v krajini tudi veliko pomanjkanje hrane za ljudi in živino.“ Tako je poročil Lenkovič cesarju iz Cetina dné 24. marca, a 26. iz Bihača stanovom štajerskim o stvaréh krajiških. Vrh tega piše Lenkovič svojim sosedom Slovencem, da se je Malkoč-beg vzdignil z veliko vojsko izpod Obrovca. Kam misli udariti, to mu še ni prijavljeno.¹⁾ Ali skoro se je zvedelo, kaj je nameraval Malkoč-beg.

Huda slutnja Lenkovičeva se je izpolnila. Malkoč-beg je s svojo zbrano vojsko strašno vznemirjal kristijane. Meseca maja planejo Turki štirikrat čez Uno v hrvaške kraje ter strašno razsajajo. Koliko naroda so odpeljali s seboj v sužnost! Le po 3000 se jih je pridrevilo s početka čez reko, a na binkoštni dan se vzdigne vsa četa do 6000 Turkov pod Zrinjev Novi Grad, zažgó trg pod utrjenim gradom ter skoraj vse prebivalce s seboj odpeljejo. V gradu se je hrabro držal Deli (= junak) Todor s svojo četo. Ali po nesreči se užgél smodnik ter vsi izgoré. Bilo pa je v gradu čez tristo vojakov in več gospode iz okolice. Od tega časa se je v spomin na junaškega Todora to mesto prozvalo Novo Todorovo ali samo Todorovo.²⁾ Ivan Lenkovič je predložil tri leta kesneje, da se poleg Čavičkega, Krupe, Topliškega Tornja in Radotine podere tudi Todorovo. Vendar pa je Todorovo bilo popravljeno in s posadko preskrbljeno.³⁾

Ivan Lenkovič poroča cesarju Ferdinandu o padu Novoga Grada, kamor je bil pohitel nabirat nove vojske. „Ni prišel Turek napadat samo hrvaška mesta“ toži v poročilu Lenkovič „nego on misli tudi osvajati Kranjsko in Štajersko. Tukaj v krajini pa je hudo in žalostno. Brez vsake pomoči propadajo posadke in trdnjave, in če ne dobim v kratkem 19.000 gld. za vojsko in straže, ne bodem se mogel dolgo držati. Pisal sem sicer stanovom štajerskim in kranjskim za

¹⁾ R. Lopašič, Prilozi. Starine. Knjiga XIX., str. 5—6.

²⁾ R. Lopašič, Bihač i bihačka krajina, str. 280—281. Prilozi, str. 7.

³⁾ R. Lopašič, Spomenici hrv. krajine. Knj. III., str. 426.

obetano pomoč, da mi pošljejo namreč vsakega tridesetega moža in pa namenjeno vsoto denarja vsaj do 1. julija. Kaj bo pa za hrano, to sam ne vem. Na zadnjem zboru v Zagrebu je sicer hrvaška gospoda sklenila, da se imajo popraviti vse trdnjave; ali v tem pogledu se ne stori zadosti. Jediní Zrinji pomaga po svojih močeh, drugi pa skoraj nič, in tako bodo ostale trdnjave Bihać, Repić, Senj, Otočac in tudi še mnoge druge brez oskrbe.¹⁾ In ravno iz tega razloga je dal Lenkovič manjše trdnjave v istini podreti ter je pošiljal pomoč le večjim. Štajerski stanovi so, vsled poročila Lenkovičevega zapovedali poslancem Malega Štajerja, da po zaključku zbora dadó mesto 30. moža 2000 strelcev in jih zaradi velike nevarnosti pošljejo do 1. julija na opredeljeno mesto. Vsak vojak naj dobiva tri mesece po 6 krajcarjev na dan.²⁾ Ivan Lenkovič je v tem pregledaval trdnjave po slavonski krajini, a v Koprivnici je že zvedel, da so Turki nakanili pod Malkoč-begom v zvezi z drugimi sandžaki udariti na Sisek in Hrastovico. Ker je bila nevarnost velika, pripravil je za obrambo dotičnih trdnjav vse, kar se je dalo,³⁾ da se ne zgodi tako, kakor se je bilo pred nekaj leti pripetilo s Kostajnico. Tudi je poprosil zopet štajerske stanove, da nemudoma poskrbé za obljubljene strelce pa da jih pošljejo vsaj 400 pod zapovedništvom Gašparja Raba v Zagreb, od koder potem odidejo s četami, ki pridejo iz Koroške in Kranjske, na omenjeno krajino.⁴⁾ Ravno tako sta prosila pomoči pri štajerskih stanovih zapovednika v slavonski krajini, Frančišek Teuffenbach in Frančišek Poppendorf, a Vid Halek, glavni zapovednik vse slavonske vojske, opominja štajerskega deželnega glavarja Jurija Herbersteina, da pošlje čim prej 400 strelcev na krajino, ker sicer bodo padle trdnjave Ivanić, Križevci, Sisek in Hrastovica.⁵⁾ Tudi ban Peter Erded je poklical za pomoč plemstvo in narod križevske županije. Iz vseh tedanjih oglasov in poročil se vidi, kako se je vse balo posebno za Sisek, kajti po padu te trdnjave bi bila odprta pot sovražniku v slovenske kraje.

Da je Malkoč-beg namerjal zares udariti na omenjene trdnjave in da se je pripravljaj za ta napad več časa, potrdil je neki ulovljeni harambaša, Vujica imenovan. Hrvaški haramije (pešci) so ga ujeli v boji pri Popovci ne daleč od Čazme, kjer so razbili do 2000 konjikov in usmrtili zapovednika jim Šafer-bega, sina Malkoč-bega. Po pripovedanji Vujice je na-

¹⁾ R. Lopašić, *Prilozi, Starine*, knj. XIX., str. 7—8

²⁾ *Ibidem*.

³⁾ R. Lopašić, *Prilozi, Starine* XIX., str. 8—9.

⁴⁾ *Ibid*.

⁵⁾ *Ibid*. str. 12—14.

menil Malkoč-beg učvrstiti Jasenovca ter od tukaj dalje napredovati z zbrano vojsko.¹⁾

Vsled preteče nevarnosti zbrala se je precéj velika vojska krščanska; ali po stari navadi je bila slabo oskrbljena s hrano. Ni zastoj Ivan Lenkovič v svojih poročilih vselej zahteval ob enem z vojsko tudi podporo v denarjih ali pa v hrani, kajti dobro so mu bili znani odnošaji na Hrvaškem. O tem žalostnem stanju gledé oskrbe vojske poročata zapovednika Frančišek Teuffenbach in Frančišek Poppendorf cesarju Ferdinandu iz Zagreba, kjer je stala zbrana krščanska vojska, prav žalostne vesti. „Hrane ni mogoče dobiti v krajini za vojsko, niti krme za konje. Ogerski, hrvaški in slavonski stanovci so jako sebični. Ne pobirajo samo davkov v denarji, v žitu in vinu od vsega, kar na njih zemljiščih raste, nego prepovedujejo celó kmetom, da prodajajo prebitečne stvari komu drugemu razen vlastelinom. Vse se mora tedaj kupovati za vojsko ali od vlastelina ali pa od meščana, v kolikor imajo poslednji zemljišč, a cene so dvostroke, včasih celó šestestroke proti cenam, po katerih kmetje prodajajo svoje stvari vlastelinom. Žito se ne more voziti iz sosednih slovenskih dežel, ker bi se radi predaljne vožnje preveč podražilo, zatorej vojska strada in vojaška podjetja trpé ter so večidel radi tega tudi brezuspešna.“ Zategadelj prosita poverjenika cesarja naredbe, po kateri naj bo kmetom dovoljeno, da bodo mogli svoje pridelke sami neposredno prodajati vojaškemu oskrbniku. Posebej naj se še zapové zagrebškemu škofu in kaptolu, potem knezom Zrinjskim, banu Petru Erdedu, Andreju Batoriju in baronu Teuffenbachu, vlastelinoma v Susedu, nadalje Ivanu Alapiću, gospodi Radkajem, Keglevićem, Sekeljem, Bačanu, vlastelinu v Vinici nad Varaždinom, grofu Tržackemu in Gruberju, vlastelinoma v Samoboru, da odstopijo krajiškemu preskrbovalcu živeža del pšenice, rži, ovsu in vina za isto ceno, kakor te stvari dobivajo od kmetov.²⁾

Poleg teh težav gledé oskrbljevanja vojske s hrano bilo je dosta tudi še drugih. Ivan Lenkovič je namreč obolev tako hudo, da ni mogel zbrati vojski zapovedati v tem pohodu. Zatorej je cesar izročil zapovedništvo nad celo vojsko, dokler Lenkovič ne ozdravi, radi zgoraj omenjene nevarnosti Frančišku Teuffenbachu in Frančišku Poppendorfu, kajti v teh časih ni smela ne jeden dan biti vojska brez glavnega zapovednika.³⁾ Ker se je bilo bati, da bi mogel jeden oddelek turške vojske udariti v Slavonijo, poklical je tudi ban Peter

¹⁾ Ibid., str. 9—12.

²⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XIX., str. 11.

³⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine XIX., str. 11.

Erded plemstvo in narod po vsi križevski županiji, da se radi obrambe domovine četoma vzdigne na noge.¹⁾

Že pod jesen se spusté Turki, okoli 2000 mož, izpod Kladuše ter se pomičejo hitro proti Cetinu, Hojsiću in Plešivici. Od tukaj pa uderó v sosedno Kranjsko, koder po Krasu hudo razsajajo.²⁾ Sedaj se vzdigne Herbart Turjaški, takrat že dobro izurjeni zapovednik manjše čete v hrvaški krajini, plane čez mejo, upepeli mnogo vasij ter odžene 20.000 ovac. Turki se spusté za predrznimi kristijani, da jim odvzamejo bogati plen, a raztepeni so bili in ubita njih zapovednika Deli-Mohamed in Hasan-aga. Vsled tega uspeha ohrabren, udari tudi Vid Halek z 1200 možmi, med katerimi je bilo 300 Kranjcev, na sovražnikovo zemljo ter napravi veliko škodo in plena.³⁾

Po poročilih naših vojaških zapovednikov je bilo pričakovati, da Malkoč-beg na vsak način napade jedno jačjih trdnjav v vojaški krajini. Vendar se to ni zgodilo tega leta, kajti dobro je bil podučen po svojih vohunih o jakosti krščanske vojske, s katero se ne bi bil rad spustil v boj. Rajši je dopuščal pojedinim manjšim oddelkom, da so kristijane vznemirjali ter plen grabili; ali se jim je tudi od naše strani povračalo jednako z enakim. Tako je bilo tudi sledečega leta 1861. Ivan Lenkovič, ki je bil v tem ozdravel, držal je še vedno vso vojsko zbrano za vsak slučaj. To je vedel dobro Malkoč-beg pa se ni upal na Sisek, kar je bila pa njegova očitna namera. Vojskovali so se zopet po stari navadi z majhnimi četami. Tudi to leto prihrumi do 1800 nevernikov pod Kostel na Kolpi, vendar pa se hitro povrnejo, kajti kranjska vojska se je po nalogu deželnega zbora kranjskega hitro zbrala. Gorenjci v Ljubljani, Dolenjci in Notranjci pa v Novem Mestu.⁴⁾ Hudo so razsajali Turki posebno po hrvaški krajini. Iz Kostajnice, kjer je bil njih glavni tabor, napadajo Cazin ter ga hočejo osvojiti, nevedoč, da je krščanska vojska v bližini zbrana. Lenkovič je namreč s svojim podzapovednikom Frančiškom Teuffenbachom pohitel od Mrežnice, kjer se je dogovarjal z banom Erdedom o vojaških podjetjih, prek Bužima in Bojne ter prispel v bližino Cazina, kamor je prihrumel tudi Mustaj-beg Sokolović s svojimi četami. Po noči napadejo Turki trdnjavo, ali popolnoma se razpršé od krščanske vojske. Na begu ujemó Lenkovičevi vojaki dva zloglasna pribežnika, namreč Jurija Vrlića in Nikolaja Čučo. Oba sta donášala

¹⁾ Ibidem, str. 11.

²⁾ Valvasor, IX. str. 466.; R. Lopašić. Prilozi. Starine, knj. XIX. stran 14.

³⁾ Valvasor, XV., str. 466 - 467; Parapat. Turški boji. Let. M. Sl. l. 1871, str. 156-157.

⁴⁾ Ibid. str. 157.

Malkoč-begu vesti iz rudnika v Gvozdanskem, kjer so se zbirali malovredni ogleduhi ter drug drugemu poročali o vojaških stvaréh. Lenkovič je zapovedal oba usmrtiti. Jurij Vrlic se je mislil rešiti s tem, da je izdal vse nakane Malkoč-bega. Potrdil je, da se je omenjeni beg utaboril pri Kostajnici s 3000 vojaki in da čim prej udari na Sisek. Ob jednom pa bode napadel Begler-beg iz Romanije ali veliki vezir turški Siget, kakor je to bilo takrat, ko je Kostajnica padla (l. 1556.). Ker se je bilo po izpovedbi omenjenega ubeznika bati, da Malkoč-beg napade najprej trdnjavo Gore, zato zaprosi Lenkovič bana iz Sračice početkom meseca julija pomoči, ker je v zadnjih borbah izgubil precej vojske, posebno pa konj.¹⁾ Da je ban Erded ustregel njegovi prošnji, ni treba dvomiti, in tako se Malkoč-beg tudi še sedaj ni upal iz Kostajnice na Sisek; saj bi bil pa tudi odšel krvave glave, ko bi se bil pokazal pred to trdnjavo.

Bolj nego za Sisek bilo se je bati za Siget. Brez te trdnjave ni bilo mogoče Turkom napredovati na jugozapadnem Ogerskem. Ali znali so to tudi kristijani ter so neizmerno pazili na ta ostrog. Znano nam je, da ga je branil s pomočjo Nikolaja Zrinjskega, Nadažda, Lenkoviča in drugih junakov Marko Stančić. Ali on umre že l. 1561. Sedaj se ponudi cesarju Ferdinandu sam Nikolaj Zrinjski za stotnika tej trdnjavi. Cesar je vzprejel z veseljem to ponudbo, kajti prepričan je bil, da ne bi mogel dobiti sposobnejšega zapovednika trdnjavi sami niti boljšega poveljnika celemu kraju okoli Drave. Da je bil Nikolaj pravi junak in najspodobnejši za zapovednika, pokazal je pet let kesneje z junaško obrambo Sigeta, kjer si je pridobil večno slavo.²⁾

Omenili smo že poprej, da je ponudil sultan cesarskim poslancem precej nepovoljen mir, katerega tudi stanovi hrvaško-ogerski niso odobrili, nego sklenili rajši se dalje vojskovati, nego se podati Turku. Cesarju Ferdinandu je bilo sicer težko vojsko nadaljevati, ker ni imel potrebnih sredstev za to, pa je želel, da se sklene na vsak način mir. Bilo je za to nekaj nade. Leta 1561. je postal veliki vezir Sulejmanov Ali, ki je bil prijatelj miru; zato se je nadejal tudi cesarski poslanec Busbek, da bode v kratkem sklenjen ugodnejši mir, nego so bili vsi dosedanji. Ali dokler so se v Carjigradu dogovarjali o miru, bilo je med krščanskimi in turškimi četami več manjših bojov. Kraljevske posadke, ki so bile nameščene po mestih ob levem bregu Drave, posebno še v Sigetu, napadale so večkrat sosedne turške kraje, da se osvete Turkom radi njih ropanja in požiganja v Podravini. Da se turška zemlja na Dravi lóže

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine, XIX. str. 16–17.

²⁾ Mesić. Zrinjski, str. 179.

ubrani takih nenadnih napadov, sklene požeški beg Arslan sezidati v hrvaški Moslavini čvrst grad, katerega posadka naj bi varovala turško zemljo v teh krajih. O tej nameri se dolgo ni nič zvedelo, in Arslan je zbral brez zapreke dosta jako vojsko, ki je imela izvesti, kar je on naumil. Rajo pošlje na naznačeno mesto v Moslavini, da postavi tamkaj grad pod upravo vešćih ljudij; sam pa se podá s svojo vojsko na Dravo, da se ustavi tukaj kristijanom, ko bi hoteli motiti njegove ljudi v začetem poslu.¹⁾

Še poprej, nego si je Arslan zbral v Požegi vojsko, zapovedal je cesar Ferdinand Ivanu Lenkoviču, da naj z banom Petrom Erdedom in knezom Nikolajem Zrinjskim zabrani napad paše budimskega na severno stran Ogerske. Ker je moralo vsled tega mnogo vojske iz Slavonije na Ogersko, poprosi Lenkovič zopet štajerske stanove pomoči. Prosi jih, naj mu pošljejo vsaj kakih 300—400 konjikov ter vsaj 100 puškarjev. Vse čete, katere mislijo poslati, naj se zberó do 20. marca v Križi. In ker tamkaj gotovo ne najdejo potrebne hrane, naj stanovi tudi zanjo poskrbé.²⁾ Ravno tako poroča Lenkovič Nikolaju Zrinjskemu iz Zagreba, da naj zbere svojo vojsko pri Rači ter se od tamkaj naravnost podá čez Veliki

¹⁾ Mesic. Zrinjski, str. 180; R. Lopašić. Prilozi. Starine, knj. XIX, str. 24.

Popis turških čet v Slavoniji okoli Moslavine

po pripovedovanji nekega turškega pribeznika, harambaše Stojana Stopića, ki je pobegnil iz tabora pri Moslavini z 10 drugovi ter prišel v Varaždin. Tukaj zapovedajočemu generalu je izpovedal, da je v Moslavini 20.000 konjikov, 2000 strelcev in 3000 delavcev, pa da prihaja vojska še z vsakim dnem. Najpoprej mislijo sezidati in utrditi Moslavino, potem pa še dve drugi trdnjavi, namreč požgani Zlatinik in Sopje na Dravi. Ob jednom mislijo Turki pustiti v omenjenih trdnjavah tudi znatne posadke.

Zapovedniki so bili: Malkoč-beg, sandžak hercegovski in glavni zapovednik celi vojski;

Mustafa-beg Sokolović, sandžak kliški in hlevenski;

Šaha Osmana Nus baša iz Bosne;

Alaj-beg z najodličnejšimi bosenskim spahijami;

Oroslan-beg, sandžak požeški;

Ferhat-beg, sandžak čazmanski;

sandžak zborniški;

sandžak smederovski;

sandžak kučiteranski;

sandžak iloški;

Mehmed-beg Murat-begović.

Potem še dva sandžaka iz notranje Turške, ki sta prišla kesneje k zbrani vojski, katerih ne more po imeni povedati.

Tudi je še omeniti bega pečuškega, h kateremu prideta dva sandžaka s svojima četama iz notranje Turške. (R. Lopašić. Prilozi. Starine, knj. XIX., str. 24.)

²⁾ R. Lopašić. Spomenici. Starine XIX., str. 18.

Dol na Ogersko proti Turkom.¹⁾ Ali Nikolaj Zrinjski se ni mogel ravnati po tem poročilu, kajti zvedel je bil med tem, kaj snuje Arslan-beg. Hitro se radi tega dogovori s svojim svakom Frančiškom Tahom in z zapovednikom bobovaške trdnjave, Vukom Pernesom, ter vsi trije zberó 1000 konjikov in 2000 pešcev puškarjev. S to četo prebrodi Zrinjski Dravo izpod Bobovca. Arslan-beg se ni mogel dosta načuditi, ko je spazil pred seboj krščansko vojsko. Vendar pa se je tolažil z nado, da je njegova četa mnogoštevilnejša in da bo zmaga njegova. Postavi se zatorej hitro v bojni red. Komaj pa se vzdigne nanj Zrinjski, že zbeži vsa turška vojska. Celó šator z bogatim plenom pusti kristijanom. Nikola Zrinjski pa se osveti Turkom, jih prežene iz vse Moslavine, ali ves ta kraj tudi hudó pokonča.²⁾ Na drugi strani pa je ban Peter Erded popalil in razdejal trdnjavico Vučin s sosednimi vasmi.³⁾

Arslan-beg tudi še sedaj ni miroval, nego je zbiral nove čete. To je kmalu zvedel Ivan Lenkovič ter précej prijavil štajerskim stanovom, da misli Turek v kratkem udariti z vso silo na Slavonijo ter vse podrte trdnjave popraviti. Da se ne pripeti večja nesreča, naj bode zbrana vsa krščanska vojska, dokler se sovražnik ne razide ali pa ne spusti na kristijane.⁴⁾ Nikolaj Zrinjski gotovo ne bi bil dopustil, da Turek iznovič utrdi v Moslavini podrte trdnjave, a ravno to je nameraval Arslan-beg. Vsled tega bi bila nastala zopet huda borba, ko bi je ne bil zabranil cesar Ferdinand. Znano nam je, da se je prav takrat njegov poslanec v Carjigradu dogovarjal z novim vezirrom Alijem o novem miru. Radi tega je poročil cesar sam Nikolaju Zrinjskemu, naj se nikar ne spušča v kakšno novo borbo s Turki, samo da se primirje ne prekrši. O tem je cesar naznanil tudi Lenkoviču ter mu celó naložil, da naj pazi, kako bi se vzdržal mir v teh krajih vsaj za nekaj časa.⁵⁾ Ta opomin je tudi koristil gledé Moslavine. Vendar pa so se Turki pripravljali za novi napad na Siget. Hitro postavijo most čez Dravo ter prihrumé celó do Virovitice; ali naši jih zaustavijo ter preženó nazaj v Požego.⁶⁾ Ravno tisto leto je pridrla četa turških martolosov na Štajersko ter hudo razsajala okoli Ljutomera. Da so polovili ti divjaki mnogo ljudij ter jih odpeljali s seboj, ni nam treba omenjati. Cesarski poslanec Albert pl. Wyss se je zaradi tega pritožil pri velikem

¹⁾ Ibid. str. 18—19.

²⁾ Mesić. Zrinjski, str. 181; R. Lopašić. Spomenici. Starine XIX., str. 20—21.

³⁾ R. Lopašić. Spomenici. Starine XIX., str. 20—21.

⁴⁾ Ibidem, str. 22—24.

⁵⁾ Ibidem, str. 25.

⁶⁾ Ibidem, str. 25—26.

veziru Ali-paši. Umevno je, da se na take pritožbe v Carjigradu niso ozirali,¹⁾ a niso prenehali radi tega tudi napadi turški na krščanske zemlje. Turek je silil vedno čez mejo, če tudi je bil tepen. Tako ni minilo leto, da ne bi sovražnik prihrumel čez Uno. Čeravno je leto dnij poprej Ivan Lenkovič Malkoč-bega prav dobro namlatil pri Bužimu, vendar se ta za to ni mnogo brigal. Že spomladi l. 1562. začne zopet zbirati novo vojsko na levaškem polji pri Savi. Zbralo se je je do 7000 vojakov. To je prijavil Herbart Turjaški Ivanu Lenkoviču, svojemu dragemu svaku, kakor ga v pismu imenuje. O gibanji Turkov pa je poročal Herbartu Turjaškemu glasoviti pribežnik Mikša. Ker so bili kristijani opozorjeni na te napade, niso mogli Turki naših iznenaditi. Sprijeli so se naši sicer večkrat ž njimi, ali brez posebnih posledic.²⁾ Nevarneje je bilo, kar je sporočil Herbart Turjaški Lenkoviču meseca aprila istega leta. Neki vohun, po imeni Franeš Gologlavič, je namreč dojavil, da se Turki spravljajo na Jezersko, Menič in Mihajlovo Peč. Ker se je bilo bati za Slunj, sporoči hitro Zrinjskemu, da naj bo pripravljen z vojsko, kajti njegova mora paziti na Bihač, kjer se popravlja trdnjava. Do hujšega vendar ni prišlo; Turki so zadovoljeli s četovanjem po teh krajih.³⁾

Ivan Lenkovič se je v teh neprestanih borbah toliko utrudil, da je zaželel miru. Ker je bil tudi slabega zdravja, poprosil je l. 1563. cesarja Ferdinanda, da ga odpusti od službe. Vendar pa cesar tega ni dovolil, kajti dobro je vedel, da brez Lenkoviča krajina ne more obstati, saj so se ravno v tem času Turki pripravljali za večji napad na jedno pounskih trdnjav, kar jih je bilo še na desnem bregu v krščanskih rokah.⁴⁾ Vrh tega pa so napadali po stari navadi manjše trdnjave. Tako obsedejo leta 1564. trdnjavo Bužim, a ker so se bili ugnezdili tudi okoli Cazina in Bojne, imel je Ivan Lenkovič mnogo muk, da jih je pregnal iz teh krajev. Takrat je bilo v Bužimu samo 16 stražarjev, kateri so bili vzdrževani na račun državne blagajne. Lenkovič je predložil, da dobi trdnjava vsaj 34 stražarjev. Ali to se ni zgodilo; zatorej so Turki osokoljeni po bojaželnem bosanskem Ferhad-paši napadli in osvojili l. 1576. Bužim in še nekoliko drugih trdnjav okoli Une.⁵⁾

¹⁾ Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches* III., str. 397.

²⁾ R. Lopašić. *Prilozi. Starine*. XIX., str. 19—20.

³⁾ *Ibidem*, str. 21—22.

⁴⁾ *Ibidem*, str. 27.

⁵⁾ R. Lopašić. *Bihač i bihačka krajina*, str. 153.

Znamenito je poročilo generala Ivana Lenkoviča iz leta 1563., v katerem označuje mesta in gradove na hrvaški krajini vkup z onimi na kranjskih in primorskih mejah od Save do morja, 27 ogerskih milj na daleč, z opazko, naj se mesto za obrambo učvrsti ali pa podere. Ker so ta mesta (vkup 102) važna v stratežičnem pa tudi v topografičnem pogledu, navajam vse po redu, kakor stoje v omenjenem poročilu.

Zadnji znamenit čin za obrambo krščanskih dežel je izvršil cesar Ferdinand 28. maja 1563, ko je imenoval Nikolaja Zrinjskega glavnim stotnikom za Ogorsko na desnem bregu Donave. Tako je prevzel ta znameniti hrvaški junak obrambo najnevarnejših krajev proti Turkom, ki so se hoteli čim prej polastiti Ogorske in sosedne Hrvaške. Cesar Ferdinand se ni prevaril z izvolitvijo novega stotnika, vendar pa ni učakal, da se prepriča o velikem junaštvu Nikolaja Zrinjskega. Ferdinand umre že 25. julija 1564., in njega nasledi v cesarskem dostojanstvu njegov sin Maksimilijan, ovenčani kralj hrvaški in ogerski. Komaj pa so Turki zvedeli za smrt cesarja Ferdinanda, že so zahtevali od Maksimilijana, da jim izplača za-

Sisek, posestvo kapiteljna zagrebškega; vzdržuje ga sedaj le-tá sam s svojo posadko.

Leseni grad Hrastilnica med Siskom in Topolovcem, posestvo banovo; grad je prav slabo oskrbljen.

Grad Blinja, posestvo Keglevičevo; oskrbljuje ga kralj z 32 plačeni vojniki.

Grad Vinadol pri Petrinji, posestvo gospoda Kerečena, oskrbljuje ga tudi kralj s 16 vojniki.

Stolp Klinagora, posestvo škofa zagrebškega. (Naj se podere.)

Stolp Culić, posestvo kapiteljna zagrebškega. (Naj se podere.)

Obzidani stolp Peć pri Hrastovici, posestvo kapiteljna zagrebškega. (Naj se podere.)

Mestece Hrastovica z dvema stolpoma in samostanom, posestvo škofa zagrebškega; mesto samo ima 50 mož kraljeve posadke, ali stolpa sta pa po škofu prav slabo oskrbljena, kar je nevarno za vso krajino. (Mestece bi se moralo z enim stolpom in samostanom podreti, drugi stolp pa bi se moral čvrsto popraviti ter preskrbeti s posadko vsaj 50 mož.)

Crkveni stolp Sveti Križ pri Petrinji, posestvo škofa zagrebškega. (Naj se podere.)

Grad in trg Gore, posestvo grofa Slunjskega. V grad je treba postaviti posadke 50 mož, trg pa podreti.

Leseni stolp Kaštel na Glini, posestvo Simona Juršanića, ima samo štiri dobre stražare, ali bi jih trebalo najmenj šest, ali naj se pa stolp podere.

Veletičev stolp v bližini poprejšnjega. (Naj se podere.)

Kastel Kliman, posestvo opatiije topuske. (Naj se podere.)

Grad Petrinja, posestvo kapiteljna zagrebškega, naj se obskrbi s 100 vojniki posadke.

Grad Srednji Gradec, posestvo kapiteljna zagrebškega, potrebuje 32 mož posadke.

Grad Gornji Gradec, tudi posestvo kapiteljna zagrebškega, je 5. sept. izgorel, zažgan na povelje samega posestnika, ali ni do temelja podrt, kar je pa nevarno. (Naj se podere.)

Leseni kastel Sokol pri Petrinji, posestvo zagrebškega kapiteljna.

Leseni kastel Rubišće, posestvo opatiije topuske. (Naj se sežg.)

Grad Pokupski, posestvo opatiije topuske. (Treba posadke 20 mož.)

Opatija Topusko, posestvo škofa zagrebškega, je imela doslej dobre dohodke, ali je to leto mnogo trpela radi dveh turških napadov; kar so pa sovražniki pustili, pokončuje škof sam. (Trdnjava bi potrebovala dobre posadke, kakor je bilo že opredeljeno 200 hrvaških konjikov, ali radi slabe plače je ostal le manjši del njih na svojem mestu.

ostali davek ter da izjavi, hoče li s sultanom živeti v miru pod tistimi pogodbami, kakor jih je bil sklenil z njimi njegov oče. Cesar o tej stvari ni hotel sam odločiti, nego je sklical zbor najodličnejših velikašev, med katerimi se je Nikolaj Zrinjski izjavil proti miru. Vendar pa s svojim znamenitim govorom ni pridobil večine za vojno, marveč so velikaši večjidel svetovali, da se pošlje nemudoma zaostali davek v Carjigrad. Kmalu se odpravijo cesarski poslanci v Carjigrad z davkom za sultana. Ob enem jim je bilo naloženo, da zahtevajo neka mesta na Ogerskem za Maksimilijana, ker si jih Zapoljski po krivici prisvaja. Mir je bil že skoraj zagotovljen, kajti sam sultan Sulejman je bil za tó, da se podaljša na novih osem

Grad Bovič, posestvo opatije topuske. (Treba posadke 24 mož.)

Grad Ostrožin, posestvo Kapitaničevo. (Treba posadke 24 mož.)

Grad in trg Steničnjak, gosposčina grofa Nadažda, ima še vse svoje dohodke, ali je sedaj že na meji proti sovražniku.

Grad in trg Sračica z lesenim ostrogom, posestvo opatije topuske. (Gradu treba posadke 5 mož, a trg naj se podre.)

Grad Vidnič, posestvo Kraljevarskega. (Pred 3 leti ga je dal obristar podreti.)

Grad Svinica, posestvo Gruberjevo. (Pred 3 leti ga je dal obristar podreti.)

Grad Gradiša, posestvo Frajhevičevo. (Pred 3 leti ga je dal obristar podreti.)

Grad Ajtič, posestvo Ajtičevo. Vzdržuje ga kralj s 14 vojaki. (Treba še 10 vojakov ali ga pa podreti.)

Grad Brubno, posestvo kneza Blagajskega. Vzdržuje ga kralj s 14 vojaki. (Potrebuje pa še 36 mož.)

Grad Prekovrško (Prekovršac), posestvo Zrinjskega. (Grof ga je dal leta 1560. podreti.)

Grad Zrinj, posestvo Zrinjskega. Vzdržuje ga kralj z 200 vojaki. (Treba ga tudi podreti.)

Grad Pedalj, posestvo Zrinjskega, je bil do meseca septembra oskrbljen s 50 vojaki, ali ga je dal obristar podreti.

Crkveni stolp Gore, posestvo Zrinjskih. Doslej ga je vzdrževal kralj z 20 vojaki. (Leta 1561. zapovedal ga je obristar podreti.)

Grad Gvozdansko, posestvo Zrinjskega. Vzdržuje ga kralj s 100 vojaki. (Treba ga je podreti; tukaj je srebrni rudnik.)

Grad Jamnica pri Uni, posestvo Zrinjskega, je imel doslej posadke 20 mož. (Minulega meseca ga je dal obristar podreti.)

Leseni kaštel Buševič, posestvo grofov Blagajev, je bil do leta 1559. oskrbljen s posadko 20 mož. (To leto je pa požgan in podrt.)

Leseni kastel Mračaj, posestvo grofov Blagajev, je imel od kralja 10 mož posadke. (Leta 1559. ga je dal obristar požgati in podreti.)

Grad Žirovnica, posestvo grofov Blagajev. (V minulem letu podrt.)

Grad Bojna, posestvo grofov Blagajev, ima sedaj od kralja 14 mož posadke. (Potreboval pa bi jih najmenj 20 in nekoliko konjиков.)

Grad Vranograč, posestvo Zrinjskega, je doslej oskrbljen od kralja s posadko 32 mož, in grof sam je postavil v grad 100 konjиков, katere tudi kralj vzdržuje.

Grad Podsused, posestvo Mikoličevo, ima 8 kraljevskih stražarjev. (Treba jih pa najmenj 24.)

let; celó Ivanu Sigismundu Zapoljskemu je hotel zapovedati, da preda Maksimilijanu zahtevana mesta. Ali med tem so se bili že sprli cesarski generali z Zapoljem, Turki so pa takoj prihiteli, da branijo svojega varovanca, v prvem redu seveda tudi svoja posestva na Ogerskem. Še menj pa je bilo nade za mir, ko je umrl veliki vezir Ali. Na njega mesto je prišel Mehmed Sokolović, ki je bil odslej čvrsta podpora Sulejmanove moči ter najhujši sovražnik kristijanom. Čudno to seveda ni bilo, saj je bil Sokolović poturica.

Že 7. avgusta je poslal Mehmed Sokolović k cesarju Maksimilijanu poslanca Černovića z listom sultanovim, v katerem je cesarju sporočil, da dogovori, sklenjeni z Zapoljskim,

Grad **Novi Grad**, posestvo Zrinjskega, je požgal v minulem letu sovražnik, ali ga je dal kralj zopet popraviti in s posadko preskrbeti. (Treba ga je do tal podreti.)

Grad **Bužim**, posestvo Keglevičevo. Kralj vzdržuje 16 mož posadke. (Treba je posadko povečati za 34 mož.)

Grad **Cavica**, posestvo Farkašičevo, vzdržuje kralj z 10 možmi posadke. (Treba ga podreti.)

Grad **Jezerska**, posestvo Jezerskega. Kralj vzdržuje 16 mož posadke. (Grad treba pa bolj učvrstiti in posadko pojačiti za 16 mož.)

Grad **Krupa**, posestvo Zrinjskega. Kralj ima najetih 40 mož posadke. (Treba ga podreti.)

Grad **Stiena** (biela), posestvo grofa Blagaja, ima 8 mož posadke.

Grad **Cazin**, posestvo škofa kninskega, vzdržuje kralj z 20 možmi posadke. (Treba še najmenj 20 mož posadke.)

Grad **Ostrožac**, posestvo kneza Blagajskega, ima kraljevske posadke 40 mož. (Treba še 40 mož.)

Leseni kastel **Blauj**, spada k Bihaču. Kralj vzdržuje 4 stražarje na Uni. (Treba jih 8.)

Grad **Brekovica**, ključ Bihača, posestvo Kobašičevo, ima samo 10 mož kraljevske posadke. (Treba jih najmenj radi tamošnjega prelaza 40 mož.)

Grad in mesto **Bihać**, vlast kraljeva. Sedaj je v njem 300 konjikov in pešcev. (Treba pa najmenj še 300 pešcev in 100 konjikov. Posadko je treba z vsem oskrbeti, in sicer dvakrat na leto, trdnjavo pa še bolj utrditi.)

Grad **Sokol**, vlast kraljeva, ima sedaj 12 vojakov. (Treba jih še 12.)

Grad in trg **Repić**, vlast kraljeva, je imel doslej posadke 60 mož. (Treba ga je bolje utrditi ter oskrbeti s hrano in strelivom ter posadko povečati za 100 mož.)

Grad **Izačić**, vlast kraljeva, ima 20 mož posadke. (Treba ga podreti.)

Stolp **Toplički**, posestvo Kobašičevo. Kralj vzdržuje v njem 4 stražarje. (Treba ga podreti.)

Grad **Mutnik** (Mutnica), posestvo Zrinjskega. Treba je sedanjo kraljevo posadko 15 mož pojačiti še z najmenj 20 vojniki.

Stolp **Radotina**, posestvo Kobašičevo. (Treba ga podreti.)

Grad **Peći**, posestvo Mihela Turka, vzdržuje kralj z 12 možmi posadke. (Treba pa še 20 mož.)

Grad **Tržac**, posestvo grofa Frankopana Tržaškega, ima 20 mož kraljeve posadke. (Treba pa še 40 mož.)

Stolp **Gradeč**, posestvo Hojšičevo, ima 6 kraljevskih stražarjev.

nimajo nobene vrednosti, ker so potrjeni brez sultanove dovolitve; zatoorej naj povrne Maksimilijan vse, kar je osvojil od zemljišča Zapoljskega.

Ravno ob tem času pa je bilo iz Carjigrada zapovedano Mehmedovemu sinovcu, Mustafi Sokoloviču, da udari na Hrvaško. Samo še dve trdnjavi sta bili na desnem bregu Une v krščanskih rokah, namreč Krupa in Novi. In ravno njima se je zagrozil Mustafa Sokolovič.

Ivan Lenkovič je v svojih poročilih zagovarjal važnost obeh trdnjav, posebno še Krupe, kajti z osvojenjem poslednje je Turkom odprta pot v Hrvaško. Znano mu je bilo pa tudi, kako žalostno je bilo stanje posadke v tem mestu. Zahteval

Grad **Sturlić**, posestvo Sturličevo, ima 10 mož kraljevske posadke. (Treba jih še 20.)

Grad **Furijan**, posestvo grofa Frankopana Tržaškega, vzdržuje kralj s 6 stražarji. (Treba ga podreti.)

Grad **Drežnik**, posestvo grofa Frankopana, vzdržuje kralj z 20 stražarji. (Treba jih še 20.)

Grad **Perna**, posestvo Šubića Peranskega, je neoskrbljen. (Treba vsaj 10 mož posadke.)

Grad **Petrova Gora**, spada k Steničnjaku, bivši pavlinski samostan. (Oskrbljuje ga upravitelj Nadaždov.)

Grad **Hresno**, posestvo Šubića Peranskega, ima 10 mož kraljeve posadke. (Treba jo pojačiti z 20 stražarji.)

Grad **Dolnja Kladuša**, posestvo Frankopana Slunjskega, ni oskrbljen. (Treba vsaj 20 mož posadke.)

Grad **Gornja Kladuša**, posestvo Frankopana Slunjskega, tudi ni oskrbljen. (Treba najmenj 20 mož posadke.)

Grad in trg **Cetin**, posestvo Frankopana Slunjskega. Kralj vzdržuje samo 10 stražarjev. (Treba jih najmenj 40.)

Grad **Krstina**, posestvo Frankopana Slunjskega, je tudi neoskrbljen. (Treba 20 mož posadke.)

Grad **Klokoč**, posestvo Vojkovićevo, oskrbljuje posestnik sam.

Grad **Otmic**, posestvo Otmicevo, oskrbljuje posestnik sam.

Grad **Kremen**, posestvo kneza Frankopana Slunjskega, stoji na nevarnem prelazu iz Turške na Hrvaško ter je neoskrbljen. Treba vsaj 12 mož posadke.

Grad, trg in samostan **Slunj**, posestvo grofa Frankopana, ima 30 mož kraljevske posadke. (Trg in samostan treba podreti, a v grad postaviti 20 stražarjev.)

Grad **Turanj**, posestvo Blagajevo, vzdržuje gospodar sam.

Grad **Jesenica**, blizu Plaškega, posestvo kralja, ki vzdržuje 40 mož posadke. (Treba pa še 40 mož.)

Grad **Otočac**, posestvo kraljevo, ima sedaj 60 mož kraljeve posadke. (Treba pa še 40 mož.)

Grad **Modruše**, tudi kraljevo posestvo, z 20 stražarji. (Treba jih še 30.)

Grad **Brinje**, tudi kraljevo posestvo, s 40 stražarji. (Treba jih še 40.)

Stražarski stolp **Brlog**, kraljevo posestvo, s 6 stražarji. (Treba ga dobro popraviti in še 6 mož za stražo pridejati.)

Pusti grad **Dabar**, prvotno posestvo Frankopanskih grofov, kesneje kraljevo, na prelazu iz Turške na Hrvaško. Moral bi se po dovolitvi

je zatorej, da se število vojakov pomnoži, kajti kaj more 40 mož — toliko jih je bilo takrat v posadki — proti turškim vojskam, ki so brojile na tisoče! Pa še ta posadka je bila tako slabo oskrbljena, da jej ni bilo obstanka v tem kraju. Celó v Ljubljano so pošiljali prosit plače. Radi tega žalostnega stanja je Ivan Lenkovič predložil že l. 1563., da naj se Krupa rajša podere, nego da jo dobé Turki v svojo vlast. Ali prekesno so se na merodajnem mestu spomnili Krupe, kajti dve leti kasneje je postala žrtva turškega osvajanja. Še v zadnjih trenutkih, ko so Krupo oblegle že Sokolovičeve čete, dobi

kraljevi od leta 1561. osvojiti, dobro popraviti in s posadko (vsaj 32 mož) oskrbeti. To se pa doslej ni zgodilo, ali bi se moralo na vsak način radi morskih mej in Kranjske.

Grad in mesto Senj z novimi utrdbami, kraljevo posestvo. Kralj vzdržuje v njem do 300 mož. (Treba jih pa še vsaj 100 in posadko na leto vsaj dvakrat oskrbeti s hrano in strelivom.)

Grad Ledenice, posestvo Frankopana Slunjskega, ima 4 kraljeve stražarje. (Treba jih pa najmanj 16.)

Grad Ključ na Korani, posestvo Štefana Frankopana Ozaljskega, ima samo 2 kraljeva stražarja.

Grad Skrad, razen Modruša najvažnejše mesto za kresove za vso hrvaško-kranjsko mejo, tudi posestvo Štefana Frankopana, ki ga pa na nevarnost vseh mej kaj slabo oskrbljuje. (Treba poslati semkaj zapovednika in vsaj 10 stražarjev.)

Grad in trg Ogulin, kraljevo posestvo, ima 20 mož posadke. (Treba jih še 30.)

Grad Ozalj, posestvo Frankopanov Tržaških (kasneje Zrinjskih), vzdržuje posestnik sam. (Treba ga obdati z visokim zidom ter postaviti vanj vsaj 24 stražarjev.)

Stolp Lukovdol, posestvo Štefana Frankopana, vzdržujejo prav slabo sami prebivalci teh krajev.

Grad in trg Kostel (Graffenwart), posestvo Langenmantelovo, ima 6 stražarjev. (Treba jih še 20.)

Grad in trg Lože (Laas), posestvo kraljevo, z 10 stražarji po šumah.

Osilnica in Ruek, dva kočevska tabora, posestvo grofa Blagaja kot zalog Kočevja, sta prav slabo oskrbljena od siromašnih prebivalcev.

Grad in mestece Novi pri morji, posestvo grofa Štefana Frankopana, ki ga je pa preveč zapustil. (Potrebuje kot luka neobhodno 20 mož.)

Grad in mestece Brebir, posestvo frankopansko, prav slabo oskrbljeno.

Tako tudi Grizane, frankopanski grad in trg v Vinodolu.

Ravno tako Drivenik v Vinodolu.

Grad in mestece Hreljin v Vindolu oskrbljuje Zrinjski prav dobro.

Ravno tako tudi grad in mestece Bakar ter Grobnik.

Najvažnejši tabor in turški prelaz na Krasu, Klana, posestvo rodovine Barbo, ima kraljevo stražo.

Grad Reka (St. Veit am Phlaumb) ima 12 kraljevih stražarjev.

Grad Trsat, posestvo kraljevo, sedaj Lenkovičevo, oskrbljuje kralj s 6 stražarji.

Vse posadke, stare in nove, vkup s stotniki in ostalimi zapovedniki štejejo po tem popisu 3600 mož. (R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine. Knj. III., str. 426—432.)

Ivan Lenkovič žalostno pismo od krupskega stotnika Petra Farkašiča, ki čisto zdvojno opisuje stanje posadke ter milo prosi pomoči. Ali kaj je hotel Lenkovič storiti, ko mu je tisti čas bilo sporočeno od cesarja Maksimilijana II., da ni mogoče poslati pomočnih čet od Drave in Donave za obrambo Krupe, katero naj brani Lenkovič sam, kakor zna in more.¹⁾ In tako je bila za kristijane tudi ta trdnjava izgubljena, ker krščanska vojska ni bila dovolj jaka, da jo obrani.²⁾ Skoro zatem osvoje Turki tudi Novi, ker je bila posadka preslaba, da odbije napad sovražnikov.³⁾

Vsled te zmage so postali Turki posebno predrzni. Na vseh straneh napadajo Hrvaško celo leto do kesne jeseni. Tako javlja Ivan Lenkovič iz Varaždina, da so Turki udarili mimo Bihača na Steničnjak in Vrbovec,⁴⁾ a Vid Halek poroča deželnemu glavarju štajerskemu Ivanu Scherfenbergu, da Turki zidajo trdnjavo Sopje na Dravi, pa da so njihove čete prihrumele do Gradca pri Križevcih. Tukaj poplenijo ves predel vse do Obrežke. Ali ban Erded, ki se je pripravljaj osvajat Moslavino, napade jih jaderno z zbrano četo na potoku Glogovnici ter popolnoma razbije.⁵⁾ Drugo tako četo pa ugonobi Ivan Alapić med Hrastovico in Vinodolom, kjer je ostalo od 500 turških konjikov prav malo živih.⁶⁾

Sandžaku Sokoloviču ni bilo dosti, da je osvojil Krupo in Novi, nego je hotel napasti tudi Bihač ter ga še tisto leto osvojiti. Zbiral je zatorej novo vojsko ter hitro utrjeval Krupo, da bode varnejši za vsak slučaj od strani krščanske. Pustivši jako posadko v Krupi, spusti se ob Uni dalje ter se ustavi pod Ostrožcem. Zahteval je od posadke, da se mu predá, kar se pa seveda ni zgodilo, ker je bila trdnjava jaka in dobro oskrbljena. Sokolovič se na to vrne zopet v Krupo, odkoder so njegove čete na daleč in široko razsajale in plenile. Lenkoviču je bilo sporočeno po vohunih, da je Sokolovič v zvezi s sandžakom hljevanskim, ki se je tudi pripravljaj za novi boj. Le-tá je sicer tajil svojo namero, češ da z zbrano vojsko napade Primorje, v resnici pa je bil v dogovoru s Sokolovičem radi Bihača. Zategadelj poprosi Lenkovič, ki se je takrat zadrževal v Črnomlji, štajerske stanove nove pomoči, pa da mu vsaj obljubljenih 600 strelcev čim prej pošljejo do Zagreba. Ob enem toži v svojem pismu zbog nemarnosti tedanjih poštarjev, da dobiva večkrat prekásno važna poročila, ter

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine knjiga XIX. 27.

²⁾ Padeć Krupe. „Ljubljanski Zvon“ I. 1892., str. 196 sl., 286 sl.

³⁾ Valvasor, IV. 18; Hammer. Gesch. des osm. Reiches III. 433.

⁴⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine, knj. XIX., str. 27.

⁵⁾ Ibidem, str. 28; Mesić. Zrinjski, str. 206.

⁶⁾ Mesić. Zrinjski, str. 207.

celo zahteva, da se mariborski poštar zapré.¹⁾ Kmalu zatem sporoči Lenkovič štajerskim stanovom v dveh listih, pisanih v Otočci blizu Novega Mesta, da je dobil po vohunih tri pismene prijave, kako mislijo Turki od raznih strani napasti Bihač in Repić, pa da zavoljo tega ni mogel dati izvesti rovov okoli bihaške trdnjave po Ivanu Basteigerji, ki je bil radi tega od stanov kranjskih, koroških in štajerskih semkaj poslan.²⁾

Leta 1566. sklenejo Turki osvojiti Siget, katerega so že tolikokrat napadli, ali bili tudi vselej odbiti. Mehmed Sokolovič je hotel imeti to trdnjavo ter je radi tega sklical vse turške čete na južno Ogarsko. Ker se zategadelj ni bilo treba bati napadov na Hrvaško, mogli so tudi kristijani večji del svojih čet poslati na pomoč obleženemu Sigetu. Lenkovič pridržal le toliko vojske v hrvaški krajini, kolikor je je potreboval za posadke ter za manjše napade, katerih pa vendar to leto ni bilo. Iz tega časa se nam je ohranil tudi proračun za vojsko na hrvaški krajini, bržkone sestavljen še po samem Lenkoviči.³⁾

¹⁾ R. Lopašić. Prilozi. Starine, knj. XIX., str. 29—30.

²⁾ Ibid. str. 30—31.

³⁾ Za vojsko na hrvaški krajini za leto 1567. in do 1. marca 1568. je izkazana sledeča potrebščina:

1. Plača 600 Uskokom in stotniku mesečno 2073 gld.; pri 14 mesecih je odračuniti 4 mesece, v katerih niso služili, a za jeden mesec so že plačani, tedaj znaša uskoški račun	18.657 gld.
2. Za 12 uskoških provizionirjev mesečno 24 gld., a za 14 mesecev (v mirnem času se ne drže)	336 "
3. Plača za 300 hrvaških haramij v oddaljenih mestih grofa Zrinjskega na mesec 991 gld., a za 14 mesecev	13.874 "
4. Za stotnijo senjsko in njej pripadajoča mesta mesečno 2112 gld., za 13½ mesecev	28.512 "
5. Za stotnijo bihaško in bližnja mesta mesečno 3007 gld., za 14 mesecev	42.098 "
6. Za stotnijo hrastovsko in bližnja mesta mesečno 912 gld., za 14 mesecev	12.768 "
7. Za stotnijo ogulinsko in bližnja mesta mesečno 676½ gld., za 14 mesecev	8.118 "
8. Za stražarje (scartleute) mesečno 7 gld., za 14 mesecev	1.070 "
9. Za odpravljanje pošte na hrvaški krajini mesečno 194 gld., za 14 mesecev	2.716 "
Skup za leto 1567. do 1. marca 1568	128.157 gld.

(R. Lopašić, Prilozi. Starine. Knj. XIX., str. 31—32.)

Izpisek iz proračuna za krajino hrvaško 1568, (Neues vnd khurzes summi verfass des Crabatischen Kriegstats.)

Častniki na krajini hrvaški:

a) Polkovnik (obrister); za njegovo plačo dajeta obe zemlji, Koroška in Kranjska, mesečno 300 gld.; po zapovedi cesarski mesto sedaj ni zasedeno.

Ko sledečega leta (1567) Ivan Ungnad odstopi, imenuje cesar Maksimilijan II. Ivana Lenkoviča radi njegovih velikih zaslug za glavnega zapovednika vseh čet na turški meji (Obrister-Feld-Hauptmann.¹⁾ To čast pa je užival Ivan Lenkovič samo dve leti, kajti že 22. junija 1569. je umrl glasoviti junak ter bil pokopan s svojim sinom Krištofom v Novem Mestu v frančiškanski cerkvi v raki med obema kapelicama sv. Antona in sv. Frančiška, kjer se še dandanes vsako leto na njegov smrtni in vernih duš dan opravljajo molitve za mrtve. Spomenik v telesni veličini predstavlja junaka v viteški obleki tedanjega časa, kako s krepko nogo odganja po cesarskem jabolku sikajočo kačo (Turka²). Škoda, da je Lenkovičeva soha v novejšem času prenesena iz cerkve na porto, kjer sta se morala radi prostora podstava in napis odklepati. Vendar pa nam je napis ohranjen v samostanski kroniki.³⁾

b) Podpolkovnik mesečno 260 gld., ali ker se polkovnik ne drži ter je podpolkovnik popolnoma za vse odgovoren, dobiva za to le-tá mesečno 40 gld. več, tedaj skup na mesec 300 gld.

e) Za koroškega vojaškega svetovalca mesečno	100 gld.
d) Za vojaškega blagajnika	100 "
e) Za oskrbovalca živeža	50 "
f) Za bojnega pisarja (Kriegsmaisterschreiber)	24 "
g) Za ranarnika	15 "
h) Za profosa (rohrmeister, stockmeister)	12 "
i) Za doglasnike iz Turškega	12 "
j) Za razne stroške	75 "
Za 600 konjikov mesečno	2.824 "

(Troški za stotnije kolikor l. 1567.)

Pošte. Ako bode mir, imeli bodo poštarški konji malo posla, ako bode pa vojska, treba jih bode vsak čas odpravljati; zatorej naj se izredno dovolijo stroški za pošto od 15 gld. na mesec.

Skupni stroški za l. 1568. 162.114 gld.

Prihranitve. Konjiki se odpuste na $3\frac{1}{2}$ meseca, tako se prihrani 9884 gld.; od 600 Uskokov se jih odpusti 200 od 1. julija, tedaj se prihrani za ostalih 8 mesecev 5280 gld., pri ostalih 400 konjih se prihrani 4945 gld., tedaj vkup

20.109 gld.

in tako bodo znašali stroški za l. 1568. do 1. marca 1569:

Oskrbljevanje s hrano	142.005 gld.
Za poslopja je dovolil kranjski zbor	6.000 "
Nj. visokost nadvojvoda dovolil	4.000 "
Tedaj znaša vsa potreba za 1568.	152.005 gld.
Cesar je dovolil pripomoči	50.000 "
Štajerci so dovolili za hrvaško krajino	20.000 "
Kranjska je dala skup	125.000 "
Presežek pri bivšem blagajniku na hrvaški krajini, Ivanu Kislju	5.309 "
Prava potreba	120.000 "

(R. Lopašić, Prilozi. Starine, knj. XIX., str. 32—33.)

¹⁾ Valvasor IV. str. 52.

²⁾ Mitth. d. Central-Commission f. E. u. E. d. Baudenk. II. str. 183.

³⁾ Grobni napis se glasi: Hir ligt begraben und ruhet der Edl. und Gestreng. Ritter Hans Lenkovitsch zu Freythurn an der Culp

Ivan Lenkovič je bil prijatelj in dobrotnik samostanu novomeškemu ter mu je kot posestnik Ruperčvrha dal na Krki brodnino (naulum), ker takrat še ni bilo sedanjega mostu; tudi je podaril samostanu posest (territorium) pri Krki (sedanji spodnji vrt frančiškanski.¹⁾ Lenkovičevo ustanovo je kesneje samostan izgubil, ker jo je mesto vzelo za samostan, potem pa prištevalo in vštevalo za šolo, pa ne plačevalo.²⁾ Pravico ribarenja v Krki od mostu pa do jeza, katero je podaril najbrž tudi Lenkovič frančiškanom, ima samostan še dandanes.³⁾

Tako se je obnesel hrabri Ivan Lenkovič „dobrega spomina“, kakor piše Vramec v svojem letopisu, natisnjenem l. 1578. v Ljubljani. Ta slovenski vojskovodja je bil dveh cesarjev svetovalec. Mnogokrat se je pobil s Turki, in vselej so čutili težko njegovo roko. Ravnal se je stalno po svojem geslu: „Kar Bog da“, pa je izvedel tudi zares znamenita dela za obrambo krščanskih dežel proti Turkom. In kakor je navada slovanska, bil je ob jednom tako gostoljuben, prijazen in dobrotljiv, da ga niso mogli pozabiti niti na Hrvaškem niti na Kranjskem.⁴⁾

Otrok je imel Ivan Lenkovič petero. Tri njegove hčere so vzprejeli štajerski stanovi leta 1556. na deželne stroške na nauke v samostan Göss pri Ljubnu. Jedna od njih, Katarina, se je omožila s knezom Gašparjem Frankopanom Tržaškim, stotnikom ogulinskim in grajščakom bosiljevskim.⁵⁾ Sin Vuk Krištof mu je umrl bržkone mlad; pokopan je z očetom v isti raki;⁶⁾ Jurij pa je bil vreden naslednik svojega vrlega očeta.

weyland Kaisers Ferdinandi und jetziger Kays. Mays. auch Fürstl. Durchlaucht Herrn Carl Erz-Herzogen zu Österreich gewester Rath und Oberst Feldt Hauptmann der dreye Landen Steuer, Cärnten und Krain, an den windischen und Croatischen Gränzen und mehr Ort Flecken. So gestorben ist den 22. Tag Juny Im 1569. Jahr, dem Gott der allmächtige sambt seinen allda begrabenen Sohn Wolff Christoph, und allen Gläubigen Seelen im christlichen Urstand verleihen wollen. Amen.

¹⁾ Kronika novomeškega samostana zove Lenkoviča: — „fuit non solum bellator fortis, sed etiam signanter eximius benefactor ordinis seraphici.“ Ruperško posestvo je segalo čez Krko — usque ad petras — takraj in onkraj je bil brod ruperški, in oboje je dal Lenkovič samostanu. Še sedaj sega šmihelska župnija čez novomeški most. (Po sporočilu o. Ladislava Hrovata.)

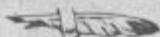
²⁾ Ivan Vrhovec, Zgodovina Novega Mesta. Ljubljana 1891, str. 94. Programm des k. k. Ober-Gymnasiums zu Rudolfswert 1868, S. 10.

³⁾ Vrhovec, Zgodovina Novega Mesta, str. 94.

⁴⁾ J. Parapat. Turški boji. Letopis M. Sl. 1871, str. 755.

⁵⁾ R. Lopašič, Prilozi. Starine, knj. XVII., str. 219.

⁶⁾ Chron. Rudolfsw. § 1. in hunc annum (1569) scripturarum fragmenta referunt obitum Perillustris Dmni Joanis de Lenkowitsch, qui sepultus est in Ecclesia nostra, una cum filio, cujus mortis tempus ignoratur.

Južno-avstrijske dežele za prvih let vladanja Leopolda I.

Spisal Anton Raič.

Habsburžani so od 1527. l. nosili češko in ogersko krono, toda obe kraljestvi je silno rahla vez spajala z ostalimi deželami, z „dednimi državami.“ Ko je pa cesarjem rastoča moč nemških knezov posebno v vestfalskem miru vzela skoraj vso dejansko veljavo na Nemškem, ko so nemški knezi dobili celó pravico sklepati zvezo z inimi državami, jeli so Habsburžani odločneje in uspešneje kakor poprej širiti svoje lastne dežele in pretvarjati jih v močno absolutistično velesilo; kot samostalna Avstrija, ne kot zavisen priklopek razpadajoče nemške države je jela nastopati odslej monarhija habsburška, samo da še dolgo ni bila osnovana v državnopravnem oziru, v zakonodajstvu, v upravi in pravosodji kot resnična „monarhija“. Žal, da se ni že takrat Avstrija popolnoma odtrgala od Nemčije, da ni bila prva doba po miru vestfalskem sijajna, ker je bila njena politika negotova in omahljiva, državno gospodarstvo neurejeno in vse duševno življenje nekako zamrlo takrat, ko so se že jele širiti ideje, na katerih sloni nova doba. Boji so bili včasih srečni, pa brezuspešni, ker je Avstriji nedostajalo modrih, poštenih in krepkih politikov in ker se Avstrija ni mogla svobodno gibati, dokler je bila Ogerska še pod turškim jarmom in dokler se niso uredili odnošaji dinastije napram stanovom ogerskim.

Ogersko ni bilo v nobeni, vsaj ne organični zvezi z ostalimi habsburškimi deželami; saj so imeli ogerski stanovi še vedno pravico voliti si svojega kralja; smeli bi bili izbrati tudi Nehabsburžana. Zlato pismo kralja Andraža II. (1222. l.) pa je ogerskim stanovom zagotovilo neizmernih svoboščin, smeli so celó za orožje prijeti proti lastnemu kralju, če bi prelomil katero v onem pismu zagotovljenih plemenitaških pravic.

Erdeljcem je cesar Maks II. dovolil, da si smejo po smrti Ivana Žige Zapoljskega sami voliti vojvodo, samo da morajo biti vazali ogerske krone. Dejanski pa so erdeljski knezi hoteli postati samostalni, kar se jim ni posrečilo; ker so pa bili sosedje Turkom in Avstriji, so se bratili sedaj s Turki proti Habsburžanom, sedaj so zopet pri Avstriji iskali pomoči zoper Turke.

Južnoslovanske dežele so bile samo deloma samostalne. Slavonijo so si bili že Turki osvojili s sosednimi deželami na jugu vred. Hrvaška pa si je takoj po mohaški bitvi izbrala Habsburžana za svojega kralja, ohranila si je nekoliko samostalnosti, postala je prednja straža ostalim deželam habsburškim, zvesto in neprestano jih braneč proti Turkom, pošiljajoč svoje hrabre sinove tudi na bojišče zoper ostale sovražnike na severu in zapadu. Poveljniki so bili Hrvatom večinoma narodni bani; imena Frankopanov, Zrinjskih i dr. se leskečejo v občni zgodovini; z njimi vred pa tudi junaški čini hrvaških čet.

Tudi Slovenci so hodili v boj zoper državnega sovražnika in so morali še doma kakor Hrvatje vsak hip braniti svojo grudo pred Turki in še druga državna bremena nositi. Hrabro so se vedli Slovenci na bojišči, slavno tudi v drugih službah; pa ker so bili popolnoma z Nemci združeni in se bojevali pod tujimi poveljniki z inimi narodi v polke združeni, nam zgodovina molči o njih slavnih činih. In to je naša bridka usoda!

V takih razmerah je nasledil Leopold I. svojega očeta; napočila je z njim nova doba za razvoj Avstrije; osvojil si je turško Ogersko v bojih, v katerih so se dežele avstrijske začele zavedati svojih vzajemnih interesov in državne celokupnosti; vlada se je ojačila in nastopila politiko, ki je sosebno v narodnogospodarskem oziru bila uspešna. Ogerska je postala 1687. l. dedna kraljevina; Turki niso bili več nevarni naši Avstriji.

I.

Zakaj je posegal Leopold I. v ogerske razmere?

V začetku vladanja Leopolda I. nastopita dva za njegovo vlado velevažna dogodka: boj Jurija Rákóczy-a II. s Poljaki in pirenejski mir. Iz teh dveh dogodkov prihajajo vsi nemiri in vsa gibanja, ki značijo avstrijsko zgodovino za Leopoldovega vladanja — to je čas boja zoper francosko nasilstvo in zoper turško vladarstvo ob srednji Donavi.

Visoka Porta s svojo trezno politiko se je bila silno razjezila nad Rákóczy-em zaradi njegove sanjarske vojske s

Poljaki. Njeno vedenje proti Rákóczy-u in vse njeno ravnanje je vplivalo na politiko in ravnanje Avstrije; kajti če je jedna velesila zmagala ali pa podlegla, je druga hrepenela dosledno po maščevanju in osvojitvi, in to je bil program prvih desetletij za Leopoldovega vladanja.

Naša naloga je govoriti o zapletkih in bojih s Turki, ker se vsa avstrijska zgodovina za prvih let Leopoldovega vladanja suče okoli teh bojev. Ta doba pa je tudi zato važna, ker se je takrat uničila turška oblast na Ogerskem in zamašil studenec dozdanjim večnim nemirom.

Poljski kralj Jan Kazimir se je bojeval s Švedi ter je prosil cesarja Ferdinanda III. in erdeljskega kneza Rákóczy-a II. pomoči. Rákóczy se pa dá od Francozov pregovoriti ter sklene rajši s Švedi in Kozaki, ki so 1655. in 1656. l. Poljsko napadli, pogodbo, misleč, da mu bode lahko se Poljskega polastiti. Meseca prosinca 1657. l. pelje Rákóczy na Poljsko 18.000 konjikov, 5000 pešcev lastne vojske in 6000 vlaških pomočnikov¹⁾, spremljan od obilnega neokretnega prateža, ne sluteč, da nese „Erdeljsko na Poljsko“. Dné 29. svečana pride pred Jaroslav in se zveže s Karolom X. Gustavom, kraljem švedskim. Meseca velikega travna vzameta važno trdnjavo Brześć ter prideta v Krakov; to imenitno mesto izročé Švedi Rákóczy-u. Sedaj napadejo Danci švedska posestva na Nemškem. To napoti Karola Gustava domov. Pri svojem odhodu svetuje Rákóczy-u, naj sklene z Janom Kazimirom kolikor mogoče ugoden mir, ter mu še zapusti del vojske pod poveljstvom generala Stenbocka. S pomočjo te vojske je bil še nekoliko časa gospod Krakovu. Na Rákóczy-jevo nesrečo umre (2. mal. trav. 1657.) cesar Ferdinand III., ki se je bil dolgo časa branil vojske s Švedi. Šele ko se je zvezal braniborski volilni knez s Švedi in so Švedi pri Varšavi slavno zmagali, se odloči Ferdinand III. Poljakom pomagati s 4000 možmi. Pogodbo je podpisal dné 30. sušca na smrtni postelji.

Po Ferdinandovi smrti prevzame njegov brat, nadvojvoda Leopold Viljelm, vladarstvo za svojega mladoletnega stričnika Leopolda I. Gledé Poljske se je držal iste politike kakor njegov oče. Izprva niso prav vedeli, kaj storiti, in grof Porcia, najveljavnejši cesarski svetovalec, je bil za to, naj se Poljsko samo sebi prepusti, nazadnje pa je obveljala Turjaškega (Auer-

¹⁾ Wilhelm C o x e's Geschichte des Hauses Oesterreich von Rudolph von Habsburg bis auf Leopold des Zweiten Tod (1218—1792.), Leipzig u. Altenburg, 1817. III. 148 pa pravi, da je imel Rákóczy samo 25.000 mož, drugi zgodovinarji n. pr. Dr. Georg Weber, Allgemeine Weltgeschichte, Leipzig, 1876. XII. 608; Dr. J. B. Weiss, Lehrbuch der Weltgeschichte, Wien, 1872. V. 859; Johann Wilhelm Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa, Gotha, 1856. IV. 872 pa pravijo, da je njegova vojska štela 60.000 mož.

spergova) beseda. Dne 27. velikega travna so sklenili novo pogodbo, v kateri je Poljsko obljubilo Avstriji 300.000 gld. plačati in v Galiciji selišča zastaviti. Ob enem je obljubilo, da se pri izpraznjenji poljskega prestola med vsemi pretendenti dá Avstriji prednost. S to pogodbo je Avstrija nameravala Poljsko osvoboditi in svoje meje na Ogerskem braniti. Pa bil je že tudi skrajni čas, da je Avstrija svojemu sosedu na pomoč hitela, kajti Rákóczy je že na Poljskem dežele pustošil in vasi požigal, narod pa je k njemu hitel. Po letu 1657. gre stari Hatzfeld s 16.000 možmi avstrijske vojske z Gorenje-Sleškega na Poljsko; podrejeni so mu bili generali Montecuculi, Spork in de Souches. Najprej vzame Pinczow, v kojem je bila švedsko-erdeljska posadka; meseca malega srpana prevzame general konjištva, knez Montecuculi, poveljstvo ter pelje cesarsko vojsko v tabor pred Krakov, katerega je general Würz branil. Meseca velikega srpana in kimovca poroča Montecuculi predsedniku dvornega vojaškega svetovalstva, knezu Lobkovicu, da je bil Rákóczy premagan in prosi miru, in da se Švedi skoro udajo v Krakovem. Kralj poljski Jan Kazimir se vrne v Varšavo in sklene z Braniborom mir¹⁾. — Po Karla Gustava odhodu se ohrabre Poljaki in njih poveljnik Ljubomirski napade sredi meseca junija vzhodno-ogerske Rákóczy-jeve dežele; Porta pa se je nad Rákóczy-jem razljutila, ker se je, dasi turški vazal, predrznil kot samostalni vladar vojskovati, in mu pokliče tatarsko vojsko za hrbtom. Že dne 21. junija je prisiljen Poljakom mir ponuditi; po stranskih potih se jame domov pomikati. Pri Jaroslavu ga vendar dohiti Czarnecki, mu ujame 5000 mož in vzame 19 topov, 37 bander in okoli 100 voz za strelivo. Sedaj jame vojska bežati, toda pri reki Boreg-u so Rákóczy-a zajeli in prisilili mir skleniti. Obljubi jim, da se odpove zvezi s Švedi, vso svojo vojsko pokliče iz poljskih trdnjav ter prosi cesarja in poljskega kralja odpuščenja, vrh tega plača Janu Kazimiru 1.200.000 gld., tatarskemu kanu in njegovemu vezirju pa da po 15.000 gld. in talnike. Vodstvo vojske izroči Rákóczy Ivanu Kemény-u ter hiti sam s 300 možmi, spremljan od Ljubomirskega, na Erdeljsko. Glavno njegovo vojsko pod Kemény-jem je imel Sapieha do meje spremiti. Tatarski kan, ki je bil z veliko vojsko blizu, se vendar ne zmeni za sklenjeni mir, ampak napade vojsko ter seseka 3000 mož. ostale pa s Kemény-jem vred ujame in odpelje v sužnost. Jedva je bilo osem mesecev, kar je Rákóczy v najlepši nadi vojsko vodil na Poljsko, in kako nesrečno se je vse končalo!

Avstrijska vojska pa je šla s poljsko pod Czarneckim v tabor pred Torun, na to pa v Poznanj, kjer je prezimila. Poljsko

¹⁾ Adem Wolf Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopolds I. 1609—1677. Wien, 1869. Pag. 106—107.

je bilo sovražnika rešeno. Ko je potlej še Braniborsko očitno od švedske zveze stopilo, je bilo tudi na Poljskem švedski vladi odklenkalo. Namen boja je bil dosežen ¹⁾

Ko je bilo Poljsko rešeno, se je udeleževala Avstrija v zvezi s Poljsko in Braniborom nordiške vojske zoper Švede; dobička vendar ni imela nobenega, dasiravno je sila dosti denarja in ljudij žrtvovala. Poljsko je sicer zadobilo svojo neodvisnost, ali priboril si je tudi braniborski knez samostalnost, in avstrijska zveza z Braniborom je jedino služila politiki braniborskega volilnega kneza.

Ker se je Avstrija udeležila nordiške vojske, je imelo to posredno še ta nasledek, da so si Turki podvrgli Erdeljsko in da je nastala turška vojska.

Od 1526. l. je imelo Erdeljsko od Avstrije in Turčije odvisne vojvode, ki so si od Jana Zápoljskega sèm prizadevali priboriti si samostalnost in ustanoviti lastno državo med Karpati in Donavo. Nazadnje je častilakomni Jurij Rákóczy II., od l. 1648. erdeljski knez, poskusil s pomočjo Švedov si neodvisnost priboriti. Ali vse mu je bilo spodletelo. Njegovo samostalno obnašanje in način, kako ga je švedski poslanec v Carjigradu zagovarjal, je Porto tako razžalil, da je prenehala vojsko, začeto proti benečanski Dalmaciji, da bi si prej podvrgla erdeljskega kneza. „Porta ga še živeti ne pusti.“ je pisal (16. sušca, 3. mal trav.) avstrijski pooblaščenec v Carjigradu, Reninger, knezu Lobkovicu: „če si Erdeljci ne izvolijo drugega kneza in Rákóczy-a ne izročé Turkom, dobé Tatarje in mejne Turke v deželo.“ ²⁾

Domov se povrnivši, skliče Rákóczy deželni zbor v Samos-Ujvar na 2. dan meseca kimovca 1657. Na tem zboru so morali njegovi polномоčniki zavoljo njegove politike marsikatero grenko požreti. Mahomed IV. pa s fermanom odstavi Rákóczy-a in zapové Erdeljcem novega vojvodo si voliti; ob enem jim tudi obljubi, da jih ne bode nadlegoval z novim povišanim davkom. Koncem vinotoka se zberó erdeljski stanovi v Erdeljskem Belem Gradu (Karlsburg) ter volijo, uklonivši se sili, vkljub Rákóczy-jevim obljubam poštenega velikaša Frana Rédey-a erdeljskim knezom (2. listopada). Vkljub obilnim neuspehom in marsikateri nesreči, ki so za Rákóczy-jevega kneževanja deželo zadeli, je vendar ime Rákóczy še mnogim lepo

¹⁾ Wolf, pag. 107; Franz Wagner, *Historia Leopoldi Magni Caesaris Augusti, Augustae Vindelicorum*, MDCCXIX. Pars I. pag. 8—23; Zahn, Ferdinand III. u. Leopold I. vom Westphälischen bis zum Karlovicer Frieden. 1648—2699. Wien, 1869. Pag. 117—120; Fr. Chr. Schlosser's *Weltgeschichte*. Berlin, 1882. XIII. pag. 264, 265; Johann Christian von Engel, *Geschichte des Ungarischen Reichs*, Wien, 1814. V. 1, 2; Johann Graf Mailáth, *Geschichte der Magyaren*, Regensburg, 1853, III. 262, 263.

²⁾ Wolf, pag. 113.

donelo, zato so erdeljski stanovi v Carjigradu zanj odpuščenja prosili. Rákóczy sam se še tudi ni odrekel nadi, da se mu posreči prestol znova pridobiti. Poskusil je tedaj na medjaškem zboru (prosinca 1658) odjenljivega in menj častilakomnega Rédey-a pregovoriti, naj se kroni odpove. Poprosil je tudi sam Porto odpuščenja (12. svečana 1658); ali ona je bila neizprosna, dasiravno se je bil Rédey kroni odpovedal; ona je celó zahtevala, da se jej izroči „Boros-Jenő“, ključ Erdeljskega. Sedaj prevzame Rákóczy znova knežev naslov, misleč, da prisili Porto odjenjati; stanovi mu zopet prisežejo zvestobo. Porta pa je bila pripravljena Rákóczy-a z orožjem uničiti. 30.000 Tatarjev in 30.000 Turkov pride na Vlaško in ti zapodé z Rákóczy-jem zvezanega vojvodo (Konstantina Šerbana) ter posadé na njegovo mesto Grka Michneja. Iz istega vzroka nadomesté tudi moldavskega vojvodo Štepana Giurgija z Albancem Ghiko.

Beg Mustafa naznani (3. vel. trav.) Rédey-u, da Rákóczy ne sme več dobiti vlade; sultan pa je bil Rákóczy-a pred se povabil, da se naj zagovarja, če ima mirno vest. Začne se boj. Rákóczy premaga nadenj poslanega in se le počasi pomikajočega budimskega pašo Kenaana pri Lipi 4. malega srpana 1658. Nato opustoše Tatari braševsko okrajino (Burzenland) in sosedne kraje; koncem velikega srpana prideró pred Sibinj; mesto se mora silno drago odkupiti. 18.000 jetnikov odpeljejo kot deželne izdajalce na Turško. Erdeljci pošljejo poslanca — na čelu jim je bil Ahac Barcsai — k velikemu vezirju Mohamedu Köprili, ti pridejo dné 7. kimovca v turški tabor pred mestecem Jenő pa morajo ondi grenke požirati. Veliki vezir gré namreč s 100.000 Tatari in Kozaki nad Rákóczy-jevo stolnico Beli Grad; Rákóczy pa se je pred njim umikal v solnoško županijo. Köprili opustoši deželo sila grozovitno ter od 150.000 kristijanov jih nekaj poseka, nekaj pa v sužnost odpelje.¹⁾ Rákóczy pa se je s svojo malo vojsko skrival po nepristopnih gorah, gozdih in skalah. Stanovi morajo vezirja milosti prositi, ta

¹⁾ Weiss V. 859. Joseph v. Hammer „Geschichte des osmanischen Reiches“ Pest, 1830. VI. 34 pa pravi, da se je vezir z 200.000 možmi pridrevil na Erdeljsko. Weber XII. 440 pripoveduje, kako grdo je vezir z jetniki ravnal. „Tisto nedeljo, ko se evangelij o razrušenji Jeruzalema bere, v kojem so tugujoči sovremeniki podobo sedanosti videli, so požgali Tatarji popoldne Novo Mesto in Weidenbach, prihodnjega dne pa Zeiden in Rosenau; povsod so lovili in vezali prebivalce in z njimi kruto ravnali; kedor je pod mečem padel, se je moral srečnega imenovati. Pri kamenem mostu pred Blumenau so ljudi prodajali; stare ljudi so prodajali po deset tolarjev, otroke pa po štiri konjske podkove; kar se ni poprodalo, se je ssekalo ali pa v sužnost odpeljalo. Nekatera mesta, kakor Sibinj ali Kološ, so se drago odkupila; Beli Grad, kneževa stolica, pa se je upepelil in sovremeniki so ga odslej imenovali „Črni Grad“.

pa odredi: Ahac Barcsai je erdeljski knez ter ima mesto dosedanjih 15.000 cekinov letnega davka znanprej 40.000 plačevati in pol milijona tolarjev vojne odškodnine plačati, češ, da se morajo Erdeljci privaditi pokorni biti, sicer se njih dežela znova opustoši.¹⁾

Barcsai-a je dné 14. kimovca 1658. Porta erdeljskim knezom imenovala; 4. vinotoka mu izroči znamenja knežje časti in tri dni pozneje mu prisežejo erdeljski stanovi zvestobo. Ta neznačajnejš je kriv vse nesreče naslednjih let. Rákóczy-u naznani, da prevzame knežjo čast le začasno; stanovi pa reko, da naj Rákóczy obdrži vsa svoja posestva in da ga hoté znova za svojega kneza priznati, če se s Porto sprijazni. Na moriško-novotrškem zboru (6. listopada 1658) so vendar v navzočnosti 1500 Turkov morali konfiskacijo njegovih dežel skleniti. Rákóczy pa je bil sklenil za vladarstvo se bojevati, in naj bi si ga priboril tudi samo za nekoliko tednov.

Rákóczy je računil na Ogersko, kjer je bilo občno mnenje zanj in zoper Turčina. Primas Lipay je na cesarskem dvoru zanj delal; malo pozneje se jame Leopold I. po baronu Ratoldu z Rákóczy-jem pogajati ter od njega zahteva, naj vzame nemško posadko v satmarsko in sabolško županijo, sam pa naj gre v tem na Sleško. Ker je Porta odločno od Ogerske neutralnost zahtevala, je moral cesar previdno ravnati, ker je imel le malo vojsko v deželi, državne trdnjave pa so bile v slabem stanju in splošno mnenje je tudi bilo njemu neugodno — tedaj se tudi ni bilo brez vojske na Ogre zanašati.²⁾

Usoda je smelega kneza Rákóczy-a naglo uhitela. Na bistriškem zboru (1. svečana 1659. l.) sta se kneza Rákóczy in Barcsai navidezno pogodila. Barcsai-a so Turki pod neugodnimi pogodbami Erdeljcem usilili, moral je Porti velike davke plačevati in je bil zato le malo spoštovan. Na šebiškem zboru (24. velikega travna) so bili tudi turški poslanci, ker je bil Barcsai Turke na pomoč poklical. Med njim in Rákóczy-jem nastane na to vojska, v kateri je bil Rákóczy srečen; zato ponudi Barcsai erdeljsko krono Ivanu Kemény-u, ki se je bil med tem iz dolgotrajnega tatarskega ujetja odkupil. Kemény pa odbije mu ponujani nevarni dar. Rákóczy prisili erdeljske stanove, da ga na moriško-novotrškem deželnem zboru (29. kimovca 1659. l.) znova erdeljskim vojvodo priznajo; erdeljski

¹⁾ Weiss I. c. V. 859; Hammer VI. 34. Mailath, I. c. III. 265; Wagner I. c. I. 76 pravi, da so Erdeljci odslej morali „duplum tributum annuum“ plačevati; Weber, I. c. XII. 440. pa, da so celo 50.000 cekinov bili obvezani plačevati. — Mailath še omenja (III. 256), da nekateri trde, da je Barcsai šele takrat kneštvo prevzel, ko so mu s smrtjo zagrozili, drugi pa, da je vezirja podkupil, da ga je imenoval knezom.

²⁾ Wagner, I. c. I. 76, 77; Hammer VI. 71–73.

poslanci pa prosijo cesarja posredovanja. Leopold I. se potejuje pri Porti za Rákóczy-a, a zaman.

Meseca listopada gresta budimski — Sidi Ahmed — in jegerski paša nad Rákóczy-a, ga premagata 22. listopada pri Devi, potisneta na sever in imenujeta Barcsai-a znova erdeljskim knezom; dásta mu pak tudi dovolj vojakov, da se je mogel v Sibiriji držati, kjer ga je spomladi (l. 1660.) Rákóczy oblegal. Rákóczy-u se pa ni bilo posrečilo niti se z Barcsai-jem pogoditi niti Sibirija vzeti, ko sta paši temu znova s 25.000 možmi na pomoč hitela. Rákóczy jima gre naproti; pri Gyalu ob Samoši (blizu Kološa) se primejo dné 22. velikega travna 1660. Rákóczy se silno hrabro bojuje, pa bil je smrtno ranjen. Njegovi prijatelji ga odnesó v Veliki Varadin, kjer je 6. junija 1660 l. šele 39leten mož umrl, zapustivši sedemnajstletnega sina Frana in vdovo, ki se je na skrivnem pokatoličnila.¹⁾

Za Ogre kakor za cesarja je sedaj turška oblast na Erdeljskem nevarno narastla. Begler-beg podvrže za Barcsai-a Erdeljsko. Ko pa pride Barcsai v turški tabor, so mislili Erdeljci in cesarski generali, da bode moral Turkom za svoje povišanje Veliki Varadin prepustiti, kjer se je še Rákóczy-jeva stranka držala. Ivan Kemény pa opominja Velikovaradince, naj nikakor Turčinu vrat ne odpró; generala de Souches prišedšega z malo vojsko do gornje Tise, prosijo gornje-ogerski stanovi za Veliki Varadin in županiji Satmar in Sobolč pomoči. General de Souches pa pregovori Rákóczy-jevo vdovo, da je vzprejela v Satmar, Kallo in Tokaj cesarsko vojsko; dalje še zasede cesarska vojska Košice.

Ker je premagani Jurij Rákóczy v Veliki Varadin zbežal, je to že velikemu vezirju dovolj bilo, da sklene si to trdnjavo podvreči. Velikovaradinski poveljnik, Mihael Ibranyi, pošlje Martina Boldvay-a k cesarju Leopoldu nujne pomoči prosit, rekši, da utegne boj za vse, tudi za dedne dežele avstrijske države nevaren postati.²⁾ V cesarskem svetu so sicer nujnost prošnje in važnost Velikega Varadina spoznali ter so tudi obljubili izdatno pomoč, ali poslali je niso iz strahu, da bi se iz tega ne izcimil boj s Turki.³⁾ V tem jame Sidi Ahmed-paša

¹⁾ E. G. (Rinck), Leopolds des Grossen Röm. Käysers wunderwürdiges Leben und Thaten aus geheimen nachrichten eröffnet, Cölln, 1713. I. 471, pa pravi, da je Rákóczy že 27. velikega travna umrl.

²⁾ Franjo Krsto Frankopan je poslal leta 1665. izbornemu knezu moguncijskemu spomenico, v kateri tudi o teh dogodkih govori in omenja, da je Mihael Ibranyi samo 500 puškarjev na pomoč prosil, s katerimi bi bil gotovo sovražnika užugal. Gl. Dr. Fr. Rački, Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana, U Zagrebu, 1873. Pag. 2.

³⁾ Jezuit Wagner sicer pripoveduje (l. c. I. 86), da je cesarski poveljnik de Souches Varadinčanom ponudil pomoč, katere pa niso hoteli vzprejeti, rekši, da imajo dovolj vojščakov in da samo živeža potrebujo. Med seboj pa so govorili, da nočejo sebe in svojega mesta papistom

dné 14. malega srpana leta 1660. Veliki Varadin s 50.000 možmi oblegati, ko je prej zastoj od posadke zahteval, naj mu mesto izroči, obetajoč jej, da sme svobodno oditi. Barcsai-jev poslanec Haller je prišel k njemu v tabor ga prosit, naj se prizanese Barcsai-u naložena vojna odškodnina, pa so ga v šestdeset funtov težko železje vkovali,¹⁾ ker mu ni hotel Velikega Varadina izročiti. Ko je pozneje Barcsai sam prišel v tabor, so mu očitali, da je Rákóczy-a v boji s Porto podpiral, ter so še njega ujeli.

Veliki Varadin je bil dobro utrjen, posebno so ga jarki z vodo dobro branili. Vendar je posadka bila premala, — štela je samo 800 mož — da bi bila mogla nasipe dobro zasesti. In vendar je poveljnik sramotno turško ponudbo odbil, sklenivši z odličnimi Varadinčani do skrajnosti se biti.

Sidi Ahmed-paša naredi baterije, jih zavaruje s koli in rovi ter naredi male trdnjave. Njegovo topništvo je kmalu ugnalo varadinsko, vendar je posadka večkrat srečno planila iz trdnjave nad Turke ter jim marsikatero baterijo razdejala. Zaman je poskušal Sidi Ahmed črez rov priti; njegova vojska je dvaindvajset dnij z velikim trudom zaman drago (povodnik) kopala in je postala tako nejevoljna, da je paša že hotel obleganje opustiti in se umekniti. Ali sedaj pride neka Turkinja, ki je služila pri mestnem poveljniku in po naključji videla zakrit odtok z vodo v mestnem jarku, k Turkom v tabor ter jim obljubi za lepe novce dotično mesto pokazati. Turki vzprejmo njeno ponudbo ter začno na pokazanem mestu malo drago kopati, po kateri je v kratkem voda iz mestnega jarka odtekla.

Razen te nesreče še zadene dné 14. velikega srpana oblegance neka druga. Po neprevidnosti nekega vojaka se razleti skladišče s strelnim prahom ter umori nad sto mož posadke in dosta meščanov, uniči večji del vojne priprave, orožja in živeža in razdene mnogo hramov. Obleganci pa tudi vkljub tej nesreči še niso obupali, temveč so sklenili mesto do skrajnosti braniti.

in Nemcem zaupati, in da še ni tako daleč prišlo, da bi z ošabnim narodom slavo delili. Po Wagnerji bi bili tedaj kalvinci krivi, da je Veliki Varadin padel. Toda Wagner pripoveduje še na isti strani, da je de Souches od cesarja odločno povelje zahteval, ker mu je bilo prej prepovedano kaj sovražnega pričeti. Neverjetno je, da bi bil de Souches na lastno roko, ne vprašavši cesarja ali dvornega vojaškega sveta, Varadinčanom pomoč ponudil, kar se mora iz gori navedenega Wagnerjevega pripovedovanja sklepati. Tudi Frankopan pripoveduje (Rački, I. c. pag. 2), da je bil de Souches pripravljen sam trdnjavi na pomoč hiteti, pa mu je bilo zabranjeno, češ da bi se Turkom noben vzrok za vojsko ne nudil.

¹⁾ Mailáth, I. c. III. 268; Hammer VI., 75.

Turki ponové naskok še istega dne (14. vel. srpana). Janičarji, že siti bojnega truda in trpljenja, prisežejo, da morajo ali zmagati ali pa pod razvalinami umreti. Vkljub jako silnemu streljanju od strani oblegancev, ki je toliko oblegovalcev pomorilo, da se je jarek z mrličí polnil, pridejo Turčini na nasip in nasadé zastavo s polumesecem; posadka pa se vrže obupno z meščani vred nad oblegovalce in jih prisili se umekniti. Grozna je bila razsrjenost na obeh straneh; Turkov je dosta padlo, med njimi spretni in zmožni poveljnik Ibrahim-paša. Pa tudi oblegance je zadela velika izguba, kajti na nasipu je padel tudi njih junaški poveljnik Ibranyi. Naskok se je neprenehoma ponavljal od ranega jutra do poldne, in celó ženske so vlivale krop in metale kamenje na Turke ter so na vsak način pomagale oblegancem. Ker so se Varadinčani tako hrabro branili in ker so janičarji vedno bolj godrnjali, ni Sidi Ahmed-paša več mislil, da bi se mu posrečilo mesto vzeti; zato sklene obleganje opustiti in oditi. Ali sedaj pride k Turkom neki Armenec, kateremu se je posrečilo iz Velikega Varadina uiti, ter jim pove, da šteje posadka samo še 200 mož, da trpi grozno bedo in da je izgubila svojega poveljnika. — Armenec se je bil nadejal, da dobi marsikako kupčijsko korist od Turkov, ako se mesta polasté. — Oblegovalcem zasije na novo upanje, ali v tem trenutku zaplapola bela zastava na zidovji. Sidi Ahmed-paša, ki je čislal hrabrega sovražnika, dovoli posadki kapitulacijo (27. vel. srpana). Po pogodbi se Turki niso smeli protestantovskih cerkev, šol in nobenega zasebnega imetka dotekniti, posadki pa je bilo dovoljeno z vso vojaško častjo in celó z orožjem oditi, kamor se jej poljubi. Dné 30. vel. srpana 1660. l. zapusti neznatno krdelce junaških oblegancev svoje brate, jednako hrabre meščane, katerih je dosta šlo ž njimi. Posadka gre v Satmar. — Ta vojska je stala Turke 10.000 mož.¹⁾

Varadin je padel navzlic izredni hrabrosti male posadke in Varadinčanov, ker ni bilo od nikoder nobene pomoči, dasiravno se je bila obetala. Cesar Leopold I. je poklical nekatere ogerske velikaše v Gradec, kjer je takrat bival, da bi se ž njimi posvetoval, kaj je storiti. V tem so bili vsi složni, da tako važna trdnjava ne sme pasti Turkom v roke, kajti takšen mir bi bil škodljivejši od vojske. Veliki Varadin doslej ni bil samo bramba Ogerski, nego vsemu krščanstvu. Turčinu bi ta trdnjava služila za sredotočje v vseh evropskih bojih;

¹⁾ Wagner, l. c. I. 88; Engel V. 11. C. A. Schweigerd, Oesterreichs Helden und Heerführer. Grimma, 1853. II. 162—164 opaz. po: Descriptio foundationis ad vicissitudinum Episcopatus et capituli Magno-Varasdinensis, concinata per Josephum Kerezturi, Professorem. Varas. 1806.

tu bi lahko imel v trdnjavi 50.000 mož, katere bi na vse strani rodovitna dežela tudi lahko redila. Tu bi Turki prezimovali in zgodaj spomladi napadali sosede. Cesar mora Veliki Varadin ravno tako braniti, kakor vsako drugo avstrijsko mesto in deželo. Tudi Erdeljsko pripada pravno k cesarstvu ter je vselej veljalo za del Ogerskega; erdeljski knezi so ogerskim kraljem zvestobo prisegali. Da sedaj Turčinu harač plačujejo, se godi iz strahu pred haharstvom, nikar pa pravnim putem. Sedaj se tudi Erdeljci lahko po soteskah in klancih med gorami branijo, in za Turčine je tak boj toliko težji in brezuspešnejši. Slednjič je za cesarja tudi častno, da se Varadin reši.¹⁾

Ko je pa cesar velel generalu Souches-u, naj gre Varadincem na pomoč z vso svojo vojsko, katero lahko na 25.000 mož pomnoži,²⁾ je bilo že prepozno!

Prav takrat, ko so jeli Turki Veliki Varadin z vso silo oblegati, svetoval je cesarju grof Porcia, vseмогоčni premier-minister, da je potoval v svoje dedne dežele na Štajersko, Koroško, Kranjsko, Goriško in Trst, dasiravno mu je za sedaj njegov stric, nadvojvoda Leopold Viljem, resno odsvetoval to potovanje. Nekega dne, ko je bil ravno na lovu, zve, da je Veliki Varadin sovražnik vzel; cesar je bil zelo žalosten.³⁾ — Ves svet je dolžil cesarski dvor, da je on s svojo neodločnostjo zakrivil pad Velikega Varadina.⁴⁾

¹⁾ Wagner, I. c. pag. 86, 87.

²⁾ Po cesarjevem povelji, poslanem Souchesu, naj gre Varadincem na pomoč, je bajt ta imel 10.000 mož brez onih petih polkov, katere mu je imel Starhemberg pripeljati in so bili ravno na poti. Čudno in ob jednem znamenito je za cesarja in za vojaški svet, kako malo so bili vsi o cesarski vojski poučeni! — De Souches odgovori cesarju: „Od onih 10.000 mož nemške vojske jih je samo še 4000; ostali so v Ónodu, Satmaru ali Kallóu za posadko; nekateri so se morali pustiti v taborih, drugi pri mostih, da jih čuvajo preko Tise. Od palatinovih 2000 jih je v resnici samo 600 mož; ogerske pehote pa niti videl ni, Rákóczy-jeva vojska se je pred nekaj časom razpršila. Starhembergov pa je še tako daleč, da more jedva o pravem času priti.“ Wagner, I. c. I. 88; Rink I. 472, 473. Frankopan pravi, da bi se cesarska vojska lahko na 15.000 do 16.000 mož pomnožila. (Rački, I. c. p. 2). Bil je tedaj bolje poučen o sili cesarske vojske kakor dvorni vojaški svet! — Zinkeisen, I. c. 894, 895.

³⁾ Pri tej priložnosti vpraša višji lovski mojster ministra Porcio, ali ničesar ne sklenejo v tej stvari, na kar mu ta odgovori: „er sollte sich um seine hund und netze kümmern, und ihn für staats-affairen sorgen lassen; es wäre Gott zu erbarmen, dass man des Käysers seine lust mit solchen bagatellen stöhrte.“ Rink, I. c. I. 472.

⁴⁾ Wagner I. 89; Rink, I. c. I. 476. „Jedermann vorwunderte sich aber, dass man am wienerischen hof so stille sass, und eine so hochwichtige sache mit so schläfrigen augen betrachtete.“ — Jednako govori Frankopan (Rački, I. c. pag. 2) češ, da cesar ni v njegovo rešitev

Visoka Porta je sedaj imela važne trdnjave na Ogerskem v svojih rokah: Kanižo, Stolni Beligrad, Ostrogon, Jeger, Veliki Varadin. Temišvar, Osek in ključ Ogerskega, — Beligrad. Iz teh trdnjav so lahko vsak čas napadali ostale še kraljeve zemlje. Od l. 1610. za sultana Ahmeta je bilo turško Ogersko v štiri ejalete ali pašalike razdeljeno: Budim, Temišvar, Kaniža in Jeger s petindvajsetimi sandžaliki; sedaj se jim je pridružil peti: velikovaradinski pašalik.

Proti temu trdnemu vencu turških trdnjav so bile naše avstrijske dovolj slabe. Naše glavne trdnjave so bile Komarno in Novi Zamki na zapadu; Satmar na vzhodu; razen teh trdnjav je bilo na precej ozkem, proti vzhodu segajočem kosu sveta na Ogerskem, ki je bil lastnina Habsburžanov, nekaj važnih kraljevih orožišč: Glogovec ob Vagu in Levice na zapadu; Putnok, Onod, Tokaj, Nagy Kallo, Nagy Karoly na vzhodu; Pápa, Kapuvar, Šopronj in Sárvár v Porabji, Malo Komarno, Egerseg, Vacov, Vesprim i. t. d. v Podonavji.¹⁾

Z dobro oboroženo vojsko bi še vkljub temu železnemu vencu turških trdnjav bilo mogoče Turke užugati, ali take vojske cesar ni imel. Silno težavno je že bilo vojake po županijah pod streho spraviti, ker so se jih Ogri povsod branili in jih le z največjim nezaupanjem pod streho jemali. Dalje je pomisliti, kako težavno se je vojskovati v deželi s tako redkimi in ob času deževja tako slabimi cestami, kakoršne so na Ogerskem, posebno ob ogersko-erdeljski meji; slednjič se ne sme pozabiti, da so se slabo plačani nemški vojaki kaj čisto uprli in svojim poveljnikom nepokorni bili.²⁾

Ahac Barcsai je z žuganjem toliko novcev z Erdeljskega dobil, da se je odkupil ter z nova zasedel erdeljski prestol; toda vsi njegovi podložniki so ga zaničevali, ker je Porta ž njim ravnala blizu kakor z nezvestim sužnikom. Ker je Barcsai s svojim bratom vred od svojih podložnikov strogo izterjaval davek, da bi mogel Porti povišani davek z vojno odškodnino (500.000 tolarjev) vred plačevati, so ga sedaj vsi sovražili in črtili, kakor so ga že prej zaničevali zavoljo njegove slabosti in brezznačajnosti; večina erdeljskih stanov se obrne od njega. Poprejšnja Rákóczy-jeva stranka se sedaj zveže z Ivanom Kemény-jem. Kemény premaga Barcsai-jevo vojsko ter skliče ž njim vred meseca grudna (24.) 1660. l. deželni zbor v Regino

ničesar storil, dasiravno bi ga bil lahko rešil; vsled tega tudi pripisujejo Ogri dvoru pad Varadina in drugih erdeljskih trdnjav, kakor tudi opustošenje Erdeljskega.

¹⁾ Dr. Franz Krones, Handbuch der Geschichte Oesterreichs. Berlin, 1878. III. 587; Tade Smičiklas, Poviest hrvatska. U Zagrebu, 1879. II. 159.

²⁾ Krones III. 587.

(Szászrégen.¹⁾ Na tem zboru izjavi Barcsai, da je pripravljen, ako deželani želé, se kroni odpovedati s to pogodbo, da se mu preskrbi vse za prijetno življenje potrebno. Stanovi mu odkazuje primerne dohodke ter volijo dné 1. prosinca 1661. l. Ivana Kemény-a knezom.²⁾ Jedva je bil Kemény izvoljen, in deželni zbor je še zboroval, ko pride od Porte Erdeljcem povelje, da morajo Barcsai-u zvesti ostati. Kemény pa se jame s Porto pogajati in doseže, da ga je potrdila erdeljskim knezom s to pogodbo, da jej bode davek plačeval.

Breznačajni Barcsai, ki se je sedaj kroni odpovedal, sedaj zopet po njej hrepenel, jame znova spletke in homatije delati, a deželni zbor ga meseca malega travna v Medjaši prekličé, Kemény pa ga z njegovim bratom vred — Andrejem Barcsai-jem ujame in ob glavo dene.³⁾

Ker je bil davek, katerega je bil Ivan Kemény obvezan Porti plačevati, tako ogromen, da ga Erdeljcí niso mogli zmagovati, ker je bilo videti, da v kratkem Porta Erdelj zá-se pridrží, in ker je bil Kemény z Erdeljcí samimi za izdaten upor preslab, poprosi cesarja Leopolda I. pomoči. Ker so ga bili tudi erdeljski stanovi pomoči prosili, se cesar po dolgem obotavljanji nazadnje le odloči za boj, nadejajoč se, da s tem obnovi nekdanjo nadoblast ogerskega kralja nad Erdeljem. Cesar pa je tudi še drug vzrok imel, da je v erdeljske razmere posegel Rákóczy-u je namreč cesar bil prepustil dve županiji, toda samo za čas njegovega življenja; če pa bi Turki si Erdeljsko podvrgli — in da so to nameravali, je bilo jasno — bi gotovo tudi oni županiji si podvrgli.⁴⁾

V zadnjih letih je bil cesarski dvor proti erdeljskim homatijam precej omahljiv in celó nekoliko protivljen. V Beči so sicer prevideli, da tudi za cesarstvo nevarnost nastane, če Porta preveč na Erdeljskem napreduje ali pa si celó deželo osvoji; na drugi strani pa so se bali očitnega sovraštva s Porto. To je bil tudi vzrok, zakaj se Leopold I. ni z Rákóczy-jem zvezal, ko ga je ta že 1658. l. po svojem kancelarji Mihaelu Mikeši na skrivnem pomoči prosil.⁵⁾ Šele, ko je trdnjava Jenő padla, je menil dunajski dvor, da je treba na erdeljske razmere bolje paziti. Začetkom l. 1659. je cesar ogerskemu palatinu Pavlu Veselény-u in ogerskim svetovalcem v posebnem dopisu

¹⁾ v. Engel V. 12.

²⁾ Wagner I. 91; Zinkeisen IV. 891.

³⁾ Wagner I. 92; Zinkeisen IV. 897.

⁴⁾ Weiss V. 860.

⁵⁾ Wolf, Fürst Lobkowitz 114 pa meni, da cesar zato Juriju Rákóczy-u ni pomagal, ker njemu kakor vsem Rákóczy-jem ni zaupal ter se tudi zaradi njega ni hotel v boj zaplesti. Weber XII. 442 pa meni, da je Kemény imel zato na beškem dvoru več simpatij kakor Rákóczy, ker je bil po rodu Oger, po veri pa katoličan.

resno priporočal skrb za blagor Ogerskega in Erdeljskega. Korično se mu je zdelo Rákóczy-a na Gornje-Ogerskem na vsak način na skrivnem, ne pa javno, z orožjem podpirati; samo naj bi se povsod pazilo in posebno na to gledalo, da bi se dobro zaslanjale cesarske županije ob Tisi, ki so bile po izgubi trdnjave Jenő v največji nevarnosti. Zato se mu je najpripravnejše zdelo, z Rákóczy-jevim dovoljenjem v njegove trdnjave Satmar, Kalló, Ecsed in Tokaj nemške posadke poslati.¹⁾

Rákóczy, ki je vedel, da Ogrji ne zaupajo nemški vojski, je premišljeval, ali naj kupi za to ceno cesarjevo pomoč. Nazadnje ga vendar nevarnost prisili, da s cesarjem pogodbo sklene ter mu dovoli v imenovane gradove nemško posadko poslati in istih dohodke za njo porabiti, vendar samo dotlej, dokler se ne povrne mir na Erdeljsko in v sosedne dežele.²⁾

Cesar je med tem, ko je Rákóczy-a s prazno žlico krmil, ob enem Visoki Porti gledé Erdeljskega najboljšo voljo kazal, dasiravno so bile pritožbe prav takrat v Beči, Carjigradu in Budimu o navalih, ropanji in poškodovanji mej hujše kakor kedaj poprej. Veliki vezir Mohamed Köprili je rekel cesarskemu residentu (pooblaščenču), da bi sultan za prelom miru smatral, če bi cesar „upornika“ le z jednim nemškim vojakom podpiral, na kar mu je ta naravnost (še l. 1659.) odgovoril, dasiravno je vedel, da je cesar s knezom Rákóczy-jevim pogodbo sklenil, da se nikjer Rákóczy-jevo ravnanje hujše ne obsoja kakor na dunajskem dvoru.³⁾

Ko je Rákóczy-a vedno hujše Porta stiskala, je pošiljal svoje poslane, večinoma mnihe, k cesarju ter ga prosil nujne pomoči; ali dunajski dvor je bil neizprosen, ker se je še vedno bal spora s Porto. Ali tako daleč pa cesar vendar tudi Porti ni hotel odjenjati, da bi jej Rákóczy-a izročil, ko je prišel na cesarska tla, ali pa ga celó umoril, kar je l. 1658. od njega zahtevala.⁴⁾

Ta omahljivost cesarskega dvora v politiki vendar ni mogla dolgo trpeti. Zoper svojo voljo je bil cesarski dvor k delu prisiljen, ko je Porta l. 1660. z veliko vojsko hotela razmerje na Erdeljskem na lastno korist za stalno premeniti. Ko je bil Sidi Ahmed premagal in ubil Rákóczy-a in jel Velikemu Varadinu žugati, je dobil poveljnik cesarske armade grof de Souches povelje, vsled pogodbe, z Rákóczy-jevim sklenjene, satmarske in solniške trdnjave s cesarsko vojsko zasesti.

¹⁾ Wagner, l. c. I. 78; Zinkeisen, l. c. IV. 892, 893.

²⁾ Stephan Katona, *Historia critica regum Hungariæ stirpis Austriacæ*. Budæ, 1806. Pag. 57.

³⁾ „Nuspian Rakotzii acta magis quam Viennæ improbari.“ Bethlen pri Katoni, pag. 172.

⁴⁾ Zinkeisen, l. c. IV. 894; Hammer l. c. VI. 72, 73.

Zaradi sovraštva Ogrov proti Nemcem je de Souches le počasi napredoval, ker so se nekatere trdnjave kar naravnost branile nemške vojske. V cesarskem vojaškem svetu v Gradci so se pa tako dolgo prepirali, bi li de Souches-u, ki je odločno povelje zahteval, veleli Varadincem na pomoč iti ali ne, da je bilo naposled prepozno.

Najžalostnejše pa je bilo to, da se cesarski dvór pod vplivom boječega, strašljivega, neodločnega in miroljubnega grofa Porcie še tudi sedaj, ko je že prevažna trdnjava Veliki Varadin padla, ni odločil za krepkejšo in odločnejšo politiko. Cesarju je zadostovalo, da se je njegov resident Reninger v Carjigradu o prelomu miru pritožil in še prav smešno zažugal, češ, gotovo se zvežejo vse krščanske države zoper osmansko carstvo. Veliki vezir se vendar nikakor ni tega žuganja ustrašil, ampak mu je mirno odgovoril: „Naj le pridejo vse te krščanske države, če se jim poljubi, da še nekoliko bolje spoznajo našo mogočno državo“.¹⁾ Dasiravno je v Reningerjevo pomirjenje koj na to pristavil, da hoče serdarju in veliko-varadinskemu paši ukazati, da se morata za sedaj vsakega sovražnega dejanja zdržati, je vendar dobro vedel, kako na dunajskem dvoru mislijo, ker so bili ravno takrat grofu Miklošu Zrinjskemu, ki je na lastno roko Kanižo oblegal, zapovedali od obleganja odstopiti ter se vsakega sovraštva zdržati.²⁾

Odnosaji med Bečem in Carjigradom so tedaj postali precej napeti, dasiravno še niso bili očitno sovražni. Sedaj pa, ko je bil Kemény knezom izvoljen, je moralo med obema državama do boja priti. Porta je sicer izprva Kemény-a priznala knezom ali kmaļu ga je jela preganjati, in kakor se kaže, ne brez Barcsai-jevega šuntanja. Ko pa je Ahaca in njegovega brata Andraža Barcsai-a Kemény umoril, ni bilo med njim in Porto več na mir misliti. Kemény uporablja sedaj za turški davek vplačani denar v obrambo dežele, nabira najemnike in se oborožuje. Tudi cesar jame pri Komarnu vojsko zbirati, ali bilo je že prepozno, kajti Turki so bili že privreli na Erdeljsko.

Prvi boji s Turki do bitve pri sv. Gotthardu.

Ali-paša pride s 60.000 možmi na Erdeljsko, in bilo je očitno, da kani deželo stalno zasesti. Kemény se pred njim umakne na Marmaroško, kjer pričakuje od cesarja pomoči.

¹⁾ Valiero, *Historia della guerra di Candia, Venetia*, 1679. Pag. 515.

²⁾ Valiero, l. c. pag. 518; Hammer, l. c. VI. 84; Zinkeisen, l. c. VI. 896; Schlosser, l. c. XIII. 269.

Že začetkom meseca malega srpana je prišel serdar Ali-paša z besarabskimi Tatari na Sasko, zlasti v Hatzeško dolino, ter je vse z ognjem in mečem uničil; od prebivalcev zapuščeni mesti Orašlje (Szaszvaros) in Šebišo (Szaszsebes) je upepelil ter se na to proti Beligradu (Alba Julia) obrnil; namestnika budimski in jegerski pa sta prišla že koncem meseca junija skoz Železna vrata na Erdeljsko. Kemény se je umeknil pred Ali-pašo do Negerfalve. Tudi tja gredo Tatari za njim in prestopijo nemudoma ogersko mejo. Nato prideró blizu Satmara in Huszta ter opustošijo marmaroško županijo, od tam se vrnejo ob Samoši, vse pustošeč in požigajoč, na Erdeljsko ter se ustavijo v Moriškem Novem Trgu (Maras-Vasarhely).¹⁾

Cesarska vojska, katero je Kemény že spomladi pričakoval, je bila sedaj vendar le prišla, in to je bil vzrok, da so se Turki na Erdeljsko umeknili. Kemény-jeva poslanca Dioniz Banfi in jezuit Martin Kaszoni sta bila več mesecev na cesarskem dvoru, predno se je bil cesar odločil za boj. V Beči so še enkrat poskusili Kemény-a s Porto sprijazniti ter so zato poslali izredne poslanca v Carjigrad in k Ali-paši v Temišvar. Ti poslanci pa niso ničesar opravili, ampak so tu in tam dobili odgovor: „Kemény ne sme na noben način živeti; če ga pa cesar zagovarja, smatra Porta to za prelom miru.“²⁾ Iz spoštovanja do cesarja vendar Erdeljcem dovoli, da si smejo svojega kneza sami voliti.³⁾

V Beči so se med tem nazadnje vendar odločili iz previdnosti cvet vojske črez Tirnovo do Komarna poslati, sicer ne z namenom, da bi Kemény-a podpirali, temveč da bi javnemu mnenju zadostili, ki je že davno reklo, da je za Avstrijo sramota, da so Veliki Varadin po nemarnem izgubili in sedaj še menda Kološ in Erdeljsko nameravajo dednemu sovražniku krščanstva prepustiti.⁴⁾ Gledé erdeljskega kneza se je dunajski dvor omejil prav za prav samo na to, da je hotel za vse slučaje Erdeljcem svobodno volitev njihovega kneza zavarovati, ne da bi se za Kemény-a preveč zavzel.⁵⁾

Meseca velikega travna so se bili posvetovali o bojnem črtu, ko bi še morebiti istega leta (1661.) prišlo do boja. Nazadnje so se zjediniili, da pošljejo Kemény-u samo 1000 mož na pomoč, da zasede cesarska t. j. nemška vojska pod povelj-

¹⁾ Wagner, I. 94, 95; Zinkeisen IV. 899.

²⁾ Wagner, I. 93; Katona, pag. 247. — *Memorie del General Principe di Montecuculi.*

³⁾ v. Engel V. 14.

⁴⁾ Wagner, I. 93; Katona, pag. 247.

⁵⁾ *Mem. di Montec.* 195.

stvom satmarskega zapovednika Bogumira Heistera ogerska in erdeljska mesta ob meji: Kövar, Samoš Ujvar in Székelyhid, in da se ob enem dve mobilni armadi zbereta; jedna naj bi koj šla pod grofom Ivanom Rikardom Starhembergom k Tisi, da bi se tam s Kemény-jem zvezala; glavna armada 10—15.000 mož pa naj bi ob Donavi stala ter kar naravnost nad Ostrogon in Budim šla, kadar bi Turki od cesarske vojske zasedena mesta prijeli ali pa na Ogorskem pustošili. V tem boji so tudi Ogrji obljubili cesarja kakor Kemény-a podpirati. Koj po Kemény-jevi volitvi sta namreč pisala palatin in ogerski primas erdeljskim stanovom, naj se le zanašajo na ogersko pomoč. 10.000 mož so jim po palatinu Veselényi-u obljubili poslati: poslali pa so sila malo — 150 konjikov.¹⁾

S to silo se je cesar že smel skušati s Turki, če je hotel svoj lasten namen doseči in Kemény-a rešiti. K sreči je imel Leopold I. izvrstnega taktika, ki se je že v tridesetletni vojski odlikoval in si ondi vojsknihi znanostij nabral, namreč grofa Montecuculi-a. L. 1645. ga ujamejo Švedi in odpeljejo v Štetin, kjer je dve leti v ječi bil. Ta čas je porabil za študije in spisovanja knjige (*„Memorie, che rinformano una essatta Instruzione dei Generali ed Vfficiali di Guerra, per ben comandar un' Armata, assediare e diffendere Città, Fortezze etc.“*) v kateri je zabeležil vodila o vojaški umetnosti, ki so celo stoletje veljala. Pozneje se je bojeval zoper erdeljskega kneza Rákóczy-a I. in je vojeval ob Renu zoper Turenne-a. Po vestfalskem miru je prepotoval več evropskih dežel, nekoliko kot poslanec. Pozneje se je tudi srečno bojeval zoper Rákóczy-a II. ter ga je prisilil, da je s Poljaki mir sklenil. Ta je bil glavni poveljnik pri Komarnu zbrani vojski. Montecuculi je hotel naravnost nad Budim iti, da bi ga vzel, ker je bil brez posadke, ali pa Begler-bega prisiliti, da z Erdeljskega Budimu na pomoč prihi, ker je bil prepričan, da se mora in more Erdeljsko na Ogorskem osvojiti. Dvorno vojaško svetovalstvo pa so prosili Ogrji nujne pomoči, in zato to zaukaže Montecuculi-u na Gornje-Ogersko k Tisi iti, misleč, da s tem Kemény-u najboljše ustreže. V svoji nejevolji reče Montecuculi: „So ministri. ki sami ne znajo ničesar opraviti in vendar nečejo drugih ljudij slušati, da bi se ne dozdevalo, da oni drugih sveta potrebujejo; hočejo pa si tudi čast in veljavo pridobiti s tem, da vse sklepe oporekó in uničijo. Ako se pa dogodki ne vršé po njih mislih, pa se vsak skuša iz zadrege oteti, kakor se je godilo gledé omenjenega pohoda na Erdeljsko: kajti ko so ti veliki politiki videli, da so se uračunili, in da so se dogodki vršili ravno naopak, ni nobeden hotel početnik in svetnik tega

¹⁾ Memor. di Montec. pag. 205; Wagner, I. 93; Krones, III. 588.

lepega pohoda biti.¹⁾ Te besede so se žal le predstokrat uresničile za dolgega carovanja Leopolda I.

Montecuculi hiti, zapustivši pešce in velike topove pod poveljstvom princa Leopolda Viljema badenskega z ukazom, da naj gre za njim, s konjico tako, da je bil že dné 18. velikega srpana pri Ladanu ob Tisi, jedno miljo niže Tokaja; dné 30. vel. srp. pa se utabori ob Krasni, dve milji od Satmara, ko se je malo popred Kemény s 3000 možmi ž njim zvezal. Na to gresta obadva za Turki, ki se pred njima pomikajo, ter prideta do Kološa, ki jima vrata odpre. Ali-paša pa se umakne v Moriški Novi Trg, ne da bi se bil z Montecuculi-jem bojeval.²⁾

Serdar Ali-paša je že dné 3. junija 1661. l. od stanov v Medjaši zbranih kar naravnost zahteval, naj se Kemény prestolu odpove ter mirno odide na svoja posestva, ter se naj drugi knez voli, kateri ima koj po končani volitvi pred njega priti in 500.000 tolarjev vojne odškodnine in dolžni dvoletni davek 160.000 tolarjev prinesiti. Nobeden od Porte same priporočenih kandidatov, niti Fran Rédey ni hotel s temi pogodbami erdeljski knez biti.³⁾

Koncem velikega srpana skliče serdar Ali-paša nov volilni deželni zbor v Moriški Novi Trg, h kateremu so prišli vsi stanovi, posebno obilno Saksonci. Turki hočejo novega kneza izvoliti, zato ponudi Ali to čast najprej saksonskemu škofu Hermanu, potem pa bodendorfskemu župniku, rekši, budimski paša je dovolj mogočen in sultan dovolj bogat za to; nazadnje pa ponudi kneštvo Mihaelu A p a f i-u. Njega so izvolili knezom, ne da bi se bil poganjal za krono. Ker je bil od narave boječ, bi bil siromak skoraj strahu umrl, ko pridejo Turki z velikim bliščem in gizdo ponj, da bi ga posadili na kneževski prestol dné 14. kimovca 1661.; 16. pa mu je bil v turškem taboru podeljen fevd s škrlatno krono, pozlačenim kijem in bogato opravljenim konjem za boj. Meseca listopada ga potrdi sultanov atnameh; pa plačevala bi naj uboga tlačena dežela drago za novi dar sultanove milosti, pred vsem pa premožna saksonska občina, koji se je naložilo, polovico vojne odškodnine, 250.000 tolarjev, platiti. Na upor ni bilo več misliti, ker so bili Turčini že skoraj popolnoma gospodje na Erdeljskem in ker je še Kemény zadnji bojeval obupni boj.⁴⁾

Med tem, ko so Erdeljci novega kneza dobili, je Ivan Kemény z Montecuculi-jem serdarja Ali-pašo preganjal na Er-

¹⁾ Memorie di Montec. pag. 201.

²⁾ Ibid. pag. 202—204.

³⁾ Katona, pag. 238.

⁴⁾ Bethlen pri Katoni, pag. 245, 258, 269; Wagner, I. 96; Schlosser, XIII. 270; Hammer, VI. 96, 97; Zinkeisen IV. 898, 899.

deljsko. Prišla sta v Kološ. Ondi nista našla z živežem napolnjenih shramb, kakor je Montecuculi pričakoval, in tudi prebivalci so jima bili sovražni, posebno saksonska mesta, ki so se očitno zoper Kemény-a in za Apafi-a izrekla. Vsled gladu in bolezni in zaradi neprestanega dežja je jela vojska godrnjati. Montecuculi pusti Kemény-u v Kološi „erdeljskem ključu“, ko so zadnjemu Kološani zvestobo prisegli, 15.000 pešcev in 600 konjиков z obilim strelivom in živežem ter se vrne z ostalo vojsko dné 15. grudna v Košice, da bi ondi prezimil, česar pa mu Košičani nečejo dovoliti. Tudi serdar Ali-paša je zapustil Erdeljsko v istem času ter šel na Ogersko prezimovat. Apafi-u je pustil v obrambo 2000 Turkov in 3000 Vlahov. — Koncem 1661. l. sta tedaj ostala oba erdeljska naziv-kneza sama na Erdeljskem: Apafi v Medjaši, Kemény pa v Kološi.¹⁾

Misleč, da je po odhodu Ali-paše z Erdeljskega ugodna priložnost se znova kneštva polastiti, poskusi Kemény iz Velike (Nagy) Banje še isto zimo svojega nasprotnika premagati. S 4000 konjiki — med njimi polovica cesarskih, katere mu je Montecuculi pod poveljstvom spretnega polkovnika Gerarda poslal — gre začetkom l. 1662. brez zapreke nad Medjaš. Ker se skoro odprto mesto ne bi bilo moglo držati, zbeži Apafi v Segisor (Schässburg) ter se jame s Kemény-jem pogajati, da bi s tem čas pridobil, ob enem pa prosi Ali-pašo v Temišvaru pomoči. Ta mu pošlje pod poveljstvom Kučuk Mehmeda-paše 2000 konjиков na pomoč. Pri Medjaši izgubi dné 28. prosinca²⁾ 1662. l. Kemény v nejednakem boji zmago in življenje; ne ve se, ali ga je sovražnik v boji ubil ali je na begu raz konja padel ter bil od lastnih konj poteptan ali pa je bil zavrtno umorjen.³⁾ V tem boji je padlo 2000 Erdeljcev in 700 mož cesarske vojske.⁴⁾

Cesarske vojske nadpoveljnik grof Montecuculi je bil jeseni kaj naglo Kološ zapustil ter se umeknil proti Tisi. Vsled tega so ga tudi na Ogerskem in na Dunaji hudo grajali. Kaj je bil neki vzrok temu naglemu odhodu, da je bila vsled tega vsa vojska brezuspešna in je armada vsled tega le škodo trpela?

¹⁾ Montec. Memor. pag. 211—215; Zinkeisen IV. 904.

²⁾ Krones, III. 589. — Montec. Memor. pag. 219, Wagner I. 102, Engel, V. 19, Hammer, VI. 98, Schlosser, XIII. 270, Weber XII. 443, Coxe III. 150, Weiss, V. 862, Zahn 131 in Zinkeisen IV. 906 pravijo, da je bila bitva dné 23. prosinca; Mailáth, III. 271 in Wolf 115 pa, da je bila 20. prosinca.

³⁾ Montec. Memor. 216—219; Wagner, I. 102, 103. Rink. I. 487 pravi, da je bil Kémény premagan „durch verrätherey des Kemeny geheimen Rathes, Gabriel Haller, der selbst gern Fürst sein wollte.“ Isto potrjuje tudi Wagner, I. 102.

⁴⁾ Rink, I. 487.

Vsa Montecuculi-jeva vojska je l. 1661. ponesrečila vsled onega starega, globoko ukoreninjenega sovraštva narodne stranke na Ogerskem zoper Habsburžane, kakor zoper Nemce sploh. Pravi vzroki tega sovraštva tiče v reformaciji in — menda tudi v značaji Nemcev. Od dobe reformacije so še drugi vzroki nastopili. Ogerski kralji so bili katoličani ter so protestante več ali menj zatirali, povsod so pospeševali katoličanstvo, ki je moralo pri vseh političnih zahtevah in namenih za pretvezo služiti.

Duša tega sovraštva je bil palatin Fran Veselényi, potomec imenitne ogerske rodovine, ki se je že zoper Turke in Rákóczy-a I. bojeval. Ferdinand III. ga je povzdignil v grofovski stan. Ko je bil Leopold ogerskim kraljem kronan, je bil Veselényi palatinom imenovan in na cesarskem dvoru jako čislán, dokler ga niso spoznali. On je bil na čelu tiste narodne stranke, ki je Nemce sovražila ter jim povsod metala polena pod noge. Zavaljo njegovega vročega rodoljuba so ga vsi ogerski rodoljubi vele čislali in cenili. Nemec Wagner, jezuit in velik laskavec cesarju Leopoldu I., pravi,¹⁾ da je bil Veselényi mojster v hlimbi ter da je on zakrivil, da ni de Souches Velikega Varadina otel, ko so se jeli Turki v erdeljske razmere mešati;²⁾ on je zahteval od vdove Rákóczy-a II., naj ne izpolni med cesarjem in njenim možem sklenjene pogodbe in naj ne vzprejme v trdnjave v sabolški in satmarski županiji nemških posadek; Veselényi je bil cesarja vojne pomoči prosil, ko je pa prišla, jo je oviral v nje delovanji.³⁾ Montecuculi-u, idočemu na Erdeljsko, je Veselényi obljubil 10.000 vojščakov, poslal pa mu je samo — 150 konjikov.⁴⁾ Veselényi je bil pregovoril Ogre, da so zapustili svoje kočee ter šli v gozde, vzemši ves živež seboj, da Montecuculi, prišedši v Kološ, ni ničesar našel, da bi bila njegova vojska že skoraj na poti tje gladu umrla.⁵⁾ — Preračunili so, da so bili Ogrí v enem meseci

¹⁾ I. 187. „Vesselenius Prorox, turbarum praecipuus Architectus fuit, homo simulandis artibus, popularitate, calliditate, nobilitati, plebique perinde acceptus.“

²⁾ Rink I. 474.

³⁾ Wagner, I. 85, 86, Gio. Andrea Angelini Bontempi, *Historia della ribellione d' Ungheria*. In Dresda, 1672, pag. 25 sq.

⁴⁾ Mont. Mem. pag. 203; Wagner, I. 95; Angel. Bont. pag. 39. Rink, I. 479. — Pač je težko povedati, v koliko so te o Montecuculi-jevi vojski govoreče številke resnične. Montecuculi v svojih „Memor.“ jadrkuje, koliko je njegova vojska vsled gladu, deževja in sovraštva Ogrov trpela, in da jo je zato v Košice peljal. Pa iz njegovih besed „Ma egli era evidente hanere il Turco tra cotante genti di noi.“ (Mem. 209.) sklepamo, da ni bila njegova vojska tako neznatna, kakor bi nam rad natvezel.

⁵⁾ Wagner, I. 99, 100. — Tajnik mletaškega (benečanskega) poslanstva v Beči, Aleksander Bernardo, pa piše 3. malega travna 1667.,

pomorili 700 mož cesarske vojske.¹⁾ Iz navedenega vidimo, da mora Veselényi za vse trpeti.

Od kod ta razdraženost in sovraštvo Ogrov do Nemcev? Oggerski pisatelji govoré samo o razuzdanosti nemške vojske. Horváth pravi,²⁾ da je razuzdanost Montecuculi-jevih vojakov povzročila tako razdraženost zoper vojsko in nje poveljnika, da je jedva mogla na Oggerskem prezimiti. Jednako govori Engel³⁾: „Na skrivnem so se bali gornje-oggerski protestantje Montecuculi-jeve vojske, (kateri se je komaj dovolilo blizu Košic prezimiti,) ki bi jih utegnili siloma preobračati. K temu se je pridružila še surova razuzdanost te vojske, ki se je že kazala po tiških županijah in na Erdeljskem, in kateri je Montecuculi preveč prizanašal.“

Da je na tem nekaj resnice, je istina.⁴⁾ Nemški pisatelji vendar pravijo, da so na Oggerskem že od nekdaj pikali in zbadali malenkostno nemško vojsko, in ker niso neposredno in naravnost hoteli povedati, kar so imeli na srcu, so prikrivali svoje prave namene s pretvezo vere in rodoljubja.⁵⁾ Da se more vzrok tega pikanja in zbadanja razumeti, je potrebno vedeti, da so Ogrji mislili 1.) da je kraljeva dolžnost za Ogrje skrbeti in njih deželo braniti, kolikorkrat jej sovražnik žuga, toda samo z domačo, v deželi nabrano vojsko, ki se tudi ne sme nikdar zunaj dežele rabiti; 2.) če se pa kralju potrebno zdi, nemško vojsko na Oggersko poslati, ona ni samostalna, temveč le pomožna vojska in se mora pod poveljstvo oggerskih voditeljev staviti. Na Dunaji pa so nasproti tem oggerskim nazorom in zahtevam mislili, da je le z dobro izučeno vojsko, kakoršna je bila na Nemškem, mogoče se uspešno bojevati, ne pa z vojsko v naglici zbobnana. V trenutku zbobnana kmečka oggerska vojska se je imenovala črna vojska (*insurrectio*). O tem se niso nikdar razumeli. Iz Beča so rajši pošiljali nemške polke na Oggersko ter Ogrom nalagali skrb za nje. Take posadke pa so silno sovražili na Gornje-Oggerskem in Erdeljskem že iz narodnostnih ozirov, potem pa tudi, ker so jezuitje pod njih varstvom spreobračali inoverce h katoliški veri.⁶⁾ S takim ravnanjem dunajskega dvora so se Ogrji

da je Veselényi bil dober cesarjev služabnik „Cesare ne risente dispiacere, mentre dipendeva da questi consigli, et era buon servitore di S. M. Rački, I. c. pag. 21.

¹⁾ Ibid. 100: „Uno mense, septingentos omnino trucidatos ab indigenis, compertum est.“ Zahn I. c. pag. 130.

²⁾ L. c. II. pag. 249.

³⁾ L. c. V. pag. 18. 19. — V. pag. 22 pripoveduje isti Engel, da so vojaki siloma gonili protestantske kmete k sv. obhajilu po katoliškem obredu.

⁴⁾ Prim. Mont. Mem. pag. 205, 206. Gl. še Rački, I. c. pag. 6.

⁵⁾ Wagner, I. 100, Coxe, III. 153.

⁶⁾ Weber, XII. 438.

čutili užaljene ter so rekli, da jim Nemci kratijo narodne pravice. Nemci pa nikakor nočejo uvideti, da bi se bili Ogri resnično poganjali za svojo narodnost in jo branili, ker so se oni sami od prve dobe, kar v zgodovini slujejo, do današnjega dne svobodno razvijali in brez vsake najmanjše ovire, drugim narodom so pa narodnost kratili — če oni tega ne previdijo, se ne smemo čuditi. Zgodovina nas uči, kakó so ravnali Nemci od Karla Velikega do današnjega dne — kar sami najbolje čutimo — z inimi narodi, češ, da s tem širijo omiko!

Palatin Veselényi je sedaj posebno poudarjal in tožil, da je kralj z odpošiljativjo cesarske vojske na Ogersko prelomil XIII. čl. ustave iz 1608. l.

Ta nezadovoljnost Ogrov se je tako silno zamerila generalu Montecuculi-u, da o daljnem boji na Ogerskem ni hotel nič več čuti ter je svoje nadpovelje odložil.¹⁾ V lastno in v obrambo nemške vojske izda Montecuculi v latinskem jeziku tiskano knjižico, v kateri mrzko pa zavéstno trdi, da ga ni vojvode na Ogerskem, ki bi bil sposoben o njegovem bojevanji soditi. Ban Mikloš Zrinjski mu odgovori tudi z latinsko pisano brošuro, češ, naj bodo ogerski vojvode še taki nevedneži, vender ni nobenega, ki bi uničil lastno vojsko mesto sovražnikov, nobeden ni mirno gledal, — kakor je to storil Montecuculi, — kako so Turki na tisoče kristijanov v sužnost peljali; dalje mu še očita, da je Erdeljsko po njegovi nemarnosti sovražniku v roke prišlo. Skoro potem izda drugo madžarski pisano brošuro: „Vraštvo zoper turški opij“; s to brošuro je klical stanovom, naj se popolnoma izdramijo iz spanja, v katero jih je zazibal opij turške nevarnosti.²⁾

Cesarski dvor je tudi na Ogerskem ugovarjal, da bi bil ustavo prelomil, in rekel, da je nikdar ni nameraval prelomiti, sicer bi bil inace ravnal.

Vsled tega ugovaranja pokliče kralj deželni zbor v Požun na 1. dan meseca velikega travna 1662. l., da bi se z Ogri dogovoril o sredstvih, s kojimi bi se ubranili Turka, in se z njimi sporazumel; toda noben deželni zbor še ni bil tako hrupen kakor ta, ki je bil v sporazumljenje sklican. Ogri so najprej od kralja zahtevali, naj se naglo pokličejo vse nemške vojske z Ogerskega; dalje naj pismeno potrdi, da je ustavo prelomil,³⁾ ter naj se zaveže, da nikdar več ne pošlje nemške vojske na Ogersko, in naj priznava in potrjuje vse svoščine in izjeme, koje so se bile kedaj podelile Ogrom. Leopold pa je ravno na ta zbor prišel z močno nemško stražo, s 3000 vojaki, vsled česar je bila razdraženost še večja. Zaman

¹⁾ Engel, V. 19.

²⁾ Krones, III. 591; Smičiklas, II. 160; Wolf, pag. 116.

³⁾ Wagner, I. 107.

se je kralj trudil, da bi razburjene duhove pomiril, in sporazumljenje s stanovni je bilo jedino sredstvo, da se izogne domači vojski in zabrani, da bi se nezadovoljneži ne zvezali z zunanjimi sovražniki.¹⁾ — Kralj je v vsem odjenjal, mir pa se še ni v deželo povrnil, kar nam je dovolj jasen dokaz, da je vzrok tej nezadovoljnosti kje inde iskati. Sedaj počí glas, da dunajski dvor ne misli odkritosrčno in da se je cesarska vojska samo zato na Ogersko poslala, da bi protestantsko vero zatrla. Palatin Veselényi, vnet protestant, sicer pa precéj nemiren duh in goreč rodoljub, je pomagal tako vest širiti, kažoč na preganjanje, katero so protestantje trpeli.

Prvi vzrok vsem nemirom na Ogerskem je bil kriv način vladanja, ki je imel vse neprilike volilnega kraljestva in fevdalstva v sebi. Kralj ni smel ne vojske začeti in ne miru skleniti, ne davkov naložiti in ne vladati brez sodelovanja deželnega zbora, obstoječega iz najvišjih državnih uradnikov, prelatov, velikašev, zastopnikov županij ali pa viteškega stanu in odposlancev kraljevskih mest. Državni zbor je predlagal štiri može, iz katerih je kralj volil jednega palatinom. Palatin, imajoč sam velike privilegije, je kratil kralju njegove že same ob sebi pičle pravice. Ta najvišji uradnik ali kraljev namestnik je zapovedoval ogerski vojski ter posredoval med kraljem in podložniki. Vsled tega je bil palatin mogočen nasprotnik kraljem, ki so se ga bali. Stalen vzrok uporom in bunam na Ogerskem pa je bilo zlato pismo Andraža II. iz l. 1222., katero je plemenitašem podelilo pravico se z orožjem v rokah kralju upreti, ako jim je kratil jedno njih pravic ali svoboščin. Posebno nevarna pa je bila za vladarja in podložnike v deželi, po vseh straneh od sovražnikov obdani, postava, katera je kralju prepovedovala brez dovoljenja stanov tujo vojsko pripeljati v deželo, ki je torej jedino na lastno črno vojsko smela računati. Ali ta vojska ni bila orožju privajena.²⁾

Ko so se začeli Turki v erdeljske razmere mešati, so prosili Ogrí kralja pomoči, in palatin (tedaj Veselény) je obljubil, da preskrbi cesarski vojski stanovanje in živež. Ko pa je nevarnost manjša postala, je jelo nezaupanje proti njej rasti; trpela je pomanjkanje, vsled česar je postala razuzdana; zaradi te razuzdanosti pa so se prebivalci maščevali z umori.

Leopold I. je bil tedaj od državnega zbora zahteval pomoči zoper Turke, ta pa je samo kralja tožil, da je ustavo prelomil. Dalje so se tudi oglasili protestantje ter so zahtevali, naj se jim povrnejo vsa od 1659. l. od katoličanov vzeta cerkvena posestva.

¹⁾ Coxe, III. 153.

²⁾ Idem, III. 150—152.

Na Ogerskem so večkrat vero menjavali. Kakor na Nemškem ali po drugih avstrijskih deželah, tako so tudi na Ogerskem grajščaki svoje podložnike silili vero menjavati in pri tej priložnosti so se polastili tudi dostikrat cerkev in cerkvenega premoženja. V zadnjem času so posebno katoličani vzeli protestantom dosta cerkev in cerkvenega premoženja, zato so protestantje najprej zahtevali na državnem zboru, da se jim povrnejo vse cerkve, in ker so jim prošnjo odbili, so zapustili državni zbor ter so isto zahtevali dné 5. junija po Juriji Draškovići od kralja. Glasom pritožbe so vsi tisti protestantom cerkve vzeli, kateri so bili z jezuiti — osobito ostrogonski nadvladika primas Lipaj, Juri Illyeshazy, grof (potlej knez) Pavel Eszterhazy, dvorni sodnik (iudex curiae) Nadasdi, ki se je po venčanju s hčerjo grofa Eszterhazija pokatoličnil; kancelar Szelepchenyi, gjurski škof Jurij Szecséni, grof Adam Forgacs, nadopat sv. Martinski in Zofija Batori, vdova Jurija Rákóczy-a II. s svojim sinom Franom Rákóczy-jem. — Knez Porcia je protestante zavrnil, naj se oglasé pri sodiščih od postave določenih s svojimi pritožbami, ne pa na državnem zboru; na državnem zboru se je samo o tem posvetovati, kako se naj domovina brani: če pa državni zbor zapuste, pa bode kralj brez njih sklepal samo s katoličani. Nato so še večkrat pismeno prosili povrnitve svojih cerkev, pa vse zaman; zato naznanijo dné 1. kimovca palatinu svoj sklep, da odidejo, ter resnično zapusté 2. kim. na vse zgodaj Požun, dogovorivši se, da se snidejo v Košicah ali pa v Bardejvu, in vlado od onod opozovejo.¹⁾

Po odhodu protestantov so se ravnali katoličani po postavi Vlad. I. 108. II. 25. „cum præsentiibus concludendum“ ter se začeli o državnih rečeh posvetovati. Predložili so kralju dné 19. kimovca 55 členov v potrjenje; s tem je bil državni zbor končan.²⁾

Kralj je nazadnje potrdil med drugim: Devet tisoč mož cesarske vojske se pokliče z Ogerskega; cesarske posadke po ogerskih trdnjavah, ki se morajo vojaškega reda držati, smejo še jedno leto ondi ostati, pa morajo ves živež, ki ga dobe, plačati ter so odvisne od palatina. Če pa bo treba kako imenitno trdnjavo oteti ali vzeti ali pa se s Turki bojevati, ponudijo stanovi osebno in portalno (od dvajset hiš dá grajščak jednega konjika, kmetje pa še jednega pešca; tudi siromašnejša duhovščina dá po razmerji konjike; vsi armalisti in jednodomci pa služijo osebno) črno vojsko. Kralj je še potrdil vse druge pravice in svoboščine.³⁾

¹⁾ Engel, V. 21—31. Wagner, I. 106.

²⁾ Engel, V. 25.

³⁾ Engel, V. 25, 26; Coxe, III. 153.

Ta državni zbor požunski nam dovolj pred oči stavi razmerje med ogerskimi stanovi in kraljem; on nam kaže versko in politično nezadovoljnost. Že l. 1659. so se bili protestantje pritoževali na požunskem državnem zboru, ker so se bali katoliške restavracije, pospeševane od rimske cerkve, „papistiških“ velikašev in dunajske vlade. Na zboru l. 1662. so bile tožbe protestantov, kakor smo zvedeli, še glasnejše, in zraven teh pritožeb splošno zahtevanje, naj se pokliče cesarska vojska iz dežele.¹⁾

Kaj pa se je godilo dalje po bitvi pri Medjaši na bojnem polji?²⁾

Rešivši se svojega tekmeca Jana Kemény-a, poprime se Apafi njegove politike ter prosi cesarja pomoči zoper Turke. Ta knez je vse svoje življenje omahoval v politiki ter se je vedno ob enem pogajal s cesarjem in z Visoko Porto, in ko so na Ogerskem nemiri nastali, je bil tudi z nemirneži; on se je vedno ob enem pogajal na dve ali tudi na tri strani, in da je najmenj jedno pogajanje bilo v nasprotju z drugim, je jasno. Vse njegovo življenje je bilo dvolično, zmedeno in lažnivo.³⁾

Po Keményjevi smrti se zberó njega privrženci okoli njegovega sinu Šimena⁴⁾ ter pošljejo k cesarju poslanca, ga prosit, naj pusti cesarsko vojsko po erdeljskih mestih, osobito v Kološi, in naj še več vojakov tja pošlje. Tudi Apafi prosi cesarja, naj pokliče vojsko iz Kološa, inace s tem na novo Turke v deželo privabi. Turki so se pritožili v Beči, ker so se cesarski zoper Turke vojskovali. Med tem, ko se je Apafi s cesarjem pogajal, je oblegal na Visoke Porte povelje Kološ.⁵⁾

Apafi je toliko lože od cesarja zahteval, naj pokliče vojsko z Erdeljskega, ker so Ogri od dne do dne huje cesarsko vojsko črtili. V istem času, ko se je Kemény na smrt in življenje bojeval, je sklical cesar gornje-ogerske stanovce v Košice, da bi cesarski vojski zimišče odkazali.⁶⁾ Montecuculi se sam napoti dné 11. prosinca 1662. l. tja; pozneje so prišli grof Rotal,

¹⁾ Ker so ogerski stanovi tako hudo cesarsko vojsko tožili, je zanimivo zvedeti, koliko cesarskih vojakov je bilo na Ogerskem. Krones, III. 590 pravi, da je po aktih dokazano, da je bilo 2. velikega srpana 1662. l. v šestnajstih trdnjavah po vsem cesarskem vzhodnem Ogerskem 3300 konjikov in 5200 pešcev; v štiriindvajsetih mestih zahodnega Ogerskega pa 1500 konjikov in 3751 pešcev in po vsem podonavskem Ogerskem v dvanajstih mestih 40 kompanij konjice.

²⁾ Glej zgoraj str. 7.

³⁾ Mailáth, III. 271.

⁴⁾ Krones, III. 589. — Zinkeisen, IV. 906 pa pravi, da so se Keményjevi privrženci okoli njegovega brata Petra Kemény-a zbrali.

⁵⁾ Mailáth, III. 271.

⁶⁾ Mont. Memor., pag. 215.

palatin in ogerski kancelar kot kraljevi polnomočniki. Deset dni so se ondi brezuspešno prepirali zaradi zimišča; dné 21. prosinca se razidejo. Montecuculi nam pripoveduje,¹⁾ da so celó kmete nad cesarsko vojsko šuntali, jim prepovedali jej živeža prodajati ter jih celó nagovarjali k poboju in umoru vojske. Kmetje so vojsko po turško oblečeni napadali. Cesar je vendar bil tako slab,²⁾ da je odnehal, in Montecuculi je moral svojo vojsko z Gornje-Ogerskega odpeljati.

Da bi se poučil o razmerji in okolščinah na Erdeljskem in o mišljenji Apaſi-jevem, pošlje Leopold I. vacovskega vladiko Frana Szent-Györgyi-a, rojenega Erdeljca — Sikulca — v Medjaš (Aranyos-Meggés), na Apaſi-jev dvor. Szent-Györgyi je bil slab diplomat, ki ni bil svojemu poslu kos, brbljav in nepreviden. Turki so ga imeli za goljufa, so ga ujeli in hoteli umoriti. Na Apaſi-jevo prizadevanje so mu sicer prizanesli, pa odpeljali ga v Temišvar, kjer je skoro od žalosti umrl.³⁾ Nazadnje — meseca malega srpana — so generala Schneidau-a z obilno vojsko na Erdeljsko poslali Kaloša braniti. Za Apaſi-jem pa je bila Turčija pod poveljstvom najnadarjenejšega osmanskega državnika, velikega vezira Ahmeda Köprili, za boj s cesarjem pripravljena. Francoska pa je še podpihovala.⁴⁾

Cesarski dvor je vendar vsaj na to silil, da naj ostanejo v zasedenih erdeljskih mestih posadke, osobito v Kološi, kjer se je hrabri Redan branil. Dalje je cesar odločno rekel, da Apaſi-a ne more priznati erdeljskim knezom, ker je bil proti obstoječim pravicam deželi od Visoke Porte usiljen in ker je velik del Erdeljskega že Porti prepustil in se zavezal s Porto proti cesarju.⁵⁾

Med dunajskim in carjigrajskim dvorom je bila nejedinstvo že za časa Rákóczy-a II. in po njegovi smrti; dolgo vendar ni moglo med njima brez boja ostati. Že davno je bilo jasno, da Porta želi Erdeljsko v pašalik premeniti; Oggersko je bilo med tri gospodarje razdeljeno, meje so bile nestalne; zraven tega je še bilo narodno in politično nasprotje, tedaj dovolj vzroka za boj. Visoka Porta sicer ni bila več tako mogočna kakor za Solimanove dōbe, bojevit sultan pak je še vendar lahko vsemu krščanskemu svetu nevaren postal s svojo vojaško silo, s številnim topništvom in s hrabrimi, dobrega redu vajenimi janičarji. In tak sultan je bil Mohamed IV. ali prav za prav njegov veliki vezir Ahmed Köprili. Od smrti velikega vezira Moha-

¹⁾ Idem, pag. 220—224.

²⁾ Mont. Mem. pag. 224.

³⁾ Wagner, I. 106; Krones, III. 589; Mailáth, III. 271, 272; Zahn, 131.

⁴⁾ Mont. Mem. pag. 225; Wagner, I. 103—105; Krones, III. 589; Mailáth, III. 271.

⁵⁾ Zinkeisen, IV. 907.

meda Köprili — dné 1. listopada 1661. leta — (ta je deset dni pred svojo smrtjo poklical svojega jedenintridesetletnega¹⁾ sina Ahmeda in cesarskega residenta Reningerja k sebi ter je živo trdil, da Porta ne bode trpela cesarjevega vmešavanja v volitev erdeljskega kneza, vojska naj na Erdeljskem ostane, ker Porta ne pripozna Kemény-a erdeljskim knezom, temveč Apafi-a) se je od dne do dne bolje kazala turška politika gledé Erdeljskega, zlasti v pogajanjih s cesarskimi pooblaščenci, ki so brez uspeha trajala še vse léto 1662.

Avstrija ni želela boja. Cesar in ministri so bili za mir, in tudi avstrijski poslanec je opominjal na mir. Ljudstvo pa se je čudilo, ker se je vlada nekako boječe ogibala boja. Ko bi bil cesar svojo izvežbano armado, ko je l. 1660. prišla z Nemškega, poslal koj na Ogersko zoper Turke, ki niso bili oboroženi ter so se takrat tudi Avstrije nekoliko bali, bi bil lahko dosegel ugoden mir. V Beči so sicer na to mislili, pa druge okolščine se jim niso zdele primerne, ker trdnjave ogerske so bile razpadle, vojska pa je bila slabo preskrbljena.²⁾

Ahmed Köprili je stopil popolnoma v stopinje svojega očeta gledé Avstrije ter jej ni hotel nobenega vpliva na Erdeljskem dovoliti, hoteč deželo za Porto pridržati. Tudi se ni zmenil za Apafi-jevega poslanca Daczó-a, ki se je imel v Carjigradu zaradi Kučuka Mohameda pritožiti, ker je grdo z Apafi-jem ravnal, in ki naj bi izprosil, da se preveliki davek zmanjša, in se povrnejo kosi od Erdeljskega odtrgani. Ravno tako zaman se je angleški odposlanec Winchelsea zavzel za Apafi-a. Le iz ozira do cesarskega dvora Porta še ni izpremenila Erdeljskega v pašalik; toda sedaj je taka napetost nastala med dunajskim in štambulskim dvorom, da je moralo skoro do boja priti.³⁾

Po stari avstrijski šegi je političen posel s Turčijo imel prvomestnik dvornega vojaškega svetovalstva, takrat Věceslav Lobkovic. Jaki možje, ki so dobro poznali turške in ogerske razmere, so ga o vsem poučili in mu odločno odsvetovali, naj Avstrija nikakor ne podpira Rákóczy-a II.; sedaj pa, ko je Porta poslala vojsko na Erdeljsko ter je od Avstrije jela marsikaj zahtevati, svetoval je vrli avstrijski poslanec v Štambul. Reninger, ravno tako odločno, naj se jej Avstrija moško v bran postavi. Ta Reninger je že dné 22. mal. travna 1662. l. cesarju pisal: „Naj zna moj svetli cesar, da Turška hoče boj in da ne bo v ničem popustila, tudi od svojih osemdeset trdnjav ne, katere je proti mirovni pogodbi zgradila. Porta pred vsem zahteva,

¹⁾ Hammer, VI. 92; Schlosser, XIII. 271. Weiss, V. 862 pa pravi, da je Ahmed imel takrat šestindvajset let, Engel, V. 24 pa, da samo dvaindvajset.

²⁾ Wolf, I. c. pag. 115, 116.

³⁾ Mailáth, III. 273.

naj se razdene od bana Mikloša Zrinjskega sezidana trdnjava Novi Zrinj ter popravi škoda, storjena od cesarske vojske okoli Budima. Porta ne bode trpela nobene cesarske posadke in nobenega od cesarja povzdignjenega kneza na Erdeljskem. — Francoski je turška vojska za nje nakane proti Nemčiji vele ugodna. Spahi prihajajo neprestano iz Azije. Tataři sklenejo z Rusi in Kozaki mir, da bodo Turčinu na razpolaganje.¹⁾

Ko se je Reninger zastonj trudil, da bi nekak mir s Porto sklenil, šel je spomladi 1662. l. še dvorne komore svetnik dr. Anton Beris (Perez) v Carjigrad, ker je prvi avstrijski minister, knez Porcia, imel blodno misel, da je mogoče resnično že davno prelomljeni mir ponoviti in za stalno utrditi.²⁾ Veliki vezir Ahmed mu je vendar odločno pismeno odgovoril, da je Erdeljsko turška dedna dežela,³⁾ ter ga napotil do serdarja Ali-paše, češ, da je ta za pogajanje pooblaščen. Ali-paša se pa ni hotel z Berisom v Temišvar prišedšim pogajati, temveč mu reče, naj gre v Carjigrad ali v Beč, ker v Temišvaru nima ničesar opraviti; cesarja pa se tudi nikdo ne boji, ker še Velikega Varadina ni mogel braniti. Vkljub temu jasnemu odgovoru so še sploh bili v Beči tako zaslepljeni, da so še celó takrat, ko je Ali-paša temišvarski ukazal Apafi-u Kološ oblegati in naskakovati, da bi cesarsko vojsko iz mesta iztirjal, po Reningerji velikem veziru predložili načrt novega miru (dné 19. maj. srpana 1662). O tem mirovnem pismu, v kojem je dvor med ostalim zahteval, da naj volitev erdeljskega kneza bo svobodna, se Avstrijci in Turki niso mogli zjediniti;⁴⁾ boj je bil neizogiben, to pogajanje pa je bilo jedino Porti na korist, kajti ona je s tem časa pridobila za oboroževanje; cesarju pa je bilo na škodo, ker je računil na mir ter se med tem ni oboroževal, ampak še celó svojo vojsko delil.⁵⁾

Take razmere so bile med cesarskim in carjigrajskim dvorom takrat, ko je bil v Požunu državni zbor, ki se ni oziral ne na kraljeve želje ne na nevarnosti kraljestva. Protestantje so, zapustivši državni zbor, z nejevoljo zapazili, da se je sklenila postava brez njih, brez njihovega sodelovanja. Vlada pošlje v vsako županijo po jeden iztis te postave; ali na to se zberó stanovi trinajstih gornje-ogerskih županij, protestujejo zoper postave, brez njihovega sodelovanja sklenjene, ter pošljejo te po njih nazorih neveljavne postave z Andrejem Székely-jem in Matijem Suhajem v Beč knezu Porcii. Ta jih pa pošlje k palatinu, naj „te ljudi, ki se imajo brez vse pravice za po-

¹⁾ Wolf, pag. 117; Krones, III. 590; Smičiklas, II. 160.

²⁾ Mont. Mem. pag. 227.

³⁾ Pri Hammer-u, VI. 107. op.

⁴⁾ Hammer, VI. 107.

⁵⁾ Mont. Mem. pag. 227, 228; Zinkeisen, IV. 908.

slance trinajstih županij, pa so samo govorniki posameznih nemirnežev, vsled svoje namestniške oblasti obrnočki domov pošlje, sicer jih bode Njegovo Veličanstvo, ki se ne pusti zasmehovati, ako ne bodo pokorni, dostojno kaznovalo zaradi njih že skoro veleizdajske predrznosti.¹⁾ Protestantje so morali s takim odgovorom zadovoliti.

Da je bil državni zbor požunski hrupen in brezuspešen, se je hitro na Nemškem zvedelo in to ni ostalo brez vpliva na protestantiške stanove, ko je cesar v Rezno na državni zbor prišel, da bi nemške kneze in stanove pripravil, naj mu pomagajo v bodoči turši vojski. Ta državni zbor se je sešel prosinca 1663 leta. Mesec dnij so se prepirali o nebištvenih šegah, pomoči pa cesarju niso nobene obljubili, češ čigar je dežela (Ogersko), isti jo naj brani; Avstrija je sama boja kriva.¹⁾ Nazadnje mu dovolijo porenski knezi vendar nad šest tisoč vojakov pod poveljstvom grofa Hohenlohe.²⁾

Kaj bi naj neki še Porto v nje nameri, Erdeljskega se na vsak način polastiti, bolje utrdilo, nego junaška obramba in srečna očetba Kaloša? Dné 25. malega travna (1662. l.) je že jel Apafi na pašino povelje z 8000 možmi lastne in 4000 možmi turške pomožne vojske pod poveljstvom Kučuka Mohameda mesto oblegati. Mesto je bilo dobro utrjeno, in David Redan je je branil tako hrabro in previdno, da so bili vsi turški naskoki zaman. Ali Redan se je imel še z drugim nevarnejšim sovražnikom bojovati — z meščani. Kološani so namreč neprenehoma vanj silili, naj zapusti mesto ter je s tem reši vsake daljše nesreče. Ravno tako so v Apafi-jevem taboru zbrani stanovi nujno zahtevali od cesarja, naj pokliče iz Kološa posadko. Cesar pa tega drugače ni hotel storiti, kakor jedino s to pogodbo, da Turki nikdar ne zasedejo Kološa.³⁾ V tedanjih razmerah pa na to pogodbo niti misliti ni bilo. Apafi oblega Kološ zaman, ko pa sliši, da gre polkovnik Schneidau Redanu na pomoč, odjenja dné 5. malega srpana (dva dni pred Schneidavovim prihodom) od obleganja ter se tako naglo umakne, da pusti pred mestom dosta živeža in prateža. Junaški David Redan vendar ni dolgo preživel tega slavnega čina, kajti skoro potem je prominil. Osvobojeni Kološani so ga otrovali, in vsled tega je zblaznel in umrl.⁴⁾

Leta 1662. se ni nič znamenitega pripetilo. Porta se je vso jesen in zimo krepko oboroževala, Avstrija pa se je jela na novo pogajati. Porta je to pogajanje brezvestno nalašč za-

¹⁾ Wagner, I. 120.

²⁾ Rink, I. 490: *Historia regni Hungariae Tyrnaviae* I. 1737: Wagner I. 121; Weiss, V. 864.

³⁾ Katona, pag. 301—304, 309; Zinkeisen, IV. 908.

⁴⁾ Mont. Mem. pag. 224, 225; Zinkeisen, IV. 908, 909.

vlačevala, da bi Avstrijo storila brezskrbno in malomarno, kakor Montecuculi pravi.¹⁾ Čim gorečnejše so se pogajali na dvoru beškem in čim popustljivejši so bili, tem več je Porta od njih zahtevala.²⁾

Meseca prosinca 1663. l. je šel baron Goes kot cesarski pooblaščenec k Ali-paši v Temišvar, kajti ta je bil od Porte pooblaščen, da nadaljuje to neprestano pogajanje;³⁾ ali tudi on je moral marsikatero grenko požreti, kakor poprej Beris. Serdar Ali-paša je trdil, da je s sezidanjem trdnjave Novi Zrinj premirje prelomljeno, dasiravno mu je Goes lahko naštel osemindisett trdnjav, katere so Turki med premirjem sezidali. Paša mu na to prav barbarski odgovori: „Sultanno illa placere.“⁴⁾ Nazadnje sta vendar sklenila pogodbo, po kateri naj bi se Novi Zrinj razrušil. Szekelyhid, Kološ in druga mesta pa bi naj bila brez posadke; Rákóczy-jevim in Kemény-jevim sinovom naj se nikdar ne dovoli z vojsko na Erdeljsko priti; obadva cesarja zidata svobodno ob mejah trdnjave; cesarju naj ostane samo satmarska in sabolška županija; begunci in puntarji se naj na zahtevanje izročé.⁵⁾ Ti dogovori so se podpisali, in v Beči so se že veselili sklenjenega miru.⁶⁾

Tudi Porta je podpisala to pogodbo, ker jej je bilo na tem, da bi prevarila dunajski dvor. Vedla se je tako, kakor da bi v vse privolila, med tem pa se je pridno pripravljala za boj. Avstrijska pooblaščenca v Carjigradu sta neprestano o tem v Beč poročala in ministre opominjala, naj pazijo, češ da se Porta jedino pripravlja za boj na Ogerskem. V Beči so vendar bili po vsej sili slepi in še misliti niso mogli, da bi se Porta sklenjene mirovne pogodbe resno ne držala. Vse bojne priprave so zanemarili. Knez Porcia jima je celó pisal, naj pozvesta tajne sultanove nakane in ne verujeta ljudski govorici.⁷⁾

Ko se je Porta dovolj oborožila, zahteva, naj se ji izroči Novi Zrinj z vso bojno pripravo; ravno tako Satmar, Kološ in Szekelyhid. In dunajski dvor je bil resnično že davno za mir pripravljen ter je hotel v vse pogodbe privoliti, ker ni pričakoval, da bi imel boj zanj ugoden konec. Ogerski protestantje so bili dunajski vladi gorki, ker se jim niso vrnila vzeta cerkvena posestva, in bi se gotovo ne hoteli s Turki bojevati, od katerih so pričakovali več verske svobode, nego so

¹⁾ Mem. pag. 226.

²⁾ Zinkeisen, IV. 909.

³⁾ Mont. Mem. pag. 226.

⁴⁾ Wagner, I. 109. — „To je sultanu všeč.“

⁵⁾ Wagner, I. 109.

⁶⁾ Wagner, I. 109.

⁷⁾ Rink, I. 485.

je v Beči dobili;¹⁾ jednako nemški knezi niso kazali nobenega veselja do boja na Ogerskem.

Veliki vezir Ahmed Köprili je prišel dné 19. sušca 1663. l. v Beligrad. Baron Goes in Beris hitita v Beligrad, da bi odvrnila velikega vezira od boja z Avstrijo. Bila sta pa z Reningerjem vred, ki je s turško vojsko iz Carjigrada prišel, jako mrzlo vzprejeta: niso jim bili naproti poslani ne čauši ne janičarji; niso jih pogostili ne s kavo ne s čibukom. Ahmed Köprili je zahteval, naj se mu izroči Szekélyhid, Novi Zrinj pa razdene. Odgovor na njegovo zahtevanje pa se mu naj pošlje v Osek, kamor je šel z vojsko. V Oseku se je veliki vezir znova pogajal s cesarskimi pooblaščenci, toda o temešvarskem mirovnem načrtu sedaj ni bilo več govora. Sedaj je stavil take pogodbe, o kojih je vedel, da jih cesar ne more vzprejeti. Ko je cesar pisal, da je pripravljen stavljeni pogodbe spolniti in mir skleniti, je Köprili zahteval še dva milijona odškodnine za oboroževanje in obnovitev davka 30.000 cekinov na leto, kojega je Avstrija do žitva-toroškega miru (1606. leta) Porti plačevala, in svoboden prehod turški vojski po cesarskih deželah na Dalmatinsko ali pa v druge benečanske dežele.²⁾

Na to zahtevanje nastala je v Beči prevelika poparjenost; bila je tem večja, ker vlada v tako pogodbo ni nikakor mogla privoliti, pa tudi ni nobene vojske imela, da bi kaznila to silno turško prevzetnost in nevarnost odvrnila. Šest dnij so se v cesarskem svetu posvetovali, predno so baronu Goesu poročili, da naj pretrga vse daljnje pogajanje. Pa bilo je že prepozno! Cesarski poslanci so morali iz Beligrada, Reninger že iz Carjigrada s turško vojsko kot jetniki v Budim iti.³⁾

Veliki vezir dospe s svojo vojsko meseca malega srpana v Budim. Na pobrežji Donave je ogledoval vojsko, ki je skoro na 200.000 mož narasla. Nadpoveljnik tej obilni vojski je bil pa veliki vezir samo po imeni, ker o vojski ni ničesar umel; ali imel je spretne vodje pri sebi. Trije so bili duša vsej vojski, in sicer: Beko-beg, begler-beg rumelski, Kučuk Mohamed, Kemény-jev premagalec, in Husein-paša, budimski namestnik. Ali-paša temišvarski pa je vodil prednjo vojsko.⁴⁾

V Budimu je Ali-paša v imeni velikega vezira cesarskim poslancem ponudil Suleimanov mir, t. j. mir z letnim davkom 30.000 cekinov, ali pa mir starega Murad-paše, t. j. cesar naj jedenkrat za vselej plati 200.000 cekinov. Ker polnomočniki

¹⁾ Engel, V. 11; Schlosser, XIII. 268.

²⁾ Le Campagne dell' Ungheria degl' anni 1663 e 1664 raccolte da diverse Relazioni e Lettere Oltramontane e discripte da Girolami Brusoni. In Venetia 1665. pa. 4.

³⁾ Brusoni, pag. 5; Zinkeisen, IV. 911.

⁴⁾ Ibidem; Hammer, VI. 681, 682.

niso bili pooblašteni v to pogodbo dovoliti, so prosili odloka, da morejo cesarju poročati. Ali-paša jim je dovolil štirinajst dni, pa tudi ob enem rekel, da bo de vojska v tem času šla v Novi Grad.

Na Dunaji so bili sedaj v prevelikem strahu, kakor da bi sovražnik že stal pred mestnimi vrati; ljudstvo je vpilo nad dvorom in ministri, ki so šele sedaj pomoči iskali, ko je že bilo prepozno. Dunajčani so se tako ustrašili, da jih je 70.000 zbežalo. Cesta v Linc je bila polna beguncev; dosta jih je na potu pomrlo. Poslanci in ministri so bili tudi že pripravljeni, ako bi cesar bežal, za njim pobegniti. Šele takrat so se malo oddehnili, ko je sel prišel naznanit, da se je Turek obrnil čez Donavo proti Novim Zamkom. In resnično je vezir tudi nameraval najprej to trdnjavo vzeti, ki je ravno na poti na Gornje-Ogersko, Moravsko in Avstrijsko.¹⁾ Vlada je šele sedaj sklicavala deželne zборе in poslance pošiljala v Režno, Pariz, London, Hago in Rim pomoči prosit. Cesarska vojska, kateri je bil Montecuculi nadpoveljnikom imenovan, je štela kakih 6000 mož.²⁾ 4000 mož skušene vojske so bili Špancev na Laško poslali. Pa tudi ta mala vojska še ni bila v jedno vojsko organizovana, ampak raztresena po Erdeljskem, Ogerskem in po Štajerskem in je bila v sila žalostnem stanu. Polovica na Erdeljsko poslanih vojakov je bila skoraj naga, brez orožja in živeža in brez vodje, v kojega bi imeli zaupanje; vsled tega pa se je tudi od dne do dne bolj krčila.³⁾

Pomoč, na katero so se na Dunaji zanašali, je bila neznatna. Poljski kralj je obljubil 20.000 mož na pomoč poslati, sedaj pa se je imel sam z Rusijo bojevati. Računili so tudi na izdatno državno pomoč. Posamezni nemški stanovi so obljubili pomoč v penzih in vojaki še prej, nego je prav takrat v Režnu zbrani državni zbor kaj sklenil o tej stvari. Po dolgotrajnem pogajanju so na tem zboru dovolili cesarju za sedaj 6500 vojakov z jako nepovoljnimi pogoji. Vojaki naj bi se namreč samo jedno leto bojevali zoper splošnega kristijanskega sovražnika pod lastnim poveljnikom in samo v važnih slučajih bili cesarskemu nadpoveljniku pokorni; od ogerskih stanov naj bi dobivali svoboden prehod in dober živež, od cesarja pa topove in bojno pripravo; nikoli naj se v ostalo vojsko

¹⁾ Relazione del Cav. Giov. Sagredo, Ambasciatore Veneto alla corte Cesarea, 1664. v Arhivu f. K. 5. Gesch. Qu. XX. 308, in v Fontes rerum austriacarum. Wien 1867., XXVII 104; Wagner, I. 110; Wolf, 119.

²⁾ Mont. Mem. pag. 230 pravi, da še ni imel popolnoma 6000 mož in da je ves čas pri tem ostalo. Po Rinku, I. 491 je štela Montecuculi-jeva vojska kakih 11.000 mož, če se odšteje vojska posadke. Po Wolfu, pag. 119 pa je sredi malega travna (tedaj ko je vezir že v Budim prišel) Mont. imel še samo 5535 mož z dvanajstimi topovi.

³⁾ Mont. Mem. pag. 228, 229; Wagner, I. 110.

ne vtelesijo in od njih dobljeni plen naj sami obdržé; nazadnje naj bi vojaki avgsburškega veroizpovedanja svobodno opravljali svoje verske obrede. Vendar predno je ta mala pomoč prišla in bila ogerska (črna vojska) zbrana, je bilo za isto 1663. l. že vse izgubljeno. Papež Aleksander VII. je sicer dovolil deset odstotkov cerkvenega premoženja za boj zoper Turke, ali komisarji, ki so ta denar pobrali, so ga zatajili; drugi laški knezi so mislili, da se jim ni treba brigati za turško nevarnost; Špansko se je izgovarjalo, da je od zadnje francoske vojske še onemoglo, kar je tudi resnica bila. Angleško in Nizozemsko pa se zavoljo kupčijstva na jutrovo nista hoteli Turčiji zameriti. — Skrbeti je moral torej cesar sam za Avstrijo, zbirati zadostno vojsko in utrditi Beč.¹⁾ Potreboval pa je veliko vojsko, če je hotel kaj doseči, kajti potrebno je bilo ne samo sovražniku izdatno moč naproti postaviti, ampak tudi razen v Beči, Gjuru in Komarnu še v dvajsetih trdnjavah in trdnjavicah posadko imeti ter še erdeljsko, ogersko in štajersko mejo braniti. Vojsko pa je mogel cesar samo v dednih ali planinskih deželah nabrati, kajti iz dežel češke krone pač ni bilo dosti pričakovati, ker so te dežele v tridesetletni vojski preveč trpele²⁾; z Ogerskega tudi ni dosta pomoči prišlo. Če tedaj dvor ni mogel več nego 28.000 mož³⁾ nabrati in če se posadke po različnih trdnjavah odštejejo, je štela cesarska vojska, ki se je imela z ogromno turško vojsko meriti, še 11.000—12.000 mož. S to vojsko pač ni bilo mogoče se z veliko, dobro oboroženo in z vsem preskrbljeno turško vojsko uspešno vojskovati.

Načelnik tej vojski je bil Montecuculi, ki se je dolgo branil poveljstva, nazadnje je vendar prevzame s to pogodbo, da se sme vojskovati po svojem načrtu, in da se ne sme od tega načrta odstopiti. Vsled dogovora z Ogri je bila dné 7. junija razpisana črna vojska s poveljem, naj se 27. junija v Starem Gradu zbere.⁴⁾ V svojih zapiskih je Montecuculi o vojski s Turki glavno načelo izrekel, da se v tej vojski ne sme od Donave oddaljiti, češ, da je to jedina dovozna cesta, po kateri se lahko privažajo vojaki in živež.

Ali sedaj se je na Ogerskem začela zmešnjava za zmešnjavo. Ogri niso o vojski hoteli ničesar čuti, ampak poslali so poslanče v Beč — njihov govornik je bil ostrogonski nadvladika Lipaj, — ki so kraljevim naredbam ugovarjali. Lipaj

¹⁾ Brusoni, pag. 14, Zinkeisen. IV. 913.

²⁾ Češko je v tridesetletni vojski toliko trpelo, da se je število prebivalcev od 3 milijonov na 800.000 duš skrcilo. Da med temi prebivalci ni bilo dosta za orožje zmožnih mož, je jasno!

³⁾ Wolf, pag. 119, Rink I. 491, Wagner, I. 121.

⁴⁾ Mont. mem. pag. 231, 232.

je namreč sedaj, ko je bila črna vojska razpisana, rekel, da je obrok, v katerem se je imela vojska zbrati, prekratek in 9. mali srpan bi se bil moral odločiti; do tistega časa pa tudi cesarska vojska ne sme na Ogersko; predno se začne nabirati nova ogerska redna vojska, naj se ogerski posadki odšteje zaostala plača, sicer izbeži iz trdnjav ter inde v službo stopi.¹⁾

Ogri so poprej pri vsaki priložnosti vpili, da se mora črna vojska sklicati, kadar je domovina v nevarnosti, pa kako žalostno se je sedaj sklicana črna vojska obnesla! Ko je bila sedaj črna vojska sklicana, se to ni z nikako gorečnostjo in navdušenostjo godilo. Po županijah so se jeli še celó sedaj prepirati, ko je bila tolika nevarnost že pred vrati, o tem, ima li samo od katoliških stanov storjeni sklep tudi veljavo. Zato pa se jih je tudi zbralo tako pičlo število in so počasi prihajali na bojišče in še ti so bili skoro sami orožja nevajeni kmetje, pri katerih se je bilo bati, da zbežé, ko sovražnika zagledajo. Nadalje se pri njih tudi ni smelo računiti, da bi dolgo pri vojski ostali. Vojska je tako počasi prihajala, da primeroma palatin Veselényi pri Wartbergu (med Požunom in Tirnavo), ko je dné 24. velikega srpana tja prišel, še ni jednega vojščaka našel, dasiravno se je imela vojska ondi ob določenem času zbrati.²⁾

V Beči so sklenili deželo med Rabnico in Vagom braniti in sovražniku štiri vojske nasproti postaviti. Prva vojska pod poveljstvom grofa de Souches-a naj Moravsko in Sleško brani, druga pod nadpoveljstvom Montecuculi-a pa naj ob Donavi operira in posebno Komarno, Gjur in Nove Zamke brani; tretja naj pod poveljem grofa Mikloša Zrinjskega hrvaško mejo straži, in četrta, med vsemi najmočnejša, — menili so, da naraste na 60.000 mož — naj pod poveljstvom grofa Petra Zrinjskega Ogersko brani. Toda vojščaki se še davno niso zbrali pri svojih praporih, ko se je jela turška vojska pod poveljem velikega vezira iz Budima proti Novim Zamkom pomikati. Sreča je bila za cesarja, da je neprenehoma deževalo ter je voda večkrat stopila čez bregove in križala turške namene; dalje je bilo za cesarja ugodno, da je bil vezir nedoločen ter je večkrat odložil izpeljavo svojega namena.³⁾

Sredi malega srpana (14.) so se znova v Komarnu posvetovali, kako in kje naj bi ogerske vojake, ki so bili skoro sami slabo oboroženi kmetje, zbrali in razdelili; dné 15. malega srpana pa je prišla cesarska vojska v tabor pri Starem Gradu,

¹⁾ Mont. Mem. pag. 234, 239.

²⁾ Mont. Mem. pag. 232, 234; Wagner, I. 122; Krones, III. 573.

³⁾ Brusoni, pag. 6; Mont. Mem. pag. 232, 233; Krones, III. 592; Zinkeisen, IV. 913.

pa bilo je samo 6000 mož. Zanimivo je pismo, katero je pisal Montecuculi v očigled te male cesarske vojske dvornemu vojaškemu svetovalstvu (24. malega srpana 1663. l.): „Ekscelence! Iz preponižnega spoštovanja do cesarske službe, v koji sem neprestano že šestintrideset let, ne da bi bil le jedno vojsko izpustil, pripravljen sem tudi sedaj, da s 4000 konjiki tako delam kakor Hrvat; jaz žrtvujem vse najmilostljivejšim poveljem Njegovega Veličanstva, samo da se mi jasno in odločno naznani, da se dá izvršiti.“¹⁾

Tudi v turškem divanu so sklenili Nove Zamke napasti, meneč, da je najlože vzemó.

Tri dni pozneje je bila turška vojska pri Ostrogonu zbrana. Ali-paša in Gurdži Mohamed-paša gresta z blizu 8000 možmi črez most. Grof Adam Forgač, poveljnik Novim Zamkom, zapeljan od lažnivih ogleduhov, gre s 6000 huzarji in hajduki, osnimi banderi konjikov in 500 možmi najboljših pešcev nad Turke, da bi jih zajel, ker se mu je povedalo, da je Donava na sredini most vzela, in da je oddelek turške vojske odrezan. Sedaj še gresta Ibrahim-paša in Kaplan-paša z blizu 20.000 možmi črez most in združena s serdarjem Ali-pašo in Gurdži Mohamed-pašo primeta dné 7. velikega srpana Forgača pri Parkanu ter ga popolnoma potolčeta. Forgač je izgubil nad polovico vojske; sam se je jedva rešil v Nove Zamke, Palfi pa samo z dvema konjikoma k palatinu, ki je prihajal z Gornje-Ogerskega. Od sedemsto jetnikov so jih nekoliko posabljali pred očmi barona Goesa in velikega vezira, nekoliko pa razmesarili z noži kakor drobnico, rekši, da veliki vezir nima za te pse kruha. Tristodvainštirideset jetnikov pa so v Budim odpeljali. Veliki vezir je plačal za vsakega jetnika štirideset do petdeset in za vsako prineseno glavo petindvajset do trideset piastrov nagrade.²⁾

Ta nesreča pri Parkanu je bila precej občutna, ker je prvič zelo oslabela posadka v Novih Zamkih in drugič je izgubila ostala vojska pogum. Ogerska deželna bramba se je tako razpršila, da se vse leto ni več prikazala. Ko bi bil veliki vezir naglo trdnjave prijel, bi se mu bile vse koj udale; ali uspeh pri Parkanu ga je tako omamil, da ni vedel, ali naj jame Gjur oblegati ali pa naj se meri s cesarsko vojsko. S tem je dobil Montecuculi časa, da je poslal novo posadko v Nove Zamke.³⁾

Med bitvijo s Forgačem se veliki vezir ni upal iz tabora; sedaj pa gre pogumno črez most v Parkan in nad Nove

¹⁾ Krones, III. 592. Wagner, I. 123.

²⁾ Mont. Mem. pag. 235; Wagner, I. 126.

³⁾ Mont. Mem. pag. 236, 237; Wagner, I. 127.

Zamke ter jih jame oblegati dné 15. velikega srpana. Vezir pozove grofa Adama Forgača, naj mu mesto prostovoljno izroči. Forgač reče ustno turškim poslancem: „Recite svojemu gospodu, da trdnjava ni moja; črez noč se premislimo. Pridite jutri po odgovor!“ Iz teh besed je vezir sklepal, da mu je mesto oblegati. Oblegovanje je trajalo triinštirideset dnij, do 26. kimovca. Med tem so Turki po okolici in po Moravskem do Olomuca vasi požigali in 25.000 ljudij v sužnost odtirali. Otroke so kakor šibje zvezali in na konje zmetali.¹⁾ Turki so mesto pravilno oblegali, rove kopali, podkope zažigali in trdnjavo naskakovali. Posadka se je hrabro držala, in Forgač je bil sklenil mesto do skrajnosti braniti. Med oblegovanjem Novih Zamkov je turška vojska pred tem mestom narastla na 150.000 mož, vojska v trdnjavi pa je štela samo nekoliko tisoč mož. Tudi mesto ni bilo popolnoma utrjeno. Tako silni vojski se mala posadka ni mogla dolgo uspešno braniti, ker jej je jelo na zadnje ljudij, streliva in živeža primanjkovati; ko pa je neko skladišče smodnika bilo razstreljeno in je pri tej priložnosti tudi dosta ljudij smrt našlo, odbila je tudi trdnjavi usodna ura. Ko so se Turki na glavni naskok pripravljali, so vojaki in meščani, žene in otroci silili povelj-nike, naj se udajo. Markez di Pio se je posebno branil udati. Tri vojake, ki so se bili uprli, je prebodel z lastno roko, in med druge razdelil nad 7000 goldinarjev, da bi jih pomiril; pa na zadnje tudi to ni nič več pomagalo. Dné 24. kimovca niso več šli na stražo ter so tudi nemške vojake k upor našuntali. Forgač je še nekatere upornike sesekal, pa dné 26. kim. se je moral udati. Prihodnjega dne je šla posadka 2472 mož iz mesta z godbo in z razvitimi zastavami, s štirimi topi in z gorečimi prižigalnicami (luntami) ter z vsem, kar so premogli. 500 Ogrov je brž stopilo v turško vojsko. Nad Montecuculi-a, ki je šel mestu na pomoč, je poslal veliki vezir Kaplan Mustafa-pašo s Tartari na drugo stran Nitre. Forgača in druge poveljnike so pred vojaško sodbo postavili, a cesar je tožbo uničil in Forgača oprostil, vendar pa iztiral od dvora in stolnice.²⁾

S padom Novih Zamkov je prav za prav vojska l. 1663. končana. Montecuculi pač s svojo malo vojsko ni mogel nič izdatnega začeti. Dvorno vojaško svetovalstvo mu je še dné 13. kimovca odsvetovalo kaj očitnega začeti. Montecuculi je pisal, tožil in zahteval, ali pomožne vojske in ogerska črna vojska so šele meseca vinotoka prišle k gornji Donavi. On

¹⁾ Sagredo, pag. 308. Wagner, I. 128, 129.

²⁾ Mont. Mem. pag. 237—248; Wagner, I. 131—134; Brusoni, pag. 17, 39, 40; Hammer, VI. 112—114; Wolf, pag. 120, 121; Zinkeisen, 914—916.

sam pa je moral s tem zadovoljeti, da je zasedel Požun in otok Čalokez.

Štiri dni po udaji Novih Zamkov sta bili samo dve veliki katoliški cerkvi po molitvi v petek preobrnjeni v mošeji; protestantom pa so se njihove cerkve pustile ter so smeli svojo božjo službo svobodno opravljati. S tem ravnanjem si je vezir, vsaj izprva, med številnimi ogerskimi protestanti srca pridobil, kateri za cesarja niso marali, ker se jim je verska svoboda kratila.¹⁾

Na Dunaji so bili vsi prepričani, da pride veliki vezir, če ne prej, pa gotovo spomladi nad Beč. Resnično je on tudi poslal cesarskega pooblaščenca barona Goesa v Beč s poročilom, da pride prihodnjega leta s 100.000 Turki v Beč. Zato pa so se tudi kaj pridno pripravljali, da bi ga dostojno vzprejeli, ter so utrjevali ne samo Beč, ampak vse važnejše prehode čez Donavo gori do Linca. Sreča je vendar bila Avstriji mila. V začetku ni porabil veliki vezir vseh svojih ogromnih sil, pozneje pa ga je zadrževalo neprestano deževje. „Nebo je popravilo“, piše Sagredo,²⁾ „kar so ministri po svoji nemarnosti zamudili; poslalo je dež, da so potje postali zagazljivi in je vezir moral nad štirideset dnij v Budimu ostati, ker niso topov po slabih potih mogli dalje spraviti. Bog je Turkom roko ponudil, pa oči zavezal.“ Ko bi veliki vezir ne bil šel nad Nove Zamke, ampak naravnost nad Beč, bi ga bil našel brez vojakov in brez živeža, vse ljudstvo pa prestrašeno, ter bi bil mesto lahko vzel.³⁾ V jeseni in po zimi pa so se okolščine ugodneje za Avstrijo zasukale; previdna vojskovoda Montecuculi in Zrinjski sta se s svojima malima vojskama ob Vagu in Donavi držala.⁴⁾

Teden po padu Novih Zamkov je prišel erdeljski knez Mihael Apafi v turški tabor; dobro so ga ondi gostili in dva meseca zadrževali, ali pismene pogodbe (athnamé, ahdnamé), vsled katere bi bil ogerskim knezom imenovan, — kar se mu je bilo obljubilo, — vendar ni dobil. Iz turškega tabora pošlje Apafi vsem Ogrom okrožnico, v kateri se jim je varnost in svoboda zagotavljala, če se Turkom podvržejo. Ta okrožnica je pa ostala brez nasledkov, ker mu je palatin Veselényi odgovoril ter Ogrom na Erdeljsko in Apafi-a kazal: Erdeljsko mora Turkom tolik davek plačevati, da ga še zmagati ne more; Apafi pa mora to pisati, kar mu veliki vezir narekuje. Jedino v orožji

¹⁾ Brusoni, pag. 53, 65; Sagredo, pag. 309.

²⁾ L. c. pag. 308, 309.

³⁾ Ko so zaradi tega pozneje vezira v Carjigradu grajali, je odgovoril: „Nikdo ni mogel misliti, da bi važno in s trdnim zidovjem obdano mesto tako zanemarljivo bilo.“ Sagredo, pag. 309, Wolf 122.

⁴⁾ Brusoni, pag. 28; Zinkeisen, IV. 917 Wolf, 119.

je rešitve iskati. — V nekem pismu od dné 10. listopada je opominjal kralj županije k zvestobi in posnemanju svojih dedov, ki so z orožjem v rokah domovino branili, ter da naj ne verujejo krivim prerokom; letos jih je sicer verolomni sovražnik pre naglil, ali bodočega leta si že preskrbé dovolj zgodaj pomoč in jo pošljejo na Ogersko. Res so se jeli po zimi bolje za boj pripravljati.¹⁾

Trdnjavi Kološ in Szekélyhid pa sta prišli kmalu potem po izdaji in nezvestobi nemške vojske Apafi-u v roke. V svoji politiki vele omahljivi Apafi si je to pri Turkih v zaslugo štel, cesarju pa je naznanil, da se je teh dveh mest samo zato polastil, da bi se posadka Turkom ne udala. Apafi je hotel s cesarjem in sultanom v dobrem miru živeti. V tem smislu je tudi sklenil s cesarjem zvezo ter se ni udeleževal naslednje vojske.²⁾

Po padu Novih Zamkov se Ahmed Köprili še ni upal hitro kaj proti gornjemu Ogerskemu začeti. On je samo vzel Nitro, Glogovec, Levice in Novi Grad.³⁾

Kaj pa je storil Montecuculi v obrambo Novih Zamkov in drugih trdnjav? Ogerske črne vojske ni nikdo do dné 18. velikega srpana v Montecuculi-jev tabor prišel. Šele dné 24. vel. srpana je prišel palatin Veselényi, toda skoraj čisto sam. Montecuculi se je hotel za hrbtom zavarovati, zato je od Požuncev zahteval, naj vzprejmo cesarsko posadko; ker mu pa Požunci izprva niso spolnili njegove volje, — pozneje so vzprejeli njegovo vojsko — tudi on ni šel naprej. Kakor rdeča nit se vleče skoz vso ogersko zgodovino upor Ogrov proti vzprejemu cesarske vojske.

Ko so Tatari med triinštirdesetdnevnim obleganjem Novih Zamkov na povelje velikega vezira po Moravskem in Sleškem plenili, in zlasti pri Mikulovem, Vranjem Gradu in notri do Olomuca posebno hudo razgrajali z ognjem in mečem, bil je Montecuculi preslab, da bi jih preganjal. On je zadovolj s tem, da je zasedel Požun in Čalokez, sredotočje vsake zveze ta- in onkraj Donave. Engel, ki Montecuculi-u ni naklonjen, pravi: „Montecuculi, dasiravno od Mikloša Zrinjskega podpiran, ni nikakor branil velikemu veziru se nazaj pomikati in nad 100.000 jetnikov seboj gnati. Zrinjski se je grizel v ustnice, da Montecuculi skoraj s 50.000 možmi zoper 200.000 Turkov se ni ničesar upal.“ Istina je, da je sredi vinotoka prišel ban Mikloš Zrinjski s 15.000 možmi hrvaških, štajerskih in ogerskih vojakov k Montecuculi-u, imajočemu 11—12.000 mož, ali kje

¹⁾ Krones, III. 594; Mailáth, III. 277; Engel, V. 29, 30.

²⁾ Mailáth, III. 277.

³⁾ Brusoni, pag. 37, 38, 43, 44, 46; Wagner, I. 135.

bi sedaj naenkrat do 50.000 mož bil dobil, nam isti Engel ne pove.¹⁾

Ko so Novi Zamki Turkom v roke prišli, jih je vezir utrdil. 2000 kmetov je moralo noč in dan delati; nato je še vzel zgoraj naštete trdnjave na gornjem Ogerskem ter se vrnil s svojo vojsko skoz Ostrogon v Budim, kjer jo je razpusil; sam pa je šel v Beligrad prezimovat. Pašam in Tatarom je odkazal zimišča na Ogerskem, zlasti v Kaniži, Segedinu, Zomboru in Pečuhu. Skoró na to je tudi avstrijska armada šla prezimovat; nemška pa je na Štajarskem, Kranjskem in Koroškem zimišča dobila.²⁾

Ker se Montecuculi s svojo malo vojsko v taboru za Požunom zaradi velike previdnosti³⁾ ni upal nad Turke, da bi Nove Zamke rešil, kar je Mikloš Zrinjski želel, je ta junak na lastno roko skušal kolikor mogoče Turkom škodovati. In v tem je bil tudi većinoma srečen. Pri Komarnu jih je prav pošteno otepel, ko jih je bil po zvijači iz trdnjave izvabil; meseca listopada je na Hrvaško in Štajersko pleniti poslanim Turkom in Tatarom zabranil prek Mure iti; ko jo je bilo že 2000 Tatarov preplavalo, jih je tako trdo prijel, da se jih je le malo vrnilo. Še hujše kakor Mikloš Zrinjski je natepel njegov brat Peter Turke dne 17. vinotoka. Bosenski namestnik Ali-paša Čengić je menil, da v odsotnosti staršega brata lahko zmore mlajšega, Novi Zrin vzame in Štajersko opustoši. Peter Zrinjski, to zvedevši, mu gre z 2000 konjiki in 3000 dragonci naproti ter se skriva v nekem lesu pri Jurjevi Steni. Ko je bila že polovica Turkov skozi les prišla, napade Peter drugo polovico in pobije v dve uri trajajoči bitvi nad 2000 Turkov, jih ujame 256 ter zapleni nekoliko stotin konj.⁴⁾ Med ujetniki je bil tudi njihov vodja, bosenskega paše brat, ki se je s 30.000 tolarji odkupil.⁵⁾ Dasiravno je imel Zrinjski dosta manjšo vojsko od turške, je vendar sovražnika tako naglo in tako srčno prijel, da je ta mislil, da ima Zrinjski dosta večjo od njegove, zato je jel bežati, zapustivši vse svoje strelivo in mnogo jetnikov.⁶⁾

To nam kaže, da bi bil drug od Montecuculi-a predrznejši in podvzetenjši nadpoveljnik z vojsko 26—27.000 mož že kaj

¹⁾ Engel, V. 29.

²⁾ Brusoni, pag. 44, 45.

³⁾ Montecuculi-a nekateri ne morejo prehvaliti ter ga imenujejo najboljšega taktika svojega časa. Istina je, da ni bil prijatelj predrznih del. On je vse in povsod na tanko preračunal ter se je bolj odlikoval s previdnostjo in opreznostjo kakor pa s pogumnim in srčnim dejanjem; zato pa so ga tudi primerjali s Q. Fab. Max. Cunctatorjem. Ogri so ga dolžili, da je on zakrivil s svojim mečkanjem in obotavljanjem, da so Novi Zamki padli. — Wagner, I. 136 pa ne more Montecuculi-a prehvaliti.

⁴⁾ Rink, I. 499.

⁵⁾ Brusoni, pag. 23, 41, 43, 45.

⁶⁾ Smičiklas, II. 161.

dosegel ter bi bil najbrže zabranil Nove Zamke vzeti ali pa vsaj one trdnjave, ki so se po padu Novih Zamkov udale, kar nam Šintava priča.¹⁾

Zaradi slabih priprav za branitev je bila po vsej Avstriji splošna nezadovoljnost, zlasti pa v Beči. Montecuculi-a so pri ministerstvu zatožili. Najhujše pa so grajali in preklinjali Porcio, ki je med vojnim hrupom tako rekoč zaspal.²⁾ Tudi zoper kneza Lobkovica je bilo javno mnenje, ker se je dvorni vojaški svet in njegov prvomestnik (takrat Lobkovic) tako nemarno na vojsko pripravljali, kakor da bi narodom in državi ne pretila najmanjša nevarnost. — Na Ogerskem je bila zaradi pada Novih Zamkov razdraženost tolika, da sta palatin Veselényi in ogerski primas ostrogonski Lipaj rekla, da je najpametneje se Turkom udati.³⁾ Priprave za boj so bile silno slabe, kajti cesarska vojska se je pomnožila do meseca vinotoka samo s tremi na novo nabranimi polki in s polkom Porcia, ki se je iz španske službe na Laškem domov povrnil.

Nehoté se nam vriva vprašanje, od kod ta prikazen, da so se na Dunaji tako malo pripravljali za boj, dasiravno je cesarski resident Reninger vlado opozarjal na nevarnost. Na to vprašanje je le mogoče odgovoriti, ako se ozremo na vlado in na osebe, ki so na cesarja vplivale.

Na čelu države je bil jedva štiriindvajsetletni cesar Leopold I., drugi sin Ferdinanda III. Po smrti svojega staršega, za vladanje odločenega brata Ferdinanda IV. (umrl dné 9. maleda srpana 1654 za kozami) je bil on na prestol poklican. Takrat je imel jedva štirinajst let; negodni mladeneč je bil slabega zdravja. Od narave je bil živ, svojevoljen in naglojezen otrok, ali oče ga je imel v strahu; grof Fugger in grof Porcia, njegova odgojitelja, sta pozneje očetu pomagala ga krotiti ter sta ga privadila ponižnosti in pokornosti. Vedno se je moral učiti, dasiravno ni imel do knjig veselja. Ker je bil za duhovniški stan odločen, je bila njegova odgoja zgolj pobožna. Šele kot prestolonaslednika po smrti staršega brata so ga jeli o vojaških in političkih rečeh poučevati. Takrat še ni imel nobene skušnje, ne v dobrem in ne v slabem. Bene-

¹⁾ Montecuculi, ki v svojih Memor. pag. 237—248 obširno govori o svojih previdnostnih naredbah, nam tudi pove pag. 245 in 246, da so „il Tenente Colonello Noning“ in „Capitani Aurosee“ in „Enrico“ iz Komarna hodili k Turkom plenit ter so bili tudi vselej nekaj naplenili. O Mikloši Zrinjskem, ki je bil njegovi slavi nevaren, pa samo omeni (pag. 251), da je dné 15. vinotoka prišel na Čalokez, pri Komarnu se utaboril in hodil na ono stran Donave na plen, toda brez izdatnega uspeha. Da je Turke pri Komarnu in ob Muri pošteno natepel, pak popolnoma zamolči.

²⁾ Sagredo, pag. 309.

³⁾ Wagner, I. 134.

čanin Giustiniani piše o njem: „Nekateri mené, da se sme od njega še mnogo pričakovati, toda doslej se je o tem še malo zapazilo.“¹⁾

Leopold I. je bil od dné 2. malega travna 1657. avstrijski vladar. Avstrijski stanovi so mu že 1655. l. (24. prosinca) zvestobo prisegli; istega leta (27. junija) je bil za ogerskega in 1656. l. (14. kimovca) za češkega kralja kronan. To priložnost je vlada porabila, da bi pripravila ogerske in hrvaške stanove, naj se pravici, si kralje voliti, odpovedó, v kar pa niso privolili. Hrvatje so svoje že več kot petdeset let stare pritožbe ponovili in zahtevali, naj se krajina izpod avstrijske oblasti stavi pod hrvaško. Na dalje še so hrvaški stanovi zahtevali, da se v kraljevi zavernici zraven imena Ogorske še posebej pridene ime „kraljestvo: Dalmacija, Hrvaška in Slavonija“, češ, „naše kraljestvo ima isto svobodo, katero ima Ogorsko“; zato se naj tudi v vseh kraljevskih pismih posebej tako navaja, ne pa, da bi se imelo Hrvaško razumovati pod „partes adnexæ“ ali „subiectæ“. S temi pogoji so Leopolda za kralja kronali. Petnajst, oziroma šestnajstletni mladenič je postal Leopold kralj. Bil je slabega zdravja, boječ, brez veselja do imenitnih del; dogodke je bolj pričakoval, nego pospeševal; odvisen od svojih ministrov je bil marljiv in delaven, čistega obnašanja in dobrega, poštenega srca. Kako ugodno se je odlikoval od svojega tekmeца francoskega kralja Ludovika XIV. Zaradi njegove pobožnosti so imeli jezuitje za vsega njegovega dolgega vladanja velik vpliv nanj. Kraljeva volja je za njegovega vladanja imela veljati ter biti sveta njegovim narodom; vse se je imelo jej pokoravati, tudi narodna prava v vekih posvečena. Smer politike in usoda narodov se je imela reševati v kabinetu in ne na zborih državnih in deželnih. Sreča je Leopoldu naklonila izredne vojvode, koji so njega ime na toliko proslavili, da so ga nekateri laskavci jeli z naslovom „veliki“ čestiti, katerega je pa zgodovina zavrgla.²⁾

Velik vpliv na mladega cesarja je imel njega stric, nadvojvoda Leopold Viljem. Rodil se je l. 1614. in je bil še otrok za duhovniški stan odločen. Z najstjim letom je postal pasovski in strasburški vladika, z dvanajstim pa halberstadtski vladika in bremski nadvladika. L. 1628. je dobil bogato opatijo Hersfeld na Heškem; l. 1637. je postal nadvladika olomuški in l. 1639. načelnik nemškega viteškega reda. Leopold Viljem je

¹⁾ Joseph Fiedler, Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Oesterreich I. Wien 1866 v „Fontes rerum austriacarum“ XXVI., XXVII.

²⁾ Wolf, pag. 57—65; Smičiklas, II. 157, 158; Wagner, I. 4—8 i. dr. Molin 1861 v „Fiedler, Die Relationen der Botschafter Venedigs“ II. 48—51.

bil bolj vojak nego duhovnik, hraber častnik, previden poveljnik, pa na bojišči večinoma nesrečen. Bil je zmeren, pobožen, skromen mož, čistega obnašanja in jako moder, ali neprestano je bolehal. Cesar ga je visoko cenil, toda nadvojvoda je ljubil mir in se ni vtikal v vladarstvo. V vseh važnih bojnih in mirovnih stvareh ga je cesar vselej za svet vprašal.¹⁾

Prvi minister in pravi vodja države, ker je imel neomejen vpliv na mladega cesarja, je bil najvišji dvorni in tajni svetnik, grof Janez Ferdinand pl. Porcia, l. 1662. v državnega kneza povzdignjen. Porodil se je 1609. l. iz neke furlanske rodbine, ki je okrog leta 1550. senožeško grajščino dobila. Od l. 1635—1650. je bil deželni sodnik na Kranjskem;²⁾ l. 1654. je postal ajo (najvišji dvorni mojster) Leopolda I. ter je bil njegov odgojitelj. Porcia je bil miren in prijeten in silno dobrega srca, zato ga je cesar rad imel in mu je vse zaupal, vendar za svojo važno službo je bil popolnoma nesposoben, ker je bil len, počasen in neodločen.³⁾ Bil je izvrsten dvornik; nikdo ga ni ljubil razen cesarja in tudi ne sovražil, ker ni znal svojim prijateljem koristiti, pa tudi ne svojim nasprotnikom škoditi; vsak popravek je zavlačeval ter je dostikrat najvažnejše in najnujnejše depeše nerešene na mizi pozabil;⁴⁾ nikomur ni poveril ničesa, pa vendar sam ni ničesa pametnega sklenil. V politiki je nasprotoval Turjaškemu in španskemu poslancu ter je bil odločno zoper vsak tudi najmanjši vpliv španskega dvora na Nemčijo in Avstrijo. Odlikoval se je s svojo nenavadno razmišljenostjo in pozabljivostjo ter se je kaj rad razveseljeval. Leta 1640. je kupil grajščino ortenburško na Koroškem ter je sezidal lep grad v renaissance-slogu v Spitalu. Po svoji smrti dné 7. svečana 1665. je zapustil črez jeden milijon imetka, pa potomstvo brez duha in upa.⁵⁾ Porcia je sam kaj zelo mir ljubil ter je tudi na vsak način pričakoval, da se mu posreči z Visoko Porto stalen mir skleniti; zato tudi ni videl nevarnosti, koja je državi od onodod pretila, in zato tudi Avstrija prav nič ni bila za boj pripravljena. Sedaj so vsi kneza Porcio dolžili, da je on vsega kriv, ter ga je tudi vse jelo črtiti; številni sramotilni listi so se tiskali o njem in širili med narodom.⁶⁾

Zraven prvega ministra Porcie se morajo še drugi ministri imenovati, ki so več ali menj na cesarja vplivali ter

¹⁾ Wolf, 57—59.

²⁾ Dimitz, Geschichte Krains. Laibach, 1876. IV. 3. n. 1.

³⁾ Sagredo, pag. 318.

⁴⁾ Ibid.

⁵⁾ Ibid.

⁶⁾ Rink, I. 492; Wolf, pag. 69, 70.

imeli usodo avstrijske države v svojih rokah. Najvažnejši so ti-le:

Turjaški (Auersperg) Ivan Vajkart, grof in od l. 1653. knez iz starše panoge kranjskega rodu. Porodil se je l. 1615.; bil je ajo Ferdinanda IV. Od l. 1653. je bil posestnik grajščine Wels; l. 1654. je dobil šleski grajščini Münsterberg in Frankenstein, zato „vojvoda münsterberški“; leta 1655. je postal prvi tajni svetnik, tedaj cesarjev minister in svetnik. Že Ferdinand III. ga je visoko cenil, še više pa Ferdinand IV., dasiravno je imel Turjaški popolnoma oblast nad njim. Cesar Leopold I. mu je pustil mesto prvega ministra, ki je vlado zastopal v notranjih in vnanjih stvareh; ker ga pa ni ljubil, je rajši poslušal Porcio ali Lobkovica. Turjaški je bil jako lepega obnašanja, bistrega uma, trden v delu, pripraven za pogajanje z inimi vladami, pa zavoljo častilakomnosti in hrepenenja po novih časteh ga je vse sovražilo in se ga balo; pa on je precenil samega sebe, tudi ni nikogar drugega ljubil kakor samega sebe. S špansko pripomočjo je došel do tolike časti, zato je bil tudi s španskimi ministri v tesni zvezi. Po smrti svojega brata Vuka Engelberta grofa Turjaškega, deželnega poglavarja na Kranjskem, je podedoval knez l. 1673. Kočevje in Žužemberk. — V politiki je Turjaški nasprotoval Porcii in Lobkovicu. Ko je Ludvik XIV. želel delitev španskega kraljevstva med Burbonce in Habsburžane, je Turjaški podpiral njega nakane, ker mu je francoski poročnik obljubil, da se bode njegov kralj pri papeži zanj poganjal, da postane kardinal. V svoji častilakomnosti je najedenkrat hotel kardinal postati, kakor sta bila Richelieu in Mazarini. To ga je pogubilo.¹⁾ Papež in heški kardinal sta ga pri cesarji zatočila, zato ga je ta 16. grudnia 1669. l. iz službe odpustil ter pregnal v Wels; vendar si je izprosil od cesarja dovoljenje, da sme v Ljubljani v pregnanstvu živeti. Tu se je pečal do svoje smrti z lovom, ribištvom in književnostjo ter je še doživel pádec in smrt svojega nasprotnika Lobkovica. Umrl je dné 13. listopada leta 1677., pokopan je v frančiškanski cerkvi v Ljubljani.²⁾

Lobkovic, Večeslav Evzebij, porojen dné 30. prosinca 1609. l., je postal 1652 predsednik dvornemu vojaškemu svetovalstvu. Svojo nagnjenost mu je cesar šele po Porcijevi smrti naklonil. Benečani so se radi ž njim pogajali, za njih korist se je gorko poganjal. — Lobkovic je bil pri delu bolj spreten

¹⁾ Adam Wolf, Drei diplomatische Relationen aus der Zeit Leopold's I. v „Archiv-u f. K. österr. Gesch. Qu.“ XX. 289—304, Krones, III. 553, 554, 556, 565, 573—575.

²⁾ Wolf, Fürst Lobkovic, pag. 149, 162, 164, 170 179, 185—203. Sagredo, pag. 318; Rink, I. 238.

kakor pa natančen; častilakomen, pameten, premeten, previden za svoj dobiček, pristopen prilizunom, ponosen in samosvest, je rad vsakoga smešil ter je svoje prijatelje branil, sovražnike pa preganjal in uničeval. Vsi so se ga zaradi njegove samostalnosti bali, posebno pa španski poslanci, ker jim je večkrat račune zmešal. V politiki je bil nasprotnik Špancem in prijatelj Francozom. Ogri so se ga rano kot siloviteža in nasprotnika ogerski ustavi jeli bati. Po Turjaškega padci 1669. je postal Lobkovic načelnik ministerstvu ter je bil najvplivnejši premier; bil je cesarjev ljubljenelec, katerega pa je vse sovražilo; prizadeval si je z veliko spretnostjo vso politiko na francoski mlin napeljati (1670—1674). Ta politika je bila nasprotna španski diplomaciji in vsej avstrijski koristi ter je zavirala uspešno udeležbo Avstrije v boji zoper Ludovika XIV. Vsi njegovi sovražniki, tudi Klavdija Felicitas, druga cesarjeva žena, so se zvezali zoper njega; Gremmonvillov tajnik je za peneze izročil pisma, ki so svedočila njegovo krivico. Dne 19. vinotoka 1674. je moral stolno mesto zapustiti ter je šel na svoj krasen grad Roudnice, kjer je dne 22. maledga travna 1677. leta umrl.¹⁾

Lamberg Ivan Maksimilijan, državni grof, Porcijev sorodnik, je bil od l. 1661. med vplivnimi dvornimi uradniki; postal je tretji minister v cesarskem svetu; pozneje je čakal na to, da bi postal Lobkovičev naslednik. Ker je bil boljši dvornik kakor državnik, dober „oconomus“, ki se pa za državne reči ni dosti zmenil, so vse najvažnejše reči šle skozi Hoherjeve in Schwarzenbergove, ne pa skoz njegove roke, tudi ko je po Lobkovičevem padci postal premier-minister. Sedaj je politika v vseh važnih državnih vprašanjih postala jasnejša in odkritosrčnejša, odkar so opustili francosko, posebno od Lobkovica negovano politiko. Cesar je Lamberga posebno rad imel, ker je bil ž njim odgojen; njegovi volji se je najrajši podvrgel. Lamberg je bil vedrega in veselega duha ter je vedel vsako društvo kratkočasiti in se črez vse bistroumno šaliti.²⁾

Ti moške so bili torej zastopniki avstrijske politike. Če se ná-nje ozremo in pomislimo, da pri njih ni bilo dobre volje za Avstrijo se žrtvovati in da je ravno takrat najzvestejši cesarjev svetovalec Leopold Viljem umrl, se pač ne smemo čuditi, da se niso Turčinu tako krepko v bran postavili, kakor je terjala državna čast in korist, da ni bilo na dunajskem dvoru nobene posebne razboritosti in previdnosti, torej tudi

¹⁾ Krones, III. 554, 569, 573, 575—579; Wolf, Fürst Lobkowitz; Rink, I. 239; Sagredo, 1865; Marino Giorgi 167. (v. Fiedler I. c. II. 117, 130.)

²⁾ Molin, 1861 (v. Fiedler I. c. II. 50; 131); Rink, I. 266; Krones, III. 566, 569.

ne prave volje, da bi se vsem nevarnostim ustavljali s potrebno odločnostjo. Dalje tudi niso imeli potrebnih pripomočkov za to, ko bi bili tudi pravo voljo imeli. Na zadnjem deželnem zboru v Požunu (1662) so sicer sklenili, da ob času nevarnosti skličejo črno vojsko, pa to so samo katoliški stanovni sklenili, ko so bili protestantski že zapustili deželni zbor; ti pak so ta sklep za neveljavnega smatrali.

Ozreti se nam je še na najvišjo osrednjo oblast v Avstriji: ta oblast je bilo tajno svetovalstvo. Po naravi svojega opravka je bilo to državno in ministersko svetovalstvo. Za Ferdinanda II. je bilo samo šest ali sedem tajnih svetnikov; za Ferdinanda III. in Leopolda I. pa je bilo že toliko tajnih svetnikov imenovanih, da ni bilo mogoče vseh k posvetovanju sklicati, ako se je hotela tajnost ohraniti; zato je vpeljal Leopold I. posebne posvetovalne zbornice (konference), t. j. sklical je k tajnemu posvetovanju samo zvedene ministre in nekatere zaupne moške po lastnem prepričanju in po nasvetu najvišjega dvornega mojstra, ki je bil prvi tajni svetnik, tako rekoč ministerski prvosednik. Tajno svetovalstvo je bilo najvišje sodišče in ministerstvo vnanosti; ono je dajalo postave v cesarjevem imeni, jih je razlagalo ter čuvalo nad njih izvrševanjem. Vsled Leopoldove mladosti, neskušenosti in boječnosti je bila ta vlada bolj boljarska (aristokratiška), oligarhiška nego pa monarhična.¹⁾ Cesar je sicer spoznal nezmožnost marsikaterga ministra, vendar se je iz navade težko od njega ločil. Da bi potolažil svojo vest, da bi odgovornost kakega ukrepa odvalil od sebe, se je večinoma ravnal po sklepu večine ali pa po tistem, kateremu je najbolje zaupal. Vsled tega je bila vlada slaba in neredna. Tajni svetniki so bili nejedini, drug drugega so sumničili in jedva so bili sposobni za težavno vladarsko breme. Oni so se shajali, da bi se kratkočasili, ne pa da bi za svojega gospoda delali; niso služili državi, ampak strankam. Sagredo — istodobni pisatelj — pravi, da bi bila za podložnike velika sreča, ko bi cesar bil samostalen in bi se ne dal od drugih voditi, ki so skopi, trmasti in dobičkarski.²⁾

Pomisliti je tudi, da Avstrija takrat davno ni bila toliko kakor dandanes. Na severu je segala sicer do srednje Odra in na jugu do jadranskega morja; ali sredi je bila tako stisnjena, da je samo jedna cesta z Notranje-Avstrijskega v Tirole držala, in turška oblast je bila samo jeden dan hoda od štajerske meje. Prednje avstrijske dežele pa so bile razkosane in daleč po Nemškem raztresene. Deželam in narodom so se

¹⁾ Molin, 1661. (Font. rer. austr. XXVII. 62).

²⁾ Ibid. XXVII. 116

še poznali nasledki dolgoletnih krvavih verskih bojov. Po Češkem, Moravskem in Sleškem so bili obširni kosi dežele pusti; Notranje-Avstrijsko je bilo siromašno, in Ogersko se zaradi neprestanega boja s Turki ni moglo razvijati. Deželam in narodom so bile svoboščine uničene, protestantje iztirani ali pa so se samo še kje po gorah molče trpeli. Staro plemstvo je bilo obsojeno, ugonobljeno ali pa se je izselilo, in njega mesto so zasedli z Belgijskega, Laškega in Španskega prišli gospodje. V meščanstvu pa je občinsko življenje otrpnilo in zamrlo, obrt in kupčija sta opešala, kmet pa je bil nesvoboden, podložnik ali rob (nevoljnik).

Avstrije materialna moč ondaj ni bila velika, kajti ni merila dosti nad 330.000 km² ter je imela samo 12 milijonov duš; vojska je štela 40.000 mož¹⁾ in državni dohodki so znašali komaj 6 milijonov gld. na leto. Kar je Avstriji takrat evropsko veljavnost podelilo, je bil njen vpliv kot katoliška država, cesarska krona, zanašanje, da ji pripade Špansko in Ogersko; zato si je vedno prizadevala, oblast ob dolnji Donavi razširiti in utrditi.²⁾

Avstrijske finance so bile že čez jedno stoletje v neredu, pa noben minister ni tako malomarno gospodaril in svoje službe tako zlorabil na lastno korist kakor Sinzendorf, in ta mož je bil štiriindvajset let finančni minister.³⁾

Kako je bilo mogoče pri nejedinstvi in razporu v ministerstvu, pri nezmožnosti nekaterih ministrov, pri cesarjevi mladosti in slabosti še vendar v politiki nekatere uspehe doseči? Bila je še v Avstriji neka vez, ki je vse vezala, in bila so načela, ki so tej na videz onemogli državi dajala moč in življenje. V avstrijski politiki so se živo držali tradicije ter vztrajali v vseh podvzetjih; pred vsem pa je bila jedna vladarjeva volja, kateri so se vse moči podvrgle, in v kateri so bile državne in narodne koristi zjedinjene. Ta vez in načela so dajala Leopoldovi vladi v notranjem moč in zmago nad fevdalstvom, v vnanjem pa veljavo in zaupanje.⁴⁾

¹⁾ Sagredo l. 1665. v Wolfovi izdaji v Archiv-u f. K. ö. Gesch. Qu. XX. (205–220 z naslovom „Drei diplomatische Relationen aus der Zeit Kaiser Leopold I.“) pag. 317 omenja, da Avstrija lahko 80.000 mož na noge postavi, v Fiedlerjevi izdaji Sagredovega poročila v „Fontes rerum austriacarum“ XXVII. pag. 115 pa se pravi, da Avstrija lahko 40.000 mož na noge spravi. Wolf, Fürst Lobk. pag. 52. se je odločil za večje število, za 80.000 mož. Če se vendar pomisli, kako je Avstrija neznatne armade, katere je seveda samo po dednih deželah nabirala, na noge postavljala, se nam nehoté vrine misel, da se mora manjše število (40.000 mož) za verjetnejše smatrati.

²⁾ Wolf, Fürst Lobk. pag. 52.

³⁾ Battista Nani (Fontes rer. austr. XXXVII. 12). Marino Giorgi, ibid. pag. 133, in Zuanne Morosini, ibid. pag. 152.

⁴⁾ Wolf, Fürst Lobk. pag. 77.

Ko se je po Nemškem raznesel glas o dogodkih na Ogerskem, se je polastil Nemcev strah pred Turki za Nemško, zato pa tudi vidimo pri nemških knezih prikazen, katere pri njih pač nismo vajeni videti. Nemško cesarstvo je jelo pazljivo na Turke gledati, za katere se pred še zmenili niso. V očigled preteči turški nevarnosti in v prepričanju, da ta zadene najprej Beč, se je sedaj potrudil cesarski dvor, da bi vse Nemško pridobil za boj zoper Turka, kar ni bilo posebno težko, kajti na leci in po časopisih se je dokazovala potreba boja s Turkom; dajali so se mnogoštevilni sveti, mnenja in znamenja. Knez Lobkovic se je pogajal z nemškimi državnimi stanovi. Porenska zveza — Lega del Reno — je obljubila izdatno pomoč, namreč 40.000 pešcev in 14.000 konjikov. Zbirala pa se je nemška pomožna vojska zelo pozno, in sicer pri Metz-u; bila je še onstran Rena, ko se je vojska že začela.¹⁾ Še celo francoski kralj Ludovik XIV. je ponudil kot člen porenske zveze 6000 mož — 4000 pešcev in 2000 konjikov — pod poveljstvom grofa Coligny. Na Francoskem je bilo namreč toliko navdušenje za boj s Turki, da se je Ludovik moral ná-nje ozirati ter tudi neko pomoč poslati; nazadnje pa se mu je že potrebno zazdelo, da svojim podložnikom prepove, prostovoljno iti v ta boj.

Tudi na Angleško, Dansko, Holandsko, Švedsko in drugim so šli cesarski poslanci pomoči prosit, ali morali so domov z lepimi besedami ali z izgovori ali s praznimi obljubami. Angleško in Holandsko se še sedaj ni hotelo s Turčijo razpreti zaradi kupčijstva v jutrove dežele.²⁾

Dalje je še papež obljubil pomoč v novcih, in sicer 700.000 zlatov in deseti del cerkvenih dohodkov po dednih deželah. Tudi druge laške dežele so obljubile pomoč, n. pr. Genova 40.000 gld.³⁾

Na cesarskem dvoru so se tudi jeli na zimo gibati; Lobkovic se je zdramil in je skušal to popraviti, kar je poprej zamudil. Po vseh dednih deželah se je nabirala vojska, in meseca svečana je štela že avstrijska vojska 30—40.000 mož.⁴⁾

¹⁾ Rink, I. 500.

²⁾ Brusoni, pag. 71, Zinkeisen I. c. IV. 923.

³⁾ Brusoni, pag. 66; Wagner, I. 136—142. Pag. 142. pravi Wagner, da je švedski kralj še celo 2500 mož več poslal, kakor je bil obvezan za svoje nemške dežele poslati.

⁴⁾ Brusoni, pag. 70 in 76 pravi, da je v pomladi l. 1664. cesarska vojska 70—80.000 mož štela, in sicer: 24.000 mož državne (nemške) vojske s francosko vred, 22.000 mož od porenske zveze in 30—40.000 mož iz dednih dežel; te vojske so sicer počasi na bojišče prihajale, pa prišle so vendar o pravem času. Turška vojska pa je po istem pisatelji najmenj 150.000 mož štela. Wolf, Fürst Lobk. pag. 112 pa pravi, da je avstrijska vojska meseca svečana 1664. l. 36.123 pešcev in 11.927 konjikov štela; Krones, III 594 pa, da se sme vsa vojska na 62.000 mož računati. Dne

Da bi ne morali na ogersko črno vojsko računati, sklene Lobkovic s posameznimi ogerskimi velikaši naborne pogodbe ter jim prepusti poveljstvo njih čet.

Med tem ko so Turki prezimovali in se je dunajska vlada resno pripravljala za izdaten odpor za prihodnje leto, se je junaški Mikloš Zrinjski odlikoval v malem boji s Turki. On je slutil, kam se misli turška vojska spomladi obrniti, zato skliče hrvaške stanove o božiči v Varaždin, da bi se ž njimi posvetoval o obrambi domovine. Ondi so sklenili ob Dravi vojsko za obrambo postaviti. Zrinjski je najprej predlagal, naj se Slavonija, ki je bila v turških rokah, opustoši in Pečuh, glavna shramba za vojaško obleko, vzame. Montecuculi zavrže naravnost ta načrt, tudi dvornemu vojaškemu svetovalstvu ni ugajal, ker bi se po njem imele nemške čete pod Zrinjskega poveljem bojevati,¹⁾ pa tudi zato, ker bi v slučaju, ako bi se v Slavoniji vojskovali, tudi veliki vezir tja šel in bi se s tem boj napeljal iz sredine dežele v kraje, kjer ni bilo skladišč.²⁾ Hohenlohe je pa vendar dobil od cesarja povelje, da se s svojimi 6000 možmi zjedini z 10.000 možmi Zrinjskega. Sredi prosinca 1664 gre Hohenlohe iz Ptuja, kjer je prezimoval, v Novi Zrinj. Tja pride tudi grof Batthiany s svojimi Ogri in Puchard s svojimi Bavarci, tako da je imel Zrinjski blizu 23.000 mož. Dné 21. prosinca 1664 gre Zrinjski proti trdnjavi Breznici ob Dravi, ki se mu 23. prosinca brez upora uda, zapustivši mu petnajst topov; na to gre nad Bobovec, ki se mu tudi brez upora uda. V Bobovci je bilo 12.000 Turkov; Zrinjski dobi ondi dvanajst ag in šestnajst topov. Na to vzame Barč³⁾ ter napade nenadoma dné 28. prosinca Pečuh, katerega je ž njegovimi lepimi mošejami večinoma upepelil. Da bi glavni namen te vojske dosegel, se obrne proti Oseku. Zrinjski je nameraval one kraje opustošiti, koder je imela turška vojska spomladi hoditi. On zažge palanko Terak, ki je branila sijajni most velikega sultana Solimana I.; ravno tako požge v dveh dneh 8565 črevljev dolgi in 17 črevljev široki most črez Dravo in močvirje pri Oseku; ta most je od časov Solimana I. cesto iz Beligrada v Budim vezal. Nazadnje je še kanil nad Siget iti. Ker je pa 12.000 Turkov in Tatarov

18. sušca 1664. I. je Montecuculi imel v glavnem taboru 23.000 mož; 8500 mož je vodil de Souches; 16.900 fml. Strozzi in general Hohenlohe, 12.500 mož je bilo po mestih za posadke. Dalje je še bila ogerska vojska pod poveljstvom Frana Nádasdy-a, nemška pod Leopoldom Viljemom badenskim in hrvaško-ogerska pod Zrinjskim, Batthiany-jem in dr.

¹⁾ Wagner, I. 142.

²⁾ Mont. Mem. pag. 253, 254; Wagner, I. 142.

³⁾ Hammer, VI. 121, 122. Zrinjski je imel po Wolfu, Fürst Lobk. pag. 124, 24.000 mož: 9000 mož nemške vojske pod poveljstvom grofa Hohenlohe in 15.000 mož avstrijske.

šlo Sigetu na pomoč in ker je huda zima pritisnila, se je vrnil skozi Novi Zrinj v svoje stanišče na otoku Čalokezu z obilim plenom, katerega je nabral posebno v Pečuhu, v glavni shrambi za vojaško obleko. Na svojem poti je nad petsto vasij upepelil.¹⁾

Zrinjski si je s svojo pozimsko vojsko veliko slavo pridobil. Glas o njegovih navalih je tako nemilo dirnil v Drenopolji in Carjigradu, da so mu pridejali ime „železni kol“, — Kasik timur seferi;²⁾ — pri svojem narodu pa je dobil ime novega Škender-bega. Papež mu pošlje svojo sliko v zlatu vezeno, francoski kralj Ljudevit XIV. ga imenuje francoskim pairom in mu daruje 10.000 tolarjev, španski kralj mu pošlje zlato runo, nemški knezi ga primejo za svojega brata in cesar ga hoče državnim knezom imenovati; Zrinjski se pa za to čast zahvali. Začetkom l. 1664. sta bila brata Zrinjski vrhunec slave dospela. Ta slava je pa Montecuculi-a jezila, zato skuša Zrinjskega smešiti in mu čast s tem kratiti, da imenuje most samo „nasip od brven in protja,“ ki je bil sicer precej širok in je služil za časa deževja po močvirnatih tleh samo za tlak.³⁾

S tem, da je Mikloš Zrinjski pri Oseku most razdril ter, kakor se je vsaj kazalo, za dolgo časa zvezo med jugom in severom pretrgal, je Turka tako ustrašil, da veliki vezir ni samo vseh turških čet na Ogerskem pod orožje poklical, temveč sam sredi zime hotel na vojsko. Koncem prosinca je zapustil Beligrad, pa je prišel samo do Mitrovice ter se je zopet vrnil prezimovat, ker je zvedel, da se je Zrinjski že v Čalokez vrnil. Ahmed Köprili veli razdejati most pri Oseku kolikor mogoče naglo postaviti. Most je bil v treh mesecih dovršen, pri njem pa je bila nastavljena močna straža, da bi ga sovražnik ne razdejal, kakor se je bilo to s prejšnjim zgodilo. S tem pa je veliki vezir tudi pokazal, da ne misli na mir, saj je še vedno od cesarja zahteval Erdeljsko in plačevanje letnega davka za Ogersko, rekši, da Turčija jedino s to pogodbo orožje odloži.⁴⁾

Zrinjski naredi drug načrt, po katerem naj bi se trdnjava Kaniža vzela, češ, sedaj jo bode lahko vzeti, kajti veliki vezir je v Beligradu, most pri Oseku je razdejan in trdnjava nima ne obilne posadke ne dovolj živeža. Montecuculi, ki je vsak načrt Zrinjskega zavrzel, zavrže tudi tega, češ, da bi se po tem načrtu vojska preveč oddaljila od Donave. Na dvoru so

¹⁾ Brusoni, pag. 57. 61—64 in 66; Mont. Mem. pag. 257—259.

²⁾ Hammer, VI. 123; Mailáth, III. 279.

³⁾ Mont. Mem. pag. 258. Smičiklas, II. 163.

⁴⁾ Brusoni, pag. 47, 49, 76; Rink, I. 503, 507; Wagner, I. 143, 144; Hammer, VI. 120, 121, 125; Zinkeisen, IV. 921.

vendar odobrili tudi ta načrt. Grof Hohenlohe dobi z nova ukaz, da se s svojo vojsko pod Zrinjskega nadpoveljstvo postavi. Zrinjski je tudi dobil dovoljenje, da sme pomožne vojske na Štajerskem prevzeti, kar se pa ni zgodilo, kakor se kaže. Njegova vojska je štela 17.000 mož. Ta vojska se je vendar popolnoma ponesrečila. Poveljniki so bili že izprva nejedini, zato se tudi niso mogli o potrebnem jednotnem oblegovalnem načrtu zjediniti ter tudi niso imeli za krajevne razmere potrebnih priprav za oblegovanje. Svet okoli Kaniže je mokrotan, pa niso imeli dovolj protja, da bi ga na močvirnata tla polagali ter na ta način mogli topove in strelivo prevažati. Težki topovi so se morali šele iz Gradca pripeljati, kar pa se je prepozno zgodilo; topi, katere je Zrinjski imel, so bili v slabem stanju, strelivo pa večinoma za nič. Oblegovalci so dosta trpeli vsled napadov posadke iz trdnjave, nazadnje jim je še jelo živeža primanjkovati. Črez jeden mesec so se oblegovalci zastonj trudili pred Kanižo in veliko ljudij izgubili tudi po boleznih, nastalih vsled močvirja. Ko so zvedeli, da gre veliki vezir s 40.000 možmi in 100 topi iz Beligrada Kaniži na pomoč, torej z več kot dvakrat večjo vojsko, so se posvetovali, kaj je storiti, ter so se odločili z obleganjem prenehati, ker ima sovražnik dosta večjo vojsko, ker jim je živeža primanjkovalo in ker je bila nevarnost, da bi jim sovražnik pot v Novi Zrinj zaprl in šel prek Mure v Ptuj, Radgono in Gradec. Oblegovalna cesarska vojska je tedaj šla v Novi Zrinj. Ker so Montecuculi-a dolžili, da je on zakrivil ta nesrečen konec obleganju Kaniže, torej je najbrž on vojski na Štajerskem prepovedal se z Zrinjskim zvezati. V drugi polovici meseca malega travna je začela cesarska vojska Kanižo oblegati in 1. junija je tako naglo od obleganja odstopila, da še ni utegnila vseh bojnih priprav vzeti seboj. Vsled te nesreče pri Kaniži se tudi trdnjavi Bobovec in Breznica nista mogli dalje držati.¹⁾

Cesarska vojska, utrujena in oslABLJENA, gre na to v Novi Zrinj, kolikor je pa ni moglo v trdnjavo, se utabori na neugodnem torišči na desnem bregu Mure. Novi Zrinj je bil sezidan na obeh straneh Mure pri izlivu v Dravo; oni del trdnjave, ki je bil na levem bregu, je bil obdan s prekopom, katerega je voda iz Mure oblivala. Na zapadni strani se je trdnjava naslanjala na Dravo.²⁾

¹⁾ Brusoni, pag. 80—82, 88, 92—99; Mont. Mem. pag. 260—263; Wagner, I. 145—147; Rink, I. 514—515; Hammer, VI. 130; Zinkeisen, IV. 925. Montecuculi, ki vsako priliko porabi, ki se mu ponudi, da na Zrinjskega kamen vrže, pravi, da je vojska imela vsega dovolj; da je to obleganje nad jeden milijon zlatov stalo in se vendar tako sramotno končalo.

²⁾ Smičiklas, II. 163. Skoro vsi drugi pisatelji, posebno Montecuculi pa pravijo, da je Kaniži nasproti postavljen Novi Zrinj na neugodnih

Pozno spomladi se napoti veliki vezir na Ogersko, gre dné 14. velikega travna prek mostu pri Oseku, krene nad Novi Zrinj, se utabori na ugodno ležečih višinah proti Ogerskemu ter jame mesto oblegati, hoteč si prehod prek Mure priboriti, da bi šel na Štajersko in Avstrijsko. Od dné 2. do 15. junija so bili tu krvavi boji, in vezir je trdnjavo kaj hudo naskakoval. Zrinjski, Hohenlohe in Strozzi so se pač v trdnjavi s svojimi 19.500 možmi za sedaj držali, pa bilo je jasno, da veliki vezir, če ne dobé pomoči, brambeno črto prej ali slej pretrga in prodre na Štajersko. Nevarnost je bila tedaj velika, ker niso dobili nobene pomoči; živež in bojno pripravo je bilo sila težko privažati, vodje so bili nejedini, poveljniki in vojaki so bili poparjeni in malosrčni. Tudi v Beči in v Reznju so bili zaradi tega osupli, vendar niso poslali Zrinjskemu izdatne pomoči niti mu dali obširnega pooblastila, temveč je cesar izročil dné 4. junija Montecuculi-u nadpoveljstvo z obširnim pooblastilom.¹⁾ Ta je imel nemudoma na južno bojišče k vojski iti ter poveljstvo črez vso vojsko prevzeti. S tem so se začele vojne razmere ugodneje preobračati, v dveh mesecih se je vojna usoda cesarju in krščanstvu na korist preobrnila.²⁾

Montecuculi je došel dné 15. junija v tabor pri Muri, kjer je vse našel v prav slabem stanu. Posadka v Novem Zrinju se je kaj hrabro držala, vendar je bila v obupnem stanu. Montecuculi skliče staro-avstrijske polke, tako da je imel dné 21. junija že 30.000 zbranih vojakov. Mrzil je Zrinjskega, ker je od Donave bojišče preložil k Muri; sedaj pa je še storil korak, vsled katerega sta se popolnoma sprla. Ko je Montecuculi pred Novi Zrinj prišel, so bili Turki trdnjavo že štirinajst dni hudo oblegovali. Strozzi se je slavno z njimi bojeval, ko so hoteli prek Mure iti, toda z zmago si je priboril tudi smrt, dné 6. junija.³⁾ Zrinjski je hotel sedaj z vso močjo sovražnika na planem prijeti, pa Montecuculi se je temu načrtu protivil, rekši, da mora poprej pomožno vojsko počakati. Nemško je vodil mejni grof Ludovik Viljem badenski

tleh in slabo utrjen, in da je že dvorno vojaško svetovalstvo bilo sklenilo, to pomanjkljivo trdnjavo razdreti in novo sezidati; ko pa se je boj začel, ni bilo več časa, zato so poskusili trdnjavo na zunaj utrditi.

¹⁾ To, da niso Zrinjskemu pomoči poslali in mu večje oblasti podelili, ga je pač moralo žaliti. Wolf, Fürst Lobk. pag. 126. pravi, da so v Beči spoznali, da je pred vsem jednotno, krepko in previdno vodstvo potrebno, zato so je izročili Montecuculi-u, kakor da bi Zrinjski ne bil dovolj junak ali bi ne imel potrebnih zmožnostij. Za vzrok temu ravnanju navaja Wolf veliko nevarnost, neslogo med poveljniki, opominjanje dvornega vojaškega svetovalstva v Gradcu, pa „menda nekoliko tudi lastna korist cesarjevega tajnega svetnika, kakor tudi grofa Porcie, Turjaškega in Zrinjskega“ (!).

²⁾ Mont. Mem. pag. 263—265; Wagner, I. 153—156; Wolf, F. L. pag. 126; Zinkeisen, IV. 925; Hammer, VI. 131, 132.

³⁾ Mont. Memor. pag. 265; Wagner, I. 153; Hammer, VI. 132.

in francosko grof Coligny. Dalje je še iskal drug izgovor, da bi odločilno vojsko zabranil, tako da je Zrinjski videl, da mu ni nič mar, da bi se ohranila njegova njemu toliko priljubljena trdnjava. Nazadnje je še Montecuculi po nepotrebnem zamenjal posadko te trdnjave in Hrvate in Ogre, ki so jo bili tako junaško branili, drugam poslal, njeno brambo pa izročil tujcem, zlasti Lahom in Francozom pod poveljstvom Tassa in d' Avancourt-a. Dal jo je podkopati, da bi jo razstrelil, ako bi se ne dala več držati. Montecuculi je smatral Novi Zrinj za malo važno mesto, Zrinjski pa trdi, da ga je preskrbel z vsem za obrambo potrebnim. To je Zrinjskega tako razkačilo, da je sklenil naravnost na Dunaj iti in se pri cesarji pritožiti; vendar je še ostal nekoliko dnij v Čakovci, kjer je žalostno novico zvedel, da je Turek (dné 30. junija) njegov preljubljeni Novi Zrinj vzel in (7. malega srpana) razdejal.¹⁾

To vse se je godilo pred očmi cesarske vojske, ki je mirno gledala, kako so Turki na Novem Zrinji konjske repe natekali. O veliki žalosti Zrinjskega zaradi pada Novega Zrinja nam priča pismo, katero je pisal še istega dné, ko je trdnjava padla, štajerskim stanovom iz Čakovca: „S težkim srcem vam javljam, visokorojena gospôda, nezaslišano vest, kateri ni v zgodovini primere. Sovražnik ni moje nove trdnjave s topi razrušil ali pa podkopal, temveč jo je danes zjutraj skoro s samim mečem pred očmi večine naše vojske vzel in zasedel. To je torej vedno zaželeno in pričakovano pomoč. Montecuculi najbrž ni dal v obrambo te trdnjave še meča iz nožnice potegniti. To me je tudi napotilo k Njegovemu Veličanstvu, pa danes so me prosili ogerski velikaši in sam Montecuculi, naj grem nazaj. Tukaj se mudeč znamenom se povrniti, izvedel sem to nesrečno novico, da je trdnjava izgubljena. Naj skrbi vi-

¹⁾ Rink, I. 517; Mont. Mem. 265—275; Wagner, I. 154—157; Smičiklas, II. 164. Montecuculi prav obširno pripoveduje, da je bila trdnjava Novi Zrinj sila pomankljiva in nepotrebna in da je vsled svoje leže celó ovirala vojne operacije; dalje nam pravi, da so jo vojaki imenovali sploh ovcarno — „l'ouille". Mem. pag. 266. — Ali če pomislimo, kako srečno se je branila lani ta trdnjava, da je Zrinjski tam Turkom zabranil pot na Štajersko in je s tem njih nevarne hoje na rop omejil; če dalje pomislimo, kako se je tudi sedaj hrabro branila pod poveljstvom Zrinjskega, dokler ni Montecuculi posadke menjal; in če še pomislimo, da so se Turki ves čas, kar je ista trdnjava stala, hudo zavoljo nje pritoževali ter si živo prizadevali, da bi jo v roke dobili, in ko so jo dobili, jo razdejali in si jo v železno-grajskem premirju izgovorili: če to vse premislimo, uvidimo vse ravno nasprotno od tega, kar nam Montecuculi priča. Zrinjskega sum, da se Montecuculi ni dosta zmenil za to, da bi se trdnjava ohranila, se zdi opravičen, če se pomisli, da je Montecuculi obrambo trdnjave, ko je njeno posadko menjal, ravno istemu d' Avancourt-u izročil, kateri je po Montecuculi-a lastnih besedah (Mem. pag. 267) rekel, da je Novi Zrinj nepotreben in vojsko samo ovirač in da se ne da držati.

sokorojena gospôda, da se našemu premilostljivemu gospodu dokaže, da ni tako močne vojske, da ne bi trdnjav in držav izgubila, če bi se vselej tako vojskovala. Jaz grem sedaj nazaj v tabor, kjer je že vse v velikem strahu, ter bom prelaz prek Mure branil — in naj bom tudi čisto sam — do zadnje kaplje krvi; kajti tam je za vsakega državljana čas in kraj umreti.¹⁾

Meseca prosinca in svečana l. 1664, ko se je Zrinjski srečno nekaterih mest in trdnjav polastil, je izgubila Avstrija na Erdeljskem Szekélyhid in Kološ. Nemška posadka se je bila v obeh trdnjavah pobunila, ker že dolgo ni plače dobila, ter je sklenila z Apafi-jem pogodbo in se mu udala, ko ji je obljubil večjo plačo, svobodo vesti in bogočastja in popolno amnestijo. Sedaj se je bilo bati, da bodo ta vzgled posnemala še druga od Nemcev zasedena mesta, kakor Satmar, Tokaj, Kaló i. t. d.²⁾

Sredi malega travna, takrat ko je šel Zrinjski nad Kanižo, da bi jo oblegal, gre de Souches s svojo četo 8500 mož na Gornje-Ogersko. S to vojsko vzame najprej po štirinajst-dnevnem obleganji Nitro dné 2. velikega travna. Ta zmaga bi bila slavna, ko bi je ne bila nemška vojska oskrunila s tem, da je pomorila in oropala več mož odhajajoče posadke, dasi-ravno se je bila udala s to pogodbo, da se jej pusti življenje in imenje.³⁾ Na to premaga dné 16. velikega travna hrabrega veliko-varadinskega pašo Kučuk Mohameda pri sv. Križi. Ko pa je hotel proti Levicam iti, ga napade 14.000 Turkov in Tatarov, on jih pa odbije s svojimi 3000 možmi, ker se je bil na neki višavi dobro utaboril, in se polasti dné 2. junija Levic. Ko pa so se Turki pripravljali, da bi Levice nazaj dobili, jih prime de Souches, kateremu je general Heister s 6000 možmi na pomoč prišel, pri sv. Benediktu ter jih popolnoma premaga in v beg zapodi. Na to je de Souches pre-ganjal sovražnika do Parkana; to mesto je osvojil ter je podrl most, ki je vezal Parkan z Ostrogonom. V turškem taboru je dobil de Souches sila velik plen, tako da je marsikateri vojak 8—10.000 goldinarjev naplenil. Turki so imeli v svojem taboru plen, ki so ga naplenili iz stotero in stotero vasij in mest po Erdeljskem in Ogerskem. Zmagovalec je dobil 100 pra-porov, 12 topov, 140 velblodov in 1000 konj ter okoli 4000 s pratežem in strelivom naloženih vóz.⁴⁾

Na jugu je bila torej cesarska vojska nesrečna, na severu pa srečna.

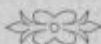
(Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Rink, I. 518.

²⁾ Katona, I. c. pag. 467, 472; Brusoni, pag. 55, 58.

³⁾ Brusoni, pag. 84, 89.

⁴⁾ Rink, I. 513.

Pijanost in blaznost.

Spisal Fr. Güstl.

Opojne pijače so bile znane v vseh časih in vsem narodom, povsod se je nahajala in nahaja še sedaj neizmernost v zauživanju teh pijač. — Kakor mali in zmerni užitek okrepi telo in oživi duha ter človeka vzradosti in usposobi za večjo in boljšo delavnost, tako brezumno uživanje oslabi duha in telo, ponižuje človeka ter mu vzame duševne in telesne moči, bodisi za kratek čas, bodisi, v večji ali manjši meri, za vselej. — In vkljub temu ni je skoro strasti, ki bi bolj prevladovala človeštvo in ki bi več žrtv zahtevala kakor uprav neizmerno pijančevanje.

Vse opojne pijače imajo v sebi alkohol ali vinski cvet, seveda v različni množini, in po tem se ravna njih učinek. Ozirati se pa moramo tudi na razlike posameznih pivecov, ker, kakor znano, ne vpliva alkohol na vsakega v jednaki meri. Alkohol vpliva na živčevje direktno, in to kemičnim potem in po krvotoku, in indirektno, provzročujoč izpremembe v redilnih funkcijah.

Vsem je znano, kako žalostni so nasledki pijančevanja ne samo za pijanca samega in njegovo družino, kateri uniči blagostanje, srečo in čast, temveč tudi za ves narod, ki duševno in telesno propada; kajti alkoholizem se pojavlja tudi pri celih narodih, nazvali bi ga lahko pandemično strast, ter povzroča in pospešuje njegov pogin. In koliko hudodelstev in samomorov izvira iz pijančevanja! Pijanec povzroči samemu sebi razne bolezni in časih naglo smrt, a kaznjeni so tudi njegovi potomci. Stariši, pijanstvu udani, imajo zelo mnogo-krat slabotne, božjastne ali slaboumne otroke, nerazmeroma mnogo jih pomrje že v nežni mladosti. — Najhujši je pa učinek pijanstva na možgane, ker je vzrok blaznosti (norosti).

Alkoholizem v obče je pogosto povod raznim blaznostim, ki se ne razlikujejo bistveno od onih, nastalih vsled drugih

vzrokov. Pozabiti pa ne smemo, da je pijančevanje pogosto nekako mamilo za skrbi, žalost, obupnost, jezo, da se hoče ž njim udušiti glas vesti, — pozabiti ne smemo, da razen tega revščina, lakota, mraz povzročajo preobilo zauživanje alkoholičnih pijač, da imamo torej razen pijančevanja še marsikak drug povod za zblaznelost jemati v poštev. Neizmernost v zauživanju alkoholičnih pijač pa povzroči tudi posebno blaznost, „*alcoholismus chronicus*“ imenovano, s katero se hočemo natančneje seznaniti.

Pijanost sama kaže nam že toliko sličnostij z blaznostjo, da pritrdimo onim, ki so pijanost nazvali umetno povzročeno ali artificijelno blaznost.

Pijanost napravlja pri različnih ljudeh razne učinke, dasi je vzrok isti, in končuje z duševno in telesno onemoglostjo. Večinoma povzročuje preobilo zaužita opojna pijača pričetkom nekako vzburjenost, duševne in telesne moči se ojačijo in misli olehkočijo. Molčečnost se izpremeni v blebetavost, mirnost v živahnost. Samozavest se izdatno povekša, dotičniki se čutijo čilejše in zato pogumnejše, iz tega se porodi petje in vpitje, smejanje in razgrajanje, plesanje in skakanje. Vendar se pijanec zaveda še toliko, da spoštuje postave spodobnosti in nravnosti, z večjo opojnostjo pa pade tudi ta meja. Tedaj se prikažejo razne slabe lastnosti v značaji, skrivnosti se izdajo, ves red, vsi obziri se odstranijo, v prepirih ne obvelja noben dokaz, vse se naj kloni samovlastni sodbi. Tudi se izvršujejo razne nespodobnosti, surovosti in nasilnosti. Tedaj tudi pijanec kakor blaznik izgubi vso zavest o svojem stanu. Končno onemorejo telesne moči, duševno stanje se do cela omegleni, porajajo se blodnje in iluzije, jezik se opoteka, hoja je negotova, gibanje neokretno, in slednjič nastane popolna nezavest. Kdo ne izpozna takoj velike sličnosti, katero kaže pijanost v pričetku z manijo, na vrhunci s paralizo, ako so mu znane dotične dve vrsti blaznosti? Nekateri pijanec pa postane ves otožen in brezupen, tarna, vzdihuje, joka in se čuti brezmejno nesrečnega ter tako kaže veliko podobnost z melanholijo.

Kot „*alcoholismus chronicus*“ zaznamenujemo blaznost, povzročeno po neizmernem uživanju alkohola. Glavni znak je duševni propad. Prvi pojavi tičejo se etičnega (nравstvenega) življenja. Dotičnik dobi slabše pojme o časti in spodobnosti, prezira nравstvene zahteve in se ne zmeni za preteči pogin družine niti za preziranje od strani sodržavljanov. Ob enem se pojavlja pri njem velika razdraženost in jeza, najmanjši vzroki privedejo ga do največje besnosti. Včasih, posebno v jutro, tare ga velika duševna žalost in obupnost, katero pa skoro zopet v pijači utopi; a polasti se

ga tudi gnev do življenja. Stanovske in državljanske dolžnosti vedno bolj zanemarlja, odločnost popusti ga popolnem, zato tudi nikdar ne uresniči sklepa, da se poboljša in popusti pijančevanje. Duševne zmožnosti se poslabšajo, spomin opeša, misli se otežkočijo, vedno bolj se pojavlja težava ali celó nemogočnost za intenzivno duševno delovanje. Pogosto se pridružuje temu tudi ljubosumnost in misel, da mu je žena ali ljubica nezvesta. V glavi se mu vrti, ondi čuti bolečine ali zmedenost, spanje je slabo, in strašijo ga hude sanje. Od čutov trpi posebno oko in uho; on vidi iskre ali pa sliši šumenje, včasih oči obolé ali oslabé ali celó, posebno za razne barve, oslepé; sem ter tje pojavljajo se halucinacije (namišljene prikazni), posebno predno zaspi. Jezik in usta, lice in roke se mu tresejo, včasih ves život. Za to tresenje je značilno, da se pojavlja v največji meri na tešče in se zboljša po zaužitem alkoholu. Tudi se nekaterikrat pojavi krč v mečah, v poznejši dóbi otrpne facialis (živec na obrazu); roke oslabé, kolena se šibé, hoja je okorna, upogljiva. Pričetkoma opaza se večkrat preobčutljivost, proti koncu neobčutnost, največ omejena na roke.

Razne, posebno srčne, želodčne in jetrne bolezni imajo svoj izvor v neizmernem pijančevanju. Zlasti se pogosto pojavlja bljuvanje na tešče v jutro. Ohlapna koža, naduti obraz, oko brez izraza, vsa zanikerna postava napravi vtis prezgodnjega postaranja. — Alkoholizem izide v popolno duševno otrplost in onemoglost, vendar navadno povzročijo interkurentne bolezni, ki so pri pijancih posebno opasne, hitro smrt. Da se ta bolezen le težko ozdravi, ker zabranitev pijančevanja navadno ni mogoča ter bi se z zavetišči in delavnicami za pijance še najbolj omejila, je razvidno, s tem pa se kažejo tudi težkoče terapije.

V tem splošnem okvirji ločiti nam je več raznih vrst pijanske blaznosti.

„Delirium tremens“ je jako pogosta blaznost, med 100 blazniki sploh pride jih blizu 20 na to bolezen. Glavni pojavi so, kakor to že ime izraža, blodnje in tresenje, nadalje brezspanje in prevare občutkov. Prikaže se pa ta bolezen le pri ljudeh, ki iz navade pijančujejo; enkratna pijanost, bodisi še tako velika, ga nikdar ne povzroči. Vzrok je preobilo pijančevanje, a tudi popolno vzdržanje pri pijanstvu udanih ljudeh; tako se pojavi včasih pri pijancih v jetnišnicah, kjer jim ni mogoče uživati priljubljenega in navajenega alkohola. Nadaljni vzroki so slaba hrana, preveliki duševni napor, hude bolezni, krvavenje, gnojenje i. t. d., pa tudi hude bolečine, ki človeka zelo oslabe. Napovedujejo ga kot prehodni pojavi želodčne bolezni, bolečine v glavi, vrtoglavost, slabo spanje

in hude sanje, černost in velika razdražljivost, srčni strah, preobčutljivost vida in sluha.

To stanje traja lahko več dni. Brezspanje, vznemirjenost, razdraženost vedno bolj narasta, bolnik se čuti nesposobnega za trezno mišljenje. Bolniki domnevajo, da so v krčmi, ter zahtevajo pijače, ali pa menijo, da so doma, in opravljajo navidezno razna dela. Početskoma le v temoti, pozneje tudi pri belem dnevi vidijo miši, podgane, pse ali druge živali, vedno v večjih jatah, in jih podé. Časih gledajo tudi pošasti ali sovražnike, katerim se branijo, zraven kriče ter hočejo uiti. Po zraku lové muhe; bolestni pojavi na koži povzročajo misel, da jim gosenice, pajki, kače lazijo po životu; male rane smatrajo za hude, pri napadu dobljene. Pozneje slišijo razne glasove, bodisi nejasno šumenje, bodisi zmerjanje in žuganje. Te prevare očí in ušes povzročajo velik strah in vedno gibanje. — Mnogi domnevajo, da so zastrupljeni, ker je želodec bolan in imajo ondi razne bolestne občutke. Jezik in prsti se jim jako močno tresejo, hoja je opoteča, žila bije hitreje, dihaajo naglo, večkrat se poté po vsem životu. Spe malo, na vrhunci bolezní celó nič. Navadno ni vročnice, ta se pojavlja le redko, a doseže potem visoko stopinjo in konča s smrtjo. Bolezen traja 3—8 dni, vprek umrje jih 15% v tej blaznosti. Nevarnost za življenje obstoji zlasti v tem, da ali telesne moči bolnikove obnemorejo ali pa razne komplikacije nastanejo. Ozdravljenje nastopi v najlažjih slučajih po dobrem spanji, v nevarnejših polagoma po duševni in telesni onemoglosti. A pridružijo se neposredno lahko tudi druge oblaželnosti.

Profesor Krafft-Ebing pripoveduje nam v svoji epohalni knjigi „Lehrbuch der Psychiatrie“ (poleg drugih služila je ona kot glavni vir tej razpravi) naslednji zanimivi slučaj: 32letni delavec iz zdrave rodovine, prej vedno zdrav, popival je že več let mnogo piva in vina. Po hudem pijančevanju bil je jako slaboten, je slabo spal in imel težke sanje. Čez devet dni, ko je čutil srčni strah in bolečine, napil se je v preobilici žganja. Noč na to bil je v še večji plašljivosti, videl je hišo vso v ognji, in ta je žugal pokončati i njega v postelji. Samega strahu je bil ves omamljen. Tedaj se mu prikažejo hudiči in veliki kebri, plešejo krog njega, bodejo ga in grizejo, tako da se jim iz strahu skrije pod posteljo. Drugi dan je slišal tudi razne glasove. Blodil je ves ostrašen in ni mogel spati. Pri vzprejetji se je tresel kot trepetlika, videl obilo živalij in slišal strašilne glasove. Dobil je chloralhydrat z morfijem (za spanje). Prespavši celo noč, ni imel več halucinacij v vidu, temveč le še v sluhu, znani in tuji glasovi so mu razne stvari očitali. Čez tri dni čul je te glasove le še, ko je šel spat. Bolnik je okrevail, bil je le še nekaj dni slaboten in imel šumenje v ušesih.

Zelo zanimiv slučaj sem opazoval v blaznici dunajski. Prof. Krafft-Ebing sam je rekel, da je jeden najznamenitejših iz njegove bogate izkušnje. Bolnik je bil natakar, torej je imel za pijančevanje prilike dovolj. Ko so ga dovedli v blaznico, bil je čisto omoten, bledele je vedno in si domneval, da streže gostom. Hodil je od slušatelja do slušatelja, navidezno donašal pijače, delal račune, prejemal fingiran denar, izplačeval in menjaval; na poziv je pobiral po tleh novce in spravljaj jih v žep; seveda vse v blodnji in brez realnosti. Nikakor ga ni bilo možno obuditi iz te velike omotice. Kakor se je bilo bati, umrl je v blaznosti drugi dan. — Pred nekaj leti videl sem v dunajski blaznici moža, ki je bil že četrtič radi „delirium tremens“ tje priveden. Prvič dve leti poprej. Pred to blaznostjo je bolnik, mlad, čvrst mož, malo in slabo spal, ni imel veselja do jedi, bljuval je in se tresel. Pripovedoval je, da se je z ženo pričkal, ona ga hoče zaklati; a v listih bilo je čitati, da je ženo in otroke umoril, kar pa, kakor zatrjuje, nikakor ni res. Bolnik trdi, da je nevarno ustreljen; ko se na poziv pretiplje, pravi, da se je o neistinitosti te misli prepričal, ker nikjer ne najde luknje. Na vprašanje, kedaj da je trezen, odgovoril je: „Le tedaj, če denarja nimam.“ Odgovor je bil vkljub njegovi zmedenosti prav verjeten in zanesljiv.

Drug bolnik nam je pravil, da je bil prošlo noč zelo razburjen, ker so njegovi sosede prišli v sobo in ga z vodo brizgali. Razen tega bilo je v sobi polno mišij in podgan.

Navedem naj še poučljiv slučaj, ki sem ga videl v prof. Krafft-Ebingovi kliniki. Bolnik, ki je bil doma ves plašen in si domneval, da ga hoté elektrizovati, odgovoril je na vprašanje, ali ve, kje da je, da je v bolnici in si hoče dati nogo odvzeti, ker ima ondi opasno rano (v istini bila je tam mala praska). Na to pripoveduje, da doma ni mogel spati, videl je zvezde in razne živali in čutil elektrizovanje. Nakrat ves začuden pravi, da mu je letel ptič nad glavo, na to strmi v tla, pravi, da je ondi miš, in jo prične loviti; prinese zaprto pest, češ, da jo je ujel; ko pa pest odpre in ničesar ne vidi, pravi: „Sedaj mi je ušla“ in se vnovič poda na lov.

Vsi ti trije bolniki so ozdraveli.

Pri teh bolnikih se mora paziti, ako se bolezen ne da omejiti pri prvih pojavih (kar je pa skoro vedno nemožno, ker se takrat še ne poprašajo zdravniki za svet), da se privede dobro spanje, da se bolniki dobro hranijo in ne onemorejo, tudi se jim alkohol ne sme popolnoma odtegniti. Razen tega morajo se dobro čuvati in paziti, da niti sebi niti sosesčini ne povzročijo škode; ako je treba, morajo se celó zapreti v osamljeno stanico.

Omenil sem že, da pijanost pogosto povzročuje tudi razne druge blaznosti, ki se pa ne razločujejo od onih, iz drugih vzrokov nastalih. Pogosto pa imajo te blaznosti prav posebne pojave.

Melanholija vsled alkoholizma nastane nenadoma, traja le malo časa in se odlikuje po veliki množici halucinacij z velikim strahom in obtožbo samega sebe. Navadno mine ob kratkem. Kakor sploh pri melanholiji so tudi tukaj poskušeni samomori zelo pogosti.

Videl sem v dunajski blaznici primeren slučaj pri nekem krošnjarij Slovenci. Navedem pa naj le neki drug, lep vzgled, ki ga je opisal prof. Krafft-Ebing v svoji knjigi.

49letni oženjeni pekar, sam pijanec kakor tudi njegov oče, postal je zelo razdražljiv. V poslednjih mesecih je slabo spal in v jutro bljuval. Prestrašen po nekem ognji, ni spal, bledel je, bil bojazljiv, se obdolževal, da je zločinec, da je otroka umoril i. t. d. Krvotok k glavi, tresenje rok. Dva dneva videl je množino mišij in podgan, slišal obtoževanja, da je grešil z deklič, pil otročjo kri i. t. d., in mislil, da pride rabelj ponj.

Pri vzprejemu v bolnico bil je zmeden, imel halucinacije vida in sluha, videl je roparje in hudiče, slišal zmerjajoče glasove, očitane spolnih nenravnostij, katerih se je tudi sam obdolževal in za katere smrtno kazen pričakuje. Bolnik pripoveduje, da je bil v nebesih, kot ptica roparica je letel na zemljo in obvisel na zvoniku. Nebo se je udrlo. On je mesto zažgal, odvajal otroke, železnice iz tira spravil i. t. d. Glasovi terjajo, da prosi Boga oproščenja, on pa ne more moliti vsled zmedenosti. Vedno sliši svoj glas, njegov dvojček stori vse zanj.

Pri primernem zdravljenju se mu je zboljšalo stanje, vendar je bil skoro mesec dnij v blodnji, v bojazni in halucinacijah. Slišal je karanje, njegov dvojčič je umoril kralje in cesarje, v nekem bolniku videl je Boga, v drugem ruskega carja. Ozdravevši je pripovedoval, da se ga je hipoma polastila velika bojazen in zmedenost, zdelo se mu je, da ga je Bog v svoji sodbi pogubil, da je ženo in hčer umoril. Na poznejši stan boleznj pa, se je le malo spominjal.

Manija vsled alkoholizma se ne razvije nikdar iz melanholije, temveč nastane hipoma. Prvi pojavi so slabo spanje, beganje in nemir, pogosto opijanje. Bolniki imajo zelo veliko samozavest, so jako razsrdljivi, celo surovi, bahati, zapravljivi in pohotni. Na vrhunci boleznj vlada zelo velika zmedenost, dozdeva se jim, da so Bog ali cesar ali vsaj bogataš in imenitnik, le včasih si domišljajo o proganjanji ali nezvestobi žene. Razen tega imajo v obilici halucinacije vida in sluha, vidijo angelje ali hudiče itd. Pojavi manije so jako surovega značaja, bolniki hočejo vse pokončati, vpijejo in razgrajajo. Bolezen, ki se

vzdrži par tednov na vrhunci, ima mnogo olajšav, ki nastopajo proti ozdravljenju vedno pogostejše in intenzivnejše. Bolnik ozdravi polagoma, ali pa, ako ga ni na vrhunci bolezní zadela smrt, postane blaznost kronična, podobna otročjemu vedenju z neprimernim obnašanjem in le tam pa tam pojavljajočim se maniakaličnim vedenjem. Dasi je tudi v tem stadiju poboljšanje mogoče, vendar se poraja iz tega navadno progresivna bebvost z nakanami razruševanja. Bolnik vedno bolj shujšuje, srce slabo posluje, pogosto se narede bule in rane, ki se le slabo celijo. Pozneje se pridruži otrplost facialis-a, hoja postaja nerodna in negotova, razne komplikacije nastopijo in vodijo v smrt.

Približno polovica maniakaličnih blaznikov ozdravi.

Lep vzgled navaja nam Krafft-Ebing. Petinpetdesetletni bolnik, katerega oče je bil pijanec in brat bolan za alkoholno melanholijo, je že od mladih nog rad užival opojne pijače, posebno vino in rum, ter že trikrat oboel za manijo. Ti pojavi pa niso bili dolgotrajni. V poslednjih letih je mnogo popival, postajal vedno bolj razdražljiv in je slabo spal. Vsled večkratne pijanosti je zbolel na maniji in bil v blaznico odveden. Pripeljal se je na lestvah kot zmagovalec, vodeč seboj služabnika, da bi ga izročil sodniji. Pod tem uvetom pripeljali so ga namreč v blaznico. Domišljal si je, da je cesar in papež, pravil je, da je videl Boga v oblakih in slišal krasno godbo. Čez dva dni se pojavi zopet maniakalična besnost, da ni spal, bil zelo zmeden in bledele o prikaznih matere božje; besnel je in razgrajal ter si obleko trgal. Ko se je bolezen zboljšala, je bil nagle jeze, nestalen v svoji sodbi, hvalil in grajal je z veliko pretiranostjo, vsled berila je bil do solz ganjen, poleg tega pa je hotel sebe in zdravnike usmrtiti. Ko se je bolezen še bolj zboljšala, postane sicer miren, a jako otročji, blebetav, šaljiv in nespodoben ter šele čez dolgo časa okreva.

Snov je preogromna, da bi, ako tudi le v glavnih potezah, opisal še vse druge pojave blaznosti, povzročene posredno ali neposredno po pijančevanju, ter navajal primerne vzgleda. Omeniti hočem le še jedno važno vrsto pogostne oblažnosti.

Pijanska blaznost z idejo proganjanja nastane nagloma ali po glavobolji, slabem spanji i. t. d. z groznimi halucinacijami. Bolniki kujejo razna očitavanja glede spolnega življenja, domnevajo si mnogo o zakonski nezvestobi, o nepravnostih, o proganjanji, iz katerega se rodi velik strah, časih tudi zlodejstva. Tudi domnevanja o visokih službah, bogastvu in moči ter proganjanji vsled tega so pogostna. Bolezen poneha ali postane kronična; po slednji nastane ozdravljenje največ le deloma.

Zelo zanimiv slučaj, posebno zaradi domnevanja zakonske nezvestobe, ki pa je bilo brez vsake realne podlage, videl sem v blaznici na Dunaji. Vinščak iz nekega samostana je trdil, da so vsi njegovi štirje otroci sad prepovedanega znanja. Domneval si je tudi, da ga proganjajo, ker je pri vinotrštvu zasledil neko goljufijo, zaradi tega ga je hotel uradnik ustreliti; to sklepa iz tega, ker si je dotičnik kupil samokres. S smodkami so ga hoteli zastrupiti; to misli radi tega, ker je po kaženji bljuval, a drugi so se mu smejali.

Vsi ti blazniki so tudi opasni samim sebi radi poskušanja samomora, a tudi varihom in sobivalcem, ker v njih vidijo sovražnike in protivnike. Zaradi tega jih je treba skrbno čuvati in opazovati. Znan mi je slučaj, da je delavec v vinogradu nakrat sosedu potolkel z motiko in ga zelo ranil, ko se je hipno pri njem blaznost porodila. Ozdravevši spominjal se je tega čina in pripovedoval, da se mu je dozdevalo, da ga hoče sosed usmrtiti, zato se je moral ubraniti temu.

Alkoholska blaznost združi se tudi večkrat z božjastjo. Ta komplikacija je glede prognoze neugodna; ako se je enkrat pripetila, ponavlja se le prepogosto pri vseh blaznostih dotičnika. Pospeševalni momenti temu so podedovanje, konvulzije v mladih letih, rane in poškodbe. Božjast ne nastopi vsled jedenkratnega, temveč vsled pogostnega vpijanjenja in se opazuje pri desetini alkoholikov.

Narisal sem ob kratkem vsled pijanosti povzročene blaznosti in navedel poučne vzgledе. Strogo znanstvene razprave nisem nameraval podati, vendar upam, da ugaja spis slovenskemu razumništvu ter mu dokaže vpliv pijančevanja na blaznost in mu raztolmači posamezne pojave blaznosti. Ko poznamo vzrok bolezni, skrbeti je v prvi vrsti, da se zabrani bolezen sama, v drugi, da se primerno leči. Gotovo bi pouk o škodljivosti alkohola, o njegovih grozних posledicah vsaj v nekoliko zabranil neizmerno pitje žganih pijač; šola in cerkev v tem oziru narodu lahko zelo mnogo koristita; opojne pijače in njih prodaja bi se morale po mogočnosti otežkočiti, krčme in žganjarije bi se morale strogo nadzorovati. Ker se pijanstvu udani človek skoro nikdar ne odreče prostovoljno tej strasti, opravičena je zahteva, da se taki ljudje zapro v delavnice, kjer se naj z vso strogostjo opojna pijača zabrani. Da bode država prisiljena misliti na te naprave, jasno je vsakemu, kdor ve, s kako strahovito naglico se razširja pijančevanje, in kako se v razmerji s tem širi blaznost.

Pri blaznikih moramo skrbeti v prvi vrsti, da jim ne opešajo moči, torej za spanje s pomočjo primernih zdravil in za dobro in tečno hrano.

Končno naj le še omenim neke bolezni, kjer je pijančevanje nasledek in pojav blaznosti, takozvano dipsomanijo.

Pri nekaterih se pojavlja periodično telesna in duševna bolezen z nepremagljivim poželenjem po opojnih pijačah. Tudi ako je bil dotičnik mesece in mesece vzgleden človek in se ni nikdar opil v tem času, vendar se tedaj temu nagonu ne more protiviti. Ponavlja se ta bolezen mnogokrat v zvezi z drugimi fiziološkimi ali patološkimi pojavi, n. pr. pri ženskah z menstruacijo, nosečnostjo, ali pa v zvezi s histerijó in epilepsijo.

Bolniki slabo ali nič ne spé, glava jih boli, vsi so pobiti in za vsako delo nesposobni. Iščejo in najdejo v pijači polajšanje in poboljšanje. Več dni ali tednov se to ponavlja, dokler bolnik duševno in telesno ne okreva in se poboljša. Prídruži se pa tudi lahko alkoholična blaznost, zlasti delirium tremens. Ponavlja se ta bolezen čez več mesecev redoma, in navadno ni upanja na ozdravljenje.

Iz vsega posnemimo nauk: boj proti alkoholu in pijančevanju, boj z vsemi sredstvi proti najhujšemu in najpogubnejšemu sovražniku človeštva! Poučujmo narod slovenski, med katerim se vedno bolj razširja pogubno pijančevanje, ki je žalibog tudi prokletstvo Slovanov, kažimo mu slabe posledke, poučujmo ga z besedo in vodimo ga k treznosti z lastnim vzgledom; kajti kako bode kmet verjel besedam, ako bodo v protislovji z dejanjem, kar se le prerado prigodi. Z rastočo omiko pojemalo bode tudi pijančevanje. — Dal Bog, da tudi ta spis vsaj nekoliko pripomore v ta namen!

Gorenjska kotlina in ljubljanski vodovod.

Spisal Ivan Šubic.

eželno stolno mesto Ljubljana je zgrajeno na meji dveh širnih kotlin. Na jugozahodu stopa do mestnih vrat Ljubljansko Barjé, na severu pa ga objema velika gorenjska raván. Močvirje je že od pamtiveka zanimalo starinarje, prirodopisce, tehnike in politike in zato je v raznih smeréh opisano in proučeno. Drugače pa je z veliko gorenjsko kotlino. Pač so čestokrat opevali pesniki njeno Savo in Sorško Poljé, a njene prirodne razmere so do novejšé dóbe preiskovali večinoma le z ozirom na geologiške tvorbe — drugi odnošaji, osobito pa vodne razmere so bile malokedaj predmet širšemu proučevanju. Odkar so se pa začela poizvedovanja in raziskovanja zaradi ljubljanskega vodovoda, se je stvar obrnila na bolje. Vodni tehniki, geologi in drugi veščaki so se z nova začeli zanimati za krasno gorenjsko raván ter nabirati podatkov o njej. Na povabilo ljubljanskega mesta je prišel sloveči geolog Dionizij Stur, ravnatelj državnemu geologiškemu zavodu na Dunaji, da je povedal svoje mnenje o izpodtalnih vodah gorenjske kotline ter proučil dokaj poprej nepoznanih razmer. Mestni tehniki so premerili na južnem delu latvice glavne njene potoke in reke, vodnjake in sploh izpodtalno močo ter nabrali znamenitega gradiva o hidrografiji latvice; kemiki so preiskovali svojstva raznih vodá ter množili naše znanje o tem najlepšem delu slovenske domovine. Sedaj moremo naslikati precej jasno in točno podobo cele ravnine, osobito pa njenih vodá, ki teko na površji ali pa v prodovji kotline.

Geologiška skica.

Gorenjska ravnina je slična ogromni latvici, ki se razteza od severozahoda proti jugovzhodu. Njeno površje pokriva približno 630 km^2 ; dolžina ji je 45 km , širina pa od 2 do 4 km . Nad morjem se dviga povprečno 350 m . Na okoli jo obdaja visok gorski rob, ki je na severu in vzhodu zgrajen iz planin ali alp, na jugu in zahodu pa večinoma iz nižjega hribovja. Rob zaznamujejo selišča: Žerovnica (Breznica), Radovljica, Kranj, Škofja Loka, Št. Vid (Vižmarje), Ljubljana, Dol, Lukovica, Kamnik, Križ, Cerklje, Preddivor, Tržič, Podbrezje in Begunje. Natorni zid krog ravnine je porušen samo tam, kjer prodere vanj Sava in kjer ga zapušča, potem pa pri Ljubljani, kjer se gorenjska ravnina druži z barsko kotlino.

Po tej veliki latvici teče dokaj različnih vodá, ki prideró iz visokega roba. Iz mangarškega obližja priteče Podkorenska Sava, iz Bohinja Savica, obé pa se združita nad Radovljico v pravo Savo, ki je glavni vodotoč gorenjske latvice in vse dežele Kranjske. Sava vzprejema vá-se veliko število pritokov. Na levem bregu opazamo 23 km dolgo Tržiško Bistrico z Lomščico in Mošenikom, Kokro, ki pride iz Koroškega k nam in teče po Kranjskem 23 km na dolgo, Gameljščico s približno 75 km dolgim tekom in Kamniško Bistrico, ki meri v dolžino 37 km . Na desnem bregu se zlivajo v Savo: 22 km dolga Radovna, Sora, ki se pod Škofjo Loko združi s 30 km dolgo Poljanščico ali Poljansko Soro, imajoč 38 km dolgo strugo, in končno Ljubljanica, ki pa po svojem izviru ne pripada več gorenjski ravnini, temveč barski kotlini.

Omenjene reke in njihovi pritoki vodijo s seboj obilo najčistejše in najokusnejše planinske vode, ob enem pa tirajo v nižavo silne množice raznega prodovja in gramoza. Za časa diluvijalne dóbe so napolnili ti pritoki vso latvico z naplavom ter pokrili njeno dno z večjimi in manjšimi kosovi onega kamenja, ki gradi robovje krog kotline. V sedanji dóbi so se reke in potoki globoko vjedli v te naplave ter izprali struge, ki leže časih nepričakovano niže kakor ostali naneseni svet. To velja v prvi vrsti o Savi in o Kokri, ki tečeta na pre mnogih krajih v strugah do 20 m niže ležečih, nego je površje ostalega prodovja.

To orjaško naplavino deli lepo in zeleno sredogorje v dva nejednaka dela. Šmarna Gora, Smledniški Hrib, Vranšica in Debeli Vrh so namreč postavljeni v diluvijalni gramoz kakor silni otoki, ki ločijo kotlino v severno ravnino pri Kranji in v južno Ljubljansko Polje. Oba dela pa sta med seboj v trojni zvezi. Na zahodni strani tvori Sava pot s Kranjskega Polja na ljubljansko ravnino, na vzhodnem delu kotline

vzdržuje nižava ob Kamniški Bistrici zvezo med obema deloma, na sredi pa vodi med Šmarno Goro in Vranšico globoka razpoka proti jugu. Ta razpoka se prične pri Vodicah in gre mimo Skaručne do Šmartnega pod Šmarno Goró.

Glede geološke formacije je omeniti, da so tla kotline večinoma zgrajena od apnenca, skrilavcev in premogovih peščenec. V globokih žlebih Save, Bistrice in drugih potokov se kažejo tudi neogeni zlepljenci, kremen in gline, a poleg njih še eocenni (premogovi) skladi, ki se dobivajo vzlasti poleg Save.

Južni robovi gorenjske latvice imajo jednako sestavo z robom Ljubljanskega Barja ter pripadajo ž njim vred kraškemu gorstvu. Skrilavci triasne tvorbe, vapnenci in skrilavci karbonove formacije, vapnenci in peščenci eocene tvorbe se menjavajo na različne načine. Drugače pa je z gorovjem na severni strani kotline. Tu obdaja latvico prekrasno planinsko gorovje, kateremu vtisneta na severovzhodu Grintovec, na severozahodu Triglav svoj značaj. A vapnenci nimajo v tem delu izključljive oblasti. Karavanke niso čisto vapneno gorstvo kakor ostale panoge vapnenih planin, temveč njih jedro sestoji iz skrilavcev in peščenec silurne in karbonove formacije, med njimi in nad njimi pa so pač razvrščeni vapnenci in dolomiti silurne, karbonove in triasne tvorbe, in sicer večinoma tako, da tvorijo vrhove. Vsled te sestave imajo tudi vode, ki priteko z gorenjskega roba, svoj poseben značaj in niso povsem trde vode, kakor je sicer običajno v vapnenih planinah.

Samotne gore sredi ravnine, namreč Šmarna Gora in njene sosede, so zgrajene iz vapnenca in dolomita, poleg teh dveh pa tudi iz karbonovih in eocennih skrilavcev ter peščenec.

Situacija kotline.

Ako se hočemo natančneje poučiti o situaciji gorenjske ravnine, treba nam v poštev vzeti glavne točke njenega roba ter zaznamovati njih višino nad morjem. Take točke so na pr.:

Kokra-Preddvor	480 m
Kranj	385 "
Kamnik	380 "
Ljubljana (kjer se izteka Ljubljana nica v ravnino)	298 "
Dol (kjer zapušča Sava ravnino)	270 "

Pridejane številke nas takoj pouče, da je najnižja točka gorenjske kotline pri Dolu, kjer prodira Sava gorski rob latvice. Od Dola pa se ravnina dviga počasi a stalno in je najvišja tam, kjer pritekó vanjo gorski potoki. Nagnjena je od severozahoda

in severa proti jugu in jugovzhodu in kaže jasno sliko ogromne naplavine, ki je nastala iz prodovja, katero so privedli seboj že imenovani planinski vodotoči.

To sliko hočemo še dalje popolniti in si ogledati lege glavnih osij cele kotline. Njena osrednja podolžna os je zaznamovana z nastopnimi kraji in njih višinami nad morjem:

Kokra-Preddvor, kjer stopi Kokra v	
ravnino (začetek naplavine)	480 m
Med Viševkom in Visokim	444 "
Pri Lužah	430 "
Med Srednjo Vasjo in Praprotno Po-	
lico	418 "
Med Šenčurjem in Zgornjimi Brniki	387 "
Na zahodni strani Spodnjih Brnikov	372 "
Spodnji Berniki	370 "
Pod potom (na jugu Spodnjih Brnikov)	366 "
Plana Gmajna	356 "
Vodice	348 "
Pri Benku	332 "
Pri Skaručini	327 "
" Rebolu	320 "
" Šmartnem	318 "
" Zgornjih Gameljnih	314 "
Savski most pri Tacnji	303 "
Savski most pri Ježici	294 "

Zahodna podolžna os, oziroma zahodni rob kotline ima nastopne višine:

Kranj	385 m
Srednje Bitinje	386 "
Pri Drulovki (kjer se križata cesta in	
železnica)	379 "
Prebačevo (na levem bregu Save)	376 "
Žerjavka (na levem bregu Save)	372 "
Jama	372 "
Savsko Polje	366 "
Gmajna na zahodu Save, ob cesti	352 "
Jeperca	347 "
Medvode (pri izlivu Sore v Savo)	313 "
Stanešiče	323 "
Šent Vid	318 "
Med Poljanami in Savljami	310 "
Na zahodu smodniškega stolpa (Pulver-	
thurm)	305 "
Pri smodniškem stolpu	301 "
Pokopališče pri Sv. Krištofu	300 "
Južni kolodvor ljubljanski	298 "

Vzhodna podolžna os, oziroma vzhodni rob kotline je zaznamovan z nastopnimi številkami:

Pričetek naplavine pri Kamniku . . .	380 m
Nad Šmarco	355 "
Pod Šmarco	338 "
Nad Mengišem	317 "
Loka	308 "
Terzin	298 "
Pod Depalo Vasjo	293 "
Beričevo	278 "
Sava pri Strugi	261 "
Zadobrova	278 "
Kolodvor v Zalogu	270 "

Poleg teh podolžnih profilov si oglejmo tudi par počeznih profilov. Prvega potegnimo čez Savsko Polje, Vodice, Moste in Šmarco, drugega pa od Kranja proti vzhodu. Tedaj opazujemo pri prvi počezni osi naslednje kvote:

Na Savskem Polju, na desnem bregu	
Save	366 m
Na Trdinah	365 "
Vodice	348 "
Zabrežje	343 "
Mali Delci (nad Mostami in Šmarco)	341 "
Šmarca	355 "

Drugi počezni profil kaže višine:

Kranj	385 m
Med Kranjem in Šenčurjem	396 "
Šenčur	404 "
Sredi pota med Šenčurjem in Spodnjimi	
Brniki	387 "
Spodnji Brniki	370 "
Zgornji Zalog	360 "

Iz podanih številk si moremo o situaciji gorenjske kotline napraviti nastopno sliko:

Srednji podolžni profil kaže, da se prične naplavina pri izlivu Kokre v ravnino, kjer je nanos 480 m nad morjem. Od tukaj dalje pada ravan neprestano do Ljubljane, in sicer znaša pad od Preddvora do Spodnjih Brnikov 108 m, potem pa je strmec vedno manjši in meri od Spodnjih Brnikov do Ljubljane samo 74 m. To kaže, da je naplavljena kotlina v prvi svoji tretjini dokaj bolj nagnjena nego v srednjem in zadnjem svojem delu.

Isti rezultat se nam kaže, ako si ogledamo zahodni in vzhodni podolžni rob, samo da tu pad ni toliko močan. Poleg tega vidimo na zahodnem profilu, da je naplavina na obeh straneh Save jednako visoka (Breg-Prebačevo, Jama-Žerjavka,

Savsko Polje-Na Trdinah, Gmajna-Požarje). Prvotno je torej Sava enakomerno nasula dotični del kotline, pozneje pa se je vjedla globoko v prodovje.

Početni profil, ki je potegnen od Kranja čez Šenčur do Zgornjega Zaloga, nas poučuje, da je ravnina napeta pri Šenčurji, tedaj ravno na njeni podolžni osi. Od Šenčurja pada svet proti Kranju kakor tudi proti vzhodnemu robu latvice. Ta profilna črta je torej ločna črta, in v tem se vjema naplavina Kokre z drugimi naplavinami v planinah; vse nasipine so na sredi vzbokane, na krajnih robih pa znižane.

Početni profil v spodnjem delu latvice ne kaže nikake napetosti na sredi, kjer ga seče podolžna os. Profilna linija je skoraj prema, proti vzhodu nagnjena črta, ki pada od Savskega Polja do Malih Delcev; od tod pa se zopet močno dviga, dokler ne doseže vasi Šmarca.

Na Malih Delcih je torej naplavina znižana; to znižanje opazujemo na celi progi od Križa čez Moste, Suhadole in Topolje. Kaže nam, da je v tej dolini meja med nasipino Kokre in Kamniške Bistrice.

Vodne razmere v gorenjski naplavini.

Potoki, ki vodijo z gorskega roba navzdol v prodovje, se odtakajo deloma po odprtih strugah in gredó v glavne vodotoke, po njih pa v morje, deloma pa prodirajo v luknjičava tla in jih napolnjujejo kot podzemna ali izpodtalna moča. Vsa gorenjska latvica je nasičena z vodo, ki se v podobi ogromne podzemne reke počasi pomika navzdol proti južnemu koncu kotline, kakor nam pričajo opisani podolžni in početni profili. Podzemna reka pa ne teče gladko in brez ovir. Že omenjeno samotno gorovje s Šmarno Goro, Vranšico, Debelim Vrhom in Smledniškim Hribom tiči kakor klin sredi tega velikanskega vodotoka v prodovji ter moti njega pravilno pot. Ko dospejo vodne mase do tega otoka, se zaježé, potem pa skušajo prodreti tam, kjer jim je narava pustila odprto pot, namreč pri Medvodah, mimo Skaručine in pri Mengiši. Vsa podzemna voda severne polovice gorenjske kotline se preriva skozi opisane tri soteske, in to je vzrok, da pri nas ne nahajamo izpodtalne vode v tako pravilni legi, kakor na raznih drugih planinskih nasipinah, na pr. pri Dunajskem Novem Mestu, kjer imamo v glasovitem „Steinfeldu“ sicer jako podobne razmere.

Poleg teh zadržkov vpliva tudi Sava, da je podzemni tok nepravilen. Od Kranja navzdol proti Smledniku se je globoko vjedla v prodovje. Na nekaterih mestih ima strugo celih 20 m vrezano pod površino nasipine. Zato je naravno,

da Sava izsuša in drenira bližnjo okolico. Dokaj podzemne vode, ki jo spušča Kokra v naplavino, izteče se v globoko ležečo Savo in odide po odprti strugi navzdol. Zato je v onih delih ravnine menj izpodtalne moče, kakor bi je moralo biti, ko bi globoka savska struga ne imela drenažnega vpliva. Severna stran gorenjske kotline pa vendar vse svoje podzemne moče ne spušča v Savo, ker je dvignjena ravnina v obče toliko nad morjem, da tudi Sava primeroma visoko teče, če se je tudi zelo vjedla v nasipino. Pri Terbojah je gladina Save 356 m nad morjem, torej še zmiraj višja nego je n. pr. svet pri Vodica, ki ima kvoto 348 m. Zato ne morejo vode iz vzhodnega dela priti v Savo, ki teče više, ampak te podzemne vode se morajo premikati po razpoki med Šmarno Goro in Debelim Vrhom navzdol proti koncu latvice.

V svojem spodnjem teku je Sava zopet globoko in široko vjedena v ravnin in loči spodnji konec naplavine od severnega dela. Zato se od Medvod do Dola ponavlja njena uloga v odpeljavi izpodtalne moče; tu vzprejema vá-se vso vodo po nasipini, kar je more doseči.

Iz navedenih podatkov je razvidno, da ne more imeti izpodtalna voda v gorenjski kotlini onega neskaljenega teka in one zanesljive lege, kakor jo opazujemo pri sorodnih plavinskih nasipinah. Vzrok vsej nepravilnosti je na jedni strani drenažno delovanje glavnega vodotoča Save, na drugi pa gorska zagvozda, ki je postavljena v podobi Šmarne Gore in njenih sosednih hribov v spodnji tretjini kotline.

Hidrotehniki ljubljanskega mesta so na mnogih krajih zmerili višino podzemnega vodotoka v nasipini. Našli so, da

višina podzemne vode

pri Lahovičah na zemljišni kvoti 356 m je	346.8 m
„ Nasovičah „ „ „ 348 „ „	343.3 „
„ Bregu „ „ „ 347 „ „	338.9 „
„ Vodica „ „ „ 348 „ „	335.1 „
„ Pušencih „ „ „ 342 „ „	327.6 „
„ Penku (na zahodu) „ „ „ 328 „ „	320.1 „
„ Penku (na vzhodu) „ „ „ 332 „ „	319.5 „
„ Polji „ „ „ 322 „ „	319.3 „
„ Skaručini „ „ „ 327 „ „	318.3 „
„ Sv. Luciji „ „ „ 324 „ „	317.4 „
„ Rebolu „ „ „ 320 „ „	316.4 „
„ Vižmarjih „ „ „ 315 „ „	290.8 „
„ Klečah „ „ „ 308 „ „	287.4 „
„ Savljah „ „ „ 305 „ „	286.9 „
„ Mali Vasi „ „ „ 303 „ „	285.3 „
„ Stožicah (na severni strani) 303 „ „	284.4 „

pri Stožicah (na južni strani) „	303 m je	284.2 m
„ smodniškem stolpu „	301 „ „	283.0 „
na južnem kolodvoru „	298 „ „	281.8 „
v vojašnici pri Sv. Petru „	290 „ „	281.2 „

Te številke nas pouče, da izpodtalna voda tudi v gorenjski kotlini ne stoji horizontalno, kakor sploh ne v nobeni planinski nasipini. S površino nasipine se tudi voda niža počasi, a stalno proti spodnjemu koncu kotline. Te prikazni niso mogle uničiti poprej imenovane zapreke; pač je pravilni padec nekoliko zmeden, in le v obče je ostalo ono razmerje, kakoršno nahajamo pri vseh znanih nasipinah. Zato se ne smemo čuditi, da imamo končno tudi pri gorenjski kotlini karakteristični znak planinskih nasipin, namreč tako zvani odtočni vir (Tiefquelle), ki pride na dan v globoki, polukrožni dragi pri Studenci pod Ljubljano. Ta draga s strmimi robovi leži deloma v parku kranjske blaznice ter vzprejema v svoj ribnjak odtočne vire vse gorenjske kotline. Najbrže je Ljublanica imela tukaj v prazgodovinskih dobah drugo strugo; namesto da bi tekla premočrtno od Fužin do Slap kakor dandanes, se je vila v velikem loku proti Studencu, kjer je izprala globoko drago v vznožji nasipine ter odkrila mnogoštevilne vire, ki teko sedaj od vseh strani v ribnik na dnu drage. Tudi v ribniku je mnogo studencev; zato ima ves kraj ogromne množine vode — kar je čisto naravno, ker jo dobiva od cele gorenjske kotline!

Neka posebnost gorenjske naplavine se nahaja tudi v tem, da je njeno prodovje čestokrat zlepljeno in združeno v več ali manj silne konglomeratne skupine. Taki sprimki so časih zelo trdni in čvrsti, da jih tudi zidarji radi jemljejo za zidovje. Kamnoseki klešejo iz njih mlinske kamene ali pa jih obdelujejo celó mesto mramorja. Pri Škofji Loki sestoji ves Kamnitnik iz lepega konglomerata ali lábore, ki se v vsej okolici porablja kot pravi mramor. Sestavljena je gorenjska lábora jednako z drugim prodovjem na ravnini. V prvi vrsti se dobivajo razni vapneni in dolomitni kosi, med njimi so natreseni drobci skrilavcev in peščencev, redkeje pa ostanki zelenjakov in porfirov.

Láboro skoraj povsod opazujemo, kjer si je vodotoč strugo vrezal globoko v naplavino. Strmi bregovi so zgrajeni iz konglomerata. Navadno so jako divji in romantični. Osobito se odlikuje s takimi bregovi spodnji tek Kokre. Ko nastane povodenj, prodira mnogo vode iz struge skozi luknjičavo láboro v sosedno naplavino ter jo napolnjuje z močo; posebej pa leze ob veliki suši ta moča skozi konglomeratne in prodnate bregove nazaj v strugo. Tedaj je Kokra vedno zavarovana proti popolnemu izsušenju. Ob času povodnji zalaga svojo

bližino z vodo, za časa pomanjkanja pa dobiva od nje povrnjeno, kar ji je prej posodila od svoje obilnosti.

V obče pa velja za premikanje podzemne moče ono pravilo kakor povsod: ko pride voda v prodovje, leze počasi proti dnú nasipine, kakor zakon težnosti veleval vsaki kapljici in kolikor je ne ovirajo kapilarne sile. Dospevši do dna, leze navzdol v oni meri, v kateri je latvica nagnjena, torej paralelno s podolžno osjo. Ker se pa le počasi premika in odtaka, je končno vsa latvica do gotove višine nasičena z močo. Osobito v spodnjem delu naplavine je postala hitrost pronicanja zdatno manjša, ker je tu prodovje drobnejše in finejše kakor v pričetku kotline. Med drobno sipo z malimi vmesnimi prostori se voda ne more tako hitro gibati, kot med velikimi pločami in kladami. Ako se potem še konglomeratne pečine vležejo vmes, je tek podzemne vode še bolj oviran. Vse to provzročuje, da se gorenjska latvica nikdar ne znebi svoje izpodtalne moče. Pač opazujemo studence in vire na raznih krajih, a ti odvažajo le mali del one silne množice vode, ki polni raván v vseh njenih nasipinah. Zato imamo povsod dobre in večinoma neizcrpne vodnjake, zato v jarkih ob tiru gorenjske železnice leto in dan ne zmanjka vode.

Vodne razmere na južnem delu kotline.

Ker so se vsa raziskovanja vršila v interesu dobave pitne vode za ljubljansko mesto, je naravno, da so večaki posebno natančno proučili južni del kotline. Na tem svetu imamo torej obilno podatkov o hidroloških razmerah njegovih. Osobito so tehniki imeli nalogo,

- a) proučiti, v kaki obliki se nahaja podzemna moča;
- b) določiti mer, pad in stransko razsežnost podzemnega vodotoka;
- c) zvedeti, v kaki odvisnosti je izpodtalna moča s savsko vodo;
- d) spoznati izpremembe in menjave izpodtalne vode ter njih vpliv na pretočno množino moče;
- e) zmeriti globokost podzemne reke, to je njeno razsežnost v vertikalni meri;
- f) preiskati tla, na katerih se voda premiče;
- g) preračunati množino vode, ki se pretaka v časovni enoti skozi določen profil;
- h) dobiti natančne podatke o kakovosti podzemne vode (kemijska preiskava);
- i) končno najti najprikladnejši kraj za dobavo vode.

Med točkama A in C in istotako med točkama B in C mora v premi AC , oziroma v premi BC ležati neka točka, na kateri stoji voda 285 m nad morjem, kjer ima torej vodna gladina kvoto 285. Matematični račun mi pové, kje da bivata dotični točki b in c ; prva razpolavlja daljico AC , druga pa je od B oddaljena za $\frac{BC}{b}$. Na sličen način poiščemo točko a med

A in F . Rezultat je končno krivulja, idoča skozi točke a, b, c ; ta krivulja je isohipsa 285, to je ona črta, ob kateri stoji voda povsod 285 m nad Jadranskim Morjem. Jednako konstruiramo isohipse 286, 287 Če vzamemo v poštrev vodno kapljico K na isohipsi 287, vemo, da se more pomikati le pravokotno proti krivulji 286, in sicer v meri pridejane pušice. To je mer podzemne reke. Isohipse nam ob jednom povedo, kako pada strmec vodne gladine. Recimo, da je v našem zgledu razdalja med krivuljama 286 in 287 jednaka 1000 m , potem znamo, da pade na tej daljavi gladina podzemne vode za 1 m . Razmerje 1 : 1000 je v našem slučaju izraz za specifični strmec izpodtalne vode.

Tako se je postopalo na vsej ravnini, ki jo imenujemo Ljubljansko Polje. Obilni vodnjaki in studenci so omogočili, da je delo precej hitro napredovalo; le tam pa tam je bilo treba posebej vrtati in kopati do vode. Dotična raziskovanja so se vršila v drugi polovici leta 1887, in sicer v prvi vrsti le tam, kjer so razmere pravilne in normalne. Na jugozahodni in severozahodni strani kotline je dokaj vodnjakov, ki segajo že v skrilava tla; ti ne morejo imeti istih odnošajev z vodnjaki, ki so skopani v sami naplavini. Zato se tudi nanje ni posebej oziralo.

Dobljene horizontalne krivulje kažejo, da je izpodtalna voda v Ljubljanskem Polji povsem skupna, proti globokejšim točkam se premikajoča masa, ki teče sprva od severa proti jugu, v srednjem delu od severozahoda proti jugovzhodu, v spodnjem teku pa proti vzhodu.

Podzemna reka priteče na Ljubljansko Polje skozi že imenovane tri soteske pri Medvodah, pri Skaručini in mimo Mengiša. Osebito je zanimivo, kako se naša izpodtalna reka dviga v razpoki med Šmarno Goro in Vranšico navzgor proti Vodicam. Na tej poti nahajamo studence s krasno pitno vodo. Največ jih je nad Rebolom, in to dokazuje, da se tu nahaja nekaj podzemni jez, ki zadržuje reko in jo sili, da rije nad Rebolom v podobi raznih virov na dan. Najbrže so stopili skrilavci obeh gorá pod zemljo jako blizu drug do drugega in zajezili vodo. Zato ima izpodtalna moča pod Rebolom zdaten strmec, v poznejšem teku pa pada zelo jednakomerno in polagoma. Celó za časa povodnji ostane to pravilno odtakanje neskaljeno,

kar dokazuje, da je hitrost pretakanja v prvi vrsti zavisna od strmca, in da je različne absolutne višine vodne gladine nikakor ne motijo. V obče znaša strmec podzemne reke pod Ljubljanskim Poljem 1 : 700, to je, na vsakih 700 m se zniža voda za 1 m.

Raziskovanja vodnih razmer na progi od Vodic do Šmartnega pod Šmarno Goro so nam podala dokaj zanimivih lokalnih posebnostij. Na prvi pogled ne zapazimo nikakih znamenj, da ima dotični svet tolikanj vode pod zemljo. Tudi vodnjaki ne pričajo o bogastvu izpodtalne moče. V hudih sušah se celó posuše, in tedaj prebivalci tožijo, da jim primanjkuje vode. In vendar je imajo neizcrpne množine pod seboj! V Prebačevem se nahaja vodnjak, ki se je v teku 12 let trikrat posušil. Ljudje delajo kapnice (!), da se ognejo takim neprilikam. Ko so pa navedeni vodnjak le za 10 cm globlje skopali, imajo vedno dovolj vode v njem. To dokazuje, da so vodnjaki premalo globoki. Prebivalci ne vedo, kje se začenja gladina podzemne vode; njihovi vodnjaki večinoma ne segajo do njene gladine in zato se radi posušé.

Jednake odnošaje je našla vodna komisija v Voklem in v Voglah. Tamošnji vodnjaki so tudi preplitvi in zato so po zimi in po leti čestokrat brez vode. Ljudje romajo do Brnikov, da se preskrbe s pitno vodo — in vendar so naseljeni na ogromni, neusehljivi podzemni reki!

V Hrašah imajo več vodnjakov, ki se po leti posuše. Da opomorejo pomanjkanju vode, napeljali so poseben vodovod iz smledniških hribov. V Zapogah se nahaja 18 m globok vodnjak, ki ima časih do 13 m vode, a za časa vročine in tudi po zimi postane popolnoma suh. Vodovod, napeljan iz hriba, napaja tri javne in tudi omenjeni vodnjak, a kljub temu so po leti brez vode. To je na prvi pogled jako čudna prikazen, katere pa nikakor ni težko raztolmačiti. Ko stoji izpodtalna moča visoko, ima vodnjak preveč vode; ko se pa podzemna voda zniža in ko doseže svoje najglobokeje stališče, je vodnjak suh, če tudi ima še posebej vodo vá-se napeljano, kajti tedaj izgine tudi ta voda v razsušena tla. Mesto da bi vodnjake poglobili do najnižje ravni podzemne moče, gradijo vodovode, da potem še ta voda izgine v tleh! Te prikazni pa nam ob enem slikajo, kako zelo izpremenljiva je vertikalna višina izpodtalne vode v teh krajih — časih 13 m vode v vodnjaku, pozneje pa nobene kapljice!

Tudi od Vodic do Repenj ne zapazimo nikakega bogastva na vodi. Tamošnji vodnjaki so zelo globoki; nekateri imajo vodo 13 m globoko pod površjem. Še le blizu Skaručine vidimo prve studence vreti iz tal. Pod konglomeratno steno

vré sveža in izvrstna voda na dan; pod Sv. Lucijo je množina vode uže tolika, da žene prvi mlin.

Če sledimo od Sv. Lucije naprej nastali potok, vidimo pri Rebolu zopet lep studenec v izjedeni konglomeratni steni; na zahodni njegovi strani pridemo čez malo višino, sestojajo iz prodovja in konglomerata, do drugega potoka, ki teče s prvim vzporedno proti jugu. Vije se po travnikih, na katerih raste razne kisle in močvirske trave; v njegovem obvirju se nahaja tudi oni studenec, kateremu je dala vodna komisija ime: Studenec Šmarne Gore. Izmed navedenih potokov ima zahodni ime Dobrova, vzhodni pa Polžek in Poljski Potok. Ko se združita, tvorita Gameljšico, ono močno, brzo in lepo vodo, ki goni toliko mlinov ob svojem teku. Gameljšica postane pozneje lena in Ljubljanici podobna. Pred Šmartnim teče namreč skozi močvirnat travnik in tu se nabere razne barske nesnage.

Horizontalne krivulje podzemne vode na Ljubljanskem Polju nam nadalje pričajo še o drugem, jako zanimivem svojstvu njegovih vodnih razmer, namreč o vplivu Save na izpodtalno moč. Isohipse kažejo, da leži gladina podzemne vode dokaj niže, kakor je Sava. Pri mostu na Brodu je nivo Save 11'4 m višji, nego raven izpodtalne vode v Savljah; na mostu pri Ježici stoji Sava 3'8 m višje, kakor voda v vodnjaku pri smodniškem stolpu. Jednakomerni strmec podzemne vode ni nikjer pretrgan; tudi pod Savo se nahaja isto razmerje kakor drugod. Sava torej na pad izpodtalne reke povsem nič ne vpliva. Vodna gladina podzemnega veletoka in vodna gladina Save sta čisto nezavisni jedna od druge. To pa je le tedaj mogoče, ako je struga Save neprodinna za vodo, ako je Sava strogo ločena od sosednih naplavin in konglomeratnih skupin.

Jednake razmere opazujemo tudi pri strugah drugih rek; postale so v teku stoletij za vodo neprodinne. V vodi raztopljeni bikarbonati izgube vsled dotikanja z zrakom jeden del svoje ogljikove kisline ter padejo kot neraztopni monokarbonati na dno reke. Tu zagločijo v družbi z drugimi, iz vode se posedajočimi tvarinami strugo tako temeljito, da ne prodere nič rečne vode v sosedne kraje.

Opisani odnošaji veljajo seveda le za nizke in srednje vode. Za časa velike povodnji pa se vlije reka čez bregove, preplavi širne prostore ob svojem teku in napaja naplavine daleč na okoli. A ker take povodnji navadno hitro minejo, tudi nimajo posebnega vpliva na tok izpodtalne reke. V bližnjih vodnjakih se pač kaže vpliv velike vode, a daleč ne sega nikdar. Preiskave so jasen dokaz, da nimajo povodnji

Save nobenega vpliva na mer in strmec izpodtalnega vodotoka, in lahko se trdi na podlagi vsestranskih skušenj in raziskav, da je podzemna voda na Ljubljanskem Polju povsem nezavisna od našega veletoka, da imajo vodnjaki na tem svetu čisto in izborno vodo gorenjske latvice in nikakor ne sumljive rečne vode iz bližnje Save.

Že poprej smo našli nekaj zgledov, ki nam kažejo, da se gladina izpodtalne vode v teku leta izpreminja v vertikalni meri. To dviganje in nižanje vodnega nívó opazujemo na vsej latvici. Za časa splošne suše je ráven podzemnega veletoka potisnjena globoko pod gladino naplavine; ko pa pridejo mokri meseci, se nívó podzemne vode zopet dvigne in približa površju latvice. Zato govorimo, da ima gladina izpodtalne reke svoj maksimum in svoj minimum — prav takó, kakor na vseh dosedaj intenzivneje opisanih planinskih kotlinah, osebno pa na že imenovanem Steinfeldu pri Dunajskem Novem Mestu.

To narastanje in padanje podzemne vode se posebno lepo da opazovati na progi, ki drži od Ljubljane proti Skaručini. Hidrotehniki so v času od 25. junija do 25. oktobra 1887 merili menjavo gladine na omenjeni črti. Pri ljubljanskem južnem kolodvoru se voda od 25. junija do 12. julija počasi dviga v vodnjaku, potem se zelo polagoma poseda do 30. septembra, tedaj pride na minimum z 281'36 m, a potem hitro narasta in je dné 22 oktobra zopet visoka 282'60 m. Razlika med največjo in najnižjo vodo v omenjenih mesecih je torej 1'24 m.

Slične prikazni vidimo tudi na ostalih točkah proge. Diferenca med najvišjim in najnižjim stanjem podzemne vode je bila v opazovalni dóbi:

pri smodniškem stolpu . . .	1'10 m
v Stožicah	1'17 "
na Ježici	1'47 "
ob Savi pri Černučah	0'97 "
v Šmartnem	1'94 "
pri Rebolu	0'68 "
pri Sv. Luciji	0'29 "
na Skaručini	0'36 "

Vsak letni čas ima svoj maksimum in minimum; ti so pri navedenih točkah takó-le razdeljeni:

	Poletni maksimum	Jesenski minimum	Jesenski maksimum.
Južni kolodvor	dné 12. julija —	dné 30. sept. —	dné 22. okt.
Smodniški stolp	" 25. junija —	" 10. okt. —	" 23. "
Stožice . . .	" 28. " —	" 10. " —	" 23. "

	Poletni maksimum		Jesenski minimum		Jesenski maksimum.
Ježica	28. junija	—	" 10. okt.	—	" 13. okt.
Šmartno	29. " "	—	" 2. " "	—	" 15. "
Rebol	9. julija	—	" 24. sept.	—	" 12. "
Sv. Lucija	29. junija	—	" 28. " "	—	" 12. "
Skaručina	9. julija	—	" 28. " "	—	" 12. "

Torej je imela podzemna voda po leti najvišje stanje od 25. junija do 12. julija; v jeseni je bila najnižja od 24. septembra do 10. oktobra, najvišja pa od 12. oktobra do 23. oktobra. Od 12. julija do 22. septembra je izpodtalna voda na vseh točkah počasi padala, okoli 12. oktobra pa je jela naglo narastati.

Zelo natančne mere v vertikalnem stanju podzemne vode imamo na sesalni štaciji ljubljanskega vodovoda pod Klečami. Tu nam podajajo zapisniki strojevodje dan na dan točne izkaze o višini izpodtalne reke, torej tudi o najvišji in najnižji vodi vsakega letnega časa, oziroma o maksimu in minimumu jednega leta.

Nastopni izpisek nas pouči o tem gibanju podzemnega vodotoka.

Višina vode je merjena od tal, na katerih stojé sesalke, ali od takozvane galerije, in sicer v metrih. Številke brez predznamenja pomenjajo stanje vode pod galerijo, a z znakom + stanje vode nad galerijo. Debelo tiskane številke kažejo letni maksimum in minimum.

Stanje vode v vodnjakih

a) leta 1891.

Mesec	Pričetkom meseca	Koncem meseca	Mesečni maksimum	Mesečni minimum
januarij	1.03	1.69	1.03	1.71
februarij	1.73	2.02	1.73	2.03
marec	2.02	0.13	0.13	2.02
april	0.12	0.23	+ 0.14	0.23
maj	0.31	0.16	0.00	0.40
juni	0.12	0.69	0.00	0.69
julij	0.71	1.09	0.71	1.10
avgust	1.08	0.52	0.38	1.09
september	0.50	0.73	0.50	0.89
oktober	0.73	0.52	0.49	0.80
november	0.52	0.30	0.30	0.79
december	0.16	0.62	+ 0.12	0.62

b) leta 1892.

Mesec	Pričetkom meseca	Koncem meseca	Mesečni maksimum	Mesečni minimum
januarij	0.66	0.66	0.50	0.82
februarij	0.67	0.49	0.49	0.74
marec	0.47	+ 0.56	+ 0.56	0.47
april	+ 0.67	+ 0.98	+ 0.98	+ 0.34
maj	+ 1.30	+ 0.19	+ 1.34	+ 0.19
juni	+ 0.15	0.66	+ 0.15	0.66
julij	0.68	0.46	0.46	0.94
avgust	0.45	0.90	0.40	0.90
september	0.93	1.23	0.93	1.23
oktober	1.25	0.35	0.35	1.26
november	0.34	0.94	0.28	0.94
december	0.96	1.58	0.96	1.58

Tabele nam jako pregledno pričajo o padanji in naraščanju vode. Pričetkom leta začne padati ter se niža ves mesec januarij in februarij. Meseca marcija se jame dvigati, doseže že normalno gladino in jo deloma prekorači. Aprila je stala v letu 1892. vedno nad galerijo, l. 1891. pa le nekatere dni. Maja meseca je leta 1891. vedno pod galerijo, s početka rastoča, pozneje padajoča, v zadnjem letu pa vedno nad dnom stoječa. Junija meseca pada neprestano, julija meseca pada v l. 1891., v poslednjem letu pa narasta, avgusta meseca narasta l. 1891., l. 1892. pada, septembra meseca pada močno obe leti, v mesecu oktobru isto tako narasta, v mesecu novembru pada, izimši leta 1891. in v mesecu decembru pada obe leti.

Najnižja do sedaj opazovana voda je bila 2.02 m pod normalno gladino in sicer koncem meseca februarja l. 1891; najvišja voda je nastala pričetkom meseca maja l. 1892, namreč 1.30 m nad galerijo. Torej je največja razlika med obema nivojema do zdaj 3.32 m.

Letni maksimum doseže voda aprila ali maja, minimum pa decembra ali celó februarja.

Množine izpodtalne moče ni tako lahko določiti kakor množino vodá, ki se pretakajo po odprtih strugah. Tu so nam na razpolaganje skušnje mnogo stoletij in merski aparati, kakoršne izdeluje novodobna tehnika. Za podzemno vodo nam manjka sličnih skušenj in enakih priprav. A vendar so v najnovejšem času mnogobrojna raziskovanja tudi za podzemno močo razkrila dokaj nepoznanih odnošajev in nam omogočila, da z veliko natančnostjo premerimo množino izpodtalne vode, tekoče v določenem času skozi določeni profil. Osobito tam, kjer se tek podzemne reke vrši brez

posebnih ovirov in nepravilnostij, moremo z zadostno sigurnostjo dognati množino izpodtalnega veletoka. Povsod pa se je pokazalo, da so razmere podzemne moče podobne razmeram vode, ki teče po površji; kakor je pri reki pretočna množina v časovni enoti zavisna od profila in hitrosti, tako velja isti zakon tudi pri podzemnih vodah. Pri površnih vodah moremo profil in hitrost meriti direktno, a pri podzemnih vodah je mogoče neposredno zmeriti le splošni profil, in sicer z vrtanjem do plastij, ki so za vodo neprodorne. Da pa spoznamo prosti, efektivni pretočni profil, treba proučiti še druge faktorje, osobito pa tako zvani pretočni koeficient onih tal, na katerih leži napojena naplavina.¹⁾ Znanost nas uči, kako je iskati ta koeficient. Inženier O. Smreker, ki je zgradil ljubljanski vodovod, je razvil kot rezultat svojih mnogoletnih raziskovanj raznih naplavin dotične matematične zakone. Tudi o hitrosti gibanja podzemnih vodâ, ki pride s profilom vred v poštev pri določevanju njih množine, je imenovani veščak dobil temeljne formule, po katerih je mogoče dognati hitrost podzemnega veletoka. Direktno te hitrosti ni mogoče meriti, ker se voda premika prepočasi, a neposredno jo je vendar možno določiti. Vsaka podzemna reka ima — kakor smo uže čuli — svoj strmec, katerega porabi v to, da zmaga razne upore in ovire, ki se ji stavljajo na njeno pot. Ti upori so seveda zavisni od kakovosti tal in od hitrosti podzemne reke. Med hitrostjo in strmecem bivajo torej neke vzajemne razmere. Ker moremo strmec meriti neposredno in ker nadalje poznamo pravila, po katerih se stavljajo vodi ovire in upori v naplavini (uporni koeficient), potem ni težko iz strmca vode preračunati njeno hitrost.

Predaleč bi prišli, ko bi hoteli čitateljem razviti to zanimivo formulo, ki kaže, kako je mogoče znanstveno eksaktno določiti množino podzemnega veletoka. Ako pomeni M ono množino podzemne vode, ki teče v časovni enoti skozi kvadratni meter, γ uporni koeficient, ki je zavisen od kakovosti prodovja, μ pretočni koeficient, g pospešbo pri prostem padu in $\frac{h}{l}$ relativni strmec podzemne reke (t. j., gladina njena pade na vsakih l metrov za h metrov), potem velja

$$M = V^{\frac{3}{2}} \left(\frac{1}{\gamma} \cdot 2g \cdot \frac{h}{l} \right)^2 \mu^{\frac{3}{2}}$$

¹⁾ Pretočni koeficient je razmerje med efektivnim pretočnim prereзом in med splošnim prereзом kake namočene plasti. Če n. pr.

Upornega in pretočnega koeficijenta γ in μ ni inženier O. Smerekar posebej določeval za Ljubljansko Polje, temveč vstavil je v račun koeficijenta, katera je dobil pri svojih poskusih na polji poleg Mannheima na Nemškem. Tam se pretaka voda v drobnem pesku, tedaj gotovo počasneje, nego v južnem delu gorenjske ravnine. Ko je vstavil dotične koeficijente v našo jednačbo, je dobil

$$M = 0.00000635 \text{ m}^3.$$

To pomeni: V jedni sekundi preteče na Ljubljanskem Polji skozi prerez jednega kvadratnega metra 0.00000635 m^3 ali 0.00635 litrov vode.

Če vzamemo, da je z vodo nasičena naplavina 30 m debela, potem preteče skozi 100 m dolgi prerez

$$100 \times 30 \times 0.00000635 \text{ m}^3,$$

to je 0.019 m^3 ali 19 litrov vode v jedni sekundi. Ker pa se naša voda pretaka po debelejšem prodovji, kakor na polji pri Mannheimu, je njena množina sigurno še večja, nego nam jo podaja navedena jednačba.

V obvirji skaručenskem so hidrotehniki direktno merili množino površne vode. Poljski Potok je peljal dné 18. sept. 1887. leta mimo Skaručine po svoji strugi v jednem dnevu

$$2700 \text{ m}^3 \text{ vode.}$$

Od Sv. Lucije do Rebola izvirajo na desni strani doline mnogobrojni studenci, ki se stekajo v Poljski Potok; ta se združi na sredi pota med Sv. Lucijo in Rebolom z Gameljskim Potokom in teče od tod dalje pod tem imenom.

Dné 28. sept. imenovanega leta je imel Gameljski Potok tam, kjer se združi s Poljskim Potokom,

$$7900 \text{ m}^3 \text{ vode}$$

na dan. Pri mlinu v Povodji je teklo istega dné v strugi združenih in s studenci pomnoženih obeh potokov

$$26.400 \text{ m}^3 \text{ vode.}$$

zaznamujemo dani prerez namočene plasti s črko F , prosti in efektivni profil, ki je na razpolago pretakajoči se vodi, pa s črko F' , potem je za dotična tla pretočni koeficijent $\mu = \frac{F'}{F}$

Od Skaručine do mlina v Povodji so torej prinesli studenci istega dné

15.800 m^3 vode

v strugo.

Poljski Potok ima včasih dokaj več vode. Jedno leto poprej je istega meseca valil mimo Skaručine vsak dan 28.000 m^3 moče. Znani so pa tudi časi, ko je na tem kraju skoro popolnoma suh. Tako zelo se izpreminja gladina podzemnega vodotoka. Ker so pa celó v navedeni, precej suhi dobi dajali studenci od Skaručine do mlina 15.800 m^3 vode, smemo sklepati, da je v tleh ostala še dokaj večja, recimo neusehljiva množina moče, kajti studenci odpeljejo le neznamen del podzemne reke na površje.

Kvantiteta izpodtalne vode na Ljubljanskem Polju je torej ogromna, in ni se bati, da bi kedaj usehnil podzemni vodotok, če mu tudi na toliko krajih uhaja voda v podobi studencev in potokov.

Kakovost vode je vodovodna komisija preiskovala posebno skrbno in natančno. Kemijske analize so izdelovali deloma prof. B. Knapitsch v Ljubljani, deloma pa prof. Fr. Stolba v Pragi in Dr. Bissinger & Henking v Mannheimu. Poleg kemijskih svojstev so morale priti tudi druge lastnosti v poštev. Trdota vode je merodajna za njeno rabo; toplota mora biti primerna, in voda ne sme biti ne premrzla ne pregorka; razni mikroorganizmi, ki bivajo v vodi, morajo biti povsem nesumljivi in nenevarni. Moderna znanost uči, da so mikroorganizmi naših vodá vzrok raznim boleznim. Zato je vsaka voda sumljiva, ki ima take kalí v sebi. Poleg nevarnih bitij nahajamo čestokrat druge, ki sicer ne škodujejo zdravju, toliko več pa podjetju samemu. Tako se je n. pr. v Berlinu naselila po vodnih ceveh neka alga, kateri pravimo Crenothrix, v toliki meri, da so se cevi deloma popolnoma zagločile, deloma pa vsaj toliko onesnažile, da je postala voda nerabna; treba je bilo Berolincem iskati novih virov za mestni vodovod.

Hidrotehniki so na treh krajih navrtali tla in poslali vodo imenovanim veččakom v preiskavo. Prvo vrtanje je bilo izvršeno na progi med Ljubljano in Savljami, na onem delu Ljubljanskega Polja, ki nosi ime Brinje. Dotični vodnjak, katerega zaznamujemo s številko I., leži 2850 m oddaljen od ljubljanskega pokopališča, in sicer tam, kjer danes zajemamo vodo. Vodnjak številka III. se nahaja kakih 600 m severno od vasi Kleče, tretje vrtanje (voda štev. II) pa 400 m zahodno od Sv. Lucije.

Kemiki so našli pri teh treh vodah nastopne rezultate:

a) Analiza prof. Knapitsch-a:

	Voda št. I. na Brinji, za- jeta 19. avgusta 1887	Voda št. II, iz vodnjaka pri sv. Luciji (jednaka s studenci pri Skarčini), za- jeta 10. sept. 1887	Voda št. III. pri Klečah, zajeta 29. sep- tembra 1887
	Filtrovana voda ima v 1 l (1000 g) nastopne tvarine		
Kremikova kislina . . .	0 0031 g	0 0051 g	0 0016 g
Kalcijev oksid . . .	0 0665 "	0 0671 "	0 0605 "
Magnezijev oksid . . .	0 0186 "	0 0119 "	0 0165 "
Železov oksid in glinica .	sledovi	0 0006 "	sledovi
Klorove alkalije . . .	0 00043 "	0 0005 "	0 00046 "
Klor . . .	0 00086 "	0 0011 "	0 00098 "
Solitarna sokislina . . .	—	—	—
Solitarna kislina . . .	0 00163 "	0 00087 "	0 00087 "
Žveplena kislina . . .	0 00448 "	0 00036 "	0 0054 "
Amonijak . . .	—	—	—
Prosta in na pol vezana ogljikova kislina . . .	0 1342 "	0 1166 "	0 121 "
Trdni zaostanek . . .	0 182 "	0 1575 "	0 158 "
Ostanek pri žarenji . . .	0 154 "	0 1420 "	0 143 "
Trdota . . .	9 25°	8 370°	8 3°
1 l vode reducira mine- ralskega kameleona . . .	0 0012 "	0 00074 "	0 00074 "
Temperatura . . .	10 5° C	10 4° C	9 2° C

Voda št. I je bila čista, okusna in kazala je po dolgem stanju le malo oborine na dnu. Mikroorganizmov ni bilo nikakih, razen posamičnih zelenih kroglastih alg, ki se pa niso v teku 8 dnij skoraj nič pomnožile. Voda št. II. tudi ni imela najnižjih bitij živalskega izvira; po osem dnevnem stanju so se pokazale nekatere alge in bacili, a nesumljivi, kakoršni se tudi v destilovani vodi nahajajo. Na krovnih steklih posušene kapljice vode so zapuščale razne ostrokotne kristale. Na redilni gelatini so se zredile posamične kolonije bacilov, ki so pa gotovo slučajno prišli v posodo, ko se je voda vlivala vanjo. Voda št. III. tudi nima živalskih mikroorganizmov, pač pa malo kroglastih alg, ki se niso nič pomnožile v teku 3 tednov. Kulture na redilni gelatini so provzročile nekaj malih neškodljivih bacilnih kolonij.

b) Analiza prof. Stolbe:

	Voda štev. I.	Voda štev. II.
	V jednom litru (1000 g) vode je	
Vapno $Ca O$. . .	70·915 miligramov	61·300 miligramov
Magnezija $Mg O$. .	20·783	18·852
Kali $K_2 O$	4·227	1·852
Natron $Na_2 O$	0·686	0·731
Železov oksidul $Fe O$	0·200	1·155
Glinica $Al_2 O_3$. . .	sledovi	sledovi
Amonijak NH_3 . . .	—	"
Ogljikova kislina CO_2		
jednotno vezana . .	76·694	65·964
na pol vezana . . .	76·694	65·964
Žveplena kislina SO_3	5·077	5·836
Solitarna " $N_2 O_5$	0·940	0·940
Solit. sokislina $N_2 O_3$	—	—
Fosforova kisl. $P_2 O_5$	0·300	sledovi
Kremikova kisl. $Si O_2$	3·300	3·38
Klor Cl	1·120	0·838
Fluor, Strontian . . .	—	sledovi
Organske tvarine . .	1·515	2·000
Zaostanek pri ža-		
renji	185·500	161·500
Trdota (v nemških		
stopinjah)	9·97°	8·74°

Če drugače izrazimo, ima torej jeden liter

	Vode štev. I.	Vode štev. III.
Ogljikovokislega kal-		
cija $Ca CO_3$	122·664 miligrama	163·163 miligrama
Ogljikovokisle magne-		
zije $Mg CO_3$	43·441	39·381
Ogljikovokislega že-		
lezovega oksidula		
$Fe C O_2$	0·332	0·249
Žveplenokislega kal-		
cija $Ca SO_4$	3·193	7·254
Žveplenokislega kalija		
$K_2 SO_4$	6·982	3·421
Klorkalija $K Cl$. . .	0·708	—
Klornatrija $Na Cl$. .	1·293	1·380

	Voda štev. I.	Voda štev. III.
Solitarnokislega kal- cija $Ca(NO_3)_2$. . .	1'427 miligrama	1'427 miligrama
Fosforovokislega kal- cija $Ca(PO_3)_2$. . .	0'655 "	—
Kremikove kisl. SiO_2 .	3'300 "	3'300 "
Organskih tvarin . . .	1'515 "	1'515 "
Za oksidacijo organske tvarine v 1 l vode se rabi mineralskega kameleona (manga- novoprekislega ka- lija	0'5 "	0'78 "

V obeh slučajih ni bilo nikakih sumljivih organskih bitij v preiskovani vodi.

c) Analiza dr. Bissingerja & Kenkinga v Mannheimu.

	Voda štev. I.	Voda štev. III.
	1000 gram. (1 l) vode ima	
Skupni zaostanek	0'1850 g	0'1607 "
Ostanek pri žarenji	0'1720 "	0'1467 "
Izguba pri žarenji	0'0130 "	0'0180 "
Glinica s sledovi železovega oksida . . .	0'00108 "	0'00061 "
Vapno	0'0710 "	0'0636 "
Magnezija	0'0118 "	0'01801 "
Kremikova kislina	0'0033 "	0'00246 "
Klor	0'01597 "	0'00533 "
Žveplena kislina (SO_3)	0'00604 "	0'00682 "
Fosforova kislina	nič	—
Prosta in na pol vezana ogljikova kislina	65'8 "	0'06433 "
Žvepleni vodik	nič	—
Organske tvarine v gramih manganovo- prekislega kalija	0'0159 "	0'00822 "
Razmerno porabni kisik i. t. d.	0'0040 "	0'00208 "
Amonijak	nič	neznašli sledovi
Solitarna sokislina	"	nič
Solitarna kislina	"	"
Kovine (svinec, baker)	"	"
Trdota	8'75 "	8'88 "
Barva	brezbarvna	brezbarvna
Vnanje lice	čista in prozorna	čista in prozorna
Oborina	nič	nič
Barva skupnega zaostanka	skoro čisto bela	skoro čisto bela
Barva zaostanka po žarenji	čisto bela	čisto bela
Mikroskopične razmere	nesumljive	nesumljive

Navedene preiskave, v katerih se rezultati večšakov lepo vjemajo, kažejo, da je voda v vseh treh navrtanih krajih jedna in ista, kajti le v malenkostih se najde nekaj razlike, v bistvu pa nikake difference. Vode navedenih treh izvirov se lahko

proglasé za kemijsko jednake. Zanimivo je primerjanje naše izpodtalne vode z rečno savsko vodo. Ta ima v 100.000 delih ali gramih

Kremikove kisline	0.255 grama
Kalcijevega oksida	5.628 "
Magnezijevega oksida	1.903 "
Železovega oksida in glinice	sledove
Kloralkalija	0.30 grama
Klora	0.163 "
Solitarne kisline	—
Solitarne sokisline	—
Žveplene kisline	0.703 "
Amonijaka	—
Proste in na pol vezane ogljikove kisline	9.68 "
Rado se oksidajočih organskih tvarin	0.025 "
Trdnih sestavin	16.35 "
Ostanka pri žarenji	14.15 "
Trdoto	8.28°

Glede trdnih sestavin je savska voda precej jednaka z izpodtalno močo, a proste in na pol vezane ogljikove kisline ima Sava skoro za 50% menj, nego voda štev. I in št. III. — zopet nov dokaz, da je izpodtalna moča Ljubljanskega Polja nezavisna od savske vode.

O vseh preiskovanih vodah pa se mora reči, da so vode prve kvalitete. Trdota jim je primerna, temperatura ugodna, čistost vzorna, kemijska sestava pa tekmuje z najboljšimi znanimi vodami.¹⁾

Raziski še drugih virov in vodnjakov na Ljubljanskem Polju so nam podali isti rezultat: Jednakost izpodtalne vode na vsem terenu, njeno nezavisnost od Save in njeno izbornost kakovost. Isto tako se vjema odtočni vir gorenjske latvice, voda pri Fužinah (Studenci), z navedenimi številkami.

Viri pri Studenci ležé 5 km vzhodno od Ljubljane ter 23 m pod ljubljanskim horizontom. Viri se zbirajo v ribnjaku, ki je 500 m oddaljen od Ljublanice ter stoji 275 m nad morjem. Ti studenci so torej brez ugovora zavisni od njene umazane vode, če tudi ležé nekoliko (do 1.5 m) više nego gladina Ljublanice. Vsaj za časa povodnji prodira Ljublanica v ribnjak in meša svojo nesnago s čisto gorenjsko vodo. Toplota teh virov se suče med 7 in 15 stopinjami, torej je neugodna za porabo kot pitna voda.

¹⁾ Primeri spis: Voda. Letopis Matice Slovenske I. 1887.

Na zahodni soteski, ki vodi iz večje gorenjske naplavine na manjše Ljubljansko Polje, to je pri Medvodah, teko iz bližnjih gorá mnogi studenci v nasipino in jo polnijo z močo. Osebito zanimivi so viri v Babinem Dolu, po katerem se vije potok Malošica, ki se izliva pod Medenskim klancem v Savo. Malošica nastane iz dveh potokov, Strožnik in Stajnik, poleg teh pa vzprejema vá-se dokaj lepih studencev. Hidrotehniki so zmerili 7 takih virov in preiskali njih kvaliteto¹⁾ in množino. Kakovost je zopet izborna. Ti studenci imajo najboljšo vodo v vsej ljubljanski okolici, samo temperatura je neugodna. Dne 28. julija 1886 so imeli viri 15° C.

Najnižji studenec teče iz tal 358.8 m nad morjem, torej približno 60 m nad ljubljanskim horizontom. Množina vode je zelo različna, časih do 6000 m³ na dan, drugič pa zopet zelo neznatna.

Babinodolski studenci priteko iz gorovja, kateremu so temelj karbonski skrilavci. Na tej valoviti, za vodo neprodirni podlagi leže hribine triasne formacije, deloma pa je ostala, nepokrita. Triasne tvorbe sestoje v spodnjih delih iz Werfenskih skrilavcev, ki nosijo vrhove od triasnega vapnenca in dolomita.

Meteorska voda pada torej najprvo na vapnenec in dolomit, ki jo kmalu posrkata. V teh hribinah leze navzdol, dokler ne pride do neprodirnega karbonskega skrilavca, na katerem se potem giblje v vedno nižje kraje, dokler ne stopi kot studenec na dan. Ker so vse gore krog Babinega Dola nizke (najvišja se dviga le 700 m nad morjem), zato nimajo vode iste mrzlotе kakor moča, ki izvira v visokih planinah vzhodnega roba.

Preiskovaje, kje bi bil najprikladnejši kraj za dobavo vode, se tehniki niso mogli ozirati na vire pri Studenci in v Babinem Dolu, kakor smo se poučili iz navedenih podatkov. Prvi so zavisni od Ljubljanice, pretopli so in leže globoko pod mestom, drugi pa so premalo izdatni in vrh tega tudi pretopli. Ostali sta torej samo dve dobavišči: a) studenci krog Skaručine ali sploh voda v razpoki med Šmarno Goro, Vranšico in Debelim Vrhom in b) voda iz Ljubljanskega Polja med smodniškim stolpom, Stožicami, Savljami, Klečami in progo Rudolfove železnice. Studenci v razpoki pri Skaručini bi se najboljše zajeli nad Rebolom. Kvota dotičnega sveta je povprečno 317 m nad morjem. Ko bi hoteli to vodo napeljati v Ljubljano, ki leži povprečno 290—302 m nad morsko gladino, bi prišla z lastnim pritiskom pač v parterna stanovanja, a v višja nadstropja bi jo morali dvigati s stroji. To bi se lahko zgodilo na lici mesta ali pa v Ljubljani. Ko bi pri Rebolu

¹⁾ Glej zopet spis: Voda ibid.

dvigali vodo na zahtevano kvoto, mogli bi deloma porabiti gonilno moč Gameljšice. Vendar bi to ne zadostovalo, morali bi tam postaviti parne stroje. Ker pa je Rebol kakih 12 km od Ljubljane oddaljen, bi bilo jako težavno nadzorovati vso napravo, in vožnja premoga bi bila zelo draga. Poleg tega je pomisliti, da bi morale ležati cevi pod Savo ali pa na posebnem mostu nad njo. Pritisk vode bi bil na tem mestu 7—8 atmosfer, in zato bi kaj lahko nastajale razne nepravilnosti, ki bi imele vedna popraviljanja za seboj. Take poprave so pa silno težavne, osobito tedaj, ko je Sava velika. Vsekako bi bilo treba na tem svetu napraviti dvojne cevi, da bi imeli večjo varnost.

Menj težavna bi bila stvar, ko bi speljali vodo od Skaručine na desni savski breg brez umetnega pritiska. Desni breg se dviga 306—307 m nad morjem, in zato bi voda sama pritekla od Rebola na ta kraj. Na desnem bregu trebalo bi potem postaviti mašine, ki bi stiskale vodo v vodoshrambo, ležečo v primerni višini.

Bolj ugodno je dobavišče vode na Ljubljanskem Polju, in sicer tam, kjer smo opisovali vodo števil. I, to je v malem hrastovem gozdiču na jugu vasi Kleče. Gozdič ima kvoto 30650 m, gladina izpodtalne vode pa leži 20 m pod površjem, ali natančno 286 m nad morjem.

Ko bi segli po tej podzemni moči, morali bi jo dvigati s stroji. Če vzamemo kvoto reservoarjevega dna s 340 m, potem bi bilo treba dvigniti vodo vsaj 54 m visoko. Vodoshrambo bi trebalo zgraditi v bližini mesta, ali na Gradu ali pa na Rožniku. Ker bi morale iti dovodne cevi skozi vse mesto, ko bi bila vodoshramba na Gradu, je Rožnik pač bolj prikladen za tako zgradbo. Vrh tega je Grad sestavljen iz plasti, ki se rade premikajo in sesedajo, tedaj neprijeten za solidno zidanje.

Dovod iz Ljubljanskega Polja v mesto bi ne imel nikakih nevarnostij. Cevi bi ležale po solidnem svetu, in jamstvo za nepretrgano dobavo vode bi bilo dokaj večje, nego pri vodovodu onkraj Save.

Vse to je napotilo zastopništvo ljubljanskega mesta, da se je odločilo za napeljavo vode iz omenjenega gozdiča pod Klečami.

Dobava vode.

Videli smo, da je med vsemi nasveti obveljal načrt, po katerem naj se zajema voda iz mogočne naplavine na jugu vasi Kleče, na severu ljubljanskega mesta. Dimenzije načrta za dobavo vode se morajo ravnati po množini vode, ki se na

dan porabi, in po višini, na katero jo je treba dvigati. Zato so morali hidrotehniki proučiti slične razmere v mestih z znanimi in izkušenimi vodovodnimi napravami. Čim bogateje je mesto in čim bolj je razvito v industrijalnem in obrtnem smislu, tem več potrebuje vode vsak dan. Klimatiške razmere, ljudski običaji in značaj prebivalstva so tudi važen faktor pri proračunu o potrebi dnevne množine. Zato opazujemo, da porabijo mesta z enakim številom stanovnikov zelo različne kvantitete vode na dan. Nastopna tabela, obsegajoča nekatera znana mesta, imajoča vodovode, nam to najlepše pové.

Srednja množina vode, ki jo porabi jedna glava na jeden dan.

Ime mesta	Število prebivalcev l. 1880.	Povprečna množina vode (v litrih), ki jo porabi jedna glava na jeden dan
Augsburg	61.400	222'6
Hamburg	394.000	218'6
Lübeck	51.100	171'4
Regensburg	34.500	144'5
Würzburg	51.000	136'5
Metz	53.100	125'9
Kolin	144.800	96'2
Magdeburg	110.000	91'9
Lipsija	149.000	80'5
Karlsruhe	50.200	75'5
Draždane	220.800	68'8
Wiesbaden	50.200	66'8
Bremen	112.500	57'3
Norimbreg	99.500	54'8
Berolin	1,122.300	53'7
Kiel	46.000	40'2
Strassburg	81.300	37'0
Frankfurt na O.	51.200	33'6
Darmstadt	40.900	27'1
Aachen	85.600	25'3
Potsdam	48.500	17'0
Monakovo-Gladbach	37.400	15'3

Po tej tabeli vidimo, da odpade na jednega stanovnika nepričakovano različno število litrov na dan. V Augsburgu pride na vsakega človeka 222'6 litrov, v Monakovo-Gladbachu pa skoraj petnajstkrat menj, torej le 15'3 litrov v 24 urah! Pač moramo tu v poštev jemati značaj dotičnega vodovoda in postopanje oblastev nasproti občinstvu; kjer dajó vodo liberalno na razpolaganje meščanom, kjer ne gledajo na to, koliko porabi jedna družina vode, tam so številke naravno višje nego

v krajih, kjer ne teče voda v poljubni meri iz cevij in kjer mora posameznik plačati vsak liter porabljene tekočine.

Društvo nemških strokovnjakov za plino- in vodovode je l. 1884. podrobneje preiskovalo, koliko vode v istini potrebuje posamični stanovnik modernega mesta. Rezultat teh študij so tabele, ki povedó na podlagi mnogobrojnih izkušenj, koliko se rabi povprečno vode na dan za domačo porabo, za občinske, obrtne in industrijalne svrhe.

Te pričajo, da pride v nastopnih mestih na jednega stanovnika vsak dan povprečno vode (v litrih)

	Za hišne potrebe (kuho, pitje, umivanje)	Za pranje	Za stranišča	Za škropljenje cest pro m ²	Za splakovanje zlebov poleg tročarjev	Za javne nasade in vrtove pro m ² ob suhih dneh	Za javne vodnjake, ki so s pipami zaprti, za vsak vodnjak
V Bonnu na Reni .	142	10-15	20	0.8	6000	5	3767
" Kanstattu . .	22-25	10-15	18-20	1-1.5	9-18	2-4	2000-3000
" Esslingenu . .	30	10-15	—	1.5-3.5	—	2-3	2000-3000
" Frankfurtu na O.	39.4 l. na osmeru 97.8 l. na volamera	—	5	—	8000	—	—
" Heilbrunn . .	24	15-20	15-20	4-6	18000	—	—
" Lipsji	20	50	10	1.5	—	2-5	7000
" Ludwigsbürgu .	20-23	10-20	—	3.5-5.5	—	2	3000-3500
" Stuttgartu . . .	22	18-20	18-20	1.5	18000	2	3000
" Ulmu	30-35	20-25	18-20	4-6	—	2	1500-2000
" Na Dunaji . . .	—	—	—	—	—	—	—

Na Ringu vsako minuto 200 m³

Na podlagi teh in še drugih mnogobrojnih dat je prišla imenovana komisija do zaključka, da zadošča tam, kjer se voda prav po nepotrebnem ne trati in ne poliva, za domačo rabo (kuhinja, umivanje, pitje, stranišče i. t. d.) na dan

40—50 litrov vode,

preračunjene na jednega človeka.

Dobljene številke pomenijo povprečno dnevno množino vse vode, kar se je porabi leto in dan. Naravno pa je, da se po leti potrebuje več vode nego po zimi, več za časa suše kakor dolgotrajnega dežja. Isto tako se v teku jednega dneva (24 ur) poraba vode zelo izpreminja. Zato so navedene povprečne številke dokaj manjše, kakor so maksimalne množine, bodisi letne, bodisi dnevne porabe.

To je razvidno iz sledečih podatkov, ki kažejo, kako je v nekaterih znanih mestih razmerje med dnevnim maksimum in povprečno dnevno porabo.

Dnevni maksimum je

	2.9 krat večji kakor	povprečna dnevna poraba				
v Pasovu	2.9					
" Karlsruhe	2.8	"	"	"	"	"
" Potsdamu	2.5	"	"	"	"	"
" Metzu	2.2	"	"	"	"	"
" Düsseldorfu	2.1	"	"	"	"	"
" Strassburgu	2.1	"	"	"	"	"
" Bremenu	2.0	"	"	"	"	"
" Kolinu	1.9	"	"	"	"	"
" Draždanih	1.8	"	"	"	"	"
" Lipsiji	1.7	"	"	"	"	"
" Vratislavi	1.5	"	"	"	"	"
" Königsbergu	1.4	"	"	"	"	"
" Berolinu	1.3	"	"	"	"	"
" Hamburgu	1.2	"	"	"	"	"
" Augsburgu	1.1	"	"	"	"	"
" Rostocku	1.02	"	"	"	"	"

Dnevna največja poraba presega torej povprečno dnevno množino pri znanih zgledih 1.02 do skoro 3krat, povprečno torej 1.5krat.

Poleg dnevnega imamo tudi urni maksimum. V teku 24 ur se poraba vode dokaj menjava. Vodovod mora pa seveda biti tako zgrajen, da ima vodoshramba, katero napolnimo jedenkrat na dan, tudi za urni maksimum dovolj prostora; cevi morajo imeti tolike premere, da dajo prebivalcem tudi za časa največje urne porabe zahtevano množino vode.

Urni maksimum še bolj presega povprečno urno množino, kakor pa dnevni maksimum dnevno množino. Tako je n. pr. urni maksimum

v Karlsruhe	1.7krat	večji	nego	dnevni	maksimum,
„ Draždanih	1.6	„	„	„	„
„ Berolinu	1.5	„	„	„	„
„ Lipsiji	1.5	„	„	„	„
„ Kolinu	1.4	„	„	„	„
„ Vratislavi	1.4	„	„	„	„
„ Brunšviku	1.3	„	„	„	„

Lahko se torej trdi, da je urni maksimum povprečno 1.5 večji, kakor dnevna največja poraba.

Dnevni maksimum se kaže povsod v jutranjih in dopoldanskih urah. Ako izrazimo dnevni maksimum v odstotkih povprečne dnevne porabe, imamo na pr. za Berolin nastopne številke :

Po noči	od 12—1	ure	1.85%	dnevne	povprečne	množine
„	1—2	„	1.79	„	„	„
„	2—3	„	1.80	„	„	„
„	3—4	„	1.78	„	„	„
„	4—5	„	1.83	„	„	„
„	5—6	„	2.75	„	„	„
Zjutraj	6—7	„	5.28	„	„	„
„	7—8	„	5.25	„	„	„
„	8—9	„	6.00	„	„	„
„	9—10	„	6.31	„	„	„
„	10—11	„	5.95	„	„	„
„	11—12	„	6.04	„	„	„
Popoldne	12—1	„	5.83	„	„	„
„	1—2	„	5.04	„	„	„
„	2—3	„	5.48	„	„	„
„	3—4	„	5.55	„	„	„
„	4—5	„	5.16	„	„	„
„	5—6	„	5.18	„	„	„
Zvečer	6—7	„	5.04	„	„	„
„	7—8	„	4.69	„	„	„
„	8—9	„	3.59	„	„	„
„	9—10	„	2.93	„	„	„
„	10—11	„	2.38	„	„	„
„	11—12	„	1.76	„	„	„

Največ vode se torej porabi zjutraj od 9.—10. in opoldne od 12.—1. ure.

Če računimo, da bi bila za Ljubljano največja dnevna poraba 100 litrov povprečno na jednega stanovnika, in če

nadalje cenimo število prebivalcev na 30.000, bi torej moral imeti reservoar prostora za

$$100 \times 30.000 \text{ litrov, to je } 3000 \text{ m}^3.$$

Glede na urni maksimum pa je treba dati vodoshrambi še večje dimenzije, in sicer po prejšnjih razmotrivanjih toliko prostornine, da vzprejme vá-se 4500 m^3 .

Na taki podlagi so preračunjene vse naprave ljubljanskega vodovoda.

Poleg prostornine je važna tudi višina, do katere naj voda prihaja. Da nam vodovod koristi v vsakem oziru, mora njegova voda doseči najvišja stanovanja v mestu. Tudi za požarobrambne namene mora biti prikladna. V tem oziru lahko zahtevamo, da nam daje vodovod potrebne moče za brizgalnice ali pa tudi, da je pritisk v vodovodnih cevéh tako silen, da brizgalnic ni več treba in da opravljajo hidranti njih vlogo. V zadnjem slučaju mora biti pritisk vode zelo velik, vsaj 30 m nad površjem najviše ležeče ceste. Ako pa hočemo brizgalnico še nadalje uporabljati, zadošča pač pritisk, ki žene vodo do 20 m nad najvišjo ulico.

Najboljša je pač srednja pot. S premičnimi brizgalnicami požarna bramba lože deluje nego z nepremičnimi hidranti, a poslednji ostanejo za gašenje nizkih in bližnjih objektov v porabi. Zato v obče zadošča tlakovna višina 20 m .

Karlovska cesta je najvišja prometna žila ljubljanska. Njena najvišja točka ima približno kvoto 310 m ; če hočemo, da bode tudi v tej ulici voda šla 20 m kvišku, moralo bi biti dno vodoshrambe vsaj 330 m nad morjem. Ker pa dobiva voda po cevéh mnogo upora in dokaj izgubi na svojem pritisku, moram še kakih 10 m pridejati. Končna kvota vodoshrambnega dnu je torej 340 m nad Jadranskim morjem.

S to višino imamo povsod dovolj pritiska. Voda bi stala na pr.:

na križališči južne železnice in	
Dunajske ceste	35 m visoko;
pri „Slonu“	36 " "
na frančiškanskem mostu . .	41 " "
pred rotovžem	40 " "
na sredi trga cesarja Frana Jo-	
sipa	38 " "
na sredi trga sv. Jakoba . .	38 " "
na sredi Kongresnega trga . .	32 " "

Posamične vodovodne naprave.

Na temelji navedenih preiskav in računov ni bilo tehnikom težko, določiti oblike in kakovosti posamičnih vodovodnih zgradb. Inženier O. Smreker je prevzel to delo in predložil vse potrebne načrte za zgradbe, stroje in cevi.

Vse vodovod sestoji iz nastopnih oddelkov: a) Vodnjaki, b) stroji za dviganje vode, c) vodoshramba, d) cevna mreža.

a) Vodnjaki. V že imenovanem gozdiču pod Klečami leži gladina izpodtalne moče 20 m globoko pod površjem. Ta debela nasipina nad nivó podzemne reke je zelo ugodna za vodovod, kajti nikdar se ni bati, da bi prodrla dnevna nesnaga (gnoj, odpadki, gnijoče stvari i. t. d.) skozi tako debel plašč do vode. Množina vode je tudi toliko, da ne zadošča samó za sedanje potrebe, temveč tudi za prihodnje vodovode in za največje zahteve. Jeden sam vodnjak sevéda ne more dati dovolj moče, a če skopljemo več vodnjakov, katere zvezemo med seboj, more se množina vode poljubno povečevati.

Za sedanje razmere in za bližnjo prihodnjost zahtevamo 3000 kubičnih metrov povprečne dnevne porabe, za dnevni maksimum pa 4500 m³. To daje vsako sekundo 0.04167 m³ ali okroglih 42 litrov, oziroma 0.062505 m³ ali 62.5 litrov vode na vsako sekundo.

Množina podzemne vode je nam tudi znana. Proga, ki je dolga 100 m, propušča vsako sekundo 19 l vode skozi svoj prerez. Ker ni dobro, če izsesamo iz naplavine toliko moče, kar je ta sploh dobi v časovni enoti, se navadno vzameta iz tal samo $\frac{2}{3}$ sekundne množine, tedaj v našem slučaju približno 12 l vsako sekundo iz 100 m dolge proge. Če hočemo zajeti maksimum 62.5 l v sekundi, mora biti proga, ki nam bode dajala vodo, vsaj 5krat toliko, torej 500 m dolga.

Ker nadalje izkušnja uči, da smemo iz primerno zgrajenega vodnjaka vsak dan zajeti 1000—1200 m³ vode, potem je graditi na Ljubljanskem Polju 4 do 5 vodnjakov, ki so drug od drugega oddaljeni po 100 m. Veščaki so se odločili za 4 vodnjake. Vsak vodnjak je izkopan do gladine izpodtalne vode, tedaj približno 20 m globoko. Glavni vodnjak ima 5 m v premeru, drugi pa po 2.5 m. Vsi so zidani jako solidno in imajo na vsakih 5 m globočine železne pode, ki so med seboj zvezani z železnimi stopnicami, da se lahko pride na dno vodnjaka. Na vrhu so obokani, skozi svode pa vodijo z železnimi loputnicami pokrite odprtine do stopnic.

Od glavnega vodnjaka vodijo na obeh straneh železne cevi do stranskih vodnjakov; te cevi so nekoliko nagnjene ter imajo nalogo, speljavati vodo stranskih vodnjakov v glavni

vodnjak, kjer stoji sesalka. Zato jim pravimo sesalne cevi. Položene so v tunelu, ki je skopan ravno nad gladino podzemne moče, tedaj 20 m pod zemljo. Vsaka cev ima zatvornico, da se vsak vodnjak lahko odloči od glavnega, če je treba kake poprave ali pa če ne potrebujemo njegove vode.

Dno vsakega vodnjaka sestoji iz betona. Od dna navzdol pa so potisnjene v vodeno plast cevi od vlitega železa, ki imajo po 80 cm v premeru. Te cevi gredo do one globočine, iz katere hočemo zajemati vodo. V našem slučaju so približno po 20 m globoke, tako da dobivamo svojo pitno vodo iz plasti, ki leži kakih 40 m pod površjem Ljubljanskega Polja. Spodaj v cevi je obešena posebna čistilna košarica, da filtruje vodo, ki vré iz obližja v cev in po njej navzgor.

Sesalke so pritrjene na dnu vodnjaka, torej tam, kjer se začne železne cevi. Postavljene so vertikalno ter zgrajene po sistemu sesalk z masivnim batom (Plungerpumpen). Drog njih bata dvigajo posebni kimalniki (Balanciers), ki so v neposredni zvezi z batovim drogom parne mašine, stoječe na vrhu vodnjaka. Vse drogovje, ki vodi od stroja do 20 m niže stojećih sesalk, deluje le na poteg; zato ima lahko primeroma male proreze, ne da bi se posamični deli zvijali in tresli.

Sesalke so jednostavno delujoče ter imajo nastopne dimenzije, ki so preračunjene za srednjo porabo vode in ob nanašanji na to, da bode njihov efekt znašal vsaj 95%.

Premier bata	385 mm
Dvig	375 "
Srednja hitrost bata	385 "
Število dvigov na minuto	30.

Pri teh dimenzijah dvigneta dve sesalki v jedni sekundi 42 l vode. Ako delata 20 ur na dan, potem je napolnjen reservoir s 3000 m³.

Če pa hočemo, da dvignejo sesalke v 20. urah zahtevani maksimum, torej 4500 m³, treba jih je le hitreje nagnati ali pa nekoliko podaljšati čas sesanja.

Sesalke imajo krožne ventile, sesalne vetrenike od litega železa pod seboj in skupen tlakovni vetrenik od kovanega železa.

Poleg teh sesalk se nahaja še kondenzacijska sesalka, ki daje vodo za kotel parne mašine. Jednostavno je sesajoča, a ima dvojni tlak.

Parna mašina stoji v posebnem poslopji, ki se dviga nad glavnim vodnjakom; poleg velike dvorane, v kateri se nahajajo stroji, je pritaknjen manjši prostor, ki hrani parne kotle. Pri sesalkah, ki so projektirane na opisani način, je efektivni učinek pri vsakem porabljenem kilogramu pare blizu

20.000 kilogrammetrov. Ta efektni učinek je izračunjen iz množine vode, ki pride efektivno v rezervoar, in iz skupne manometriške višine, a brez ozira na ravno omenjeno sesalko za parni kotel.

Višina, na katero se mora voda spravljati, je nam približno uže znana, namreč:

Kvota dna vodnega rezervoarja je	340 m
Višina vode v rezervoarji je	4 "
Torej kvota vodne gladine v rezervoarji	344 "
Kvota gladine podzemne vode na sesalni štaciji meri	286 "
Torej je absolutna razlika obeh gladin	58 "

Višina pa se poveča še iz raznih razlogov. Če dvigamo srednjo množino vode, potem moramo pričakovati

a) da se zaradi sesanja posede voda v vodnjaku za	4 m
b) da se sploh zniža gladina izpodtalne reke v suhih letnih časih za	2 "
c) da izgubimo v sesalnih ceveh vsled upora in ventilov	1 "
d) da izgubimo v dovodnih ceveh proti rezervoarju na tlaku za $1 \cdot 2\%$, torej pri dolžini 5135 m	$6 \cdot 16 "$

Vsega skup . 13·16 m.

Kadar pa je treba dvigati maksimum vode, je upor v ceveh še dokaj večji ter znaša $2 \cdot 7\%$ ali 13·86 m, torej s točkami a), b), c), vred celih 20 86 m.

Z slučaj srednje porabe se po tem takem poveča manometriška višina, na katero treba dvigati vodo, na 71·16 m, za slučaj največje porabe pa na 78 86 m. Te višine je bilo treba vzeti v poštev pri računu o efektivnem delu sesalk in torej tudi pri računih o dimenzijah stroja in kotla.

Za dviganje povprečne množine, namreč 42 litrov v jedni sekundi, je efektivno delo (N_e) stroja

$$N_e = \frac{42 \times 71 \cdot 16}{75} = 39 \cdot 99 \text{ ali } 40 \text{ konjskih sil.}$$

Za dviganje največje množine, to je 62·5 litrov, pa je efektivni učinek

$$N_e = \frac{62 \cdot 5 \times 78 \cdot 86}{75} = 65 \cdot 72 \text{ ali } 66 \text{ konjskih sil.}$$

Parni stroj mora torej navadno dajati 40, v skrajnem slučaju pa tudi po 66 konjskih sil.

Ako postavimo v ta namen stroj z dvema cilindroma, mora imeti nastopne razsežnosti:

Premier velikega cilindra	600 mm
„ malega cilindra	400 „
Dvig	900 „
Normalno število vrtežev	30 v minuti
Šrednja hitrost bata	900 mm
Tlak v kotlu	6·5 atmosfer
„ „ cilindru	6 „
Polnitev v malem cilindru	25 %.

S to mašino dosežemo zahtevano maksimalno delo v 20 urah, ako ji povečamo število vrtežev na 45 v jedni minuti in damo cilindru polnitev 30 %, ali pa če nastavimo število vrtežev na 41 v jedni minuti, a delamo 22 ur na dan. Pri takem napornem delu se bāt seveda hitreje giblje; hitrost njegova je tedaj 1350 oziroma 1200 milimetrov.

Stroj pa sedaj ne bode imel prilike, delati z vsemi silami, ker smo porabo vode vzeli s tako razkošnimi podlagami. Vsled tega je urejen tako, da tudi z manjšim številom vrtežev deluje racionarno.

Mašina ima napojilno sesalko in kondenzator, ki je tako zgrajen, da deluje stroj poljubno ž njim ali pa tudi brez njega. Nadalje je možno goniti samo mali cilinder ali pa samo velikega, tako da se stoječi cilinder lahko popravlja in snaži. Vodo za kondenzator tlači uže zgoraj omenjena kondenzacijska sesalka na dnu vodnjaka v poseben mali rezervoar pod podom strojne hiše, odkoder pride v kondenzator.

Dobra Compound-mašina opisane velikosti porabi na uro 11 kg pare za vsako indicirano konjsko silo. V našem slučaju torej za normalno porabo

$$11 \times 40 = 440 \text{ kg,}$$

za maksimalno porabo pa

$$11 \times 66 = 726 \text{ kg pare}$$

vsako uro.

Če napravimo z jednim kvadratnim metrom ogrevne ploskve (Heizfläche) vsako uro 10—12 kg pare, potem mora imeti ogrevna ploskev za normalni tek mašine

$$\frac{440}{10 \text{ } 12} = 44 \text{ oziroma } 36 \text{ m}^2,$$

za forsirani tek pa

$$\frac{726}{10 \text{ } 12} = 72 \text{ oziroma } 65 \text{ m}^2,$$

torej povprečno 52 m². Kotlovni sistem sestoji iz glavnega kotla, dveh plamenih cevij in dveh ogrevnih cevij (Vorwärmer) ter je tako zgrajen, da ima zahtevano ogrevno ploskev.

Glavni kotel ima notranji premer . . .	2000 mm
" " " dolžino . . .	6000 "
Plamene cevi so dolge . . .	6000 "
" " imajo premer . . .	750 "
Ogrevne cevi so dolge . . .	7000 "
" " imajo premer . . .	600 "

Vsaka plamena cev ima poleg tega še po dve obtočni cevi (Circulations- oder Galloway-Röhren), ki pospešujeta kroženje vode in hitrost izparivanja.

Dimenzije rešetke in dimnika se ravna po množini premoga, katerega potrebuje stroj vsako uro. Pri dobrem premogu je izparjanje 7—8kratno, to je, jeden kilogram premoga izpremeni 7—8 kg vode v paro ali napravi 7—8 kg pare. Če torej hočemo vsako uro dobiti 440, oziroma 726 kg ali povprečno 533 kg pare, moramo vzeti

$$\frac{533}{7-8} = 76.1, \text{ oziroma } 66.6 \text{ kg}$$

najboljšega premoga vsako uro, torej povprečno 70 kg.

Na vsakem kvadratnem metru rešetke zgori na jedno uro 80—100 kg, povprečno 90 kg premoga, po tem takem potrebujemo za naših 70 kg rešetko, ki ima

$$\frac{70}{90} = 0.77 \text{ m}^2$$

površine.

Ker pa mora biti stroj prirejen tudi za navadni in morebiti dvakrat slabši premog, katerega bi porabili vsako uro povprečno kakih 120 kg, treba dati rešetki ploščino kakih

$$1.65 \text{ m}^2.$$

Zaradi varnosti in pripravnosti sta postavljena dva popolnoma jednaka kotla; jeden navadno ni v rabi in tedaj se lahko popravlja, snaži, ogleduje itd.

Dimnik mora biti tako zgrajen, da zadošča obema kotloma. Ako zaznamuje črka

F ploščino najmanjšega vlečnega prereza dimnikovega (na vrhu);

B množino premoga, ki ga skurimo v jedni uri,

H višino dimnika,

potem velja nastopna jednačba

$$F = 0.022 B \sqrt{\frac{I}{H}}$$

Recimo, da požgemo v najneugodnejšem slučaju v obeh kotlih v jedni uri 250 *kg* premoga, in da je višina dimnikova 35 *m*, potem je najmanjši vlečni prerez dimnikov

$$F = 0.022 \times 250 \sqrt{\frac{1}{35}} = 0.95 \text{ m}^2.$$

Poleg opisanega parnega stroja je v strojni hiši še manjši parni stroj, ki goni električni dinamo za razsvetljavo vse naprave. Dotični stroj ima jeden cilinder in približno šest konjskih sil. Elektriški stroj je Křižekovega sistema; isto velja tudi o svetilnicah. Vodnjaki in podzemni tunel so elektriško razsvetljeni. Navadne luči bi dale preveliko toploto in bi preveč onesnažile zrak v vodnjaku z dimom in s svojimi plini.

Letos so postavili še jeden parni stroj in še jeden par sesalk s posebnim tlakovnim vetrenikom, ki so s prvimi popolnoma jednake. Kljub vestnemu delu in vsem mogočnim jamstvom za neprestani tek je namreč še vedno mogoče, da se jedini stroj pokvari in da odreče svojo pokorščino. Torej bi bilo mesto toliko časa brez vode, dokler niso hibe odstranjene in pokvarjeni deli zamenjani z drugimi. Ako pa imamo dvojne mašine in dvojne sesalne priprave, potem je absolutno nemogoče, da bi kedaj delo v sesalni štaciji prenehalo.

Poleg dvorane, ki pokriva veliki vodnjak in hrani parni stroj, ter poleg prizida za oba kotla je zgrajena še posebna šupa za shrambo drv in premoga. Tudi lično malo poslopje s pisarno in stanovanjem za strojevodjo stoji na vodovodni postaji.

Za odpeljavo vode iz kondenzatorja je napravljen poseben vodovod, ki pelje dotično vodo, kapnico in sploh vse odpadke po cevéh iz kamenine (Steingut) mimo Stožic v Savo.

c) *Vodoshramba (reservoir)*. Na južnem obronku hriba, ki se dviga nad tivolskimi nasadi, je zgrajena velikanska shramba iz portlandskega betona, v katero dvigajo sesalke vodo, da potem za časa potrebe po cevéh teče v mesto.

Vodoshramba ima prostora za 3000 *m*³ vode ter sestoji iz dveh shramb, ki se lahko popolnoma ločita druga od druge. Strop je obokan in s stebri podprt. Na oboku je nasuto 1.5 *m* prsti, da ne more solnce s svojimi žarki vplivati na toploto shranjene moče. Voda pride po debeli cevi najprvo v takozvani razdeljevalni prekat (Schieberkammer). Tu se razdeli v dve cevi, ki se odpirata na dnu shrambe ter služita sedaj za dovod, sedaj za odvod. Z razdeljevalnikom lahko spustimo vodo na jedenkrat v oba oddelka ali pa poljubno v jeden sam oddelek. Voda naj enakomerno kroži in naj ne stoji v jednom kotu; zato pušča razdeljevalnik za časa male porabe prebitečno

vodo skozi jedno cev v shrambo, za časa maksimalne porabe pa jo odvaža skozi drugo cev. Tako mora voda teči od jednega kota do drugega in nikdar ne stagnira.

Vsaka shramba ima svoje okno za vstop in posebno cev za odtok preobilne vode. Shramba se lahko sprazni skozi pritočne cevi, ki nam rabijo, kakor smo uže rekli, tudi za odtok. Kadar naj se rezervoar sprazni, se združita odtočna cev in cev za odtok preobilne vode v jeden kanal, ki spelje vodo v veliki ribnjak med tivolskim gozdom in progo južne železnice. Strop obeh shramb ima vdežane cevi, po katerih vedno prihaja sveži zrak v vodoshrambo.

Na vodi se giblje poseben plavač, ki s pomočjo elektriškega toka avtomatično poroča v pisarno vodovoda na mestni hiši in sesalni štaciji pri Klečah, kako visoko stoji voda v shrambi, oziroma koliko kubičnih metrov vode je v njej.

d) Cevna mreža. Cevno mrežo lahko ločimo v dovodni in razdeljevalni del. Za proračunjenje dovodnih cevij so bili nastopni momenti merodajni. Čim večji je premer cevi, tem manj se javljajo, razni upori gibanja in tem manj je treba dela za dviganje vode v rezervoar. Zato so v tem slučaju dnevni troški manjši, a za večje cevi se porabi večji kapital. Cevi morajo imeti take dimenzije, da z ozirom na glavnico in upravne troške shajamo z najmanjšim zneskom. Dotični cevni premer zovemo potem financijelno najugodnejši premer. Matematiški kalkul, na katerega se pa tu ne bomo ozirali, nam pové, da je ta premer $= 0\ 325\ m$. Pri dovažanju srednje vodne množine ($3000\ m^3$ v 20 urah) se voda v cevi z označeno razsežnostjo giblje s hitrostjo $0\ 502\ m$, za časa največje porabe ($4500\ m^3$ v 20. urah) pa s hitrostjo $0\ 753\ m$.

Notranji premer $325\ mm$ ima samo dovodna cev, ki je speljana od vodnjaka v Klečah do vodoshrambe pod Turnom; druge so vse ožje. Navadni premeri so: $300\ mm$, $250\ mm$, $200\ mm$, $175\ mm$, $150\ mm$, $125\ mm$, $100\ mm$, $80\ mm$.

Dovodna cev je poglobljena $2\ m$ pod zemljo. Položena je od vodovodne postaje ob občinski cesti do Dunajske ceste; po tej gre dalje mimo sv. Krištofa, potem pod tirom južne železnice do križališča Dunajske in Fran-Josipove ceste, od tod pa naravnost v Latermanov drevored, kjer še jedenkrat izgine pod železniškim tirom, in končno v rezervoar. Iz te glavne cevi dobivajo vodo neposredno samo one hiše, ki stoje ob Fran-Josipovi cesti; prebivalce Dunajske ceste preskrbljuje posebna, manjša cev, ki leži vzporedno z veliko dovodno cevjo.

Na oglu Dunajske in Fran-Josipove ceste se odločijo od dovodnice glavne cevi razdeljevalne mreže. Jedna glavna cev gre po Slonovih ulicah, nekako po mestni črti težiščnici, čez frančiškanski most na desni breg Ljubljanice. Na Mari-

jinem trgu se razcepi v dva debla. Jeden drži skozi Gledališke ulice memo Zvezde skozi Gosposke ulice, oziroma čez Preširnov trg po levem bregu Ljubljanice, drugi pa se vije po sv. Petra cesti, odda cevi v Kolodvorske ulice, v Resljevo cesto in v Kravjo dolino ter neha pri šentpeterski vojašnici. Prestopivši frančiškanski most, gre cev na Glavni trg, kjer se zopet razdeli v dve veji; prva pelje vodo po Glavnem trgu na Stari trg in od tod po Florijanskih ulicah na Karlovsko cesto skoraj do karlovskega mostu; druga veja pa gre iz Glavnega trga memo škofije na trg cesarja Frana Josipa in dalje na Poljane, oziroma proti Strelišču.

Druga glavna cev, ki se odloči pri Slonu od dovodnice, se vije po Šelenburgovih ulicah memo Zvezde in nunske cerkve v Gradišče in do Rimske ceste. Tu oddaje jedno deblo Rimski in dalje Tržaški cesti, drugo pa Emonski cesti in krakovskemu predmestju; iz Emonske ceste pride memo mosta čez Gradaščico do trnovske cerkve in za njo dalje v trnovsko predmestje. Na Emonski cesti pošlje jedno cev čez Cojzov Graben, do Ljubljanice, kjer odda cev Krakovskemu nasipu in prekorači Gradaščico pred njenim izlivom. Nad šentjakobskim mostom preide na desni breg, tu pa se razdeli v mrežo krog Žabjaka in sosednih ulic.

Oni deli mesta pa, ki leže ob Dunajski cesti, dobivajo vodo iz cevij, ki izvirajo neposredno iz dovodnice; tako na pr. Cesta Marije Terezije, Predilne, Dolge in Frančiškanske ulice.

Med opisanimi glavnimi cevmi se nahajajo ožje cevi po stranskih ulicah; te mnogoštevilne cevi tvorijo mrežo, po kateri se voda na različne načine pretaka in giblje.

Ko sesajo smrki vodo, jo pritiskajo po dovodni cevi proti mestu in proti reservoarju. Predno pride do vodoshrambe, teče uže v hiše ob Dunajski cesti in se poizgubi v razdeljevalno mrežo. Prebivalci dobivajo torej v tem slučaju vodo neposredno iz vodnjakov v Klečah. Le tedaj, če poraba vode ni dovolj intenzivna, pride preobilica nasesane vode tudi v reservoar in ga s časom napolni. Ko je reservoar poln, prenehajo sesalke svoje delovanje in tedaj teče voda iz vodoshrambe nazaj po istih ceveh, po katerih je poprej tekla vanj. V dovodni cevi se torej smer vodnega toka menjuje: sedaj drevi voda proti reservoarju, sedaj ga pa zapušča. Ta menjava se ravna po delu sesalk in po porabi v mestu. Osobito mora na Dunajski cesti voda svojo smer vselej menjati, kadar nehajo smrki gnati vodo v mesto in kadar začne vodoshramba svojo zalogo pošiljati navzdol.

Kolikor je bilo mogoče, so konci posamičnih cevij med seboj zvezani, da more voda neprestano krožiti in za časa kake hibe priti tudi od druge strani do hiše. Kjer niso konci

v zvezi, stoje hidranti, s katerimi se lahko tam pa tam splakujejo taki mrtvi deli cevne mreže.

Dolžina cevne mreže z dovodno cevjo vred je koncem l. 1891. znašala po vsem mestu 27326 m, sedaj (koncem oktobra 1893) pa meri 29613 m. Vodomerov je bilo 31. dec. 1891. leta v rabi 144, sedaj pa jih posluje 179 komadov.

Čuli smo, da je Ljublanica dvakrat prekoračena, pri frančiškanskem mostu in nad šentjakobskim mostom, Gradaščica pa tudi dvakrat, namreč pri trnovski cerkvi in nad izlivom v Ljublanico. Čez frančiškanski most so položili cev v izsekan žleb, ki leži na strani mostnega tira, na drugih krajih pa so skopali na dnu struge 1.5—2 m globoke jarke in vanje pogreznili cev, skovano v enem kosu od železa.

Cevi, ki gredo pod tirom južne železnice, tiče še v jedni večji, na obeh koncih odprti cevi od kovanega železa. Ko bi se prva cev razpočila, vjame vodo druga cev in jo na obeh straneh proge razlije na plan, ne da bi mogla poškodovati in razdejevati železniški tir.

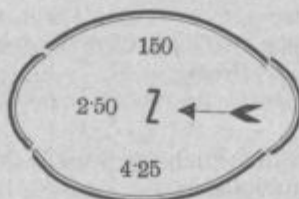
Vse cevi so vezane na kolček (Muffenverbindung) ter na običajni način zgoščene s predivom in svinčcem. Povprečno leži vrhovna črta cevi 1.5 m pod površjem.

Za vpeljavo vode v hiše in posamična nadstropja rabijo svinčene cevi, ki se lahko zvijajo in lotajo brez posebnih priprav. Svinec nima nikakih neugodnih posledic za pitno vodo, čeravno so kovinski oksidi v obče otrovni. Svinčena otrovnost se pa javlja le pri mehkih vodah, a ne pri takih, kakoršno nam daje ljubljanski vodovod.

V vodovodni mreži je bilo do 31. decembra 1891. leta vzdanih 251 hidrantov in 130 zapiralnikov (zasunkov). Hidrante rabijo v prvi vrsti za škropljenje mestnih ulic, vrtnih nasadov in v ognjegasne namene, potem pa tudi za splakovanje mrtvih delov cevne mreže. Pritisk v hidrantih je povprečno $4\frac{1}{2}$ —5 atmosfer, torej gre voda čez najvišjo ljubljansko hišo.

Vsi hidranti so pod površjem ulic. Da ne zmrzne voda v njih, imajo avtomatično delujočo pripravo, skozi katero se voda odtaka nazaj v cev.

Lega zasunkov in hidrantov je označena s tablicami, ki so pritrjene na hiše, na pripravne ograje ali pa na posebne kole. Tablica

pomeni na pr.: Zasunek (Z) se nahaja na mestu, ki ga najdeš, če greš od točke, stoječe na tleh vertikalno pod tablico, pravokotno proti sredini ulice 4-25 m daleč, a od te nove točke še 2-50 m na levo v osi ulice — tam je zasunek; cev ima 150 mm svetlobe.

Poleg hidrantov in zasunkov se nahajajo tudi vodomeri po raznih hišah. Poraba vode je v obče prosta, in sicer ima stranka, ki plačuje

- a) do 250 gld. najemščine, pravico do 300 litrov vode na dan;
- b) od 250—500 " " " 450 " " " "
- c) čez 500 gld. " " " 600 " " " "

Za to normalno porabo plačujejo stranke 5%, doklado letni najemščini; kadar pa meni občina, da stranka porabi več vode na dan, ima pravico vzidati vodomere, ki kaže porabo vode. Kar je stranka vzame čez označeno mero, jo mora posebej plačati. Vodomere imajo nadalje razni obrtniki in večja industrijalna podjetja, osobito pa oni, ki rabijo vodo kot gonilno silo za vodne motorje. Vodomeri so zgrajeni po raznih sistemih. Največ jih je sistema Faller in Leopolder, potem Bima & Pleskot, nekaj pa sistemov Wolf, Valentin in Kenedy.

Vodovodna postaja v Klečah je oddaljena približno 5 km od Ljubljane. Ker pa je treba vednega občevarja med vodovodnim uradom v mestu in med osobjem pri strojih, je občinski svet sklenil, da se zvežeta mestna vodovodna pisarna in stanovanje vodovodnega upravitelja v Klečah s telefonom.

Oddaja in izvrševanje dela.

Vodovodni odsek občinskega sveta ljubljanskega je začel poslovati l. 1883. ter je v 64 sejah do 29. junija 1890 izdelal s pomočjo veščakov vse potrebne poizvedbe, dela in načrte, kakor smo jih v glavnih točkah narisali v predstojećih vrstah. Inženier O. Smreker iz Mannheima, priznan veščak na polji vodovodnih zgradb, je prevzel vrhovno vodstvo ter pričel z delom svojega oddelka dné 25. sept. 1888. leta. Občinski svet je oddal na podlagi javnega natečaja dela tako-le:

- a) Dobavo cevij: alpski montanski družbi na Dunaji;
- b) polaganje cevij: tvrdki John Th. Gramlick na Dunaji;
- c) dobavo hidrantov in zasunkov: tvrdki Bopp & Reuther v Mannheimu.
- d) dobavo parnega stroja, kotlov in sesalk: tovarni za stroje (prej Ruston) v Pragi.
- e) kopanje vodnjakov in galerij: izdelovalatelju vsega načrta O. Smrekerju.
- f) Reservoar in pozemeljske stavbe v Klečah: tvrdki G. Tönnies v Ljubljani.

Vpeljevanje vode v posamične hiše je prepustil občinski svet raznim ljubljanskim tvrdkam, ki imajo kot uradno potrjeni instalaterji izvrševati po hišah vodovodne naprave za ceno, o kateri se dogovore s hišnimi gospodarji. Navrtalna dela, ki so dokaj opasna in važna, pa je vzela občina v lastno režijo, določila v ta namen jednotne cene ter nakupila sama potrebnih priprav.

Polaganje cevij se je vršilo od 1. aprila 1889 do 6. okt. 1889. Parni stroj, kotla in sesalki so postavljali od jeseni 1889. l. do spomladi 1890. V tem času so dogotovili tudi kondenzacijski vodovod, za katerega je dala cevi tvrdka Lederer in Nessenyi na Dunaji. Polaganje teh cevij in tudi onih pod Ljubljano in Gradaščico je izvršila mestna občina v lastni režiji.

Kopanje vodnjakov se je vršilo vso zimo l. 1888. do 7. maja 1889, a tedaj je moralo vsled previsoke podzemne vode prenehati do 1. avgusta 1889. leta. Dne 30. aprila 1890. je bilo dokončano delo pri vodnjakih, in ker je bil parni stroj tudi že montiran, so parne kotle prvič zakurili dne 5. marcija 1890 in zagnali stroj v tek. Montaža sesalk je bila gotova sredi maja, in tedaj je dne 17. maja 1890. leta voda prvič tekla po novopoloženih vodovodnih cevéh v mesto.

Reservoarju so začeli kopati temelj dne 3. junija 1889 l., dodelan pa je bil dne 30. aprila 1890. Temelj stavbam v Klečah se je postavil dne 4. junija 1889. leta, dozidane pa so bile vse stavbe, to je poslopje za stanovanje strojevodji in kurjaču, strojno poslopje, dimnik in shramba za premog, koncem aprila 1890. leta.

Koncem meseca maja 1890. leta je bila tudi dogotovljena telefonska zveza med vodovodno postajo in vodovodnim uradom v mestu; dotični material je preskrbela tvrdka Siemens & Halske na Dunaji, montažo pa je izvedla občina v lastni režiji.

Meseca junija istega leta dogotovila je praška firma Fr. Křížik tudi elektriško razsvetljavo strojnega poslopja, vodnjakov in galerije v Klečah.

Ko so bila po tem takem dovršena zadnja dela, se je dne 29. junija 1890. leta slovesno otvoril mestni vodovod. Z velikanskega vodometa na trgu Fran-Josipovem je švignila voda kvišku v pričo nebrojnega občinstva, ki je navdušeno pozdravljalo pričetek nove in boljše dobe za zdravstvene razmere kranjske stolice.

Troški za navedena dela so bili nastopni:

a) poslopja in zemljišča v Klečah	46.056'43 gld.
b) reservoar	62.089'34 "
c) vodovodna mreža	194.595'04 "
Odnos	302.740'81 gld.

	Prenos	302.740-81 gld.
d)	vodnjaki v Klečah	129.166-03 "
e)	parni stroj, dva kotla in strojno orodje	59.134-92 "
f)	hidranti, zasunki in navpične cevi	15.509-10 "
g)	telefon, elektriška razsvetljava in elektriški oznanjevalelj vode	6.642-44 "
h)	vodomeri	4.929-84 "
i)	materijal za navrtalna in instalacijska dela	1.960-69 .
	Skupaj	520.083-83 gld.

Če prištejemo tem troškom še izdatke za pisarniško opravo z 2.333-54 gld., vidimo, da je stal ves vodovod do konca 1891. l.

522.417-37 goldinarjev.

Novi rezervni parni stroj, katerega so postavili letošnje leto, in novi sesalki še nista v tem računu. Stroški za te naprave bodo znašali kakih 30.500 gld.; če prištejemo temu približnemu znesku še stroške za 2287 m novih cevij, ki so bile položene od 31. decembra 1891. leta, in izdatke za nove vodomere in hidrante v skupni svoti kakih 20.000 gld., vidimo, da je bil do konca oktobra l. 1893. v ljubljanski vodovod investiran kapital okroglih

573.000 goldinarjev.

Kar se tiče solidnosti posamičnih zgradb, moramo omeniti, da so vsa dela izvršena vestno in po zahtevah moderne tehnike. Do sedaj se ni še nikjer pokazala kaka večja hiba. Celó cevna mreža, ki je pri drugih vodovodih delala dokaj preglavice, se drži izvrstno. Na mreži, ki meri čez 29 km, je samo štirikrat počila cev; nekaj več popravkov je bilo pri hidrantih in zasunkih, katerih lega je zavisna od posipanja ulic in trgov. Nekateri je bilo treba povišati, druge pa znižati. Vsi ti popravki pa niso motili dobivanja vode in delovanja strojev. Dné 5. in 8. januarija so počili sedeži ventilov pri sesalkah v vodnjaku. Ker niso imeli sedežev v rezervi, so morali stare v naglici popraviti, in zato ni tekla voda v mesto od 8. januarija zvečer ob 11. uri do drugzega dné ob 1. uri popoldne.

Dosedanje izkušnje.

Če primerjamo O. Smrekerjev načrt s praktičnimi izkušnjami, katere imamo danes o vodovodu, dobimo dokaj zanimivih podatkov. Najprvo moramo pričati, da so se vsi projektantovi temeljni principi, na katere je zidal svoj načrt, sijajno obistinili. Množina vode, ta glavni faktor vsakega vodo-

voda, je v istini neizcrpna, kakor so sklepali veščaki po geologiški formaciji in na podlagi svojih raziskav. V svoji previdnosti je primerjal Smreker pretočno množino izpodzemne moče na Ljubljanskem Polju z ono v Mannheimu, kjer pa so dokaj neugodnejše razmere za pretok vode. Menil je, da se bode voda v vodnjakih znižala po dolgotrajnem sesanji celó za 4 m, in to število je vzel v svoj kalkul pri določevanju višine vodne gladine v rezervoarji. Tu tiči največja zmota vsega projekta, a zmota, ki je le ugodna za naše razmere. Vode je namreč toliko, da se nikdar za 4 m ne poniža vsled sesanja, temveč za nepričakovano manjše številke! Najlepše to razvidimo iz podatkov, katere hranijo tedenski zapiski strojevodje na postaji v Klečah. Za vzgled vzemimo minulo 1892. l.

Črepali so vodo

meseca	največ ur na dan	v teh urah so dvignili vode m ³	Tedaj se je voda ponižala v glavnem vodnjaku za m
januarija	10	1570	0·21
februarija	9	1426	0·21
marcija	9	1388	0·11
aprila	17	2555	0·12
maja	13	2403	0·46
junija	13	2231	0·32
julija	20	3490	0·22
avgusta	13	2396	0·24
septembra	12	2147	0·23
oktobra	10	1645	0·19
novembra	10	1717	0·19
decembra	10	1739	0·20

Iz tega je razvidno, da se je voda največ ponižala za 0·46 m, najmenj pa za 0·11 m; srednja vrednost med obema najskrajnjima točkama je torej 18·5 cm, to je 21·6krat manj, kakor je projektiral graditelj vodovoda! Ugodnejšega položaja si pač misliti ne moremo.

Kakor kaže izpisek, so meseca aprila jeden dan črepali 17 ur. To je za april nenavadno, in zgodilo se je le zaradi tega, ker so drugi dan parne cilindre snažili. Sicer so v aprilu največ sesali 11 ur v jednem dnevu.

Vsega skup so delale sesalke v l. 1892. meseca

januarija	184 ur 57 minut;	dvignili so vode .	28.861·01 m ³
februarija	199 " 27 " " " " "	" " " "	30.751·70 "
marcija	209 " — " " " " "	" " " "	31.898·10 "
aprila	259 " — " " " " "	" " " "	38.403·50 "
maja	281 " 30 " " " " "	" " " "	44.532 60 "
junija	309 " 15 " " " " "	" " " "	50.884·00 "
Odnos	1443 ur 09 minut;		225.330·91 m ³

Prenos	1443	ur	09	minut:	dvignili so vode .	225.330-91	m ³
julija	347	"	—	"	" " " "	59.380-30	"
avgusta	317	"	45	"	" " " "	55.325-90	"
septembra	292	"	30	"	" " " "	49.891-80	"
oktobra	244	"	—	"	" " " "	39.890-50	"
novembra	229	"	—	"	" " " "	38.391-50	"
decembra	236	"	55	"	" " " "	39.045-40	"

Skupaj 3110 ur 19 minut; dvignili so vode . 507.256-31 m³

V letu 1892. se je torej sesalo 3110 ur 19 minut ali 129 dni, 14 ur in 19 minut. Vode se je dvignilo 507.256-31 m³ iz vodnjakov proti mestu. Ko bi s to vodo hoteli napolniti strugo, 30 m široko in 1 m globoko, morala bi biti dolga približno 169 kilometrov!

V primeri z l. 1891. je to precej večja poraba. L. 1891. so srkale sesalke le 2807 ur in 55 minut ter dvignile vsega skupaj 440.211-20 m³ vode, torej za 67.045-11 m³ menj nego lani. To je lahko razumljivo, ker vedno več gospodarjev vpeljava vodo v svoje hiše. Koncem leta 1891. je imelo 732 hiš vodo vpeljano, sedaj (koncem oktobra l. l.) pa jo ima že 808 hiš. Tako se število stanovanj brez vodovoda vedno krči, in v kratkem bode v Ljubljani težko zaslediti hišo, ki ne bode imela vode iz mestnega vodovoda.

Navedene številke se tudi vjemajo z izkušnjami drugih mest in lepo kažejo, kako se ravna poraba vode po letnih časih, oziroma mesecih. V letu 1892. je bilo treba dvigati vodo najmenj ur meseca januarija, ter je bil minimum porabe 28.861-01 m³. Potem pa je potreba vedno narastala ter dosegla meseca julija svoj maksimum 59.380-30 m³. Avgusta že pada in se niža do decembra, tedaj je lani slučajno zopet malo poskočila.

L. 1891. je tudi mesec julij imel maksimum (52.264-5 m³), potem se je zmanjševala poraba neprestano do meseca januarija, tedaj je nekoliko poskočila, pa takoj zopet padala do meseca aprila; tu je bil minimum kažoč 23.883-6 m³ vode.

Če računimo 30.000 prebivalcev, pride povprečno na vsako glavo

leta 1891. 40-2 l vode

" 1892. 46-3 " "

Tudi v tem slučaju vidimo, da je projektant primerno ocenil ljubljansko mesto, ko je računal, da bode vsak stanovnik povprečno potreboval 50 l vode. Pri navedenih številih je za dan in osebo všteta tudi že ona množina vode, ki se je porabila za škropljenje ulic in sploh za javne namene.

Stroji so lansko leto samo dva dni delali po 20 ur, sicer pa niso nikdar bili toliko časa vpreženi, kakor so pre-

računjeni za skrajno porabo. Povprečno so tekli le 8·5 ur na dan, a vendar so zadostovali potrebi — nov dokaz, da bode vodovod zadoščal še mnogo let in za dokaj večjo Ljubljano kakor je sedaj, ne da bi ga bilo treba razširjevati.

Da niso bilistroji vpreženi s polno silo, nam pričajo tudi podatki o parnem stroji. Povprečno je delal l. 1891. z 38·3 efektivnimi konjskimi silami in napravljaj 32 tur, torej tudi 32 vzdigov v jedni minuti. Pritisk pare je bil povprečno 5·5 do 6 atmosfer, pritisk zraka v tlakovnem vetreniku istotako 6 atmosfer. Za efektivno konjsko silo je porabil l. 1891. z zakurjavo vred povprečno 2·50 *kg* premoga v vsaki uri, skup 119·75 *kg* in v teku celega leta 336·269 *kg* ali dobrih 33½ vagona premoga. Za vsakih vzdignjenih 100 *m*³ vode je zgorelo 76·39 *kg* premoga, a vsak kub. meter (1000 *l*) vode je stal mestno občino 8·6 kr.

Poleg premoga se porabi dokaj olja za mazanje strojev. Leta 1891. se je potrošilo olja za mazanje

regulatorja	110·61 <i>kg</i>
stroja	1000·97 "
cilindrov	640·06 "

Poleg tega 126·10 *kg* loja, 293·28 *kg* volne za čejo in 99·25 *kg* petroleja.

L. 1892. je kazal stroj slično delovanje in jednake uspehe kakor l. 1891. Samo premoga se je porabilo absolutno in relativno dokaj menj, ker so z večine kurili le fohnsdorfski izborni in seveda dražji premog, a menj segali po slabšem trboveljskem in höffleinskem. Zato se je rabilo le 289087 *kg* premoga, čeravno je bila množina črepane vode mnogo večja nego prejšnje leto. Če vzamemo, da je tudi lani stroj deloval povprečno z 38·3 efektivnimi konjskimi silami, potem je zahtevala jedna efektivna konjska sila le 1·81 *kg* premoga. Za vsakih vzdignjenih 100 *m*³ vode se je požgalo goriva 56·98 *kg*. Troški so bili l. 1892. nastopni:

Premog	2992 36 gld.
Maže	1022·22 "
Služnine	4540·07 "
Dnevne plače	1618·25 "
Obresti investirane glavnice, amortizacija in varia	35073·93 "
Skupaj	45246·83 gld.

Po tem takem stane lansko leto kubični meter vode občino 8·9 krajcarja.

Za popoln pregled delovanja in potrebščin strojev naj tu sledi obrazec, ki poroča o najvažnejših točkah delovršbe jednega tedna, in sicer od 10 do incl. 16. julija 1892, ko so bili stroji v najnapornejšem teku, odkar obstoji vodovod.

Tedenski izkaz strojevodje od 10. julija do 16. julija 1892.

Datum	Dan v tednu	Parni stroj in sesaljka štev. I.										Parni kotel štev. I.								Stanje vode v					Temperatura vode			
		pri- četok			Število vidikov na dan	Množina natezane vode na dan v m ³	Skupna višina, na katere se voda dviga v m	Prisisk v vakuumu v atmosferah	Delo stroja v konjskih silah H. P.	Vacuum na kolesar- stvi v cm	Poraba premoga v kg					Porabljena voda za napajanje v l			gl. vod- njaku		rezervoarji							
		delovršbe									pri zakurjavi	tekom dela	za H. P. in uro	za 1 m ³ re- šetke	za 1 m ³ ogr. plošč.	Prisisk pare v atmosferah	skupno	za H. P. in uro	za 1 kg pre- moga	pred sesanjem	po sesanju	zjutraj pred sesanjem	ob 12. uri	zvečer				
		ura	minut	ura																						minut	minut	
10/7	Nedelja	6	—	2	—	8	—	16288	1390.2	54.52	5.9	39.63	0.69	160	797	2.52	—	—	6.0	4635	14.6	5.8	0.86	1.08				100
11/7	Ponedeljek	6	—	6	—	12	—	24721	2109.9	54.53	"	40.12	"	170	871	1.81	—	—	"	7621	15.9	8.7	0.88	1.09				"
12/7	Torek	6	—	6	—	12	—	24703	2108.4	54.55	"	40.12	"	135	874	1.82	—	—	"	7034	14.6	8.0	0.89	1.11				"
13/7	Sreda	6	—	3	—	9	—	18633	1590.3	54.58	6.0	41.02	"	140	670	1.82	—	—	"	5217	14.1	7.8	0.91	1.14				"
14/7	Četrtek	7	—	5	—	10	—	29075	1713.4	54.59	"	39.80	"	140	689	1.75	—	—	"	5825	14.6	8.3	0.93	1.15				"
15/7	Petek	7	—	3	—	20	—	40889	3489.9	54.60	5.9	39.90	"	150	1847	—	—	—	"	12822	—	—	0.94	1.16				"
16/7	Sobota	7	—	3	—	20	—	40840	3485.7	54.59	"	39.86	"	70	2030	—	—	—	"	12853	—	—	0.93	1.15				"
Vкупno . . .					91	—	—	186149	15897.8					8751					56007									
Olja za regulator . . .		1.30 kg.																										
" " stroj		13— "																										
" " cilindre		18.20 "																										
Loja		1.40 "																										
Volne za čajo		3— "																										
Petroleja		2— "																										
											Premoga se je porabilo:																	
											za kurjavo kotla (trboveljskega in fohnsdorfskega pre-																	
											moga													8752 kg				
											za kurjavo stanovanja													165 "				
											Skupaj														8917 kg			

Če si pazno sledil moje opisovanje ljubljanskega vodovoda, dragi čitatelj, si se iz teh skromnih in nepopolnih vrstic lahko uveril, koliko je bilo treba zastaviti duševnih in telesnih sil, predno je pritekla prva kapljica iz globočine Ljubljanskega Polja v kranjsko stolico. Geologija in kemija, tehniška veda in obrtniška znanost so tekmovali v izumljeni solidnega temelja, na katerem sloni to velikansko podjetje. A kar je znanost našla teoretiškim potem, to se je krasno obistinilo v praksi! Noben osnovni princip se ni omajal, povsod zmagonosno triumfuje moderna znanost. S ponosom mora gledati ljubljanski meščan na svoj vodovod, ki mu dovaža dan za dnem neizcrpno obilico zdrave in krasne vode na dom. Ko dviga kupico kristalne moče do ust, naj se hvaležno spominja mož, ki so s svojo energijo in s svojim umom dognali delo, katero širi uže sedaj po komaj triletnem obstanku blagodejni svoj vpliv med vsemi slojevi ljudstva, katero bode še poznim zanamcem neusehljivi vir zdravja. krepčila in veselja, ob enem pa glasna priča požrtvovalnosti dedov in tehniške zmožnosti sedanjega roda.

Viri. Pisatelj je rabil v prvi vrsti nastopne vire:

1.) Dionys Stur. Zur Wasserversorgungsfrage der Landeshauptstadt Laibach. Gutachten über Einladung der gemeinderäthlichen Wasserversorgungs-Commission abgegeben von —. 1887. Verlag des Stadtmagistrates Laibach. Druck von Klein & Kovač.

2.) Oskar Smrekar. Project für das Wasserwerk Laibach. Erläuterungs-Bericht. Laibach. Verlag des Stadtmagistrates Laibach. Druck von Klein & Kovač 1888.

3. Akti vodovodnega urada.

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjištvo od 1. januarja 1892. leta do
1. januarja 1893. leta.

Sestavil Ivan Tomšič.

(Začetek slovenske bibliografije glej „Letopis“ 1869. leta in tako dalje po vseh naslednjih „Letopisih“ razven 1874. in 1875. leta, kjer slovenske bibliografije ni.)

I. Časopisi.

Amerikanski Slovenec. Letnik II. 1892. Odgovorni urednik: Jos. F. Buh. Tower. Minn. U. S. America. Izhaja vsak četrtek v veliki obliki na štirih stranéh.

Cerkveni Glasbenik. Organ Cecilijanskega društva v Ljubljani. Letnik XV. 1892. Urednik Janez Gnjezda; urednik glasbenih prilog Ant. Foerster. Tiskar R. Milic. Izhaja vsak mesec po jedenkrat v vel. 8°.

Cvetje z vrtov sv. Frančiška. XI. tečaj. Časopis za verno kato-
liško ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška.
Vreja in izdaje P. Stanislav Škrabec, mašnik fran-
čiškanskega reda na Kostanjevici. V Gorici, Hilarijanska
tiskarna 1892. Izhaja v zvezkih v nedoločenih obrokih.

Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko. XXXII. tečaj. Leto 1892.
(S slovenskim in nemškim tekstom.) — Tiskala Klein in
Kovač v Ljubljani. — Izhaja v nedoločenih obrokih v
vel. 4°.

Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko. V Gradci,
leto 1892. (S slovenskim in nemškim tekstom.) Tiskar
„Leykam“ v Gradci. Izhaja v nedoločenih obrokih.

Dolenjske novice. VIII. letnik. 1892. Odgovorni urednik, izdajatelj
in založnik J. Krajec. — Novomesto. Natisnil J. Krajec.
Izhajajo 1. in 15. vsacega meseca v vel. 8°.

- Domoljub.* Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Letnik V. 1892. Izhaja kot priloga „Slovincu“ vsak prvi in tretji četrtek meseca v 4°. Izdajatelj: Dr. Ivan Janežič; odgovorni urednik A. Kalan. Tiska „Katoliška Tiskarna“.
- Dom in svet* List zabavi in pouku. Ureduje in izdaje Dr. Francé Lampe Leto V. V Ljubljani, 1892. Tiska „Kat. Tiskarna“. Izhaja vsak mesec po jedenkrat na dveh polah v vel. 8°.
- Domovina.* (Političen list za spodnje-štajerske Slovence.) Letnik II. 1892. Izdajatelj in urednik Dragotin Hribar. — Tisk „Društvene Tiskarne“. D. Hribar v Celji. Izhaja 1. in 3. soboto vsacega meseca v 4°.
- Državni zakonik* za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. XLI. tečaj, leto 1892. Založnik c. kr. dvorska in državna tiskarnica na Dunaji. — Izhaja v nedoločenih obdobjih v 4°.
- Duhovni pastir.* IX. letnik. V Ljubljani 1892. S sodelovanjem več duhovnov ureduje Anton Kržič. Založba in tisk „Katoliške Tiskarne“. — Izhaja vsak mesec po jedenkrat v zvezkih v 8°.
- Edinost.* Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Tečaj XVII. 1892. Izdajatelj in odgovorni urednik Maks Cotič. Lastnik polit. društvo „Edinost“. — Tiskarna Dolenc v Trstu. — Izhaja po dvakrat na teden. Fol.
- Gospodarski list.* (Priloga k „Soči“.) Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Leto XI. 1892. — Urednik Viljem Dominko. Tiskar Paternolli v Gorici. — Izhaja vsaki mesec po enkrat na celi pōli v 8°.
- Kmetovalec.* Ilustrovan gospodarski list s prilogo „Vrtnar“. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodine Kranjske. Leto IX. 1892. Urednik Gustav Pirc; tisk J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani. Izhaja 15. in zadnji dan vsacega meseca v 4°.
- Krščanski detoljub.* List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Letnik V. Vreduje Anton Kržič. V Ljubljani, 1892. Tisk „Katoliške Tiskarne“. Založba „Kat. društvo detoljubov“. Izhaja po štirikrat na leto s prilogami za otroke.
- Ljubljanski Zvon.* Leposloven in znanstven list. XII. leto. Uredil dr. Ivan Tavčar. Tisek „Narodne Tiskarne“. Izhaja v zvezkih vsak mesec po jedenkrat v vel. 8°.
- Mir.* (Političen list za koroške Slovence.) XI. leto. 1892. Izdajatelj in lastnik Gregor Einspieler, župnik v Podkloštru; odgovorni urednik Filip Haderlap; tisk družbe sv.

- Mohorja v Celovci. — Izhaja po trikrat vsakega meseca v Fol.
- Nova Soča.* (Političen list.) Tečaj IV. 1892. Izdajatelj in odgovorni urednik And. Gabršček. Izhaja vsak petek. Tiska A. M. Obizzi v Gorici. Fol.
- Novice* gospodarske, obrtniške in narodne. L. leto v Ljubljani. 1892. Urednik Gustav Pirc; tiskarji in založniki J. Blaznikovi nasledniki. Izhajajo vsako sredo na celi poli v 4°.
- Parliha*, humoristični list. L. leto 1892. Izdajatelj in odgovorni urednik: Šimen Jak. Izhaja 15. in 30. dan vsakega meseca. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani.
- Popotnik.* Glasilo „Zaveze slovenskih učiteljskih društev“. XIII. tečaj. V Mariboru 1892. Izdajatelj in urednik M. J. Nerat, nadučitelj. Lastnik in založnik: „Zaveza“. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Izhaja 10. in 25. dne vsakega meseca na celi poli v vel. 8°.
- Rimski katolik.* IV. tečaj, 1892. Vrejuje in izdaja dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja. V Gorici. Hilarijanska Tiskarna. — Izhaja v zvezkih vsak tretji mesec v 8°.
- Rodoljub.* Glasilo „Slovenskega društva“ v Ljubljani. Letnik II. 1892. — Izdaja „Slov. društvo“ v Ljubljani; odgovorni urednik c. kr. notar I. Gogola. Tisk „Narodne Tiskarne“ v Ljubljani. Izhaja 1. in 3. soboto vsakega meseca v 4°.
- Slovanski Svet.* Letnik IV. V Trstu 1892. Izdajatelj, lastnik in urednik: Fran Podgornik. Tisk Tiskarne Dolenc. Izhaja 10. in 25. dan vsakega meseca na celi poli v 4°.
- Slovenec.* Političen list za slovenski narod. — Letnik XX. 1892. — Urednik Ig. Žitnik; tisk „Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani. — Izhaja vsaki dan. Fol.
- Slovenski Gospodar.* List ljudstvu v poduk. XXVI. tečaj. V Mariboru 1892. Izdajatelj in založnik „Kat. tisk. društvo“. Odgovorni urednik B. Ferk. Tisk tiskarne sv. Cirila. Izhaja vsak četrtek na celi poli v 4°. — (Slovenski Gospodar ima vsak mesec po dve prilogi, vselej po štiri strani obsežni: 1. *Cerkvena priloga*, priložena od „Katoliškega tiskovnega društva“; — 2. *Gospodarstvena priloga*, priložena od „Kat. tiskovnega društva.“)
- Slovenski Narod.* (Političen dnevnik.) XXV. leto. V Ljubljani 1892. Odgovorni urednik: Josip Nolli; tisk „Narodne Tiskarne“. Izhaja vsaki dan. Fol.
- Slovenski Pravnik.* Sodelovanjem odličnih pravnikov, izdaje in ureduje dr. Danilo Majaron. VIII. leto. — Tisk „Na-

rodne Tiskarne" v Ljubljani 1892. Izhaja 15. dne vsakega meseca v 8°.

Soča. (Političen tednik.) Leto XXII. 1892. Urednik M. Koršič; tisk „Hilarijanske Tiskarne“ v Gorici. Fol.

Učiteljski Tovariš. Glasilo „Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“. XXXII. leto 1892. Izdavatelj in urednik Andrej Žumer, mestni učitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik. Tiska J. R. Miličeva tiskarna v Ljubljani. Izhaja 1. in 15. dan vsakega meseca na celi poli v vel. 8°.

Vesna. Mesečnik slovenskega dijaštva. Leto I. V Celji 1892. 8°. (Prvo število je izšlo dne 15. marca 1892. 1.)

Vrtec. Časopis s podobami za slovensko mladino. Tečaj XXII. 1892. Založnik in urednik Ivan Tomšič; tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. Izhaja vsak mesec po jedenkrat v vel. 8°.

Vrtnar. List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh in sadjarstvo. Letnik IV., v Ljubljani 1892. — Odgovorni urednik Gustav Pirc. — Tisk J. Blaznikovih naslednikov. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske. Izhaja kot priloga „Kmetovalcu“.

Zakonik in ukaznik za avstrijsko-ilirsko Primorje. Tečaj XXXII. v Trstu 1892. Izhaja v nedoločenih obrokih.

Zgodnja Danica. Katolišk cerkven list. Tečaj XLV. 1892. Urednik Luka Jeran. — Tiskarji in založniki J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani. Izhaja vsak petek na celi poli v 4°.

Zgodovinski zbornik. Priloga „Laibacher Diöcesanblattu“. Izdavatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tisk „Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani. Izhaja v nedoločenih obrokih na celi poli.

Laibacher Diöcesanblatt. Jahrgang 1892. 4°. Urednik Martin Pogačar; tiskala „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani. (Prinaša mnogo slovenski pisanih razprav.)

II. Zborniki, enciklopedija.

Drobtinice. XXVI. letnik. Uredil dr. Fr. Lampe, profesor bogoslovja. Založila „Katol. družba“ za Kranjsko. V Ljubljani. Natisnila „Katol. Tiskarna“. 1892. 8°. 196 str. (Cena 80 kr.).

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Urejuje Anton Koblar. Letnik II. V Ljubljani, 1892. Izdaje in zalaga „Muzejsko društvo za Kranjsko“. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 8°.

Jezičnik. Knjiga Slovenska v XIX. veku. F. XXX. leto. Spisal J. Marn. V Ljubljani, 1892. Natisnila in založila R. Miličeva tiskarna. — Lex. 8°.

Knjižnica družbe sv. Cirila in Metoda. Na svetlo daje in zalaga družba. VII. zvezek. Junaki, spisal slovenski mladini Fr. Hubad, c. kr. gimnazijski profesor. V Ljubljani 1892. Tiskala tiskarna J. Blaznikovih naslednikov. 8°. 100 str. (Cena 30 kr.). — VII. zvezek. Janez Cigler, slovenski pisatelj; v spomin stoletnice njegovega rojstva spisal Ivan Vrhovnik, župnik Trnovski v Ljubljani. V Ljubljani, 1892. 8°. 54 str. (Cena 20 kr.).

Letopis Matice Slovenske za leto 1892. Uredil Ant. Bartel. Založila in izdala „Matica Slovenska“. — Natisnila „Narodna Tiskarna“. V Ljubljani, 1892. — 8°. 304 str.

Levstikovi zbrani spisi. Uredil Frančišek Levec. III. zvezek. Proza I. Vsebina: Povesti, pravljice in pripovedke. — Potopisi. — Zgodovinski spisi. — Književno zgodovinski spisi. 8°. 321 str. (Cena 2 gld.). — IV. zvezek. Proza II. Vsebina: Kritike in polemike. — Tolmač. — Kazalo. — Ljubljana, 1892. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 316 str. (Cena 2 gld.).

Národna Biblioteka. Snopič 40. Svitoslav. Povest. Spisal Vonomir Križan. — Snopič 41. in 42. Z ognjem in mečem. Zgodovinski roman. Poljski spisal H. Sienkiewicz. Poslovenil Podravski. — Snopič 43. Sofoklejev Edip na Kolonu. R. Pernšek. Novo Mesto. 1892. Natisnil in založil Jan. Krajec. 16°.

Zabarna knjižnica. Založila in na svetlo dala „Matica Slovenska“. VII. zv.: Z ognjem in mečem. Povest iz davnih let. Poljski spisal H. Sienkiewicz. Iz poljščine preložil M. M. Ilustroval Viktor Oliva. Del I in II. V Ljubljani, 1892. Natisnil F. Šimáček v Pragi. Lex. 8°. 233 str. (Cena 1 gld. 50 kr.).

III. Teologiška dela.

a) znanstveno-teologiška dela.

Kržič Anton. *Zbirka lepih izgledov*. Duhovnikom v porabo v cerkvi in šoli; zbral. III. snopič. V Ljubljani, 1892. Založila „Katoliška Bukvarna“. Natisnila „Katoliška Tiskarna“. 8°.

Poč Martin, Vaški župnik. *Duhovski poslovnik*; sestavil. Izdalo „Katoliško tiskovno društvo“. V Ljubljani, 1892. Tisek „Katoliške Tiskarne“. 8°. 343 + 40 strani. (Cena 2 gld. 40 kr.).

b) molitveniki ter pobožno-vzpodbudne knjige.

Majar P. Hrisogon O. S. F. *Bodi moj naslednik*. Molitvena knjiga z navadnimi molitvami; sestavil. Šesti pomnoženi natis. Z dovoljenjem visokoč. Ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani, 1892. Založil Jan. Giontini. Tisk Milicev v Ljubljani. 16°. 381 str.

Majar P. Hrisogon O. S. F. *Mali duhovni zaklad*, ali molitve pri sveti maši in o drugih priložnostih; priredil. Šesti natis. V Ljubljani, 1892. Prodaja Jan. Giontini. Tiskarnica J. Steinbrener v Winterberg. 16°. 464 str.

Mežnarič O. Nikolaj. *Pot v nebesa* ali življenje udov tretjega reda sv. Frančiška Seraf., ki med svetom živijo; spisal. Četrty neizpremenjeni natis. V Ljubljani, 1892. Zal. „Katoliška Bukvarna“. Tisk „Katoliške Tiskarne“. 12°. 546 str.

Volčič Janez, duhovnik Ljubljanske škofije. *Šmarnice naše ljube Gospé presvetega Srca*. (Druga knjiga); spisal. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. 1892. Tisek „Družbe sv. Mohorja v Celovcu“. 16°. 348 str.

Volčič Janez, duhovnik Ljubljanske škofije. *Vrtec nebeških* ali molitvene bukvice za pobožne kristjane; spisal. Z dovoljenjem visokočast. Ljubljanskega knezoškofijstva. Šestega pomnoženega natisa. V Ljubljani, 1892. Založil Matija Gerber. 16°, 430 str.

IV. Dela spadajoča v krog pravnega in državnega znanstva, politike, narodne ekonomije.

Dečko dr. Ivan, odvetnik, deželni poslanec itd. *Zbirka zakonov zadevajočih posle občinskega področja*. I. zvezek. Občinski red in občinski volitveni red z dodatkom drugih zakonov, tikajočih se poslov občinskega področja in z obrazci; priredil. V Celju 1892. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 8°. 368 str. (Cena 1 gld. 50 kr.).

Obravnave deželnega zbora kranjskega od 3. marca do 4. aprila 1892. I. (Po stenografičnih zapisnikih.) 32. zvezek. V Ljubljani. Založil deželni odbor kranjski. Tisk Milicev. 4°. XXII, XXIII; 393 + 438 + 251 str.

Zakoni, ukazi in naredbe o davčnih olajšavah ter o državni podpori za vinorodne kraje, koder je trtna uš. V Ljubljani, 1892. Založil in izdal deželni odbor kranjski. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 8°.

Slovenski pravnik. VIII. leto. 1892. (Glej: I. Časopisi.)

V. Medicinska dela.

Podgorc Valentin, duhovnik krške škofije. *Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa*. Za vsakdanje potrebe našega ljudstva; sestavil. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. 1892. Natisnila tiskarna „Družbe sv. Mohorja“. 8°. 170 str.

Občerazumljivo poučilo o koleri in o odredbah zoper njo. Sestavljeno po naročilu c. kr. ministerstva za notranje stvari. V Ljubljani, 1892. Natisnila in založila Klein in Kovač. 8°. 50 str. (Cena 15 kr.)

VI. Filozofiška dela.

VII. Pedagogiška dela.

a) teoretsko-pedagogiške knjige:

b) šolski učbeniki:

Hubad Josip, c. kr. gimn. profesor. *Privodopis za ljudske in meščanske šole v treh delih*; spisal. I. del. V berilo je vtisnjenih 84 slik. V Ljubljani, 1892. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. (Cena 70 kr.)

Končnik Peter. *Slovenska slovnica za občne ljudske šole*; spisal. (Na novo urejena brez premene besedila.) Na Dunaji, 1892. C. kr. zaloga šolskih knjig. 8°. 200 str.

Močnik Fr. dr. vitez. *Peta računica za jedno-, dvo- in tri-razredne ljudske šole*; spisal. (Tiskana brez premene kakor leta 1891.) Na Dunaji, 1892. C. kr. zaloga šolskih knjig. 8°. 115 str.

Nedvêd Anton, c. kr. učitelj godbe. *Slavček*. Zbirka šolskih pesmi; uglasbil. Druga stopnja. Tretji natis. V Ljubljani, 1892. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 39 str.

Praprotnik A., Razinger A. in Žumer A. *Prva nemška slovnica in prvo nemško berilo za slovenske ljudske šole*; sestavili. V Ljubljani, 1892. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 144 str.

Romih dr. Tomaž, meščanske in obrtne šole učitelj v Krškem. *Obrtna knjigovodstvo s kratkim poukom o menicah*. Učna knjiga za obrtne nadaljevalne šole, ob enem priročna knjiga za obrtnike; spisal. Celje, 1892. Založil in tiskal Dragotin Hribar. 8°. 177 str. (Cena 80 kr.)

Senekovič Andrej, c. kr. gimnazijski ravnatelj. „*Osnovni nauki iz fizike in kemije za ljudske in meščanske šole*“. V treh oddelkih; na podlagi učnih načrtov za osmorazredne ljudske šole na Kranjskem od dné 25. septembra 1886. l. spisal. I del. V berilo je vtisnenih 52 slik. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. (Cena vezani knjigi 60 kr.) V Ljubljani, 1892. 8°. 90 str.

Sket dr. Jakob, c. kr. profesor. *Slovenska čitanka* za tretji razred srednjih šol; sestavil in izdal. III. Cena 80 kr. V Celovcu, 1892. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

Sket dr. Jakob, c. kr. profesor. *Slovenska čitanka* za peti in šesti razred srednjih šol; sestavil in izdal. V. in VI. Druga pregledna izdaja. V Celovcu, 1892. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. 8°. 404 str. (Cena 1 glđ. 60 kr.)

Skuhala Ivan, dekan v Ljutomeru. *Zgodbe sv. pisma* za nižje razrede ljudskih šol. S 47 podobami. Nemški spisal dr. Friderik I. Knecht; poslovenil. Z dovoljenjem knezoškofijstva Lavantinskega, Ljubljanskega in Krškega ordinarijata. Tretji natis. Freiburg v Breisgavi. 1892. Herderjeva založnica. 8°. 95 str. (Cena 26 kr.)

Vrhovec Ivan, c. kr. prof. *Zgodovinske povesti* za meščanske šole; sestavil. I. stopnja. V Ljubljani, 1892. Založili in tiskali J. Blaznikovi nasledniki. 8°. 73 str. (Cena 50 kr.)

Zupan Simon, katehet. *Krščanski nauk* za prvence; sestavil. (Prvo in drugo šolsko leto) Peti natis. V Ljubljani, 1892. Založila „Katoliška Bukvarna“. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 8°. 40 str.

Tretje berilo za občne ljudske šole. (Na novo urejeno brez premene besedila.) Na Dunaji, 1892. C. kr. zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek. 8°. 247 str.

Druga nemška slovnica za občne ljudske šole. (Tiskana brez premene kakor 1891.) Na Dunaji, 1892. V cesarsko-kraljevski zalogi šolskih knjig. 8°. 256 str.

Tretja nemška slovnica za občne ljudske šole. (Tiskana brez premene po izdanju od l. 1889.) Na Dunaji, 1892. C. kr. zaloga šolskih knjig. 8°. 208 str.

c) knjige za mladino.

Freuensfeld Josip. *Venček pravljic in pripovedek*; slovenski mladini spisal. Celje 1892. Samozaložba. Tiskal Dragotin Hribar. — 8°, 87 str.

- Hubad Franc, c. kr. gimnazijski profesor. *Junaki*; spisal slovenski mladini. II. knjižica. S petimi podobami. V Ljubljani. Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda“. 1892. 8°. 100 str. (Glej: II. Zborniki.)
- Kosi Anton, učitelj. *Saljivi Jaka* ali zbirka najboljših kratkočasnic za slovensko mladino; nabral in priredil. I. zvezek. V Ljubljani, 1892. Izdal in založil Janez Giontini. Tiskala Ignac pl. Kleinmayr & Bamberg. 8°. 79 str. (Cena 24 kr.).
- Kosi Anton, učitelj v Središči. *Zabavna knjižnica* za slovensko mladino; ureduje in izdaje. I. zvezek. V Ptuji 1892. Založila izdajatelj, tiska W. Blanke. 8°, 40 str. (Cena 15 kr.) — II. zvezek, 8°, 38 str. (Cena 15 kr.).
- Leban Janko, nadučitelj. *Iskrice*. Zbirka pesmij in povestij; spisal in slovenski mladini poklonil. III. zvezek. V Gorici. Založil in tiskal A. M. Obizzi 1892. 12°. 76 str. (Cena 25 kr.).
- Medved Anton. *Pomladni glasi*, posvečeni slovenski mladini. II.; uredil. V Ljubljani 1892. Založil Cirilski. Tisek „Katoliške Tiskarne“. 12°; 100 str.; (Cena 20 kr.)
- Planinski J. P. *Zbirka narodnih pripovedek* za mladino; spisal. II. zvezek. V Ljubljani, 1892. Založil J. Giontini. Tiskal J. R. Milic. 8°. 64 str. (Cena 20 kr.)
- Bog pomaga*. Povest. Spisal (nemški) Frančišek Hoffman. S štirimi jeklorezi. V Ljubljani, 1892. Založil Jan. Giontini. Tiskala „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani. 12°. 80 str. (C. 40 kr.)
- Kakó vzgaja usoda*. Povest. Spisal (nemški) Frančišek Hoffmann. S štirimi jeklorezi. V Ljubljani, 1892. Založil Jan. Giontini. Tiskala „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani. 12°. 82 str. (Cena 40 kr.)
- Kar Bog stori, vse prav stori*. Povest. Spisal (nemški) Frančišek Hoffmann. S štirimi jeklorezi. V Ljubljani, 1892. Založil Jan. Giontini. Tiskala „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani. 12°. 80 str. (Cena 40 kr.)
- Peter Prosták*. Spisal (nemški) Frančišek Hoffmann. S štirimi jeklorezi. V Ljubljani, 1892. Založil Jan. Giontini. Tiskala „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani, 12°. 80 str. (Cena 40 kr.)
- Pod turškim jarmom*. Povest iz vojske Grkov proti Turkom. Poslovenil F. H. Drugi popravljeni natisek. V Ljubljani, 1892. Založil Jan. Giontini. Natisnila Kleinmayr & Bamberg. 8°. 79 str. (Cena 20 kr.)
- Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. — (Glej: I. Časopisi.)

VIII. Filologiška dela in spisi iz književne zgodovine.

Marn J., *Jezičnik*. Knjiga Slovenska v XIX. veku. F.; spisal. XXX. leto. V Ljubljani, 1892. Natisnila in založila J. R. Miličeva tiskarna. Lex. 8°. (Glej: II. zborniki.)

Pastrnek Dr. F. *Bibliographische Uebersicht über die slavische Philologie 1876—1891*; verfasst von Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1892, 8°, VIII., 415.

IX. Zgodovinska dela, životopisi, spominske knjige.

Holz V., *Spomin na znamenite možé slovenske*; čital v Tržaški čitalnici dné 9. aprila 1892. (Ponatis iz „Edinosti“) 128 str.

Lesard dr. Jožef. *Življenje in delovanje rajnega gospoda Martina Skubica*, častnega kanonika, dekana in župnika ribniškega, knezoškofijskega konzistorijalnega svetovalca, viteza Franc-Jozefovega reda i. t. d.; opisal. V Ljubljani 1892. Založila ribniška farna cerkev. Natisnili J. Blasnika nasledniki. 8°. 69 str. (Cena 30 kr.)

Trstenjak Ant. *Slovensko gledališče*. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske. S četirimi slikami; spisal. Izdalo in založilo „Dramatično društvo“ v Ljubljani. Natisnila „Narodna Tiskarna“ 1892. 8°. 198 str. (Cena 1 gld.)

Vrhovnik Ivan, župnik Trnovski v Ljubljani. *Janez Cigler*, slovenski pisatelj; v spomin stoletnice njegovega rojstva spisal. Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda“. 1892. Knjižnice sv. Cirila in Metoda VIII zvezek. 8°. 54 str. (Cena 20 kr.) — (Glej: II. Zborniki.)

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Urejuje Anton Koblar. Izdaja in zalaga „Muzejsko društvo za Kranjsko“. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1892. 8° (Glej: II. Zborniki).

X. Starinarska dela.

XI. Geografska, potopisna, národopisna dela.

Jahnz Emilij in Genzić pl. Ferd. *Občni zemljevid Kranjske*; po uradnem gradivu z označenjem okrajnih glavarstev

in davkarskih okrajev ter razvrstitve ljubljanske škofije izdala in narisala. Merilo 1:300.000 Ljubljana, 1892. Komisijsko založništvo Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Kamnotiskarnica Julija Hühna v Zagrebu. (Cena 80 kr.)

Lampe dr. Frančišek. *Jeruzalemski romar*. Opisovanje svete dežele in svetih krajev; spisal. I. snopič. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. V Celovcu, 1892. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 8°. 176 str.

Rutar S., c. kr. gimnazijski profesor. *Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska*. I. del. Prirodnoznanstvi, statistični in kulturni opis (22 podob); spisal. Ljubljana, 1892. Izdala „Matica Slovenska“. Natisnila Rudolf Miličeva tiskarna. 8°. 116 str.

Stanley in njegovo potovanje po Afriki. V Ljubljani, 1892. Tiskali in založili J. Blaznika nasledniki. 12°. 122 str. (Cena 20 kr.)

XII. Matematiška in astronomska dela.

XIII. Prirodopisna, fizikalna, kemiška dela.

Cilenšek Martin, profesor na dež. gimnaziji v Ptui. *Naše škodljive rastline* v podobi in besedi; opisal. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. 1892. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 128 str.

XIV. Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, industrije, rudarstva, arhitekture.

Romih dr. Tomaž, učitelj meščanske šole na Krškem. *Obrtno knjigovodstvo* s kratkim poukom o menicah. Učna knjiga za obrtne nadaljevalne šole, ob enem priročna knjiga za obrtnike; meščanske in obrtne nadaljevalne šole; spisal. Celje, 1892. Založil in tiskal Dragotin Hribar. 8°. 177 str. (Cena 1 gld.) — (Glej: VII. Šolski učbeniki.)

XV. Dela, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, domače gospodarstvo.

XVI. Vojaške knjige.

XVII. Leposlovna dela.

Kočevar F. *Mlinarjev Janez*, slovenski junak ali vplemenitba Teharjanov; po narodni pripovedki iz srede petnajstega stoletja spisal. (Drugi popravljeni in predelani natis.) V Celji, 1892. Izdal, tiskal in založil D. Hribar. 8°. 150 str. (Cena 40 kr.)

Perušek R. *Sofoklejev Edip na Kolonu*. Životopis Sofoklejev in uvod napisal, dramo prevel in opomnje dodal. V Novem Mestu. Natisnil in založil J. Krajec. 1892. (Cena 15 kr.) — (Glej: II. Zborniki.)

Podravski. *Z ognjem in mečem*. Zgodovinski roman. Poljski spisal H. Sienkiewicz; poslovenil. I. zvezek. Novo Mesto, 1892. Tiskal in založil J. Krajec. Narodne biblioteke 41. in 42. snopič. 146 str. (Cena 30 kr.) (Glej: II. Zborniki.)

Sienkiewicz Henrik. *Z ognjem in mečem*. Povest iz davnih let. Iz poljščine preložil M. M. Ilustroval Viktor Oliva. Del I. in II. V Ljubljani. Založila in na svetlo dala „Matica Slovenska.“ Natisnil F. Šimáček v Pragi. 1892. 4°. 233 str. — (Glej: II. Zborniki.)

Turkuš I. T. *Pesmi*; zložil. Založil pisatelj. 1892. 48 str.

Veseli Ivan. *Psalmi*; preložil. V Ljubljani. Založil prelagatelj. Tisek „Katoliške Tiskarne“. 1892. 259 str.

Dom in Svet. — (Glej: I. Časopisi.)

Ljubljanski Zvon. — (Glej: I. Časopisi.)

Vrtec. — (Glej: I. Časopisi.)

Levstikovi zbrani spisi. — (Glej: II. Zborniki.)

XVIII. Umetniška dela. (Glasbena, slikarska dela.)

Foerster Anton. *Cantica sacra ad usum juventutis studiosae. Cerkvena pesmarica* za moški zbor; vredil. V Ljubljani, 1890. Založil in tiskal R. Milic. Vel. 8°. (Cena 1 gld.)

Obseg: a) Mašne pesmi; b) Cerkveno leto; c) Marijine pesmi; d) *Proprium sanctorum*; e) *Ad benedictionem cum ss. sacramento*; f) *Varia*.

Foerster Anton. *Zagorska*. Lahka koncertna fantazija na slovensko narodno pesen. Za klavir; zložil. Op. 51. Založila in izdala „Glasbena Matica“ v Ljubljani, 1892. Natisnila Jos. Eberle in drug. na Dunaji. Vel. 8°. 7 str.

Hoffmeister Karol. Svoji sestri Gabrijeli. *Rapsodija* na slovenske národne pesni. Za klavir. Op. 4. Založila in izdala „Glasbena Matica“ v Ljubljani, 1892. Natisnila Jos. Eberle in drug. na Dunaji. Vel. 8°. 7 str.

Sattner P. Hugolin. *Kje so moje rožice?* Fantazija za klavir; zložil. Založila in izdala „Glasbena Matica“ v Ljubljani, 1892. Natisnila J. Eberle in drug. na Dunaji. Vel. 8°. 5 str.

XIX. Knjige za prosti národ, koledarji, spisi prigodniki.

Bastiančič Dragotin. *Gočevski katekizem*. Ženitne ali svatbine navade in napitnice. Smešnice in narodne zastavice; zbral. V Slovenjemgradu, 1892. Založil Drag. Bastiančič. Natisnil W. Blanke v Ptui. 8°. 63 str. (Cena 20 kr.)

K. pl. I. *Kateri bo?* Prizor iz domačega življenja; po Bogosl. Rogačkem predelal V Celji, 1892. Tiskal in založil Drag. Hribar. 12°. 29 str. (Cena 15 kr.)

Kalan Andrej, urednik „Domoljuba“. *Povesti* slovenskemu ljudstvu v pouk in zabavo; zbral in uredil. Ponatis iz „Domoljuba“. III zvezek. Založba tiskovnega društva. Tisk „Kat. Tiskarne“. 8°. 107 str. (Cena 20 kr.)

Lesjak Anton, dobrovski kapelan. *Stara Božja pot Marije Device v nebo vzete* na Dobrovi pri Ljubljani; spisal. Z dovoljenjem visokočast. knezoškofijstva ljubljanskega. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tisk J. Blaznika naslednikov. 12°. 80 str. (Cena 15 kr.)

Majar H. *Cvetina Borograjska*. Povest; predejal. Ilustrovana izdaja. Ljubljana, 1892. Založil Anton Turk, knjigovez. Tiskali J. Blaznikovi nasledniki. 8°. 127 str. (Cena 40 kr.)

Nedeljko Fr. *Maksimilijan I.*, cesar mehikanski; slovenskemu ljudstvu spisal. v Ljubljani. Založil J. Giontini. 1892. 8°. (Cena 20 kr.)

Podgorec Valentin, duhovnik krške škofije. *Domači zdravnik*, po naukih in izkušnjah župnika Kneippa; za vsakdanje potrebe našega ljudstva sestavil. Na svitlo dala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. V Celovcu, 1892. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 8°. 170 str.

Treven Valentin. *V pojasnilo* zoper neosnovano obrekovanje in zapeljevanje rudniških delavcev; spisal in podal cenj. svojim rojakom. V Idriji 1892. Založil pisatelj. — Tisek „Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani. 8°. 16 str.

Slovenske Večernice za pouk in kratek čas. 46. zvezek. Na svitlo dala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. V Celovcu, 1892. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 8°. 143 str.

Sveta Notburga, pomočnica v vsakovrstnih potrebah, in popis življenja svete Heme, knjeginje slovenske, s pripovedko o Zvonu v Blejskem jezeru. II. pomnoženi natis. V Ljubljani, 1892. Založil Anton Turk, knjigovez. Tisk Blaznikovih naslednikov. 8°. 56 str. (Cena 18 kr.)

Dijaški koledar za navadno leto 1893. II. letnik. Izdala in založila „Narodna Tiskarna“. V Ljubljani, 1892. Tisk „Narodne Tiskarne“. 8°. 141 strani. (S podobo Frančišek Cegnarjevo.)

Ilustrovan narodni koledar za navadno leto 1893. Uredil in izdal Dragotin Hribar. V Celji, 1892. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 4°.

Koledar „Družbe sv. Mohorja“ za navadno leto 1893. Na svitlo dala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. V Celovcu, 1892. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 4°. 160 + 96 str. (Cena 60 kr.)

Koledar katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1893. Namenjen zlasti slovenski duhovščini. Peti letnik. V Ljubljani, 1892. Izdalo in založilo „Katoliško tiskovno društvo“. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 16°.

Popotnikov koledar za slovenske učitelje 1893. S popolnim imenikom šolskih oblastnij, učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južno-Štorskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanji v začetku šolskega leta 1892/93. VII. leto. Sestavil in založil Mihael I. Nerat, nadučitelj in urednik „Popotnikov“ v Mariboru. Maribor. Tisk tiskarne sv. Cirila. 8°. 198 str. z „Beležnico“. (Cena nevez. 1 gl.)

Velika Pratika za navadno leto 1893., ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. (Cena 15 kr.)

Vsebina: Navadni kalendarij. — Sejmi. — Radeckega spomenik na Dunaji. — Deželno gledališče. — Cerkev sv. Jožefa na Selu. — Nov denar. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. Naznanila.

Mala Pratika za navadno leto 1893., ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. (Cena 13 kr.)

Slovenska pratika za navadno leto 1893., ki ima 365 dni. V Ljubljani. Tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. 16°. (Cena 13 kr.)

Stenski koledar za navadno leto 1893 na trdem pilepku izdala in tiskala „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani.

Skladni koledar (Block-Kalender) za navadno leto 1893. nava-jajoč katol., protest. in grško-ruske svetnike, praznike na Avstrijskem in žrebanja avstro-ogerskih srečk. Izdala „Na-rodna Tiskarna“ v Ljubljani.

Viseča pratika za navadno leto 1893. V Rudolfovem. Tiskal in založil J. Krajec.

XX. Različne tiskovine.

Jednajsto letno poročilo deške meščanske šole v Krškam. Koncem šolskega leta 1891/92.

Letno izvestje c. kr. obrtne strokovne šole za lesno industrijo v Ljubljani o šolskem letu 1891/92. — Na svetlo dal c. kr. direktor Ivan Šubic. V Ljubljani, 1892. Založila c. kr. obrtna strokovna šola za lesno industrijo. — Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 27 str.

Letno izvestje c. kr. obrtne strokovne šole za umetno vezenje in šivanje čipek v Ljubljani o šolskem letu 1891/92. V Ljubljani, 1892. Založila c. kr. strokovna šola za umetno vezenje in šivanje čipek. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Vel. 8°. 17 str.

Letno poročilo I. mestne petrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1891/92. Založila I. mestna deška ljudska šola v Ljubljani. 8°. 26 str.

Letno poročilo II. mestne petrazredne deške ljudske šole, obrtne pripravljalnice in šolske delarne v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1891/92. Založila II. mestna petrazredna deška ljudska šola v Ljubljani. — Tiskarna R. Miliceva v Ljubljani. 8°. 23 str.

Letno poročilo mestne osemrazredne dekliške šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1891/92. Založila osemrazredna dekliška ljudska šola v Ljubljani. Tiskarna R. Miliceva. — Ljubljana. 8°. 15 str.

Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta 1891/92. 8°. 30 str.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Novem Mestu (Rudolfswert) 1891/92. Založil krajni šolski svet v Novem Mestu. Tiskal J. Krajec. 8°. 12 str.

Letno poročilo c. kr. rudniške ljudske šole v Idriji. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta 1891/92. Založila c. kr. rudniška direkcija v Idriji. Tiskarna R. Miliceva. Ljubljana. 8°. 20 str.

Letno poročilo Franc-Jožefove ljudske šole v Črnomlji koncem šolskega leta 1891/92.

Letno poročilo štirirazredne deške, trirazredne dekliške in obrtne nadaljevalne šole v Kranji koncem šolskega leta 1891/92.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske in obrtno-nadaljevalne šole v Kamniku koncem šolskega leta 1891/92.

Letno poročilo trirazredne dekliške ljudske šole v Kamniku o koncu šolskega leta 1891/92.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in obrtne nadaljevalne šole v Krškem na konci šolskega leta 1891/92.

Letno poročilo štirirazredne deške šole v Škofji Loki koncem šolskega leta 1891/92.

Letno poročilo trirazredne ljudske šole v Mengši koncem šolskega leta 1891/92.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Metliki koncem šolskega leta 1891/92.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Postojini koncem šolskega leta 1891/92.

Letopis narodne čitalnice v Ljubljani začetkom leta 1892. Založila čitalnica. Tisk J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 26 str.

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda. VI. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 1892. 8°. 88 str.

Letopis „Matice Slovenske“.

Sestavil Evgen Lah, društveni tajnik in knjižničar.

I.

Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“

v dobi od 1. novembra 1892. do 31. oktobra 1893.

93. odborova seja, v soboto dné 17. decembra 1892.

Nazočni: Gg. Fr. Levcec (kot predsednik); A. Bartel, dr. H. Dolenec, P. Grasselli, dr. A. Jarc, A. Koblar, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, dr. J. Starč, F. Stegnar, I. Šubič, I. Tomšič, I. Vavrč, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 19.

Zapisnik o XCIII. odborovi seji, katerega sta pregledala overovatelja, profesorja dr. Lesar in dr. Požar, se odobri brez ugovora.

Na ogled so zapisniki o sejah gospodarskega odseka z dné 2. julija, 2. novembra in 14. decembra ter o seji književnega odseka z dné 15. decembra.

Današnjemu zapisniku bodita overovatelja odbornika A. Koblar in F. Stegnar.

Predsednik se spominja odlikovanja kanonika Marna z viteškim križem Franc-Josipovega reda. O tej priliki se mu je šlo posebno odposlanstvo iz odbora (gg. Grasselli, dr. Požar in dr. Zupanec) dné 14. septembra poklonit. Veliko odbornikov in društvenikov je bilo navzočnih pri odlikovanji samem.

Da svoje simpatije in pa hvaležnost za zasluge, ki jih imata za preporod našega društva, vidno pokaže, sklene odbor naročiti *sliki* predsednika kanonika Josipa Marna in prednika njegovega župana Petra Grassellija.

Matica se je v zvezi z drugimi narodnimi društvi poslovala dné 16. oktobra letos od svojega častnega člana *Andreja barona Winklerja* in poklonila dné 1. novembra njegovemu nasledniku *Viktorju baronu Heinu*.

Poročilo o zdanjem stanji *Knezove zapuščine* se vzame na znanje. Dné 14. decembra se je vložilo v Matičino blagajno iz te zapuščine vrednostnih papirjev in knjižic v vrednosti 23.860 glđ. Vsa stvar pa še ni končno veljavno dognana.

Računa „*Miličeve*“ in „*Narodne tiskarne*“ o natiskavanji letošnjih knjig se odobrita brez ugovora.

Na znanje se vzame, da se je med *lišnimi strankami* po ukrepu gospodarskega odseka zvršila neka sprememba.

Prošnji *knjigotržca Zagorjana*, ki želi vzeti društvene založne knjige v samozakup, se ima ustreči in določijo se pogoji, pod katerimi se to zgodi.

Na znanje se vzame poročilo o obsegu, natiskavanji, vezavi in ceni *letošnjih knjig*. Matica izda letos: 1.) Letopis za leto 1892. Uredil prof. A. Bartel. (19 pól); 2.) Goriško; opis; I. zvezek. Spisal prof S. Rutar. (7 $\frac{1}{4}$ pól). 3.) Z ognjem in mečem. Iz poljščine po H. Sienkiewiczu prevel M. M. Ilustrovaná povest. I. in II. del. (29 $\frac{1}{2}$ pól). Odobre se omenjenim knjigam *založne cene* in *nagrade* pisateljske, korektorske in uredniške po nasvetu književnega odseka.

Kupi se *slika* pokojnega *A. Kneza*, katero je prav dobro pogodil slikar L. Grilec.

Odobri se načrt književnega odseka gledé *prihodnjega leta knjig*. Matica izda za l. 1893. *troje* knjig, namreč: 1.) Letopis za l. 1893; urednik mu bo prof. A. Bartel, oblika ista, sestava in vsebina podobna običajni. 2.) Goriško; opis. II. zvezek. Spišuje prof. S. Rutar. 3.) Z ognjem in mečem. Ilustrovaná povest. III. in IV. del. Iz poljščine po Sienkiewiczu prevel M. M. Vsake omenjenih knjig bo tiskati po toliko iztisov kakor letošnjih.

Prihodnje leto utegne iziti tudi že I. zvezek *Anton Knezove knjižnice*. Končna tvarina, število iztisov i. t. d. se ima še le dognati.

Prošnjama dveh učnih zavodov za *podaritev založnih knjig* se ugodi.

Sklene se, da se Matica naroči na *Pleteršnikov slovar*.

Poročilo o *spremembah v poverjeništvu* se vzame na znanje. Nove poverjenike so v zadnjem času dobile: Konjice, Ločnik, Šmartin, Marnberg, Šmarije pri Jelšah, Št. Jurij in Dravsko Polje; ima ga pa dobiti Trebnje.

Prošnje za *podelitev založnih knjig* so se tudi v zadnji dobi reševale po veljavnem običaji in Matica je prejela v tej zadevi tudi več zahvalnih pisem.

Več društev, s katerimi je Matica v *literarni zvezi*, je poslalo v zadnji dobi svoje pojave. Matica bo odgovorila s tem, da jim pošlje tudi svoje knjige v zameno. Nekaj knjig je bilo tudi podarjenih. Darovalcem se je izrazila iz predsedništva primerna zahvala. Vsega skupaj je narastla matičina knjižnica v zadnji dobi za 119 knjig, zvezkov in časopisov.

Od zadnje odborove seje je pristopilo društvu vnovič ali pa na novo 121 letnikov. Za lani je plačalo Matici udnino 1755, za letoš dozda 1805 letnikov.

94. odborova seja, v sredo dné 1. marcija 1893.

Navzočni: Gg. Fr. Levac (predsednik); A. Bartel, dr. H. Dolenec, dr. I. Janežič, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampé, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, dr. J. Staré, I. Subić, I. Tomšič, Fr. Wiesthaler, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 20.

Zapisnik o XCIII. odborovi seji, katerega sta pregledala in potrdila odbornika *Koblar* in *Stegnar*, se odobri brez ugovora. Današnjemu zapisniku bodita overovatelja odbornika *Kržič* in *Bartel*. Na ogled je tudi zapisnik o seji književnega odseka z dné 28. februarja 1893. l.

Predsednik se v primernih besedah spomni pokojnega, za društvo velezaslužnega predsednika, kanonika *Marna*, povdarja občutljivo izgubo za društvo. pove, kar je odbor storil povodom njegove smrti, da dostojno poslavi njegov spomin, našteje društva in posameznike, kateri so se o tej priliki sočutno spomnili v brzojavih in pismih društva, omeni, da bo prilika o pokojniku spregovoriti še v občnem zboru in pri životopisu, kateri izide s sliko na čelu letošnjemu Letopisu, ter pozove končno navzočne, da v znak izgube in sožalja vstanejo. (Se zgodi).

Predsednik se nadalje spomni staroste odborovega, c. kr. notarja in komornega predsednika *dr. Jerneja Zupanca*, katerega je Nj. Veličanstvo odlikovalo s Franc-Josipovim redom in kateremu se je o tej priliki dné 7. februarja poklonilo posebno Matičino odposlanstvo kot odborniku od prvega početka in pa večletnemu marljivemu blagajniku. Navzočni slavljeneč se še enkrat zahvali odboru zagotavljajoč, da mu je bil na predek društva vedno pri srci.

Na predlog odbornika *Wiesthalerja* se sklene novega predsednika voliti še le po občnem zboru.

Zapisnikar poroča v imenu gospodarskega odseka o *društvenih računih za l. 1892.*, kateri so sestavljeni po napotkih zadnjega občnega zbora in kažejo, da ima Matica povoljno denarno stanje. Ker bodo račune pregledali še presojevalci in bodo tiskani na ogled odboru in društvenikom pri občnem

zboru, se podrobna razprava opusti in se računi vzemó na znanje.

Dopis načelníštva „*Kmetijske posojilnice za ljubljansko okolico*“, ki naznanja, da so se ondotni Matičini vlogi iz Anton Knezove zapuščine s 1. marcijem letos znižale obresti od $4\frac{1}{2}$ na 4% , se za zdaj vzame le na znanje; istotako poročilo o hišnih popravah in spremembi pri stanovanji.

Matica izda letos *troje društvenih knjig*, in sicer: 1.) Letopis za l. 1893. Urednik prof. A. Bartel; 1.) Goriško. II. del. Spisuje prof. S. Rutar; 3.) Sienkiewicz-M. M.: Z ognjem in mečem. Povest iz poljščine. III. in IV. del. — Poročilo in predlogi književnega odseka gledé oblike, vsebine, natiskavanja, vezave in osnove teh knjig sploh se odobré brez ugovora.

Iz obresti *Jurčič-Tomšičeve ustanove* za literarne namene je razpisati z obrokom do 1. januarija 1894. leta častno nagrado izvirnemu pripovednemu delu, v prvi vrsti kaki večji epíčni pesmi.

Prof. Trdina bo spisal poljudno „*Zgodovino slovenskega národa*“, katera ima iziti v posebnem zvezku Anton Knezove knjižnice.

Pri Albrechtu v Zagrebu se tiska in ima v kratkem iziti prof. Bezenška: „*Slovenska stenografija*“, katera ima kot Matičina založna knjiga postati šolska knjiga pri pouku iste stroke.

Tudi v zadnji dobi je prejela Matica več prošenj za *podaritev založnih knjig* in jih je predsedništvo reševalo po običajnem, v društvu veljavnem navodilu ter prejelo v tej zadevi tudi več zahvalnih pisem. Gledé neke take prošnje se sklène prosilcu poslati stvarno pojasnilo.

Odobri se tajnikovo poročilo o poverjenístvih. Stalnega poverjenika je dobilo v zadnji dobi *Trebnje*; novo poverjenístvo se ima osnovati za *Št. Pavl* v Savinjski dolini; izpraznjena so poverjenístva: vrhniško, ljutomersko in završko.

Matica je prejela pred kratkim volilo pokojnega Raića Božidara v znesku 90 gld.

Sklène se, da si Matica omisli *knjižničine kataloge*, da tako lahko hitreje postreže, ako prihajajo književna naročila in vprašanja.

Ker so zdanja *društvena pravila*, katera so v marsičem zastarela in pomanjkljivo sestavljena, popolnoma pošla, voli se odsek ad hoc (odborniki: dr. Dolenec, Kržič, Levec in Šubic), da napravi osnovo novim za občni zbor do prihodnje seje.

Poročilo Matičinega zastopnika v upravnem odboru „*Narodnega Doma*“, ravnatelja I. Šubica, kateri je kot član podobora za sestavo podrobnega načrta zgradbi primerno zastopal društvene koristi, se vzame z zahvalo na znanje.

Knjižnici je prirastlo od zadnje seje 145 knjig, zvezkov in časopisov; 33 po darilih, 112 po zameni; darovalcem se je iz predsedništva izrazila dostojna zahvala.

Za lani je plačalo društvu 1925 letnikov, za letos dozdej 273. Od zadnje odborove seje je pristopilo Matici na novo 98 društvenikov, namreč: 1 ustanovnik in 97 letnikov.

95. odborova seja, v soboto dné 3. junija 1893. 1.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik); A. Bartel, P. Grasselli, dr. A. Jarc, A. Koblar, dr. Fr. Lampé, dr. J. Lesar, dr. L. Požar, A. Praprotnik, dr. J. Staré, I. Šubic, dr. I. Tavčar, I. Tomšič, I. Vavrč, Fr. Wiesthaller in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 17.

Zapisnik o 94. odborovi seji, ki sta ga pregledala in potrdila overovatelja, profesorja *A. Bartel* in *A. Kržič*, odobri se brez ugovora.

Na ogled je zapisnik o seji gospodarskega odseka² z dné 9. aprila.

„Matica Slovenska“ je izrazila „Matici Hrvatski“ pismeno sožalje ob smrti podpredsednika, slovečega zgodovinarja *R. Lopašića* († 25. aprila 1893).

Pozivu „*Češke akademije v Pragi*“, katera je ponudila „Matici Slovenski“ književno zvezo in poslala veliko zbirko svojih publikacij, se je odzvala Matica primerno in poslala po 1 izvod vseh knjig, kar jih še ima.

Imp. arheol. društvu v Moskvi se pošljejo na njegovo prošnjo iz društvene zaloge vse one knjige v dar, v katerih se nahajajo arheologiški sestavki.

Iz predsedništva se je ustreglo prošnji upraviteljstva „*Slovaškega Doma*“ v Turčanskem Sv. Martinu za podaritev založnih knjig in primerno rešilo še nekaj drugih prošenj za knjižna darila.

V imenu odseka za preuredbo društvenih pravil (gg. dr. Dolenec, Kržič, Levec in Šubic) poroča odbornik *Šubic* o osnovi novim pravilom, o kateri se je dogovoril odsek v seji dné 29. maja t. l. Osnova se z nekaterimi malimi spremembami odobri in se sklene, predložiti jo prihodnjemu občnemu zboru v potrdilo.

Poročilo tajnikovo o „*Slovenski stenografiji*“ (pisateljska nagrada, tiskarski račun, založna cena, ocene, razpečavanje) se odobri.

Z odobravanjem se vzame na znanje, da sta prinesla vnjanja lista: srbski „*Javor*“ in laški „*Geografia par tutti*“ simpatične sestavke o lanskih knjigah Matičinih in o društvu sploh.

V *poverjeništvu* se je zvršilo v zadnjem času več sprememb. Nove poverjenike sta dobila: Ljutomer in Trst z okolico; nova poverjenišтва so se osnovala v Št. Jerneji, Veliki Dolini, Kranjski Gori, Kotljah na Koroškem, Rečici na Sp. Štajerskem in v Rifenbergu; snujejo se za Labod in Nabrežino; izpraznjena so pa za Vrhniko, Zavrč, Št. Peter na Krasu in Cmurek.

Poročilo o natiskavanju „Letopisa za l. 1893“ in povesti „Z ognjem in mečem“ III. in IV. del se odobri brez ugovora.

Knjižnici je prirastlo od zadnje seje 169 knjig, zvezkov, časopisov in zemljevidov; največ čeških in ruskih; večinoma v zamenjo, nekaj pa tudi v dar. Darovalcem se je izrazila iz predsedništva dostojna ustna ali pismena zahvala.

V društvenikih Matica napreduje dosledno: za lansko leto je plačalo 1965 letnikov, za letos dozdej 622; od zadnje odboroje seje je pristopilo društvu na novo ali vnovič 63 društvenikov, in sicer: 1 kot ustanovnik, 62 pa kot letniki.

XXVIII. redni občni zbor, v sredo dné 7. junija 1893. leta.

Navzočnih nad 50 društvenikov; predseduje prof. Fr. Levec.

Predsednik proglasi sklepčnost in otvori zborovanje; pove, da je lani s tega mesta vodil zbor zdaj že pokojni kanonik **Marn**, katerega je Matici veliko prezgodaj pobrala neizprosna smrt dné 27. januarija t. l. Zasluge pokojnikove za cerkev in šolo so zadnja leta priznala cerkvena in šolska oblastva s tem, da so ga odlikovala z izrednimi dostojanstvi. Zasluge v slovenski književnosti mu je hvaležni narod priznal s tem, da ga je uvrstil med prve svoje pisatelje. In kdor spiše slovenskemu národu zgodovino njegovega duševnega razvitka, gotovo postavi svoje delo na temelj Marnovih učenih razprav. Kaj pa je Marn bil „Slovenski Matici“, o tem hoče govornik dati nekoliko črtic. Kot vsako mlado društvo, morala je tudi „Slovenska Matica“, ustanovljena 1864. leta, preboleti detinsko dóbo in ž njo združene mnoge neprilike. Vodstvo iz početka ni imelo skušenj, število pisateljev je bilo neznatno; v društvo se je kmalo zaneslo politično strankarstvo. Vsak stan je hotel imeti od Matice, česar je ravno potreboval: kmet in obrtnik poučne spise, učitelji šolske knjige, drugi so zdihovali po znanstvenem časopisu, zopet drugi so hoteli lepoznavske proizvode. Društvo zategadelj ni nikomur popolnoma ugajalo in se je le počasi razvijalo, da celo nazadovalo. L. 1872 je štela Matica 1595 društvenikov, l. 1880 pa le 950. — Marn, od prvega početka društveni odbornik, je imel v Matici vplivno besedo in je veliko pripomogel k temu, da so se sčasoma pomirili razburjeni duhovi.

Po Marnovih mislih nima biti Matica akademija, niti jedino založnica šolskih knjig; pač pa ustrezaj društvo dejanskim književnim potrebam slovenskega naroda, torej izdajaj poučne knjige, poleg tega pa gôji še učenje in lepo knjigo. Marnovim modrim svétom se je naposled udal prenovljeni in pomlajeni društveni odbor. Stvari so se obrnile na bolje, ko je prevzel l. 1882 društveno vodstvo gospod župan Peter Grasselli, poleg njega pa kanonik Marn načelníštvo književnega odseka in končno vodstvo društva l. 1884 dejansko, l. 1886 pa tudi imenoma po dr. Poklukarju. Pod Marnovim osemletnim predsedníštvom je prišla Matica v pravi tir, kakor spričuje njen vsestranski razvitek. a) Število društvenikov je narastlo od 1084 na 1926; b) premoženje se je pomnožilo za skoro 5000 gld. in znaša zdaj 56.111 gld. 19 kr.; c) gospodarstvo z društvenim imetjem se je uredilo in odboru se ni treba več dotikati glavnice; č) društvene knjige izhajajo redno; d) vsebina knjig se je, kar se priznava vsestransko, močno izboljšala: Letopis se je odločil samo izvirnim znanstvenim in znanstveno-poučnim razpravam; za lepoznanstvo se je ustanovila zabavna knjižnica, izdalo se je več znamenitih monografij in za Matico se je pridobilo lepo število odličnih slovenskih pisateljev. Za vse to gre prva zasluga pokojnemu predsedniku Marnu, čegar delovanje ostane z zlatimi črkami zapisano v kroniki „Slovenske Matice“. Prosim zbornike, da v znak sožalja o izgubi prezaslužnega ranjkega predsednika vstanejo. (Se zgodi).

Tajnik prečita svoje poročilo o odborovem in društvenem delovanji v dobi od 1. junija 1892. do 31. maja 1893. leta. Lanske volitve niso prinesle odboru nobenih sprememb. V društvenem upravníštvu je ostalo vse pri starem. Le mesto ravnatelja Praprotnika je postal drugi ključar odbornik dr. Janežič. Odbor je imel tri seje, gospodarski odsek štiri, književni dve. Glavni predmet razpravam sta bila gospodarstvo in pa književnost. Matica je izdala lani tri društvene knjige, katere javno mnenje hvali, in izda letos zopet tri. Kot založna knjiga je pred kratkim izšla „Slovenska stenografija“, ki ima postati šolska knjiga. Iz Jurčič-Tomšičeve ustanove se je razpisala častna nagrada v prvi vrsti za daljšo in celotno epično pesem. Tudi za primerno snov 1. zvezku „Knezove knjižnice“ se je odbor že pobrinil. — Društveni računi za XXVIII. dobo so bili dné 14. aprila pregledani in odobreni; blagajna je bila večkrat škontrirana, našlo se je vse v popolnem redu. Računski sklep kaže 802 gld. prebitka, proračun 229 gld.; za izdavanje knjig se je vpostavilo pet tisočakov. Premoženje znaša 56.111 gld. 19 kr. in se je lani pomnožilo le za 391 gld. 77 kr., ker ni društvo prejelo lani nobenega volila in večjega darila, dalje ker je moralo po lastni nekrivdi plačati večji

ekvivalent za tri leta nazaj in ker so se črtali neizterljivi aktivni zastanki v znesku 531 gld. 38 kr. Med národnimi ustanovami se vsled sklepa lanskega občnega zbora beležita kot ustanovi Jurčič-Tomšičeva in pa Knezova, katera pa še ni končno dognana. Depozitom se je pa privzel še zaklad za dr. E. H. Coste spomenik. Knjižnici je prirastlo 283 knjig, zvezkov, časopisov in zemljevidov; večinoma po zamenji, deloma pa tudi po darilih; po jeziku največ ruskih, potem pa slovenskih in čeških. — Književna zaloga je štela koncem 1892. leta 19.089 knjig in 235 zemljevidov. — Med hišnimi strankami se ni zvršilo nič sprememb, poprave so se zgotovile le neogibno potrebne. Veliko se je spremenilo v poverjeništvu. Matica je dobila veliko novih poverjenikov, bodisi mesto umrlih, ali odstopivših ali pa za na novo osnovana poverjenišтва. — Število društvenikov lepo narašča. Matica šteje 1972 letnih plačnikov; vrste ustanovnikov se pa močno redče in izgube se slabo popolnjujejo. Na mnoga vabila se je društvo vedno primerno odzivalo. Matica si je omislila slike: Marnovo, Grassellijevo in Knezovo; društvo je starosti odbornikov, c. kr. notarju dr. Zupancu, večletnemu blagajniku in odborniku od prvega društvenega početka, v posebnem odposlanstvu dné 7. februvarija t. l. čestitalo ob njegovem odlikovanju s Franc-Josipovim redom. Matica se je poslovila z drugimi narodnimi društvi od bivšega nepozabnega dež. predsednika in poklonila njegovemu nasledniku. — Matica pridobiva na ugledu doma in zunaj; laskave ocene o njej prinašajo tudi že inozemski listi. — Ker so stara, po jeziku in stvarno zastarela pravila popolnoma pošla, sestavil je posebni odsek načrt novim, katerega je odbor odobril in katerega danes zboru v odobrenje priporoča. Ker neizprosna smrt ne prizanaša, žaluje Matica tudi letos ob grobu odličnih ustanovnikov, poverjenikov in mnogobrojnih letnikov, katerim vsem bodi blag spomin. Vsem dozdanjim podpornikom bodi pa društvo tudi v prihodnje v podporo priporočeno z željo, da mu pridobe še drugih, vstrajnih sotrudnikov! — (Poročilo se odobri brez ugovora).

Blagajnik *dr. Josip Staré* prečita računski sklep za leto 1892. s 13.968 gld. 26 kr. dohodkov in s 13.166 gld. 26 kr. stroškov, torej z 802 gld. prebitka, kateri se brez ugovora odobri.

Predsednik predlaga, da se izreče računskim *presojevalcem* gg. F. Bradaški, G. Pircu in K. Žagarju za njih marljivi in prijazni trud na korist Matici zahvala, društvenik *Dimnik* pa, da jih zbor z vsklikom potrdi zopet kot presojevalce. (Oba predloga se sprejmeta soglasno).

Proračun za leto 1894. se odobri brez ugovora; čitanje se opusti.

Po predlogu kurata *Žlogarja* da zbor odboru v preudarek, da se zanaprej Matičino imetje nalaga izključljivo le pri narodnih zavodih.

Izvrši se *dopolnilna volitev*. Skrutinij prevzemó gg. Bartel, Dimnik in tajnik. Izid volitev je bil sledeč. Oddanih je bilo 314 glasov, izmed njih jeden neveljaven in 313 veljavnih; absolutna večina 157. Prejeli so gg. Grasselli Peter, dr. Lesar Josip, Navratil Ivan in Rutar Simon po 313 glasov; Praprotnik Andrej, Stegnar Feliks in Zupančič Anton po 312; Svetec Luka in Vavrù Ivan po 310; Tavčar Alojzij 308, Šuman Josip 289, ter so voljeni v odbor, in sicer prvih deset za dobo štirih let, zadnji kot namestnik pokojnega kanonika Marna na jedno leto. Razven njih so prejeli še gg. dr. Krek Ivan 27 glasov, dr. Mencinger Ivan 2, Kalan Andrej, Pleteršnik Maks, Vrhovnik Ivan, Zupan Tomo in Žlogar Anton po 1 glas. — Po končanem zborovanju je prejelo predsedništvo še glasovnico z 18 glasovi za priporočane in izvoljene kandidate.

V imenu odborovem poroča ravnatelj *I. Šubic* o načrtu novim pravilom, katerega je posebni odsek sestavil dné 29. maja in odbor odobril v 95. seji dné 3. junija t. l. in s katerim stopa pred današnji zbor. Poročevalec predlaga, da se imajo brati le oni paragrafi, kateri imajo bistvene premembe, čitanje onih pa, kateri imajo le jezikovne in stilistične pomanjkljivosti, naj se opusti, kar se brez ugovora sprejme.

Ves načrt se odobri v tej obliki, kakor jo je nasvetoval odbor; le pri § 8. se sprejme nasvet zbornika dekana *Vesela*, da je zbere sklicavati „v prvi polovici“, ne pa „v prvi četrtini“ vsacega leta, kakor je nasvetoval odbor.

Razgovora so se udeležili gg. dr. Vošnjak, dr. Lampe, dr. Tavčar, Vesel, dr. Starè, dr. vitez Bleiweis, predsednik in poročevalec.

Ker se za kak drug predlog nihče ne oglasi k besedi, zaključí predsednik zborovanje ob 7. uri zvečer, zahvalivši se za mnogobrojno udeležbo.

96. odborova seja, v ponedeljek dné 19. junija 1893. l.

Navzočni: Gg. Fr. Lepec (predsednik); A. Bartel, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampé, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, A. Senekovič, dr. J. Starè, F. Stegnar, A. Tavčar, dr. I. Tavčar, I. Tomšič, I. Vavrù, I. Vilhar, Fr. Wiesthaller, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 23

Predsednik proglasi sklepčnost, otvori sejo, pozdravi vnovič voljene odbornike in novega odbornika *A. Tavčarja*.

Zapisnik o 95. odborovi seji, katerega sta pregledala in potrdila overovatelja, odbornika *A. Bartel* in dr. *J. Lesar*, odobri

se brez ugovora; današnjemu zapisniku bodita overovatelja odbornika *dr. L. Požar* in *Vil. Zupančič*.

Na ogled sta zapisnika o odborovi seji z dné 3. in o XXVIII. rednem občenem zboru z dné 7. junija t. l.

Predsednik hvali odbornika *A. Koblarja*, ki je Matico zastopal pri *Draškovičevi* slavnosti v Zagrebu, dné 15. junija t. l. Pri slovesnem odkritji *Gunduličevega* spomenika v Dubrovniku, dné 26. junija, bo pa v Matičinem imenu navzočen odbornik *dr. Ivan Tavčar*.

Tajnikovo poročilo o došlih kurencijah in njih rešitvi in pa poročilo *gospodarskega* odseka o Knezovi ustanovi se vzameta na znanje.

Izvrši se volitev *predsednikova*. Predsedstvo prevzame starosta, odbornik *dr. J. Zupanec*. Predsednikom se izvoli dozdajni I. podpredsednik, *prof. Fr. Levec*, ki se zahvali za zaupanje in se izjavi, da izvolitev sprejme, hoteč voditi Matico po načelih pokojnega svojega prednika.

Predno se izvrši volitev obeh podpredsednikov, izrazi *predsednik* željo, naj bi se za jedno teh mest mislilo na kacega od gospodov duhovnikov, ki so v društvu in odboru častno zastopani in zaslužno delavni; odbornik *Tomšič* pa predlaga *dr. Fr. Lampeta*. Prvim podpredsednikom se izvoli *dr. Fr. Lampé*, ki izvolitev sprejme, želeč, naj bi društvo in odbor bila vedno jednega srca in jednih misli, drugim podpredsednikom pa župan *P. Grasselli*.

Z vsklikom se potrdé: po nasvetu odbornika *A. Kržiča* kot blagajnik dozdajni blagajnik *dr. J. Starè*, ki izvolitev sprejme in se zahvali za izkazano mu zaupanje; kot ključarja po nasvetu odbornika *dr. I. Tavčarja* dozdajna ključarja *dr. I. Janežič* in *A. Kržič*.

Gledé *gospodarskega* odseka ostani vse pri starem, *književnemu* odseku je pa privzeti poleg zdajnih še odbornike *dr. Fr. Lampeta*, *A. Senekoviča* in *A. Tavčarja*.

Poročilo o *knjižnici*, katera je narastla od zadnje seje za 12 knjig in časopisov (7 po zamenji, 4 vsled daril in 1 po nakupu; 6 ruskih, po 2 češki in slovenski, po 1 hrvaška in srbska) se odobri; istotako poročilo o *društvenikih*, katerih je za lani plačalo 1972, za letos dozdej 800 in na novo od zadnje seje pristopilo 13 in pa 3 naročniki. Na to se odbor poslovi.

II. Računsko

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“ za

Takoče številno	D o h o d k i	V gotovini				V obligacijah po kurzni vrednosti		Opombe
		posebej		skupaj				
		gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Imetek koncem leta 1891	—	—	198	93	11224	—	K št. 4:
2	Doneski društvenikov:							Najemščina od
	a) ustanovnih	60	—	—	—	—	—	prostorov, katere
	b) letnih	3516	—	3576	—	—	—	rabi društvo za-
3	Obresti, in sicer:							ne, v tej svoti ni
	a) od obligacij	508	—	—	—	—	—	zapopadana.
	b) od gotovine	289	21	—	—	—	—	Potrositi se je
	c) od intabuliranega							smelo:
	dolga	300	—	1097	21	—	—	k št. 2b)
4	Dohodki hiše	—	—	2458	75	—	—	3516—
5	Skupilo od književne za-	—	—	—	—	—	—	k št. 3abc)
	loge	—	—	285	15	—	—	1097-21
6	Razni	—	—	2	64	—	—	k št. 4)
7	Potegnjene hranilniške	—	—	—	—	—	—	2458-75
	vloge	—	—	6349	58	—	—	k št. 5)
8	Prirastek na kurzni vred-	—	—	—	—	—	—	385-15
	nosti obligacij koncem	—	—	—	—	—	—	k št. 6) 2'64
	leta 1892	—	—	—	—	619	—	skupaj 7359-76
	Skupaj	—	—	13968	26	11843	—	potrosilo se
	ako se odštejejo stroški	—	—	13166	26	—	—	pa je 7196-23
	ostane imetka	—	—	802	—	11843	—	torej
								manj 163-52

poročilo.

računa

XXVIII. društveno leto od 1. jan. do 31. dec. 1892. leta.

Takoče številko	S t r o š k i	V gotovini				Opombe
		posebej		skupaj		
		gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Upravni stroški, in sicer:					K št. 1 b):
	a) tajniku	600	—	—	—	V tej svoti je zapopa-
	b) pisarni	194	32	794	32	dena tudi plača postrež-
2	Izdavanje knjig, in sicer:					nici.
	a) pisateljem in korek-					K št. 3 a):
	torjem	1121	—	—	—	Svota je nekoliko višja,
	b) tiskarnam	2989	97	—	—	ker je v njej zapopađen
	c) vezava in ekspedicija	359	94	4470	91	tudi naknadno odmerjeni
3	Hišni stroški, in sicer:					pristojbinski ekvivalent
	a) davki, gostaščina in					prejanih let.
	vedarina	1435	85 1/2	—	—	
	b) poprave in druge					
	hišne potrebe	168	82 1/2	1604	68	
4	Hranilniške vloge	—	—	5970	03	
5	Razni izdatki	—	—	326	32	
	Skupaj	—	—	13166	26	

V Ljubljani, dné 31. decembra 1892.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Pregledali, primerjali s knjigami in prilogami ter našli vse
v najlepšem in v najnatančnejšem redu.

V Ljubljani, dné 14. aprila 1893.

F. Bradaška, Drag. Žagar, G. Pirc.

Proračun

„Matice Slovenske“ za leto 1894.

Tekoče število	D o h o d k i	V gotovini				Opombe	Tekoče število	S t r o š k i	V gotovini				Opombe
		posebej		skupaj					posebej		skupaj		
		gld.	kr.	gld.	kr.				gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Obresti:						1	Upravni stroški:					
	a) od obligacij . . .	508	—					a) tajniku	600	—			
	b) od gotovine v hranilnicah naložene . . .	250	—					b) blagajniku	60	—			
	c) od vknjiženega kapitala	300	—	1058	—			c) pisarni	200	—	860	—	
2	Dohodki hiše:						2	Hišni stroški:					
	a) najemščina	2310	—					a) davki	942	05			
	b) gostasčina	92	40					b) gostasčina	99	84			
	c) vodarina	115	50	2517	90			c) vodna priklada	124	80			
								d) pristojbinski ekvivalent	127	35			
3	Doneski letnikov	—	—	4000	—			e) pristojbina od hidranta	2	—			
4	Darila	—	—	10	—			f) poprave in druge potrebe	350	—	1646	04	
5	Skupilo književne zaloge	—	—	250	—		3	Društvene knjige:					
	Skupaj	—	—	7835	90			a) pisateljske in korektorske nagrade	1600	—			
								b) stavek, papir in tisek	3000	—			
								c) vezava in ekspedicija	400	—	5000	—	
							4	Razni izdatki			100	—	
							5	Znesek prebitka			229	86	
								Skupaj			7835	90	

V Ljubljani dné 31. decembra 1892.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

V Ljubljani dné 31. decembra 1892.

Dr. Josip Staré,
blagajnik.

Izkaz

premoženja „Matice Slovenske“ koncem leta 1892.

Tekoče št.	Predmet	Znesek v						Opombe
		gotovini		hranilničnih knjižicah		obligacijah		
		gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Gotovina v blagajni . .	802	—	—	—	—		
2	Hranilniške vloge, in sicer:							
	a) v kranjski hranilnici na knjižico št. 169385	—	—	2164	88	—	—	
	b) v mestni hranilnici na knjižico št. 2402	—	—	1406	98	—	—	
	in na knjižico št. 6612	—	—	1501	33	—	—	
3	Obligacija državnega loterijskega posojila z dné 15. marcija 1860, št. 18312 po kurzu 31. decembra 1892. l. . . .	—	—	—	—	155	—	
4	12 obligacij drž. srebrne rente po 1000 gld. št.: 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 329788, 354641, 354642, 379606 in 436624 po kurzu 31. decembra 1892. leta	—	—	—	—	11688	—	
	Skupaj	802	—	5073	19	11843	—	
				17718	19			
5	Vknjiženi kapital	—	—	6000	—			
6	Vrednost hiše na Kongresnem Trgu št. 7 . .	—	—	29069	—			
7	Vrednost inventarja po odbitku 10 % za obrabo	—	—	324	—			
8	Vrednost književne zaloge Stan premoženja 31. decembra 1892. leta . .	—	—	56111	19			
	Dné 31. decembra 1891 je znašalo premoženje . .	—	—	55719	41 ¹ / ₂			
	torej se je pomnožilo lani za	—	—	391	77 ¹ / ₂			
V Ljubljani dné 31. decembra 1892.								
Dr. Josip Starè, blaginik.								

V Ljubljani dné 31. decembra 1892.

Dr. Josip Starč,
blagajnik.

Račun

o narodnih ustanovah v društvenega odbora oskrbi za leto 1892.

Tekoče št.	I m e	Z n e s e k						Izkaz premoženja	Z n e s e k				Opombe
		koncem leta 1891		prirastek na obrestih leta 1892		skupaj			posamezni		skupni		
		gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.		gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Jurčič-Tomšičeva ustanova za literarne namene.	2662	05	116	07	2778	12	Srečka ljubljanskega loterijskega posojila št. 50026 Knjižica kranjske hranilnice pod št. 136491 . . . Knjižica obrtno-podpornega društva v Ljubljani števil. 364 (nova) Knjižica posojilnice v Šoštajnu št. 145	20	—	361	47	Vsled sklepa zadnjega občnega zbora je to premoženje beležiti pod naslovom „narodne ustanove“, ne pa kot „ptuje“.
									1039	35			Semkaj spada tudi ustanova pokojnega Antona Kneza, katere pa dne 31. decembra 1892. l. še ni bila končno dognana.
									1357	30	2778	12	

V Ljubljani dne 31. decembra 1892.

Dr. Josip Starè,
blaginik

V Ljubljani dne 31. decembra 1892.

Dr. Josip Starč, blagajnik.

Depozita,

katera je hranila v svoji blagajni „Matica Slovenska“ leta 1892.

Zaporedno število	Ime vlagatelja	Depozitiralo se je	Vrednost koncem leta 1891		Prirastek na obrestih leta 1892		Vrednost koncem leta 1892		Opombe
			gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Odbor narodne čitalnice ljubljanske	Papirna renta od dné 1. avgusta 1868. l., šte. 224549 v nominalni vrednosti	1000	—	—	—	1000	—	K št. 1. Obresti poteguje proti potrdilu prejema dotičnih kuponov čitalniški blagajnik. K št. 3. Valed sklepa zadnjega občnega zbora je odslej naprej beležiti ta zaklad med depoziti, ne pa med „ptujim premoženjem“.
2	Odbor za nabiranje doneskov za spomenik pokojnemu doktorju Janezu vitezu Bleiweisu-Trsteniškemu	Knjižica kranjske hranilnice šte. 123707	2696	67	108	92	2805	59	
3	Odsek za nabiranje doneskov za pokojnega dr. E. H. Coste spomenik	Knjižica kranjske hranilnice šte. 84037	1355	39	54	74	1410	13	
		Skupaj	5052	06	163	66	5215	72	

V Ljubljani dné 31. decembra 1892.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

III.

Poročilo o društveni knjižnici.

e) Češke knjige:

(Dalje).

- Zásady a pořadky členův Bratrské cirkve v Čechách a na Moravě. Ve Vídni. 1872.
- Royt-Bartoš-Brandl*: Časopis Matice Moravské. Ročník IV—VII, VIII—XVII. V Brně 1872—1875; 1877—1882; 1891—1893. (30 zvezkov).
- Studnička-Weyr-Pánek*: Časopis pro pěstování matematiky a fysiky. Ročník I, III—XIII., XV.—XXII. V Praze 1872, 1874—1884, 1885—1893. (99 zvezkov).
- Dr. B. Dudík*: Dějiny Moravy. Díl I. Sešit I. V Praze 1872.
- Ivan Gončarov* · *J. P.*: Stará historie. Díl I.—II. V Plzni 1872. (Převod iz ruštiny).
- Libuše*, matice zabavy a vědění. Ročník I. č. 1.—6.; X. č. 1—6.; XV. č. 5.—7.; XVI. č. 1, 2, 4. V Praze 1872, 1880, 1885, 1886 (16 zvezkov).
- Těsnoпис český dle soustavy Gabelsbergerovy. III., IV., V. vydání. V Praze 1872, 1879, 1884.
- Josef Riss*: Latinská cvičebná kniha pro I. a II. gymnasiální třídu. V Praze 1872—73.
- Dominik Ryšavý*: Základové měřictví a kreslení pro I. třídu nižších reálních škol. V Praze 1872.
- Jan Lepař*: Popis mocnářství Rakousko-uherského. V Praze 1872.
- Gindely-Erben*: Dějepis všeobecný. — Sv. I.—II. V Praze 1872—1873, 1876.
- Ollendorf-Grellepois*: Francouzská mluvnice. — Druhé vydání. V Praze 1872.
- V. Janděčka*: Geometria pro vyšší gymnasia. Díl první. — V Praze 1872.
- V. Křižek*: Statistika císařství Rakouského. V Praze 1872.
- Dějepis jednoty českých matematiků v Praze. V Praze 1872.
- dr. F. J. Studnička*: O počtu variačním. V Praze 1872.
- F. Šlechta*: Knihovna V. Náprstka. I. Kniha české. — Bohemica. V Praze 1872.
- Ninger-Novák*: Děje všeobecné pro nižší třídy středních škol. Díl I. III. V Praze 1872—74.

- Zpráva o řádné valné hromadě právnické jednoty. V Praze 1873.
- Frant. Šanda*: Meřické a perspektivne rysování od ruky. — Čtvrté vydání. V Praze 1873.
- Dominik Ryšavý*: Měřictví a rýsování pro II. třídu realních škol. V Praze 1873.
- Čeněk Jarolímek*: Deskriptivní geometrie v úlohách pro vyšší školy reálné. V Praze 1873 (4 izvodi).
- Ant. V. Huml*: Zeměpis mocnářství rakousko-uherského. V Praze 1873.
- T. Cimrhanzl*: Zeměpis pro nižší třídy středních škol. V Praze 1873.
- Dr. M. Kovář*: Mluvnice česká pro nižší třídy středních škol. V Praze 1873, 1875. (3 izt.)
- Čeněk-Jarolímek*: Počtařství pro prvou třídu nižších i vyšších škol realných. V Praze 1873.
- Ant. Jaroslav Vrtátko*: Thomy z Štítného knihy naučení křesťanského. — V Praze 1873.
- Dr. F. J. Studnička*: Mikuláš Koprnick. — V Praze 1873.
- Dr. A. Pavlíček*: Žaloby z obohacení vedle rakouského práva občanského. V Praze 1873.
- Fr. A. Urbánek*: Čechoslovan. Ročník prvý. V Praze 1873.
- Fr. Ot. Novotný*: Latinská cvičebná kniha pro I. gymn. třídu. V Praze 1873.
- František Patočka*: Orbis-pictus v řeči české a německé. V Praze 1873.
- Jindřich Niederle*: Mluvnice řeckého jazyka pro gymnasia česká. V Praze 1873.
- Zprávy o zasedání kralovské české společnosti nauk v Praze. Ročník 1873—1877, 1879—1884. (13 zvezkov).
- Vojtěch Lešetický*: Nauka o slohu pro školy střední. V Praze 1873.
- Jan Neruda*: Knihy veršů. Vydání druhé. V Praze 1873.
- Josef Jedlička*: Výklad třetí čítanky (nové). — V Praze 1873.
- Výroční zpráva prvního pražského spolku stenografů Gabelsbergerských. — V Praze 1874—1877, 1879, 1881, 1885—1889, 1891—1892. (13 zvezkov).
- Svatopluk Čech*: Basně. V Praze 1874.
- Eliška Krásnohorská*: Z máje žití. Druhé vydání. V Praze 1874.
- Jan Erazim Vocel*: Meč a kalich. Druhé opravené vydání. V Praze 1874.
- Stanovy prvního pražského spolku stenografů Gabelsbergerských. V Praze 1874.
- Dr. J. Durdík*: O pokroku přírodních věd. (Populární výklad). V Praze 1874.
- Frant. Avg. Slavík*: Dějiny českého studentstva. V Praze 1874 (2 iztisa).
- Karel Kunz*: Náuka o větách pro školu a dům. V Praze 1874.

- Frant. Patočka*: Stručná mluvnice jazyka latinského. V Praze 1874.
- Upomínka na oslavu pětadvacitiletého jubileja akademického čtenář. spolku 1849—1874. V Praze 1874.
- Čeněk Jarolímek*: Geometrie pro čtvrtou třídu škol reálných. V Praze 1874.
- Martin Kuchynka*: Základové perspektivy. V Hradci Králové, 1874, 1876. (2 izt.)
- Martin Kuchynka*: Základové měřictví, kreslení a rýsování. V Hradci Králové 1874, 1876. (3 iztisi.)
- dr. Antonín Majer*: Fysika pro vyšší školy. V Praze 1874.
- Josef Smolík*: Početní kniha pro nižší gymnasium. II. díl. V Praze 1874.
- Václav Šimerka*: Algebra čili počtářství obecné pro vyšší gymnasia a realné školy. V Praze 1874.
- Karel Zahradník*: O symbolech analitické geometrie a jejich upotřebení. V Praze 1874.
- Bellavitis-Zahradník*: Methoda equipollencí čili rovnic geometrických. V Praze 1874.
- dr. Cremona-Weyr*: Uvod do geometrické theorie křivek rovinných. V Praze 1874.
- Frant. Vymazal*: Slovanská poezije. Vbor z národního a umělého básnictva slovanského v českých překladech. V Praze 1874—1877. (4 zvezki).
- dr. Josef Durdík*: Všeobecná aesthetika. V Praze 1875.
- Josef Smolík*: Algebra pro střední školy. V Praze 1875.
- dr. F. J. Studnička*: Základové nauky o číslech. Kniha I. V Praze 1875.
- Čeněk Jarolímek*: Deskriptivní geometrie pro vyšší školy realné. Díl I—III. V Praze 1875—1877.
- Emanuel Čuber*: O měření země. V Praze 1875.
- Josef Šolín*: Počátkové arithmografie. V Praze 1875.
- Dr. F. L. Čelakovský*: Česká čítací kniha pro druhou třídu nižšího gymnasia. V Praze 1875. (3 izt.)
- dr. Emil Weyr*: Archiv matematiky a fysiky. Svazek I. a II. V Praze 1875—1879.
- Eliška Krásnohorská*: Ze Šumavy. Básně. V Praze 1875.
- dr. Močnik-Stary*: Arithmetika pro nižší třídy škol středních jakož i měšťanských. V Praze 1875.
- dr. Ant. Tille*: Učebná kniha zeměpisu obecného pro nižší třídy škol středních a školy měšťanské. V Praze 1875.
- dr. Ant. Tille*: Učebná kniha zeměpisu rakousko-uherského pro nižší třídy škol středních a školy občanské. V Praze 1875.
- Josef Melichar*: Popis států evropských a mimoevropských. V Praze 1875.

- Jan O. Pražak-dr. Pr. Ruda-dr. P. Ružička-Jos. Kronkl i. dr.:* Těsnoписné listy. Ročník III.—XXI. V Praze 1875—1893.
- Václav Pošusta:* Návod k praktickému řešení vyšších číselných rovnic. V Budějovicích 1876.
- Václav Hanka:* Počátky posvátného jazyka slovanského. V Praze 1876.
- dr. Jan Gebauer:* Nová rada. V Praze 1876.
- B. V. Spiess:* Výbor z literatury české doby střední. V Hradci Králové 1876. (2 izv.)
- W. W. Tomek:* Děje království českého. V Praze 1876.
- Frant. Šanda:* Měřictví a rýsování pro II, III. a IV. třídu reálných škol a reálných gymnasií. V Praze 1876.
- Výroční zpráva královské české společnosti nauk.* V Praze 1876—1891.
- Fr. Hromádka-Al. Strnad:* Sbírka úloh z algebry pro vyšší třídy středních škol. V Praze 1876.
- dr. Emanuel Bořícký:* Nerostopis pro vyšší gymnasiální a reální školy. V Praze 1876.
- dr. Ant. Tille:* Učebnice zeměpisu. I. svazek. Zeměpis obecný. V Praze 1876. (2 zv.)
- Jan Lepař:* Všeobecný dějepis. Druhé, opravené vydání. Díl I.—III. V Praze 1876—1878.
- Jaroslav Vrchlický:* Epické básně. V Praze 1876.
- Jaroslav Vrchlický:* Vittoria Colonna. V Praze 1876.
- Ad. Heyduk:* Cymbál a husle. V Praze 1876.
- František Velišský:* Život Řekův a Římanův. V Praze 1876.
- V. Hanka:* Dalimilova chronika česká. V Praze 1876.
- Jos. Manes:* Prémie umělecké besedy na rok 1876. V Praze 1876.
- Karel Petr Kheil syn:* Německo-český slovník. V Praze 1877.
- dr. F. J. Studnička:* Karel Bedřich Gauss. V Praze 1877.
- Frant. X. Fischer:* Nerostopis pro vyšší gymnasia. V Praze 1877.
- Julius Roth:* Cvičebná kniha jazyka německého pro první a druhou třídu škol středních. V Praze 1877, 1879.
- P. Chocholoušek:* Jih. Historicko-romantické obrazy z dějin jiho-slovanských. Díl I.—III. V Praze 1877—1878.
- dr. Jos. Kalousek:* O historii výtvarného umění v Čechách. V Praze 1877.
- František Patočka:* Orbis pictus v řeči české a německé. V Praze 1877.
- Karel Petr Kheil syn:* Jednoduché účetnictví s ohledem na ustanovení zákonná. V Praze 1877.
- Přednesení jednatele vevalnem shromáždění společnosti musea království českého.* V Praze 1877, 1878.
- Řeč dra. J. Durdíka při odhalení pamětní desky na rodném domě prof. J. L. Landery v Hořicích.* V Jičíně 1877.
- Karel Briot-Josef Pšenička:* Mechanická theorie tepla. Praha 1877.

Seatopluk Čech: Povídky, arabesky a humoresky. I.—IV. V Praze 1878—1883.

Dr. J. Gebauer: Legendovy příběh sv. Doroty v literaturě české. V Praze 1878.

dr. Jos. Kalousek: Karel IV. V Praze 1878.

Jaroslav Vrchlický: Symfonie. V Praze 1878.

Jaroslav Vrchlický: Duch a svět. V Praze 1878.

Jaroslav Vrchlický: Rok na jihu. V Praze 1878.

Jak. Škoda: Francouzská cvičebná kniha pro nižší školy reálné a pro reálná gymnasia. V Praze 1878.

Stanovy spolku k podpoře české literatury. V Chrudimi 1878.

dr. Josef Durdík: Dějepisný nástin filosofie novověké od Descartesa až po Kanta. V Praze 1878.

Příbramské doly na stříbro a olovo. (Pamětní spis). V Příbrami. 1878.

(Dalje přihodnjič.)

IV.

Upravništvo „Matice Slovenske“

za leto 1893.

Predsednik: Levec Franc.

Namestnika: I. dr. Lampe Franc,

II. Grasselli Peter.

Blagajnik in hišni upravitelj: dr. Starè Josip.

Tajnik in knjižničar: Lah Evgen.

Ključarja: dr. Janežič Ivan in Kržič Anton.

Pravdni zastopnik: dr. Tavčar Ivan.

Odbor:

a) Ljubljanski odborniki:

1. Bartel Anton,	15. Senekovič Andrej,
2. dr. Dolenec Hinko,	16. dr. Starè Josip,
3. Grasselli Peter,	17. Stegnar Feliks,
4. dr. Janežič Ivan,	18. Šubic Ivan,
5. dr. Jarc Anton,	19. Šuman Josip,
6. Koblar Anton,	20. Tavčar Alojzij,
7. Kržič Anton,	21. dr. Tavčar Ivan,
8. dr. Lampe Franc,	22. Tomšič Ivan,
9. dr. Lesar Josip,	23. Vavru Ivan,
10. Levec Franc,	24. Vilhar Ivan,
11. Pleteršnik Maks,	25. Wiesthaler Franc,
12. dr. Požar Lovro,	26. Zupančič Anton,
13. Praprotnik Andrej,	27. Zupančič Vilibald,
14. Rutar Simon,	28. dr. Zupanec Jernej.

b) Vnanji odborniki:

1. dr. Detela Franc,	7. Navratil Ivan,
2. dr. Gregorčič Anton,	8. dr. Sernec Josip,
3. Gregorčič Simon,	9. dr. Sket Jakob,
4. Hubad Franc,	10. Svetec Luka,
5. Kersnik Janko,	11. Šuklje Franc,
6. Majciger Ivan,	12. dr. Šust Ivan.

Odseka:

a) Gospodarski odsek:

1. dr. Dolenc Hinko,	4. dr. Starè Josip,
2. Grasselli Peter,	5. dr. Tavčar Ivan,
3. dr. Jarc Anton,	6. Vilhar Ivan.

b) Književni odsek:

1. Bartel Anton,	9. Rutar Simon,
2. Koblar Anton,	10. Senekovič Andrej,
3. Kržič Anton,	11. Šubic Ivan,
4. dr. Lampe Franc,	12. Tavčar Alojzij,
5. dr. Lesar Josip,	13. Tomšič Ivan,
6. Levec Franc,	14. Wiesthaler Franc,
7. Pleteršnik Maks,	15. Zupančič Anton,
8. dr. Požar Lovro,	16. Zupančič Vilibald.

V.

Imenik

društvenikov „Matice Slovenske“ za leto 1893.¹⁾

A) Častni društveniki.

1. dr. RAČKI FRANC, kanonik, itd. v Zagrebu. (1869)²⁾
2. dr. RIEGER FRANC LADISLAV, graščak, dež. poslanec, itd. v Pragi. (1869)
3. dr. KVIČALA IVAN, c. kr. vseučiliški profesor v Pragi. (1882)
4. grof HARRACH IVAN, graščak, veleposestnik, itd. v Pragi. (1883)
5. LEGO JAN, uradnik češkega muzeja v Pragi. (1885)
6. dr. JAGIĆ IGNACIJ VIKENTIJEVIČ, c. kr. vseučiliški profesor na Dunaji. (1886)
7. baron WINKLER ANDREJ, c. kr. dež. predsednik v p., itd. itd. v Gorici. (1892).

B) Ustanovniki in letniki.

I. Ljubljanska škofija.

1. Dekanija **Ljubljana**. Poverjenik: *Lah Eugen*.

a) Mesto:

*Arce Rajko, c. kr. p. kontrolor in posestnik.	*dr. Čebašek Andrej, kanonik, prelat, itd.
*Auer Jurij, tovarnar in posestnik.	*Čitalnica národna.
*dr. vitez Bleiweis Karol, primarij, dež. poslanec, mestni odbornik in hišni posestnik.	*Detela Oton, dež. glavar, vit. Fr. Jos. reda, graščak, itd.
*Bušič Josip, c. kr. v. p. oskrbnik v p. in posestnik.	*dr. Dolenc Hinko, c. kr. dež. sod. tajnik
	*Dolenc Oroslav, svečar, posestnik,

¹⁾ Kdor vsled odboru nenaznanjene spremembe svojega imena ne najde natisnjenega v kraji, kjer biva sedaj, naj išče svoje knjige pri onem poverjeniku, kateremu je plačal društvenino. Za take spremembe upravištvo ne more biti odgovorno; prosi pa one poverjenike, pri katerih so se tekom leta društveniki preselili v druga poverjenišтва, da mu v prihodnje takoj in redno naznanjajo njih nove adrese.

²⁾ Letnica pomeni, kedaj je bil dotični izvoljen za častnega člana

- trg. zbornice svētnik in mestni odbornik.
- *Fabian Ivan, trgovec in posestnik.
- *Fabiani o Placid, provincijal, itd.
- *vitez pl. Gariboldi Anton, zasebnik in posestnik.
- *pl. Globočnik Anton, c. kr. vl. svētnik v p., drž. poslanec, itd.
- *Gomilšek Josip, žel. uradnik.
- *Grasselli Peter, župan, dež. poslanec, vit. žel. krone III. r., posestnik, itd.
- *Heidrich Karol, misj. duh. kongr. sv. Vincencija Pavlanskega.
- *Hranilnica kranjska.
- *Hren Franc, veletržec, trg. zborn. svētnik in graščak.
- *dr. Hudnik Matija, odvetnik.
- *Jamšek Ivan, trgovec in posestnik.
- *dr. Jarc Anton, prošt, c. kr. dež. š. nadz. v p., itd.
- *Jeraj Ivana, zasebnica.
- *Jeran Luka, msgr., kanonik in urednik.
- *Jereb Josip, župnik v p.
- *Kadilnik Franc, trg. blagajnik.
- *Kastelic Franc, c. inkr. stotnik v p.
- *Klemenčič Josip, c. kr. pripr. prof. v p., itd.
- *Klun Karol, kanonik, drž. in dež. poslanec, itd.
- *Knjižnica frančiškanska.
- *Knjižnica c. kr. učiteljišča.
- *Koblar Anton, kurat v pris. del. in muz. arhivar.
- *Kokalj o. Rajnerij, franč. redovnik.
- *Kosler Ivan st., tovarnar in graščak.
- *dr. Kosler Josip, tovarnar in posestnik.
- *dr. Kotnik Ignac, not. kandidat in posestnik.
- *Kržič Anton, c. kr. pripr. prof., itd.
- *Kržič Gregor, c. kr. okr. sodnik v p.
- *Kuralt Ivan, c. kr. sod. pristav v p.
- *Kušar Josip, trgovec, posestnik, drž. poslanec, itd.
- *Lah Evgen, tajnik „Mat. Slov.“ in mag. konc. pristav.
- *dr. Lampe Franc, vodja Marijanišča, konz. svētnik in sem. profesor.
- *Lampe Josip, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
- *dr. Lesar Josip, sem. prof., ravnatelj „Alojzijejišča“ in konz. svētnik.
- *Mahkot Ivan, c. kr. vl. svētnik.
- *Mally Franc, zasebnik.
- *Martinak Josip, c. kr. dež. sod. svētnik, itd.
- *dr. Missia Jakob, knezoškoč, itd.
- *Močnik Matej, m. učitelj v p.
- *dr. Munda Franc, odvetnik in posestnik.
- *Murnik Ivan, ces. svētnik, dež. poslanec in odbornik, trg. zborn. tajnik, vit. Fr. Jos. reda, itd.
- *Petričič Vaso, veletržec, podžupan, trg. zborn. svētnik in posestnik.
- *Pfeifer Franc, c. kr. računski nad. svētnik.
- *Pirc Gustav, c. kr. kmet. družbe tajnik, pop. učitelj in m. odbornik.
- *Plantan Ivan, c. kr. notar.
- *Pleteršnik Maks, c. kr. gimn. profesor, itd.
- *Pogačar Martin, knezošk. kancelar in č. kanonik.
- *dr. Požar Lovro, c. kr. gimn. profesor.
- *Prosenec Josip, zav. zastopnik, itd.
- *Ravnihar Franc, dež. knjigovodja, posestnik in m. odbornik.
- *Rohrmann Viktor, tovarnar in posestnik.
- *Rozman Ivan, m. župnik, č. kanonik, itd.
- *Skubic Anton, c. kr. gimn. profesor v zač. p.
- *„Sokol“, telovadno društvo.

- *Souvan Ferdinand, veletržec in graščak.
- *Souvan Franc Ks., veletržec, trg. zborn. svetnik, posestnik, itd.
- *dr. Starè Josip, c. kr. fin. prok. pristav, m. odbornik, posestnik, itd.
- *dr. Stor Franc, odvetnik.
- *dr. Suppan Josip, hran. ravnatelj.
- *dr. Svetina Ivan, c. kr. gimn. profesor.
- *Šuman Josip, c. kr. dež. š. nadzornik.
- *dr. Tavčar Ivan, odvetnik, dež. poslanec, m. odbornik in posestnik.
- *dr. pl. Valenta Alojzij, c. kr. vl. svetnik, posestnik, ravn. dež. bolnice, itd.
- *Vavrù Ivan, c. kr. gimn. profesor v p.
- *Vilhar Ivan, ravnatelj m. užitn. zakupa in posestnik.
- *dr. Vošnjak Josip, primarij, dež. poslanec in odbornik, posestnik, itd.
- *Vrhovnik Ivan, trn. župnik.
- *Zamejec Andrej, st. kanonik, itd.
- *Zamida Matija, dež. svetnik.
- *Zupan Tomo, c. kr. gimn. profesor, konz. svetnik, itd.
- *dr. Zupanec Jernej, c. kr. notar, not. komore predsednik, vit. Fr. Jos. r. in hišni posestnik.
- *Žagar Karol, dež. blagajnik, m. odbornik, in posestnik.
- *Žlogar Anton, c. kr. kazn. kurat.
- *Žužek Franc, c. kr. višji inženier.
- „Alojzijevišče“, knezošk. dij. zavod.
- Avšič Jakob, zav. uradnik.
- Babnik Ivan, trg. poslovodja.
- dr. Babnik Janko, c. kr. dež. sod. pristav.
- Ban Franc, upravitelj „Kat. tiskarne“.
- Barborič Franc, župnik v p.
- Bartel Anton, c. kr. gimn. profesor.
- Bele Ivan, m. učitelj in posestnik.
- Bernard Jernej, bogoslovec.
- Bezenšek Ernst, zav. uradnik.
- Bizovičar o. Josip, franč. vikar.
- Bohinec Žiga, sem. podvodja, konz. svetnik in ekonom.
- Bonač Ivan, knjigovez.
- Borštner Vincenc, c. kr. gimn. profesor.
- † Borštnik Ivan, gostilničar.
- Bradaška Ferdinand, mestni blagajnik.
- Brežnik Franc, c. kr. gimn. profesor.
- Bulovec Mihael, šentp. kaplan.
- Celestina Josip, c. kr. priprav. profesor.
- Debevec Josip, sem. prefekt.
- Dečman Anton, trg. potnik in posestnik.
- Dežman Franc, knjigovez.
- Dimnik Jakob, mestni učitelj.
- Dobida Josip, c. kr. fin. tajnik.
- dr. Dolenc Josip, sem. profesor.
- Dolinar Ivan, bogoslovec.
- Dostal Josip, bogoslovec.
- Drahsler Pavl, vodja trgovine.
- Dralka Josip, c. kr. vl. svetnik, itd.
- dr. Drč Josip, m. zdravnik, itd.
- Drenik Franc, gl. zast. zav. „New-York“.
- Društvo kranjskih tiskarjev.
- Družba rokodelskih pomočnikov.
- Duffé Ivan, mestni nadingenieur.
- dr. Elbert Sebastijan, st. kanonik.
- Endlicher Avgust, zav. uradnik.
- Endlicher Rudolf, c. kr. okrajni tajnik v p.
- Eppich Ivan, c. kr. vadm. učitelj.
- Erker Josip, sem. spiritual.
- Eržen Valentin, šentpeterski kaplan.
- dr. Ferjančič Andrej, c. kr. drž. pravdn. namestnik in drž. poslanec.

Finžgar Franc, bogoslovec.
 Fleré Josip, c. kr. p. oficijal, itd.
 Flis Ivan, st. kanonik in župnik.
 Fuersager Leopold, trg. pomočnik.
 Funtek Anton, c. kr. obrt. strok. učitelj in urednik.
 Furlan Jakob, mestni učitelj.
 Gerdinič Franc, c. kr. gimn. profesor.
 Gerkman Franc, c. kr. vadm. učitelj.
 Giontini I. R., trgovina.
 Gnidovec Ivan, bogoslovec.
 Gnjezda Ivan, c. kr. realski profesor, itd.
 Gogola Ivan, c. kr. notar, m. odbornik, posestnik, itd.
 Goričnik Franc, trgovec.
 Goršič Franc, orglj. mojster in posestnik.
 Gregorčič Anton, c. kr. p. oficijal, dr. Gregorič Vinko, primarij, itd.
 Guttman Emil, c. kr. fin. prok. pristav.
 Hafner Jakob, ravnatelj privatnega učilišča.
 Hofbauer Ana, deželnega tajnika vdova, itd.
 Hohn Hugon, c. kr. p. kontrolor in posestnik.
 Hribar o. Angelik, franč. kaplan.
 Hribar Ivan, gl. zast. „Slavije“, m. odbornik in dež. poslanec.
 † Hrovath Blaž, c. kr. pripr. ravnatelj in š. svetnik.
 Hubad Josip, c. kr. gimn. profesor.
 Izobraževališče za učiteljice.
 Jakopič Franc, trgovec in posestnik.
 dr. Jan Ivan, mag. tajnik.
 dr. Janežič Ivan, sem. profesor in konz. svetnik.
 Jarc Anton, bogoslovec.
 Jeglič Josip, trgovec in posestnik.
 Jenko Josip, c. kr. gimn. profesor.
 dr. Jenko Ludovik, priv. zdravnik.
 † Jentl Anton, zasebnik.
 Jerič Anton, bogoslovec.

Josin Maks, mestni učitelj.
 Juh Josip, c. kr. rač. praktikant.
 Kadivec Antonija, posestnica.
 Kajzel Amalija, trgovka.
 Kalan Andrej, st. vikar, posestnik in urednik.
 dr. Karlin Andrej, gimn. vero- učitelj in alojz. prefekt.
 Karlin Jurij, bogoslovec.
 Karlin Martin, c. kr. gimn. profesor.
 Kasporet Anton, c. kr. gimn. profesor.
 Kastelic Matija, bogoslovec.
 Katoliško društvo.
 Kaučič Jakob, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
 dr. Kavčič Jakob, c. kr. drž. pravdn. namestnik.
 Kavčnik Ivan, c. kr. dež. sod. pristav.
 Klein Anton, solastnik tiskarne, trg. zborn. podpredsednik, m. odbornik, dež. poslanec, itd.
 dr. Klofutar Leonhard, stolni prošt, stud. ravnatelj, itd.
 Knez Ivan, trgovec, m. odbornik in posestnik.
 Knjižnica bogoslovska.
 Knjižnica c. kr. nižje gimnazije.
 Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 Knjižnica c. kr. višje realke.
 Knjižnica župnije trnovske.
 Kobilca Josip, trg. poslovodja.
 Kočevar Franc, c. kr. dež. sod. predsednik in vit. Leop. reda.
 Kolman Franc, trgovec, trg. zborn. svetnik, posestnik, itd.
 Koprivec Peter, bogoslovec.
 dr. Kopřiva Ivan, mestni fizik.
 † Košmelj Blaž, trg. potnik.
 Kovač Ivan, solastnik tiskarne.
 Kozlevčar Anton, žel. uradnik.
 dr. Krek Ivan, stolni vikar.
 Kremžar Andrej, deželne bolnice oskrbnik.

dr. Krisper Valentin, odvetnik.
 Krulec Ivan, mestni učitelj.
 dr. Kulavic Ivan, sem. ravnatelj,
 prelat in stolni kanonik.
 Kunc Matija, krojač, m. odbornik
 in posestnik.
 Lampé Evgen, bogoslovec.
 Lassnik Peter, trgovec in posestnik.
 Lavrenčič Josip, posestnik, itd.
 Lavrič Mihael, trgovec in posestnik.
 dr. Leben Matija, sem. profesor v
 p. in č. kanonik.
 Ledenik Alfred, trgovec, itd.
 Lederhas Ludovik, c. kr. gimn.
 profesor.
 Lenarčič Anton, c. kr. fin. tajnik.
 Levec Franc, c. kr. real. pro-
 fesor, itd.
 Levičnik Albert, c. kr. sod. nad-
 svetnik.
 Levičnik Alfonz, dvorni kaplan.
 Lozar Josip, trgovec.
 Mahr Ferdinand, ces. svetnik, l.
 trg. zavoda in posestnik.
 Maier Josip, m. učitelj.
 Malenšek Martin, šentp. župnik.
 Marčič Valentin, bogoslovec.
 grof Margheri Rudolf, c. kr. vl.
 tajnik.
 Marolt Avgust, glasovirar.
 Marolt Marija, m. učiteljica.
 Medić o. Kallist, fr. župnik in vikar.
 Merčun Rok, nunski kaplan in
 katehet.
 Mikuš Anton, dež. uradnik, itd.
 Millitz Ljudmila, l. tiskarne in
 posestnica.
 Mlakar Anton, bogoslovec.
 Modic Josip, c. kr. rač. oficijal.
 Moos Julija, voditeljica m. dekl. šole.
 dr. Mosché Alfonz, odvetnik.
 Mrak Matija, st. vikar.
 Muellner Alfonz, muz. kustos, itd.
 Mulaček Franc, trg. pomočnik.
 „Národná tiskarna“, deln. društvo
 za tisk, podjetja.

Nedeljko Franc, zav. uradnik.
 Oblak Anton, bogoslovec.
 Oblak Ivan, mestni kaplan.
 Obreza Anton, tapetnik in posestnik.
 Omejec Ferdinand, d. blag. oficijal.
 Orožen Franc, c. kr. prip. profesor.
 Oswald Franc, bogoslovec.
 Ozimek o. Evstahij, frančiškan, itd.
 dr. Papež Franc, odvetnik, dež.
 poslanec in odbornik.
 dr. pl. Pauker-Glanfeld Henrik,
 st. kanonik in dekan.
 Pavlin Alfonz, c. kr. gimn. profesor.
 Pavlin Franc, c. kr. ingénieur in
 posestnik.
 Perné Franc, mestni kaplan.
 Perušek Rajko, c. kr. gimn. profesor.
 Pirc Karol, c. kr. real. profesor.
 Plantarič Josip, bogoslovec.
 Plečnik Andrej, trnovski kaplan.
 Plehan Ivan, bogoslovec.
 Pleiweiss Karol, not. kandidat in
 posestnik.
 Pleško Karol, c. kr. dež. sod. svetnik
 in posestnik.
 Poljanec Alojzij, oskrbnik prisilne
 delavnice.
 Porenta Gašpar, bogoslovec.
 Potočnik Mihael, msgr., konz. svét-
 nik in n. spovednik.
 Povše Franc, veleposestnik, dež. in
 drž. poslanec, itd.
 Praprotnik Andrej, mestni š. rav-
 natelj v p., itd.
 Prelesnik Matija, bogoslovec.
 Premk Anton, c. kr. višji p. kon-
 trolor in posestnik.
 Preželj Luka, bogoslovec.
 Pristov Ivan, bogoslovec.
 Rihar Josip, c. kr. okr. komisar.
 Robida Ivan, mag. oficijal.
 Rodé Janko, trgovec in posestnik.
 dr. Romih Tomaž, pripr. profesor.
 Roshnik Anton, c. kr. sod. pristav
 v pokoji.
 Rutar Simon, c. kr. gimn. prof., itd.

- Schaschel Feliks, c. kr. vl. svētnik.
 Schuendelen Božidar, trg. poslo-
 vodja.
 Senekovič Andrej, c. kr. gimn.
 ravnatelj, m. odbornik, itd.
 Sittig Theodor, c. kr. geometer.
 Skaberné Avgust, trgovec, trg.
 zborn. svētnik in posestnik.
 »Slavec«, del. pevsko društvo.
 dr. Smolej Gustav, c. kr. dež. sod.
 pristav.
 Smolej Ivan, bogoslovec.
 Smolej Jakob, c. kr. dež. š. nadz.
 v p. in vit. žel. krone III. reda.
 Smrekar Ivan, mestni katehet.
 Smrekar Josip, sem. profesor in
 konz. svētnik.
 Soss Friderik, trgovec in posestnik.
 Stegnar Feliks, c. kr. kazn. učitelj
 in dež. poslanec (2 izt.).
 Sterbenc Josip, duhovnik v p.
 Sterlè Franc, načelnik žel. postaje.
 dr. Supan Viktor, odv. kandidat.
 Svetek Anton, c. kr. rač. svēt-
 nik, itd.
 Swoboda Josip, lekar in izd. sode.
 Šarabon Mavrilij, mestni katehet.
 Šega Karol, c. kr. gimn. profesor.
 Šesek Ivan, II. mag. svētnik.
 Šiška Josip, dvorni kaplan, itd.
 Šola I. mestna petrazredna deška.
 Šola mestna osemrazredna dekliška.
 Šorli Matija, c. kr. v. p. oskrbnik.
 dr. Šorn Josip, c. kr. gimn. profesor.
 Štritof Anton, gimn. profesor.
 Štrukelj Ivan, bogoslovec.
 Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrt.
 str. šol in m. odbornik.
 Švigelj Josip, bogoslovec. (2 izt.)
 Tazher - Zhuber Ivana, posest-
 nica, itd.
 Tavčar Alojzij, c. kr. gimn. profesor.
 Terdina Franc, m. rač. revident.
 Tič Lovro, bogoslovec.
 Toman Helena, posestnica.
 Tomec Jakob, I. mestni komisar.
 Tomšič Ivan, c. kr. vadm. učitelj,
 m. odbornik, okr. š. nadzornik,
 urednik, itd.
 Tosti Ivan, gostilničar.
 Tratnik Antonija, c. kr. vp. višj.
 davk. nadz. soproga.
 Tratnik Leopold, pasar.
 dr. Trauner Martin, c. kr. dež. sod.
 pristav.
 Travnar Josip, mestni učitelj.
 dr. Triller Karol, odv. kandidat
 in urednik.
 Trstenjak Anton, mestne hranilnice
 kontrolor.
 Trtnik Franc, dež. blag. kontrolor,
 hišni posestnik, itd.
 Tschurn Karol, hran. knjigovodja.
 Turk Hugon, tov. potnik.
 Učiteljsko društvo.
 Urankar Josip, bogoslovec.
 Urbas Leopold, c. kr. vp. rudn.
 uradnik.
 Valentinčič Ignacij, gl. zast. »Au-
 strije« in »Concordije«, m. od-
 bornik, posestnik, itd.
 Vdovič Ivan, zav. uradnik.
 Velkovrh Ivan, tovarnar, posestnik
 in m. odbornik.
 Vencajz Ivan, c. kr. dež. sod.
 svētnik.
 Veršec Maks, zav. zastopnik.
 Virbnik Alojzij, gimn. profesor.
 Vodošek o. Salezij, frančiškan.
 Vodušek Matej, c. kr. gimn. profesor.
 Vončina Ivan, I. mag. svētnik.
 Vrančič Ivan, žel. uradnik.
 Wenger Karol, c. kr. dež. sod. tajnik.
 Wessner Marija, mestna učiteljica.
 Wester Avguštin, c. kr. gimn. prof.
 in posestnik.
 Wiesthaler Franc, c. kr. gimn.
 ravnatelj.
 Zagorjan Anton, knjigotržec.
 Zajec Jurij, gost in posestnik.
 Zajec Rudolf, stud. techn.
 Zarnik Ana, odvetnikova vdova.

dr. Zupanc Franc, c. kr. okr.
zdravnik, itd.
Zupančič Anton, sem. profesor,
konz. svetnik, itd.
Zupančič Vilibald, c. kr. pripr. pro-
fesor in okr. š. nadzornik.

Žagar Ivan, c. in kr. stotnik.
Žakelj Friderik, c. kr. gimn. prof.
Žnidaršič Franc, bogoslovec.
Žumer Andrej, m. nadučitelj-vodi-
telj, c. kr. okr. š. nadzornik in
urednik.

$$\text{Št. } 83 + 253 = 336.$$

Dijaki-naročniki:

Abram Anton.
Abram Josip.
Bončar Anton.
Brecelj Anton.
Kajzelj Vekoslav.
Knific Ivan.
Košir Ivan.
Kržišnik Jurij.
Merhar Ivan.
Novak Franc.

Pengov Franc.
Petrič Ivan.
Roethel Matija.
Šega Ignacij.
Tršan Jakob.
Valjavec Pavl.
Verbič Ferdinand.
Zajec Ivan.
Zaplotnik Ivan.

$$\text{Št. } 19.$$

b) Okolica:

*Zupan Mihael, župnik v Sostrem.
Bavdek Helena, pos. v Vodmatu.
Belec Anton, klepar in posestnik
v Št. Vidu.
Bizjan Franc, slikar v Zg. Šiški.
Bralno društvo pri D. M. v Polji.
Čitalnica na Glincah.
Čitalnica v Spodnji Šiški.
Čitalnica v Št. Vidu.
Derčar Martin, župnik in posestnik
v Preski.
Dolenec Jakob, župnik na Igu.
Dolinar Franc, žup. pri sv. Katarini.
Erzar Matija, župnik na Golem.
Gams Ivan, posestnik v Loki.
Hočevar Anton, župnik na Brezovici.
Holeček Josip, žel. uradnik.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Kobilca Ivan, župnik v Črnučah.
Kolar Matija, župnik pri D. M. v
Polji.
Malovrh Gregor, župnik v Št. Vidu.
Mathian Jakob, gostilničar in po-
sestnik v Zgornji Šiški.

Mekinec Franc, kaplan in posest-
nik v Št. Vidu.
Müller Ivan, kaplan pri D. M. v Polji.
Porenta Franc, župnik v Sori.
Praprotnik Franc, učitelj v Preski.
Primožič Anton, posest. v Sostrem.
Rojina Anton, slikar v Zg. Šiški.
Skul Valentin, župnik pri Sv. Jakobu.
Suwa Ivan, tov. delovod. v Sp. Šiški.
Škarjevec Ivan, slikar v Sp. Šiški.
Šola narodna v Št. Vidu.
Štrukelj Franc, duhovnik v p. na
Šmarni Gori.
Šusteršič Gašpar, trg. in pos. na
Glincah.
Tomé Marija, gost. v Sp. Šiški.
Tomec Miroslav, slikar, gostilničar
in posestnik v Št. Vidu.
Traun Jakob, posestnik na Glincah.
Trček Mihael, župnik v Šmartnem.
Trošt Franc, nadučitelj na Igu.
Wrus Josip, kaplan na Igu.
Žirovnik Janko, nadučitelj, itd. v
Št. Vidu.

$$\text{Št. } 1 + 38 = 39.$$

2. Dekanija **Cirknica.**a) Cirknica. Poverjenik: *Kunstelj Franc.*

Blažon Marija, posestnica v Begunjah.

Čibašek Ivan, župnik pri Sv. Vidu.

Gnjezda Ivan, žel. uradnik na Rakeku.

Jan Simon, župnik pri Sv. Trojici.

Kunstelj Franc, dekan v Cirknici.

Kušar Franc, ekspozit v Begunjah.

Lakmayer Franc, župnik v Gralhovem.

Lavrenčič Anton, kaplan.

Milavec Josip, trg. in pos. v Cirknici.

Pešec Franc, kaplan v Cirknici.

Pogačnik Alojzij, trg. in posestnik v Cirknici.

Premrov Franc, trg. in posestnik v Martinjaku.

Sebenikar Matilda, posestnica na Rakeku.

Šerko Franc, trg. in posestnik v Cirknici.

Št. 14.

b) Lož. Poverjenik: *Lah Gregor.*

Benčina Ivan, trg. in posestnik v Starem Trgu.

Čitalnica v Starem Trgu.

Hauptman Peter, kaplan v Starem Trgu.

Lah Gregor, župan, poštar, gostilničar, posestnik, itd.

dr. Neuberger Moric, dež. okr. zdravnik.

Petsche Franc, trgovec, gostilničar in posestnik v Starem Trgu.

Ponikvar Anton, župnik v Starem Trgu.

Strašek Franc, c. kr. notar.

Ševar Ludovik, poštar, posestnik, itd. v Novi Vasi.

Št. 9.

c) Planina. Poverjenik: *Podboj Ivan.*

Benedek Josip, nadučitelj.

Bernard Valentin, župnik v Studenem.

Čitalnica narodna.

Klemenc Franc, župnik na Uncu.

Kremenšek Ivanka, zasebnica.

Mayer Julij, zdravnik, itd.

Podboj Ivan, župnik, itd.

Repič Peter, nadučitelj na Uncu.

Šarec Alojzij, kaplan.

Št. 9.

3. Dekanija **Idrija.**a) Idrija. Poverjenik: *Kos Franc.*

*Občina mestna.

*Vidmar Josip, župnik v Žiréh

Čitalnica mestna.

Delavsko bralno društvo.

Ferjančič Jakob, župnik v Zavracu.

Goli Franc, trg. in posestnik.

Gruden Ivan, posestnik v Jeličnem Vrhu.

Jeglič Josip, c. kr. davkar.

Kavčič Marija, c. kr. učiteljica.

Kogej Josip, dekan, itd.

Kos Franc, trgovec in posestnik.

Lapajne Karolina, trg. in posestnica.

Lapajne Marija, trg. in posestnica.

Lapajne Valentin, trg. in posestnik.

Lapajne Vinko, trgovec.

Leskovec Anton, c. kr. poštar in posestnik.

Leskovec Sebastijan, zasebnik v Sp. Idriji.

Nagodé Franc, trg. in posestnik.

Nemanič Ivan, adm. na Vrh.

dr. Netušil Franc, c. kr. rudniški zdravnik.

Novak Alojzij, c. kr. učitelj.

Prelovec Franc, gostilničar, itd.

Swoboda Karol, c. kr. ingénieur.

Šepetavec Josip, trgovec.

Šinkovec Karol, c. kr. sod. kancelist.

Šola c. kr. rudniška.

Treven Valentin, trg. in posestnik.

Vogelnik Ivan, c. kr. učitelj

Vončina Franc, pom. uradnik.

Žonta Ivan, posestnik v Sp. Idriji.

Št 2 + 28 = 30

b) Črni Vrh. Poverjenik: *Hladnik Ivan*.

Hladnik Ivan, vikar.

Majnik Mihael, posestnik v Mrzlem Logu.

Rudolf Gašpar, posestnik v Lomih.

Stroj Alojzij, kaplan.

Vidmar Ivan, trgovec.

Št. 5.

4. Dekanija **Kamnik**.

a) Kamnik. Poverjenik: *Močnik Josip*.

*Bučar Franc, trgovec in posestnik.

*Staré Alojzij, adm. na Rovi.

*Stranjska fara.

dr. Barlé Josip, not. kandidat.

Bergant Luka, trgovec in posestnik.

Čenčič Jernej, nadučitelj-voditelj.

Čitalnica narodna.

dr. Dereani Julij, dež. okr. zdravnik.

Drahsler Jakob, c. kr. okr. tajnik.

Fischer Franc, gost. in posestnik.

Flerin Franc, trg. in posestnik.

Froelich Anton, gost. in posestnik.

Grašek Janko, trgovec in posestnik.

Hajek Franc, lastnik tovarne.

Kalan Ivan, mestni kaplan.

dr. Kladva Ivan, c. kr. sod. pristav.

Kljun Ivan, župnik v Sp. Tuhinju.

Kljun Matej, župnik v Zg. Tuhinju.

Knjižnica okrajna učiteljska.

Močnik Josip, lekar, župan in posestnik.

Molj Ivan, župnik v Stranjah.

Murnik Ivan, trgovec in posestnik.

Novak Martin, c. kr. poštar.

Oblak Ivan, dekan in č. kanonik.

Pintar Anton, trgovec.

Podboj Alojzij, c. kr. davk. pristav.

Polec Julij, c. kr. okr. sodnik, itd.

Rihar Franc, župnik v Mekinjah.

Rodé Josip, posestnik.

Sadnikar Josip, c. kr. okr. živino-zdravnik.

dr. Schmidinger Karol, c. kr. notar, itd.

Staré Julij, tovarnar in posestnik.

Stelè Ivan, posestnik.

Stenovec Anton, župnik na Selih.

Stiasny Ludovik, mestni učitelj.

Strel Franc, nač. postaje.

dr. Temnikar Valentin, odvetnik.

Zoré Josip, kovač.

Št. 3 + 35 = 38.

b) Brdo. Poverjenik: *Kersnik Janko*.

*Jarc Jernej, župnik v Dolu.

*Kersnik Janko, c. kr. notar, vele-

posestnik, dež. poslanec, itd. na Brdu.

*Rožič Alojzij, župnik v Krašnji.
 *Tavčar Ivan, gost. in posestnik v Domžalah.

Bizjan Ivan, župnik na Brdu.
 Brecljnik Gregor, posestnik.
 Detelja Karol, trg. in pos. v Dobu.
 Klinc Ignacij, c. kr. davk. kontrolor.
 dr. Kraut Štefan, c. kr. sod. pristav.
 Lenasi Anton, župnik v Ihanu.
 Marolt Franc, učitelj na Brdu.

dr. Pekolj Ivan, c. kr. okr. sodnik.
 Sadar Vendelin, učitelj v Ihanu.
 Strupi Jakob, benef. na Goričici.
 Škofic Alojzij, pos. sin v Št. Vidu.
 Škufca Ludovik, župnik v Blagovici.
 Šlaker Ivan, župnik v Št. Gothardu.
 Štrukelj Ivan, posestnik.
 Vilar Polonica, pos. hči v Dobu.
 Zorko Matija, c. kr. cestni uradnik v Št. Vidu.

$$\text{Št. } 4 + 16 = 20.$$

c) Komenda-Mengišk. Poverjenik: *Mejač Andrej*.

Bralno društvo v Mengišu.
 Dolinšek Leonija, učiteljica v Komendi.
 Kos Mihael, učitelj v Homcu.
 Letnar Lovro, nadučitelj in c. kr. okr. š. nadzornik v Mengišu.
 Levec Ivan, župan, posestnik, itd. v Mengišu.
 Mejač Andrej, trgovec, itd. v Komendi.
 Mesner Josip, nadučitelj v Komendi.

Paternost Henrik, učitelj v Radomljah.
 Svetlin Andrej, posestnik, itd. v Komendi.
 Šolske sestre v Repnjah.
 Trost Franc, učitelj v Vodicač.
 Vrhovšek Franc, kaplan v Komendi.
 Zaletel Leopold, kaplan v Mengišu.
 Zorec Ivan, župnik v Mengišu.
 Št. 14.

5. Dekanija **Kočevje**. — Poverjenik: *Komljanec Ivan*.

*Lovšin Simon, župnik pri Fari.
 Berčič Peter, administrator v Starem Logu.
 Gerzin Matija, župnik v Banji Loki.
 Jaklič Karol, kaplan pri Fari.

Komljanec Ivan, c. kr. gimn. prof.
 Krese Josip, dekan.
 Kunauer Ivan, župnik v Polomu.
 Lovšin Ivan, mestni kaplan.
 Steska Viktor, mestni kaplan.
 Št. 1 + 8 = 9.

6. Dekanija **Kranj**.

a) Kranj. Poverjenik: *Šavnik Karol*.

*Bartol Baltazar, župnik v p. v Cerkljah.
 *Debeljak Ivan, župnik v Predvoru.
 *Globočnik Edvard, zdravnik v Cerkljah.
 *Majdič Vinko, tovarnar in posestnik.

*Mežnarec Anton, dekan, itd.
 *Omersa Franc, trgovec, posestnik, itd.
 *Prevec Valentin, posestnik, itd.
 *Ross Matej, trgovec.
 *Sajovic Ferdinand, trgovec.
 *Šavnik Karol, lekar, župan, posestnik, itd.

*Urbančič Alojzija, graščakinja na Turnu.

Berlec Franc, c. kr. žand. stražm.

Birek Franc, mestni kaplan.

Blagné Antonija, trgovka v Št. Jurji.

Bohinc Ivan, priv. uradnik.

Bralno društvo slovensko.

Bregant Mihael, naduč. v Šmartnem.

Brodnik Anton, kaplan v Šmartnem.

Česnik Drag., učitelj v Predosljih.

Čitalnica narodna.

Dolenc Franc, trgovec in posestnik.

Dolinar Josip, učitelj v Mavčičah.

Dolžan Ivan, župnik v Trsteniku.

Drukar Avgust, not. kandidat.

Florijan Karol, zasebnik.

Globočnik Viktor, c. kr. notar, itd.

Hacin Ivan, posestnik v Češnjevku.

Hočevar Jakob, mag. pharm., trg. in pos. v Zg. Berniku.

Karlin Ivan, župnik v Smledniku.

Kmet Andrej, nadučitelj v Cerkljah.

Knjižnica okrajna učiteljska.

Košir Franc, kaplan v Smledniku.

Krčon Josip, župnik in duh. svetnik v Predosljih.

Krek Franc, kaplan v Cerkljah.

Krisper Rajmund, trg. in posestnik.

Kržič Josip, posestnik, itd. v Trbojah.

Kukelj Anton, župnik v Št. Jurji.
Luznar Franc, učitelj na Primskovem.

Mali Anton, adm. v Naklem.

dr. Mauring Ivan, mestni kaplan.

Mayr Peter, gost. in posestnik.

Mesar Ivan, župnik, duh. svetnik in dež poslanec v Šmartnem.

Nemec Anton, kaplan v Št. Jurji.

Pavlič Ivan, kaplan v Cerkljah.

Pavlin Alojzij, trgovec in posestnik v Podbrezji.

Pavšler Tomaž ml., trg. in posestnik.

Pirc Ciril, trgovec in posestnik.

Preželj Matej, župnik v Mavčičah.

Rakovec Ivan, zasebnik.

Robič Simon, adm. na Šenturški Gori.

Rožman Lovro, benef. v Hrastju.

Starič Josip, c. kr. sod. pristav dr. Šavnik Edvard, c. kr. okr. zdravnik.

Škofic Josip, župnik v zač. p. v Trbojah.

dr. Štempihar Valentin, odvetnik.

Tavčar Franc, ekspozit v Besnici.

Traven Josip, učitelj v Naklem.

Zupanc Ignacij, kaplan v Predosljih.

Železny Alojzij, kaplan v Šmartnem.

Št. 11 + 48 = 59.

b) Tržič. Poverjenik: *Špendal Franc.*

Ahačič Leopold, tovarnar.

Albrecht Luka, učitelj pri Sv. Ani.

Bralno društvo slovensko.

Jelenc Ivan, trgovec.

Omersa Ivan, trgovec.

Pekovec Josip, adm. v Lomu.

Šafer Ivan, župnik v Dupljah.

Špendal Franc, župnik.

Trpin Ivan, kaplan.

Žerjov Gregor, c. kr. okr. sodnik.

Št. 10.

7. Dekanija **Leskovec.**

a) Krško. Poverjenik: *Gabršek Franc.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.

Bezljaj Josip, mešč. učitelj in c. kr. okr. šolski nadzornik.

Gabršek Franc, nadučitelj-vodja in c. kr. okr. šolski nadzornik.

Gregorič Franc, gost in posestnik.

Gregorin Alojzij, c. kr. okr. sodnik.
Hočevar Ivan, not. kandidat.

Kalan Janko, c. kr. davk. nadzornik.

dr. Kersnik Josip, c. kr. okr. zdravnik.

Kessler Alojzij, c. kr. sod. pristav.

Knavs Ivan, mestni vikar.

Lapajne Ivan, vodja mešč. šole.

dr. Mencinger Ivan, odvetnik in posestnik.

Pfeifer Viljem, drž. in dež. poslanec, župan, posestnik, itd.

dr. Pučko Jurij, c. kr. notar.

Rozman Florijan, mestni učitelj.

Weiglein Henrik, c. kr. okr. glavar.

Žužek Josip, c. kr. ingénieur.

Št. 1 + 16 = 17.

b) Leskovec. Poverjenik: *dr. Šterbenc Jurij*.

*Grivic Franc, kaplan v Leskovcu.

*dr. Šterbenc Jurij, dekan, itd.

Bojanec Anton, kaplan v Škocijanu.

Dolinar Ivan, župnik na Raki.

Gabrič Anton, župnik v Cerkljah.

Jenko Ludovik, župnik pri Sv.

Duhu.

Lavrenčič Ivan, župnik v Boštajnu.

Lavrič Matija, župnik na Studencu.

Maurer Gašpar, posestnik na Raki.

Šola trirazredna v Leskovcu.

Varl Tomaž, kaplan na Raki.

Volk Ivan, kaplan v Škocijanu.

Št. 2 + 10 = 12.

c) Kostanjevica. Poverjenik: *Pavlič Damijan*.

Abram Lavoslav, nadučitelj.

Bralno društvo v Kostanjevici.

Hudovernik Aleksander, c. kr. notar.

Hudovernik Janko, not. kandidat.

Novak Mihael, c. kr. okr. sodnik.

Pavlič Damijan, mestni župnik.

Pavlič Kozma, župnik v Križevem.

dr. Wurner Josip, dež. okr. zdravnik.

Št. 8.

d) Št. Jernej. Poverjenik: *Trost Karol*.

*Šola ljudska.

*Štrobelj Franc.

Fettich-Frankheim Anton, župnik.

Majzelj Ana, pos. hči.

Majzelj Franja, pos. hči.

Sever Josip, trg. poslovodja.

Trost Karol, učitelj.

Vondrašek Václav, kaplan.

Vovk Ivan, župnik v p., itd.

Št. 2 + 7 = 9

e) Velika Dolina. Poverjenik: *Pretnar Jakob*.

Brulec Franc, župnik.

Dolinar Franc, posestnik.

Dolinar Mijo, trg. in posestnik.

Horvat Mihael, župnik na Čatežu.

Pretnar Jakob, nadučitelj.

Radej Martin, kamn. poslovodja v Podsusedu.

Tancig Anton, c. kr. poštar in trgovec v Krški Vasi.

Zevnik Ana, učiteljica na Čatežu.

Št. 8.

8. Dekanija **Litija**.

a) Litija Poverjenik: *Sveteč Luka*.

*Nabernik Ivan, c. kr. okr. sodnik.

*Sajč Mihael, župnik v Štangi.

*Sveteč Luka, c. kr. notar, dež. poslanec, posestnik, itd.

pl. Andriolli Viktor, c. kr. davk. kontrolor.

Goljmajer Josip, župnik v Javorji.

Grill Matija, c. kr. okr. glavar.

Jeločnik Anton, tov. knjigovodja.

Jenko Ivan, načelnik železniške postaje.

Jeretin Martin, c. kr. okr. tajnik.

Knjižnica okrajna učiteljska.

Kobler Vekoslava, posestnica.

Molek Martin, župnik na Savi.

dr. Pavlič Ignacij, c. kr. okrajni zdravnik.

Podkrajšek Franc, nač. postaje na Savi.

Pokorn Jakob, adm. v Polšniku.

Rus Jakob, dekan v Šmartnem.

Slanec Franc, nadučitelj.

Vončina Valentin, c. kr. sod. kancelist.

Zdražba Ivan, župnik na Prežganji.

Zupančič Jernej, duhovnik v p.

Št. 3 + 17 = 20.

b) Radeče. Poverjenik: *Zagorjan Ivan.*

*Krisper Valentin, tovarnar in posestnik.

Čik Karol, kaplan.

Gmeiner Karol župnik v Širji.

dr. Homan Alojzij, dež. okrožni zdravnik.

Levec Ivan, nadučitelj.

Ramovš Andrej, župnik v Svibnem.

Šolska knjižnica.

Vidergar Ivan, župnik v Št. Jurji.

Zagorjan Ivan, župnik.

Št. 1 + 8 = 9.

9. Dekanija **Loka.**

a) Loka. Poverjenik: *Kožuh Matej.*

*Bernik Lovro, župnik v p.

*Kožuh Matej, dekan, itd.

dr. Arko Anton, deželni okrožni zdravnik.

Bralno društvo.

Čitalnica narodna.

Lenček Niko, c. kr. notar.

Mikuš Franc, c. kr. okr. sodnik.

Pokorn Franc, kaplan v Stari Loki.

Tomažič Ivan, mestni župnik.

Zavodnik Feliks, nunski kaplan in katehet.

Št. 2 + 8 = 10.

b) Selca. Poverjenik: *Sušnik Ivan.*

*Tušek Gregor, posestnik na Martinjem Vrh.

Boncelj Franc, župnik v Dražgoših.

Božič Franc, kaplan v Železnikih.

Bralno društvo v Selcih.

Demšar Ivan, trgovec in posestnik v Železnikih.

Globočnik Anton, tov. in posestnik v Železnikih.

Jamnik Anton, župnik v Sorici.

Košmelj Luka, pos. v Železnikih.

Mrak Jakob, župnik v Železnikih.

Sušnik Ivan, župnik-kanonik v Selcih.

Šlibar Franc, trgovec in posestnik.

Vavpetič Ivan, kaplan v Selcih.

Veja Maks, župnik v Bukovščici.

Verhunec Ivan, posestnik.

Št. 1 + 13 = 14.

c) Trata. Poverjenik: *Petrovčič Franc.*

*Debeljakova hiša v Poljanah.
 Cirman Anton, nadučitelj v Poljanah.
 Dolinar Anton, adm. v Lučini.
 Hromec Ivan, adm. v Novi Oslici.

Kregar Franc, župnik v Javorji.
 Kromar Ivan, kaplan v Poljanah.
 Petrovčič Franc, župnik na Trati.
 Pintar Matej, provizor v St. Oslici.
 Št. 1 + 7 = 8.

10. Dekanija **Moravče**. Poverjenik: *Kajdiž Tomaž.*

*Preša Josip, župnik v Pečeh.
 Bernik Valentin, benef. v Vrhpolji.
 Brčé Anton, župnik v Št. Lamprehtu.
 Česenj Andrej, kaplan.
 Hiersche Franc, kaplan v Zagorji.
 Kajdiž Tomaž, dekan, itd.

Kepec Franc, adm. v Česnjicah.
 Medved Matija, trg. in posestnik v Zagorji.
 Peterlin Franc, učitelj v Kolovratu.
 Toman Janko, nadučitelj.
 Zelnik Josip, župnik v Čemšeniku.
 Št. 1 + 10 = 11.

11. Dekanija **Novo Mesto**. Poverjenik: *Poljanec Ivan.*

*Babnik Ivan, župnik v Toplicah.
 *dr. Gestrin Karol, c. kr. okr. sod. svetnik.
 *Krčon Anton, župnik v p. v Šmarjeti.
 *dr. Vojska Andrej, c. kr. okr. sod. svetnik.
 *Vrhovec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
 Benkovič Josip, kapit. vikar.
 Bergant Valentin, župnik v Brsnicah.
 Borštner Josip, župnik v Št. Petru.
 Čitalnica národna.
 dr. Detela Fr., c. kr. gimn. ravnatelj.
 Dopler Alojzij, c. kr. sod. kancelist.
 Dovič Ivan, župnik v Mirni Peči.
 Einspieler Tomaž, c. kr. okr. sod. tajnik.
 Fajdiga Ignacij, c. kr. gimn. profesor.
 Fon Ivan, c. kr. gimn. profesor.
 Frančiškanski samostan.
 Frank Rihard, kanonik.
 Golia Ludovik, c. kr. okr. sod. svetnik.
 Hočevár Josip, kanonik.
 Hrovat o. Florentin, gvardijan in ravnatelj m. lj. šole.

Kastelic Franc, trgovec.
 Knjižnica gimnazijska.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 dr. Kolšek Josip, odv. kandidat.
 Krajec Ivan, lastnik tiskarne.
 dr. Marinko Josip, c. kr. gimn. profesor, itd.
 Medved Anton, kaplan v Mirni Peči.
 Mohar Martin, c. kr. vodja sod. pom. uradov.
 Novak Franc, c. kr. gimn. profesor.
 Okoren Martin, markér.
 Pec Viljelmina, učiteljica.
 Perko Franc, župan in trgovec.
 Petelin Martin, c. kr. gimn. profesor.
 Pintar Luka, c. kr. gimn. profesor in okr. šolski nadzornik.
 Plevaneč Ivan, župnik v Soteski.
 dr. Poček Franc, c. kr. avskultant.
 Poljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
 Porenta Jakob, župnik v Stopičah.
 Povše Franc, kanonik.
 dr. Poznik Albin, c. kr. notar, itd.
 dr. Prevec Franc, odv. kandidat.
 Rohrman Viljem, vin. učitelj na Grmu.

Skalé Otmar, c. kr. okr. živino-
zdravnik.

pl. Sladović Simon, lekar.

dr. Slanc Karol, odvetnik.

Suhač Matej, c. kr. gimn. profesor.

dr. Šegula Jakob, odvetnik.

Škrlić Milan, velikošolec.

Šmidovnik Anton, župnik v Prečini.

Šuklje Franc, c. kr. gimn. profesor,
drž. in dež. poslanec.

Turk o. Efrem, frančiškan.

Urh Peter, prošt, itd.

Vindišar Viljem, frančiškan.

Virant Anton, trgovec.

Zavrl Valentin, učitelj v Stopičah.

Žgur Anton, župnik pri Beli Cerkvi.

Št. 5 + 51 = 56.

12. Dekanija Postojina.

a) Postojina. Poverjenik: *Hofstetter Ivan*.

Arko Franc, posestnik.

† Bezeljak Pavl, c. kr. notar.

Brešar Josip, kaplan.

Čitalnica národna.

Ditrich Anton, trgovec.

Gaspari Ferdinand, c. kr. okr. živino-
zdravnik.

Hofstetter Ivan, dekan, č. kano-
nik, itd.

Jurca Franc, trgovec.

Knjžnica okrajna učiteljska.

Kraigher Alojzij, trgovec.

Kraigher Jurij, trgovec, itd. v Hrašah.

Kraigher Peter, trgovec.

Lončar Ivan, c. kr. davk. nadzornik.

Primožič Štefan, učitelj.

Šeber Rihard, lastnik tiskarne.

Thuma Ivan, nadučitelj, itd.

dr. Treo Dragotin, odvetnik.

Vičič Friderik, nadžupan, gostil-
ničar in posestnik.

Vodopivec Anton, c. kr. poštar.

Št. 19.

b) Senožeče. Poverjenik: *Okorn Ignacij*.

*Občina razdrška.

Jakelj Valentin, kaplan.

† Kavčič Hinko, pos., nadžupan
in dež. poslanec na Razdrtem.

Kobal Bogdan, c. kr. okr. sodnik.

Okorn Ignacij, župnik.

Omahen Gustav, c. kr. notar.

Suša Anton, trgovec.

Škerjanc Ivan, župnik v Vremah.

Šola štirirazredna.

Zelen Josip, posestnik.

Št. 1 + 9 = 10.

c) Št. Peter. Poverjenik: *Zupan Ivan*.

*Bohinjec Peter, ekspozit v Trnji.

*Bole Martin, profesor na Ruskem.

*Sajovic Ivan, župnik, duh. svetnik,
I. zl. križa za zasl. s krono.

Avčin Franc, trgovec v Trnji.

Dekleva Franc, trgovec v Slavini.

Horvat Rudolf, učitelj v Orehku.

Hribar Anton, kaplan v Košani.

Jakš Franc, posestnik v Št. Petru.

Jemec Anton, ekspozit v Suhorji.

Korošec Ivan, gost. in posestnik.

Kovač Anton, žel. gostilničar.

Križaj Franc, tovarnar.

Lavrenčič Andrej, posestnik.

Lesar Ivan, kaplan v Slavini.

Lukanc Josip, beneficijat v p. v

Matenji Vasi.

Medica Matej, tovarnar.

Piščanec Ivan, žel. uradnik v Prestranku.

Špilar Ludovik, pos. sin.

Torkar Matija, župnik v Košani.
Vidic Ignacij, trgovec v Petelinjah.
Zupan Ivan, ekspozit.

Št. 3 + 18 = 21.

13. Dekanija Radovljica.

a) Radovljica. Poverjenik: *Roblek Aleks.*

Ažman Josip, učitelj na Breznici.

Berlic Ivan, župnik v Mošnjah.

dr. Bisiak Josip, odvetnik.

Bric Ivan, c. kr. okr. sodnik.

Bulovec Ivan, trgovec in posestnik.

† Butalič Jakob, c. kr. sod. kancelist.

Čarman Franc, c. in kr. voj. kurat
v p. itd. na Otoku.

Ferk Ernst, c. kr. sod. pristav.

Fertin Ignacij, kurat v Begunjah.

Homann Friderik, trg. in posestnik.

Kačar Ivan, mestni kaplan.

† Klinar Matija, gost, in posestnik.

Knjižnica okrajna učiteljska.

Novak Ivan, mestni župnik.

Pavlošič Franc, c. kr. poštar.

† Pollak Josip, c. kr. okr. komisar.

Potočnik Tomaž, župnik na Breznici.

Roblek Aleks, lekar, župan in
posestnik.

Simon Karol, učitelj v Lescah.

Teran Ivan, župnik v Ljubnem.

Turk Josip, nadučitelj v Begunjah.

Vurnik Ivan, podobar in posestnik.

dr. Zbašnik Franc, c. kr. okr.
komisar.

Št. 23.

b) Bled. Poverjenik: *Rus Franc.*

*baron Schwegel Josip, veleposestnik, itd. itd.

Ažman Ivan, župnik v Gorjah.

Bralno društvo na Bledu.

Bralno društvo v Gorjah.

Droll Katarina, učiteljica.

Gruden Josip, kaplan.

Hudovernik A., gost, in posestnik.

Jan Vincenc, posestnik v Sp. Gorjah.

Jekler Josip, gostilničar.

Jekler Matej, gost, in posestnik.

dr. Klimek Emil, zdravnik.

Olifčič Friderik, gost, in posestnik
na Boh. Beli.

Peternel Jakob, župan, itd.

Pretnar Ivan, posestnik v Zago-
ricah.

Pristov Josip, ekspozit v Ribnem.

Ravnik Jurij, pek.

Razboršek Josip, dekan.

Rus Franc, nadučitelj.

Schrey Rihard, c. kr. poštar, itd.

Sekovanič Ferdinand, gostilničar.

Skumavec Lovro, posestnik v Zg.
Lazih.

Sterle Terezija, učiteljica v Gorjah.

Trojar Ivan, nadučitelj v p. itd.

Vovk Anton, posestnik.

Vrhunec Andrej, posestnik.

Žirovnik Josip, nadučitelj v Gorjah.

Žumer Jakob, župan in posestnik
v Gorjah.

Št. 1 + 26 = 27.

c) Bohinj. Poverjenik: —————

Čekal Ferdinand, kaplan na Bi-
strici.

Medić Josip, nadučitelj na Bistrici.
Payer Anton, adm. na Koprivniku.

Piber Ivan, kaplan v Srednji Vasi.
Rihteršič Ivan, nadučitelj v Srednji Vasi.

Zarnik Matija, župnik v Srednji
Vasi.

Št. 6.

d) Jesenice, Poverjenik: *Keršič Ivan*.

Aljaž Jakob, župnik na Dolgem.
Keršič Ivan, župnik na Jesenicah.
Korošec Josip, učitelj na Jesenicah.
Matjan Jakob, kaplan na Jesenicah.

Treven Anton, trg. in posestnik
na Savi.
Turk Avgust, župnik na Kor. Beli.
Št. 6.

e) Kranjska Gora. Poverjenik: *Bregar Josip*.

Andolšek Franc, c. kr. okr. sodnik.
Ažman Simon, župnik v Beli Peči.
Bregar Josip, nadučitelj.
Budinek Franc, trg. in župan.

Cuderman Ivan, kaplan.
Kolšek Vinko, c. kr. notar.
Pušavec Ivan, c. kr. sod. kancelist.
Št. 7.

f) Kamna Gorica. Poverjenik: *pl. Kappus Adolf*.

Aljančič Valentin, župnik na Dobravi,
pl. Kappus Adolf, c. kr. poštar,
posestnik, itd.
Lužar Fortunat, učitelj na Dobravi.

Pesjak Mihael, trg. in posestnik.
Pogačnik Josip, c. kr. poštar v
Podnartu.
Zupan brata, orglj. mojstra.
Št. 6.

14. Dekanija Ribnica.

a) Ribnica. Poverjenik: *Povše Martin*.

- *Kljunova hiša v Slatniku.
- *Lesarjeva hiša v Hrovačah.
- *Lesarjeva hiša v Sušji.
- *Lovšin Marija, posestnica v Jurjevici.

Andoljšek Bernard, učitelj v Dragi.
 Brencé Ivan, župnik pri Sv. Gregorji.
 Drobníč Jurij, župan v Sodražici.
 Fajdiga Franc, trgovec v Sodražici.
 Fik Franc, kaplan v Ribnici.
 Gruntar Ignacij, c. kr. notar.
 Jaklič Josip, župnik v Dolenji Vasi.
 Kadunec Franc, adm. v Dragi.
 Knjižnica okrajna učiteljska.

Leiler Franc, not, uradnik.
Merher Josip, trgovec v Dolenji
Vasi.
Petrič Matija, učitelj v Strugah.
Povše Martin, dekan, itd. v Ribnici.
Priatelj Matija, župnik v Strugah.
Tomšič Štefan, nadučitelj v Ribnici.
Turk Pavl, župan v Dragi.
Vidic Maks, c. kr. sod. pristav.
Višnikar Franc, c. kr. okr. sodnik
in dež. poslanec v Ribnici.
Voglar Josip, župnik v Sodražici.
Vrbič Mihael, učitelj v Ribnici.
Zakrajšek Franc, kaplan v Ribnici.

$$\text{St. } 4 + 21 = 25.$$

b) Velike Lašče. Poverjenik: *Šušljaj Danijel*.

Cerar Ivan, učitelj v Škocijanu.
 Čuk Julij, kaplan v Dobropoljah.
 Globočnik Janko, c. kr. notar.
 Hočevnar Matija, župan, poštar in
 posestnik.
 Jaklič Franc, učitelj v Dobropoljah.

Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.
 Lavtižar Mihael, župnik na Robu.
 Rihar Matej, kaplan.
 Sušnik Franc, sod. sluga.
 Škofic Josip, c. kr. sod. pristav.
 Šušljaj Danijel, c. kr. okr. sodnik.
 Št. 11.

15. Dekanija **Semič**.a) Črnomelj. Poverjenik: *Kupljen Anton*.

*Koenig Jurij, župnik na Vinici.
 Horvat Mihael, kaplan na Vinici.
 Juvanec Franc, učitelj na Vrhu.
 Kadunec Matija, župnik v Preloki.
 dr. Kaisersberger A., c. kr. okr.
 zdravnik.
 Kerin Davorin, mestni kaplan.
 Klemenčič Mihael, mestni kaplan.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 Kos Matej, kaplan v Starem Trgu.

Kramarič Josip, adm. na Vrhu.
 Kunc Avgust, posestnik.
 Kupljen Anton, c. kr. notar.
 Lapajne Štefan, c. kr. okr. komisar.
 Mohar Peter, župnik v Dragatušu.
 Režek Peter, župnik v St. Trgu.
 Schweiger Janko, posestnik.
 Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.
 Šmid Anton, kaplan na Vinici.
 Šola farna v Starem Trgu.
 Št. 1 + 18 = 19.

b) Metlika. Poverjenik: *Navratil Anton*.

*Stariha Jakob, dekan v p., itd.
 Aleš Anton, dekan v Semiču.
 Čitalnica narodna.
 Dovgan Franc, prošt n. reda.
 Guštin Franc, posestnik.
 Hayne Edvard, c. kr. davkar.
 Medved Anton, kaplan v Semiču.
 Navratil Anton, zasebnik.
 Novak Matija, kaplan v Semiču.
 Ogrin Peter, župnik v Suhoru.
 Premer Ignacij, posestnik.
 Prosenik Anton, trgovec.

Romé Josip, župnik n. reda v
 Podzemlju
 Schweiger Franc, župnik na Ra-
 dovici.
 Stajer Franc, c. kr. notar.
 Šola ljudska v Semiču.
 Šola mestna v Metliki.
 Šumer Jurij, c. kr. sod. pristav.
 Vidovič Anton, župnik v Kamenju.
 Vukšinič Davorin, uradnik.
 Zabukovec Ivan, mestni kaplan.
 Št. 1 + 20 = 21.

16. Dekanija **Šmarije**.a) Šmarije. Poverjenik: *Drobnič Andrej*.

Babšek Ivan, trg. in posestnik.
 Borštnik Ivan, nadučitelj.
 Bralno društvo v Šmariji.

Drobnič Andrej, dekan, itd.
 Marešič Franc, župnik v Lipoglavu.
 Novak Josip, župnik v Žalini.

Ogorelec Vinko, posestnik in dež.	Sitar Matej, župnik v Št. Jurji.
poslanec v Škofljici.	† Urbanija Lovro, župnik v Žalini.
Pipan Andrej, župnik na Polici.	Zakrajšek Ivan, kaplan.

Št. 11.

b) Zatičina. Poverjenik: Jenčič Alojzij.

Čebašek Ivan, kaplan v Št. Vidu.	Pirnat Stanko, c. kr. notar.
Jaklič Štefan, župnik v Št. Vidu.	dr. Podobnik Franc, odv. kandidat
Jenčič Alojzij, c. kr. okr. sodnik.	in posestnik.
Končina Ivan, trgovec in posestnik	Pristov Simon, benef. v Št. Vidu.
v Gorenji Vasi.	Verbič Josip, učitelj v Višnji Gori.
Korber Mihael, not. kandidat.	Št. 9.

17. Dekanija **Trebnje**.

a) Trebnje. Poverjenik: Nagodé Ivan.

Avsec Franc, kaplan.	Miklavčič Zalika, c. kr. poštarica
Bežan Matej, not. kandidat.	pri Sv. Križu.
Hofer Karol, župnik v Čatežu.	Nagodé Ivan, adm. v Trebnjem.
Jarc Franc, župnik na Mirni.	Ruprecht Janko, lekar.
Klobučar Anton, c. kr. okr. sodnik.	Sila Ignacij, posestnik.
Mervec Ivan, župnik v Št. Rupertu.	Tomšič Franc, uradnik.

Št. 11.

b) Mokronog. Poverjenik: Virant Ivan.

Abram Ivan, kaplan.	Pogačar Josip, c. kr. sod. kancelist.
Barbo Mihael, župnik v Trebelnem.	Ravnikar Jernej, nadučitelj.
Bralno društvo.	Rohrman Josip, not. koncipijent.
Globelnik Ivan, kaplan v Tre-	Rozina Viktor, c. kr. notar.
belnem.	Šircel Rozalija, trg. soproga.
Grčar Josip, župnik pri Sv. Trojici.	Virant Ivan, župnik.
Gregorič Josip, kaplan pri Sv.	Vohinc Edvard, učitelj.
Trojici.	Št. 14.
Lunaček Aleksander, nadučitelj v	
Trebelnem.	

18. Dekanija **Trnovo**. Poverjenik: *Vesel Ivan.*

*Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.	Bilec Ivan, duhovnik v p.
*Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.	Bralno društvo v Zagorji.
*Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.	Ferjančič Franc, kaplan.
*Jenko Škender, trgovec.	Judnič Davorin, učitelj.
*Valenčič Ivan, posestnik, itd.	Križaj Nikolaj, župnik na Premu.
*Vesel Ivan, dekan.	Rahné Janko, c. kr. notar.

Rudolf Alojzij, kaplan.
Strnad Ivan, župnik v Košani.

Tomšič Ivan, posestnik.
Zarnik Martin, nadučitelj.
 $\text{Št. } 6 + 10 = 16.$

19. Dekanija **Vipava**. Poverjenik: *Erjavec Matija*.

*Erjavec Matija, dekan, itd.
*Kavčič Franc, c. kr. poštar in posestnik v Št. Vidu.
*Nakus Josip, župnik v p., itd.
Arko Mihael, župnik v Šturiji.
Bisail Alojzija, učiteljica v Vipavi.
Božič Ivan, posestnik v Podragi.
Čitalnica kmetijska v Podragi.
Čitalnica narodna v Vipavi.
Dejak Hinko, župnik v Vrhpolji.
Demšar Ivan, župnik v Št. Vidu.
Habé Josip, posestnik na Gočah.
Hladnik Ivan, župnik na Gočah.
Hlowski Albin, adm. v Lozicah.
dr. Kenda Josip, okr. zdravnik.

Klobus Valentin, župnik na Slapu.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Koželj Mihael, župnik na Podkrajci.
grof Lanthieri Karol, graščak, itd.
Lavrenčič Matej, posestnik in dež. poslanec v Vrhpolji.
Mikš Ivan, župnik na Planini.
Primožič Jernej, župnik v Vrabčah.
Rajčević Franc, kaplan v Vipavi.
Rudolf Ivan, učitelj v Vrabčah.
Semenič Ivan, posestnik v Podragi.
Silvester Franc, trgovec v Vipavi.
Skvarča Ivan, župnik v Budanjah.
Tekster Konrad, župnik na Colu.
 $\text{Št. } 3 + 24 = 27.$

20. Dekanija **Vrhnika**.

a) Vrhnika. Poverjenik: *Jelovšek Gabrijel*.

*Kotnikova hiša v Verdu.
Čitalnica narodna
Dolinar Franc, župnik v Horjulu.
Gruden Ivan, c. kr. davkar v p. itd.
Jelovšek Gabrijel, trgovec, župan in posestnik.
Katoliško društvo rok. pomočnikov.
Komotar Anton, c. kr. notar.
Kumer Franc, dekan.
Laznik Josip, župnik v Polhovem Gradcu.
Lenarčič Josip, veleposestnik, itd.

Levstik Vinko, nadučitelj.
Marolt Marija, dež. okr. zdravnika soproga.
Meršolj Ivan, kaplan v Horjulu.
Rogina Anton, c. kr. sod. pristav.
Rožnik Tomaž, kaplan v Polh. Gradcu.
Smolnikar Luka, kaplan.
Šega Ivan, župnik v Podlipi.
Tomšič Ivan, usnjari in posestnik.
Vidic Ivana, učiteljica.
Vonča Anton, kurat v Belkah.
 $\text{Št } 1 + 19 = 20.$

b) Borovnica. Poverjenik: *Oblak Ivan*.

*Oblak Ivan, župnik.
Kranjc Ivan, trg. pomočnik.
Kržič Josip, posestnik.
Majaron Ivan, trg. in pos. sin.
Papler Franc, nadučitelj.

Pirc Avgust, učitelj.
Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.
Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
Schiffner Ludovik, kaplan.
 $\text{Št } 1 + 8 = 9.$

c) Logatec, Poverjenik: *Ribnikar Vojteh*.

Bergant Lovro župnik.
 Bralno društvo v Sp. Logatcu.
 De Gleria Anton, trgovec.
 Ipavec Alojzij, c. kr. davk. uradnik.
 Kette Vojteh, ingénieur.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 Lapuch Josip, zasebnik.
 Levičnik Valentin, c. kr. višji davk. nadzornik.
 Majdič Franc, c. kr. okr. živino-zdravnik.
 Možina Ivan, župnik v Rovtjih.
 Mulley Adolf, c. kr. poštar in posestnik.

Mušič Ivan, c. kr. davk. pristav.
 Nadilo Avgust, zasebnik.
 Petrič Martin, posestnik.
 Ravnihar Aleks., c. kr. sod. pristav.
 Ribnikar Vojteh, nadučitelj, itd.
 Sakser Ivan, župnik v Hotederšici.
 Sicherl Ivan, trg. in posestnik.
 Smolč Josip, posestnik.
 dr. Sterger Stanko, c. kr. okrajni zdravnik.
 Šega Ivan, učitelj v Sp. Logatcu.
 Šola ljudska v Sp. Logatcu.
 Tollazzi Tomaž, trg. in posestnik.
 Župnek Franc, c. kr. vl. koncipist.
 Št. 24.

21. Dekanija **Žužemperk**. Poverjenik: *Tavčar Mihael*.

*Štrucelj Jurij, c. kr. okr. sodnik.
 dr. Bežek Rupert, c. kr. notar.
 Bogolin Mihael, župnik v Ajdovici.
 Ključevšek Ignacij, župnik v Šmihelu.
 Lavrič Josip, župnik v Ambrusu.
 Perpar Franc, župnik v Zagradcu.

Senčar Josip, c. kr. sod. pristav.
 Šinkovec Avgust, kaplan.
 Tavčar Mihael, dekan, itd.
 Zbašnik Franc, župnik v Hinjah.
 Zupančič Ivan, župnik v Topli Rebi.
 Žagar Josip, kaplan v Hinjah.
 Št. 1 + 11 = 12.

II. Lavantinska škofija.

1. Dekanija **Bistrica Slovenska**. Poverjenik: *Hajšek Anton*.

*Hajšek Anton, dekan, itd.
 *Ratej Franc, c. kr. notar.
 Bizjak Vinko, župnik v Laporji.
 Brezovšek Davorin, župnik pri Sv. Martinu.
 Brglez Franc, kaplan.
 Černelč Franc, učitelj v Črešnjevcu.
 Hebar Franc, župnik v Studenicah.
 Heržič Josip, župnik v Sp. Polskavi.
 Hytrek Adolf, spiritual v Studenicah.
 Janžekovič Vid, kaplan v Poličanah.

Kansky Janko, kaplan v Makolah.
 Košar Jakob, župnik v Zg. Polskavi.
 dr. Lemež Urban, odvetnik.
 Lenart Janko, župnik v Poličanah.
 Lendovšek Mihael, župnik, itd. v Makolah.
 Mahor Feliks, učitelj v Makolah.
 Nendl Franc, kaplan v Laporji.
 Rom Ignacij, kaplan.
 Sattler Martin, župnik v Manjšbregu.
 Stanjko Ivan, župnik v Htinju.
 Škerjanc Rok, nadučitelj v Makolah.

Tominc Blaž, učitelj v Črešnjevcu. Žekar Martin, kaplan v Manjšbregu.
 Vodenik Simon, učitelj. Št. 2 + 22 = 24.

2. Dekanija **Braslovče**.

a) Vransko. Poverjenik: *Balon Anton*.

*Balon Anton, župnik.	Munda Janko, kaplan.
*Podružnica kmetijska.	Prislan Franc, posestnik v Parižlah.
Bralno društvo v Št. Jurji.	Schwentner Karol, župan.
Čitalnica narodna.	Svetina Anton, c. kr. notar.
Kolarič Josip, župnik na Paki.	Šijanec Franc, nadučitelj v Št. Jurji.
Križnik Gašpar, pos. v Motniku.	Zdolšek Franc, župnik v Št. Jurji.
	Št. 2 + 10 = 12.

b) Št. Pavl. Poverjenik: *Vidic Josip*.

Bralno društvo v Št. Pavlu.	Sadnik Julij, učitelj in posestnik.
Kolšek Franc, posestnik na Bregu.	Širca Josip, trgovec v Žalcu.
Maršič Karol, učitelj.	Vidic Josip, nadučitelj.
Pečar Srečko, učitelj.	Zotter Janko, nadučitelj v Gomilski.
	Št. 8.

3. Dekanija **Brežice**.

a) Brežice. Poverjenik: *Stanič Josip*.

*dr. Firbas Franc, c. kr. notar, itd.	Kene Franc, posestnik v Piršenbregu.
*Knjižnica okrajna učiteljska.	Levak Andrej, veleposestnik.
*Repič Andrej, župnik v Kapelah.	Mesiček Josip, kaplan.
*dr. Srebré Gvidon, odvetnik, župan, itd.	Mesiček Josip, nadučitelj v Globokem.
Agrež Josip, uradnik.	Munda Ivan, c. kr. okr. živinozdravnik.
Balon Mihael, oskrbnik.	Planinec Franc, nač. žel. postaje.
Brglez Ivan, župnik v Artičah.	Poljanšek Ignacij, pek in posestnik.
Brovet Rupert, c. kr. davk. pristav.	Postružnik Gustav, trg. pomočnik.
Čitalnica narodna.	Rožman Ivan, zas. uradnik.
Fischer Andrej, kaplan na Bizelj-skem.	Schwentner Leopold, trgovec.
Franciškanski samostan.	Spindler Anton, c. kr. zemlj. knjigovodja.
Gerjevič Ivan, veleposestnik v Dobovi.	Stanič Josip, not. kandidat.
Gregorevčič Franc, posestnik z Malega Vrha	Stante Jakob, učitelj v Dobovi.
Gregorič Karol, merosodnik.	Supan Ignacij, učitelj.
Jagodic Josip, trgovski pomočnik.	Sušnik Ivan, kaplan v Dobovi.
Janežič Josip, veleposestnik v Stari Vasi.	Šetinc Josip, odv. koncipijent.
	Šoba Alojzij, kaplan v Pišecah.

Varlec Franc, trgovec.
 Zechner Sidonija, hči graščinskega
 nadzornika.
 Zevnik Josip, trgovec.

Zevnik Mihael, posestnik v Žu-
 pelovcu.
 Žmavc Josip, posestnik v Zlo-
 gonskem.

$$\text{Št. } 4 + 34 = 38.$$

b) Sevnica. Poverjenik: *Pišl Ivan*.

*Slomšek Ivan, župnik pri Sv.
 Lenartu.
 Jerman Josip, ces. svetnik, itd. v
 Rajhenburgu.
 Kunstič Ivan, učitelj.
 Lenček Fr., veleposestnik na Blanci.

Pišl Ivan, učitelj.
 Podvinski Anton, kaplan.
 Starkl Mijo, c. kr. kancelist.
 Veršec Franc, c. kr. notar.

$$\text{Št. } 1 + 7 = 8.$$

4. Dekanija **Celje**.

a) Celje. Poverjenik: *Ogradi Franc*.

*dr. Babnik Miroslav, odvetnik.
 *Čitalnica mestna.
 *Krušič Ivan, c. kr. gimn. pro-
 fesor, itd.
 *Občina teharska.
 *Ogradi Franc, opat, itd.
 *Rančigaj Anton, mestni kaplan.
 *dr. Sernec Josip, odvetnik, itd.
 *Topljak Josip, posestnik.
 *Vošnjak Mihael, ingénieur, pos.,
 drž. in dež. poslanec.
 *Žuža Ivan, zasebnik.
 Ambrožič Blaž, c. kr. okr. šolski
 nadzornik.
 Atteneder Josip, n. propovednik.
 Baš Lovro, c. kr. notar.
 dr. Brenčič Alojzij, odvetnik.
 dr. Dečko Ivan, odvetnik in dež.
 poslanec.
 Detiček Jurij, c. kr. notar.

dr. Filipič Ludovik, odvetnik, itd.
 dr. Gelingsheim Karol, c. kr. okr.
 sod. pristav.
 dr. Hrašovec Jurij, odvetnik.
 Hribar Dragotin, lastnik tiskarne.
 Irgl Franc, mestni vikar.
 Jerman Ivan, trgovec.
 Knjižnica gimnazijska.
 Knjižnica kapucinska.
 Kosi Anton, c. kr. gimn. profesor.
 Krušič Franc, stud. med.
 Lončar Franc, tajnik posojilnice.
 dr. Oblak Vatroslav, priv. docent.
 dr. Pipuš Radoslav, odv. kandidat.
 dr. Rosina Franc, odv. kandidat.
 Vodstvo zasebne dekl. šole.
 dr. Vrečko Josip, odvetnik, itd.
 Zavadlal Mihael, c. kr. gimn. pro-
 fesor.

$$\text{Št. } 10 + 23 = 33.$$

b) Žalec. Poverjenik: *Petriček Anton*.

*Arzenšek Matija, župnik v Grižah.
 *Janežič Jakob, tovarnar v Grižah.
 *Lipold Franc, posestnik.
 Dekorti Josip, kaplan.
 Hausenbichler Ivan, župan, itd.

Klemenčič Josip, učitelj v Galiciji.
 Kordiš Terezija, učiteljica v Žalcu.
 Koren Matija, župnik.
 Medved Martin, kaplan.
 Petriček Anton, učitelj v Žalcu.

Roblek Franc, posestnik v Žalcu. Učiteljsko okrajno društvo.
 Širca Ernst, posestnik v Grižah. Št. 3 + 10 = 13.

5. Dekanija **Dravsko Polje**. Poverjenik: *Hirti Franc*.

*Sorglechner Josip, župnik v Cirkovcah. Mlasko Josip, kaplan v Št. Janži.
 *Stranjšak Martin, dekan, itd. v Peče Ivan, c. kr. žand. vodja na Ptujski Gori.
 Antolič Ivan, župnik v p. Pestevšek Karol, nadučitelj v Slivnici.
 Hirti Franc, župnik v Slivnici. Rath Franc, župnik, itd. pri Sv. Lovrencu.
 Keček Andrej, kaplan v Hočah. Šabot Jurij, duhovnik v p.
 Korošec Franc, kaplan v Cirkovcah. Toman Ivan, kaplan.
 Kranjc Franc, učitelj v Hočah. Št. 2 + 12 = 14.
 Lekše Franc, kaplan na Ptujski Gori.

6. Dekanija **Gornji Grad**.

a) Gornji Grad. Poverjenik: *Dovnik Franc*.

*Dovnik Franc, dekan, itd. Strnad Anton, posestnik.
 *Strnad Matija, župnik v Ljubnem. dr. Šlander Ivan, zdravnik.
 Golob Mirko, kaplan v Lučah. Šmid Miloš, župnik v Solčavi.
 Gunčer Josip, kaplan v Ljubnem. Šola narodna v Gornjem Gradu.
 Kocbek Franc, nadučitelj. Šola narodna pri Novi Štiti.
 Rodošek Anton, župnik pri Sv. Št. 2 + 9 = 11.
 Martinu.

b) Mozirje Poverjenik: *Praprotnik Franc*.

Aškerc Anton, kaplan. Pelan Milan, trgovec.
 Čitalnica narodna. Pirš Josip, posestnik.
 Lipold Ivan, posestnik. Praprotnik Franc, nadučitelj, itd.
 Lipold Marko Josip, posestnik. Šola ljudska v Mozirji.
 Št. 8.

c) Rečica. Poverjenik: *Lorber Franc*.

Brinšek Ivan, učitelj. Pivec Štefan, kaplan.
 Klemenčič Ivan, nadučitelj. Šola ljudska na Gorici.
 Kresnik Peter, učitelj na Gorici. Šola ljudska na Rečici.
 Lorber Franc, učitelj. Turnšek Anton, trg. in posestnik.
 Št. 8.

7. Dekanija **Jarenina**. Poverjenik: *Flek Josip*.

*Vagaja o. Rudolf, župnik v Svičini. Flek Josip, dekan.
 Črnko Jernej, učitelj pri Sv. Jurji. Kelemina Matija, župnik pri Sv. Ilji.

Rešek o. Henrik, kaplan in oskrbnik.
Slekovec Josip, nadučitelj.
Spricaj Ivan, učitelj pri Sv. Marjeti.

Štrakl Matej, kaplan pri Sv. Ilji.
Zadravec Peter, kaplan pri Sv.
Jakobu.

$$\text{Št. } 1 + 8 = 9.$$

8. Dekanija **Konjice**. Poverjenik: *Voh Jernej*.

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.
*Knjižnica nadžupnijska.
*Kovač Josip, posestnik v Žrečah.
Cizej Ivan, c. kr. sod. pristav.
Kuković Mirko, kaplan v Konjicah.
Prus Marija, zasebnica.

Raktelj Rudolf, kaplan v Čadramu.
Rožanc Dragotin, učitelj v Špitaliču.
dr. Rudolf Ivan, odvetnik.
Stiplovšek Valentin, župnik v Ločah.
Tomažič Marko, vikar.
Voh Jernej, dekan v Konjicah.

$$\text{Št. } 3 + 9 = 12.$$

9. Dekanija **Kozje**. Poverjenik: *Bosina Ivan*.

*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Lipold Ivan, župnik in dež.
poslanec pri Sv. Petru.
Bosina Ivan, dekan, itd.
Cilenšek Blaž, župnik v Zagorji.
Fekonja Andrej, župnik v Bučah.
Gršak Vinko, župnik v Podčetrtku.

Kranjc Josip, kaplan pri Sv. Petru.
Kuković Blaž, župnik v Dobjem.
Lednik Anton, župnik v Podsredi.
Pernat Anton, provizor v Planini.
dr. Rausch Franc, odvetnik.
Ribar Anton, župnik pri Sv. Vidu.
Vogrinc Valentin, kaplan.

$$\text{Št. } 2 + 11 = 13.$$

10. Dekanija **Laško**. Poverjenik: *Žuša Ivan Ev.*

*Škerbec Martin, kaplan.
Dimnik Ivan, posestnik v Trbovljah.
Elsbacher Andrej, trgovec.
Erjavec Peter, župnik v Trbovljah.
Fischer Anton, župnik na Dolu.
Gregorc Pankrac, kaplan v Trbovljah.
Hvalec Matija, obč. tajnik v Jurij-
klostru.

Knaflič Radoslav, nadučitelj pri
Sv. Lenartu.
Roš Ferdinand, veleposestnik v
Hrastniku.
Smolé Jakob, župnik pri Sv. Mi-
klavži.
Veternik A., kaplan v Trbovljah.
Žuša Ivan Ev., dr. c. p., konz.
svetovalec, dekan in nadžupnik.

$$\text{Št. } 1 + 11 = 12.$$

11. Dekanija **Št. Lenart**. Poverjenik: *Jurčič Josip*.

*Čolnik Dominik, živinozdravnik
pri Sv. Benediktu.
*Lapuh Martin, župnik pri Sv.
Barbari.
Bratkovič Franc, kaplan.

Bregant Jurij, nadučitelj pri Sv.
Benediktu.
Cerjak Franc, kaplan.
Jurčič Josip, župnik.
Kronvogel Josip, c. kr. sod. pristav.

Rop Josip, not. uradnik.
Sinko Josip, župnik pri Sv. Bol-
fenku.
dr. Suhač Anton, župnik pri Sv. Ani.
Šijanec Alojzij, župnik pri Negovi.

Šijanec Anton, kaplan pri Sv. Jurji.
Vidovič Jakob, kaplan pri Sv.
Rupertu.
Zdolšek Franc, kaplan pri Sv. Ani.
Št. 2 + 12 = 14.

12. Dekanija **Ljutomer**. Poverjenik: *Skuhala Ivan*.

*Meško Martin, župnik pri Kapeli.
*Skuhala Ivan, dekan, itd.
Belšak Anton, župnik pri Sv. Petru.
Bohanec Ivan, župnik v Svetinjah.
Bonča Blaž, c. kr. okr. živino-
zdravnik.
Božič Anton, posestnik v Rado-
slavcih.
Bralno društvo v Cezanjevcih.
Bralno društvo na Cvenu.
Bralno društvo pri Kapeli.
Bralno društvo pri Mali Nedelji.
Bralno društvo pri Sv. Jurji.
Bralno društvo pri Sv. Križu.
Bralno društvo v Veržeji.
Cvahte Simon, nadučitelj pri Mali
Nedelji.
Čitalnica národna v Ljutomeru.
Dominkuš Jurij, učitelj pri Sv. Petru.
dr. Farkaš Ivan, zdravnik.
Frangež Jernej, kaplan pri Kapeli.
Freuensfeld Josip, učitelj.
Herzog Anton, učitelj pri Sv. Križu.
Ivančič Josip, c. kr. davk. kontrolor.
Janžekovič Lovro, župnik v Veržeji.

Karba Ivan, učitelj pri Sv. Križu.
Kralj Ivan, posestnik v Ilijaševcih.
Kukovec Ivan, posestnik, itd.
dr. Lebar Josip, zdravnik pri Sv.
Križu.
Mursa Josip, posestnik na Krapju.
Pajtlar Janko, kaplan.
Pernat Jernej, kaplan pri Sv. Jurji.
Ploj Oton, c. kr. notar v Radgoni.
Pušenjak Tomaž, nadučitelj na
Cvenu.
dr. Rakež Josip, zdravnik.
Razlag Ernestina, učiteljica.
Sršen Franc, trgovec.
Šlamberger Anton, c. kr. notar.
Šoštarčič Ferdinand, župnik pri
Mali Nedelji.
Vavpotič Ivan, gostilničar.
Vedernjak Franc, c. kr. sod. pristav.
Vozlič Leopold, kaplan v Radgoni.
Vraz Anton, župnik pri Sv. Antonu.
Weixl Josip, kaplan pri Sv. Križu.
Zacherl Franc, učitelj pri Mali
Nedelji.

Št. 2 + 40 = 42.

13. Dekanija **Maribor pri Dravi**. Poverjenik: *Majciger Ivan*.

*Bohinc Jakob, st. župnik, itd.
*Čitalnica národna.
*dr. Dominkuš Ferd., odvetnik, itd.
*Ferk Feliks, zdravnik in posestnik.
*dr. Glančnik Jernej, odvetnik.
*Knjižnica gimnazijska.
*Knjižnica semeniška.
*Kosar Franc, prelat, stolni de-
kan, itd.
*Majciger Ivan, c. kr. gimn. profesor.

*dr. Napotnik Mihael, knezo-
škof, itd.
*Orožen Ignacij, st. prošt, itd.
*dr. Pajek Josip, st. kanonik.
*dr. Radaj Franc, c. kr. notar, itd.
*dr. Sernec Janko, odvetnik, itd.
*Sinko Božidar, župnik pri Sv.
Kungoti.
dr. Bezijak Janko, c. kr. pripr.
profesor.

Čížek Josip, predmestni kaplan.
 Dolenc Franc, trgovec.
 dr. Feuš Franc, sem. profesor.
 Fistravec Josip, c. kr. vadm. učitelj.
 Gomilšek Franc, bogoslovec (2 izt.)
 Gorišek Ivan, bogoslovec.
 Haubenreich Alojzij, duhovnik v p.
 Herg Lovro, kanonik, itd.
 Hribovšek Karol, sem. ravnatelj
 in kanonik.
 Hudovernik Ludovik, I. stolni vikar.
 Jentl Bernard, trg. poslovodja.
 Jurko Ivan, bogoslovec.
 Kapler Ivan, provizor pri Sv. Križu.
 Kavčič Jakob, st. vikar in profesor.
 Knjižnica c. kr. učiteljska
 Koprivnik Ivan, c. kr. pripr. prof.
 Korošec Anton, bogoslovec.
 Košan Janko, c. kr. gimn. profesor.
 Kovačič Franc, bogoslovec.
 Krančič Josip, bogoslovec.
 Kranjc Davorin, bogoslovec.
 dr. Križanič Ivan, kanonik in
 profesor.
 Kumar Karol, bogoslovec.
 Lavtar Luka, c. kr. pripr. profesor.
 Majcen Gabrijel, c. kr. vadm. učitelj.
 Majcen Josip, knezošk. tajnik.
 Matek Blaž, c. kr. gimn. profesor.

dr. Medved Anton, c. kr. gimn.
 učitelj.
 dr. Meško Alojzij, sem. profesor.
 Miklošič Ivan, c. kr. vadniški učitelj
 v pokoji.
 dr. Mlakar Ivan, vodja dij. seme-
 nišča in profesor (2 izt.)
 Morič Maks, trgovec.
 Muršič Franc, bogoslovec.
 Nerat Mihael, nadučitelj in urednik.
 Novak Anton, bogoslovec.
 Pirtošek Davorin, bogoslovec.
 Pokorn Ignacij, c. kr. gimn. profesor.
 Presker Dragotin, bogoslovec.
 Robič Franc, c. kr. okr. š. nadzor-
 nik, posestnik, dež. poslanec, itd.
 Rožman Vekoslav, bogoslovec.
 Schreiner Henrik, c. kr. pripr.
 ravnatelj.
 Simonič Franc, st. vikar.
 Šlamberger Lovro, bogoslovec.
 Šolske sestre v Mariboru.
 Trstenjak Ernest, bogoslovec.
 dr. Vovšek Franc, c. kr. okr. sodnik,
 Zagajšek Josip, predm. kaplan.
 Zrnko Gašpar, bogoslovec.
 Zver Alojzij, c. kr. kazn. duhovnik.
 Žitek Josip, dež. gimn. prof. v p.
 Št. 15 + 51 = 66.

14. Dekanija **Maribor za Dravo.**

a) Ruše. Poverjenik: *Wurzer Matija.*

Bralno društvo v Rušah.
 Cestnik Anton, kaplan.
 Lasbacher Josip, nadučitelj.
 Lesjak Martin, učitelj.
 Lichtenwallner Matija, učitelj.

Novak Franc, gostilničar.
 Wurzer Matija, župnik.
 Zupanič Jakob, župnik v Št. Ož-
 baltu.

Št. 8.

b) D. M. v Puščavi. Poverjenik: *Korman Josip.*

Bralno društvo pri D. M. v Puščavi.
 dr. Glaser Ivan, odv. kandidat
 Grušovnik Adam, župnik.
 Hauptman Andrej, posestnik na
 Rutí.

Korman Josip, posestnikov sin na
 Kumenu.
 Korman Peter, posestnik v Činžatu.
 Pintarič Zvonimir, kaplan pri Sv.
 Lovrencu.

Šac Josip, učitelj.
Šelih Jurij, kaplan.

Witzmann Franz, učitelj v Ribnici.
Št. 10.

15. Dekanija **Marnberg**. Poverjenik: *Munda Jakob*.

Hecl Avgust, župnik.
Klobučar Anton, not. uradnik.
Kocbek Martin, c. kr. notar.
Kolar Anton, kaplan.

Marinič Jakob, župnik na Soboti.
Munda Jakob, c. kr. okr. sodnik.
Sitter Josip, c. kr. sod. pristav.
Žmavc Jurij, župnik na Remšniku.
Št. 8.

16. Dekanija **Nova Cerkev**. Poverjenik: *dr. Gregorč Lavoslav*.

*Gajšek Karol, dekan na Doberni.
*dr. Gregorč Lavoslav, kanonik,
drž. in dež. poslanec, itd.
*Kos Alojzij, župnik v Šmartinu.
Jankovič Franc, posestnik v Vitanji.
Jodl Ivan, kaplan v Vojniku.

Kardinar Josip, kaplan na Doberni.
Škorjanc Matija, kaplan v Vojniku.
Vodušek Andrej, župnik v Vojniku.
Žičkar Josip, župnik v Vitanji.
dr. Žižek Anton, zdravnik v Vitanji.
Št. 3 + 7 = 10.

17. Dekanija **Ptuj**. Poverjenik: *Cilenšek Martin*.

*Meško Jakob, župnik pri Sv. Lovrencu.
*Modrinjak Matija, inf. prošt.
*Trstenjak Jakob, župnik pri Sv. Marjeti.
*Zelenik Josip, posestnik pri Sv. Urbanu.
*Zmazek Franc, župnik pri Sv. Urbanu.
Aleksič o. Fidelij, em. gvardijan.
Bralno društvo pri Sv. Andražu.
dr. Brumen Anton, odv. kandidat.
Cilenšek Martin, dež. gimn. profesor.
Črnko Marko, mestni vikar.
dr. Čuček Josip, odvetnik.
Gregorič Anton, posestnik.
dr. Horvat Tomaž, odvetnik.
Kavkler Ivan, nadučitelj.
Koser Maks, c. kr. notar.
Kunstek Luka, dež. gimn. profesor.
Majcen Ferdo, d. gimn. veroučitelj.
Ogorelec Anton, učitelj.
Oschgan Simon, c. kr. notar.
Pavlinič Marko, posestnik.

Pirh Amalija, učiteljica pri Sv. Vidu.
dr. Ploj Jakob, odvetnik.
dr. Schiffrer Ivan, c. kr. polk. zdravnik.
Slekovec Matej, župnik pri Sv. Marku.
Sok Anton, veleposestnik v Možgancih.
Stazinski o. Konrad, min. kaplan.
Strelec Ivan, nadučitelj pri Sv. Andražu.
Suhar Franc, mestni učitelj.
Svet o. Alfonz, minorit.
Šalamun Franc, mestni kaplan.
Šuta Alojzij, kaplan pri Sv. Marjeti.
Trstenjak Marija, učiteljica.
Učiteljsko društvo ptujskega okraja.
Vrunkar Radoslav, učitelj pri Sv. Vidu.
Zopf Franc, mestni učitelj.
Zupančič Karol, mestni učitelj.
Št. 5 + 31 = 36.

18. Dekanija **Rogatec**. Poverjenik: *Tombah Josip*.

*Knjižnica okrajna učiteljska.
 *Sovič Josip, župnik v Stopercah.
 *Vraz Ivan, župnik pri Sv. Florijanu.
 Bratkovič Kazimir, c. kr. notar.
 Cerjak Josip, kaplan pri Sv. Križu.
 Lah Davorin, kaplan pri Sv. Hemi.
 Merkuš Anton, župnik v Žitalah.
 Purgaj Jurij, kaplan.

Rotner Ivan, kaplan v Rogatcu.
 Rupnik Ivan, učitelj pri Sv. Florijanu.
 Tombah Josip, dekan v Rogatcu.
 Trafenik Luka, nadučitelj pri Sv. Florijanu.
 Ulčnik Martin, kaplan pri Sv. Križu.
 Višnar Franc, kaplan.

Št. 3 + 11 = 14.

19. Dekanija **Šaleška Dolina**. Poverjenik: *Kačič Ivan*.

Cizej Franc, župnik pri Sv. Martinu.
 Čitalnica narodna v Šoštajnu.
 Freč Matija, župnik v Belih Vodah.
 Govedič Ivan, župnik v Šoštajnu.
 Kačič Ivan, c. kr. notar v Šoštajnu.
 Kitak Jakob, kaplan.
 Kranjc Ivan, velepos. v Št. Ilji.

Mihelič Josip, c. kr. okr. sodnik.
 Resman Ivan, nač. žel. postaje v Velenji.
 Skubic Franc, zdravnik v Velenji.
 Vošnjak Ivan, veleposestnik.

Št. 11.

20. Dekanija **Šmarije**.

a) Šmarije. Poverjenik: *dr. Jurtela Franc*.

*Knjižnica okrajna učiteljska.
 Časl Franc, kaplan v Šmariji.
 Debelak Ivan, učitelj.
 Ferlinc Franc, učitelj in posestnik.
 Gajšek Ivan, župnik pri Sv. Vidu.
 Jug Franc, dekan.
 Jurkovič Franc, nadučitelj.
 dr. Jurtela Franc, odvetnik, župan in dež. poslanec.
 Kotnik Josip, učitelj v Žusmu.
 Kozinc Ivan, župnik v Slivnici.

Kranjc Franc, nadučitelj v Slivnici.
 Kranjc Jakob, kaplan na Zibiki.
 Plaskan Vincenc, župnik na Zibiki.
 Rotner Josip, c. kr. sod. pristav.
 Strmšek Vekoslav, učitelj pri Sv. Petru.
 Šetinc Franc, učitelj na Ponikvi.
 Štabuc Jernej, kaplan.
 Vidmaier Franc, župnik v Žusmu.
 Wenig Karol, kaplan pri Sv. Štefanu.
 Zdolšek Andrej, župnik

Št. 1 + 19 = 20.

b) Št. Jurij. Poverjenik: *Vrščaj Ivan*.

*dr. Ipavic Gustav, zdravnik, itd.
 Čulek Josip, učitelj.
 Gajšek Franc, voditelj v Kalobji.
 Kapus Armin, kaplan.
 Mikuš Valentin, kaplan.

Orač Marija, nadučiteljica.
 Sket Alfonz, trgovec v Dramljah.
 Strnad Marica, učiteljica.
 Vrščaj Ivan, učitelj.

Št. 1 + 8 = 9

21. Dekanija **Šmartin**. Poverjenik: *Jazbec Anton*.

*dr. Šuc Josip, dekan, itd.	Klepač Franc, župnik na Razborji.
Fideršek Matija, župnik pri Sv. Florijanu.	Ostrožnik Anton, župnik v Pamečah.
Hurt Franc, kaplan v St. Trgu.	Presečnik Gregor, župnik v Podgorji.
Jazbec Anton, mestni župnik, itd.	Rogina Ivan, posestnik v Podgorji.
Klavžar Franc, župnik v Št. Ilji.	Št. 1 + 8 = 9.

22. Dekanija **Velika Nedelja**.a) Velika Nedelja. Poverjenik: *Jesih Anton*.

*Knjižnica okrajna učiteljska.	Mikl Vekoslav, trgovec v Ormožu.
*dr. Petovar Ivan, odvetnik v Ormožu.	„Mir“, kat. slov. bralno društvo.
Caf Jakob, župnik pri Sv. Tomažu.	Munda Franc, kaplan v Ormožu.
Čitalnica národna v Ormožu.	Plepelec Josip, kaplan pri Tv. Tomažu.
dr. Geršak Ivan, c. kr. notar v Ormožu.	Schwinger Albin, dekan pri Sv. Nikolaju.
Jesih Anton, oskrbnik n. reda.	Šalamun Martin, nadučitelj pri Sv. Nikolaju.
Kranjc Vekoslav, not. konc. v Ormožu.	Št. 2 + 11 = 13.

b) Središče. Poverjenik: *Kosi Anton*.

Delacorda Minka, učiteljica „Edinost“, bralno društvo.	Stranjšak Anton, kaplan pri Sv. Nikolaju.
Kočevar Ivan, župan in gostilničar.	Šinko Josip, tržan in gostilničar.
Kolbesen Rudolf, trg. pomočnik.	Venedig Vilibald, župnik.
Kosi Anton, učitelj	Zadravec Jakob, trž. sin.
Robič Maks, trgovec.	Št. 10.

23. Dekanija **Vozenica**. Poverjenik: *Mraz Tomaž*.

*Držecnik Luka, posestnik na Arlici.	Kakuška Franc, kaplan v Ribnici.
*Mraz Tomaž, dekan, itd.	Štrajhar Filip, veleposestnik v Hudemkotu.
Črnko Josip, župnik v Vuhredu.	Tajek Jakob, kaplan.
Hrastelj Franc, župnik v Ribnici.	Št. 2 + 5 = 7.

24. Dekanija **Zavrč**. Poverjenik: *Ozmec Josip*.

*Hrtiš o. Benko, župnik pri Sv. Vidu.	*Sovič o. Aleks, župnik pri Sv. Trojici.
*Rajsinger Franc, trg. in posestnik v Dobravi.	Kocbek Franc, kaplan pri Sv. Barbari.

Kralj Davorin, župnik v Leskovcu. Stoklas Vinko, nadučitelj v Leskovcu.
 Mihalič Josip, kaplan v Leskovcu.
 Ozmec Josip, kaplan. Št. 3 + 5 = 8.

III. Goriška nadškofija.

1. Dekanija **Bolec**. Poverjenik: *Sorč Alojzij*.

Bratina Kristijan, nadučitelj-vodja.	Mlekuš Tomaž, c. kr. c. nadzornik.
Ilovar Franc, dekan.	Pečenko Franc, obč. tajnik.
Klopčič Franc, kaplan.	Perinčič Karol, župnik v Soči.
Komac Adolf, učitelj.	Sorč Alojzij, c. kr. poštar.
Kragelj Valentin, vikar v Trenti.	Štrukelj Mihael, vikar v Čez Soči.
Kurinčič Ivan, vikar na Srpenci.	Trebše Ivan, učitelj na Srpenci.
Miklavič Franc, učitelj-vodja v Soči.	Žagar Ferdinand, župan in posestnik na Žagi.

Št. 14.

2. Dekanija **Cirkno**. Poverjenik: *Kosec Josip*.

*Božič Peter, kurat v Ravnah.	Plesničar Miroslav, učitelj na Reki.
Čitalnica narodna v Cirknem.	Podobnik Peter, poštar.
Kokošar Ivan, župnik v Šebreljah.	Ravnikar Alojzij, veleposestnik.
Kosec Josip, kaplan.	Razpet Franc, vikar v Orehku.
Murovec Ivan, dekan.	Šmid Franc, kaplan.

Št. 1 + 9 = 10.

3. Dekanija **Črniče**.

a) Črniče. Poverjenik: *Cibič Anton*.

*Grča Blaž, župnik v Šempasu.	Poljšak Alfonz, vikar pri Sv. Tomažu.
Bralno društvo v Šempasu.	Štubelj Leopold, kaplan.
Cibič Anton, dekan.	Vodopivec Janko, nadučitelj v Kamenjah.
Kodre Ivan, župnik pri Sv. Križu.	Žnidarčič Andrej, vikar v Oseku.
Kodrič Franc, vikar na Trnovem.	Št. 1 + 10 = 11.
Kosovel Josip, župnik v Batujah.	
Krkoč Štefan, vikar v Lokavcu.	

b) Ajdovščina. Poverjenik: *Gabrijelčič Mihael*.

*Čitalnica narodna v Ajdovščini.	Lokar Anton, veleposestnik.
Bianchi Anton, veleposestnik.	Lokar Artur, not. koncipijent.
Dugulin Ivan, župnik.	Št. 1 + 5 = 6.
Gabrijelčič Mihael, c. kr. okr. sodnik.	

4. Dekanija **Devin**. Poverjenik: *Medvešek Peter*.

Benko Ivan, učitelj v Sovodnjah.
 Bratina Anton, vikar v Doberdobu.
 Brezigar Josip, učitelj v Doberdobu.
 Hebat Franc, vikar na Vojsčici.
 Kos Simon, vikar v Opatjemselu.
 Križman Ignacij, učitelj v Gabrijah.

Luvín Peter, učitelj na Vojsčici.
 Medvešek Peter, nadučitelj v
 Opatjemselu.
 Ravbar Josip, učitelj v Opatjemselu.
 Volarič Andrej, učitelj v Devinu.
 Št. 10.

5. Dekanija **Gorica**. Poverjenik: *dr. Gregorčič Anton*.

*Bensa Štefan, kanonik in kancelar.
 *Budal Bernard, ingénieur v Bosni.
 *Ferfila Franc, uradnik v plinarni.
 *Kavčič Josip, c. kr. notar.
 *Knjižnica bogosl. semenišča.
 *Knjižnica c. kr. studijska.
 *dr. Kos Franc, c. kr. profesor in
 posestnik.
 *Marušič Andrej, c. kr. gimn. pro-
 fesor, itd.
 *dr. vitez Tonkli Josip, odvetnik, itd.
 *baron Winkler Andrej, c. kr. dež.
 predsednik v p., itd. itd.
 *Wolf Ivan, mestni župnik.
 Abram Filip, bogoslovec.
 Bajec Josip, knezonadšk. tajnik.
 Barbič Mihael, bogoslovec.
 Berbuč Ivan, c. kr. real. profesor.
 Bežek Viktor, c. kr. pripr. profesor.
 Božič Anton, vikar v Batah.
 Bralno in podporno del. društvo.
 Budal Josip, nadučitelj v Grgarji.
 Budin Anton J., bogoslovec.
 Čerin Tomaž, sem. prof. in dež.
 poslanec.
 Čitalnica v Solkanu.
 Dermastja Ivan, sem. prefekt.
 Eržen Anton, c. kr. uradnik.
 Gabersček Andrej, urednik, itd.
 Gabersček Simon, vikar v Štandrežu.
 dr. Gabrijelčič Josip, sem. ravnatelj.
 Godnič Josip, vikar v Kronbergu.
 dr. Gregorčič Anton, sem. profesor,
 drž. in dež. poslanec.
 Gregorčič Simon, vikar v p., itd.
 Guzelj Franc, bogoslovec.

Izobraževališče učiteljsko.
 Jakončič Anton, zav. uradnik, itd.
 dr. Jakopič Josip, odvetnik.
 Jug Tomaž, nadučitelj v Solkanu.
 Kafol Štefan, kanonik.
 Klun Albin, bogoslovec.
 Knavs Franc, bogoslovec.
 Knific Srečko, benef. v p., itd.
 Knjižnica gimnazijska.
 Knjižnica realska.
 Knjižnica učiteljska goriške oko-
 lice (3 izt.)
 Kolavčič Ivan, župnik v Solkanu.
 Kragelj Andrej, c. kr. gimn. pro-
 fesor.
 Kralj Ignacij, sem. prefekt.
 Kumar Valentin, c. kr. vadn. učitelj.
 Leban Andrej, vikar v Grgarji.
 Leben Ivan, bogoslovec.
 dr. Lisjak Andrej, zdravnik, itd.
 dr. Mahnič Anton, sem. ravna-
 telj, itd.
 Makarovič Ivan, bogoslovec.
 Mašera Josip, vikar v Št. Mavru.
 Mercina Ivan, c. kr. vadn. učitelj.
 dr. Pavlica Josip, sem. spiritual.
 Pavlinič Andrej, bogoslovec.
 Pipan Vinko, bogoslovec.
 Poniž Benedikt, c. kr. vadn. učitelj.
 Rojec Ivan, kaplan v Solkanu.
 Rudež Ant., učitelj v gluhozemnici.
 Rutar Lovro, ravnatelj na Sv. Gori.
 Seidl Ferdinand, c. kr. real. profesor.
 Semenišče nadškofijsko.
 Skubin Anton, c. kr. vadn. učitelj.
 Stratil Ivan, bogoslovec.

Šantelj Anton, c. kr. gimn. profesor.
Škrabec o. Stanko, frančiškan.
Švegelj Peter, bogoslovec.
Toman Ema, c. kr. vadm. učiteljica.
dr. Tonkli Nikolaj, odvetnik.
Ušaj Josip, bogoslovec.

Vodopivec Franc, c. kr. okr. š.
nadzornik.
Vuga Alojzij, kaplan.
Zupančič Ivan, bogoslovec.
Žepić Franc, vodja dež. km. šole.
dr. Žigon Franc, sem. prof.
Št. 11 + 64 = 75.

6. Dekanija **Kanal**. Poverjenik: *Zega Mihael*.

*Vidic Franc, dekan.
Bajec Alojzij, učitelj v Lomu.
Balič Josip, učitelj v Avčah.
Bratina Alojzij, vikar v Lokovcu.
Čargo Angel, vikar v Ligu
Čitalnica narodna v Kanalu.
Franovich Karol, c. kr. sod. pristav.
Kazafura Anton, učitelj v Ročinju.
Kofol Franc, c. kr. davkar.
Kofol Franc, vikar v Kalu.
Komavli Filip, učitelj v Deskli.
Križnič Josip, učitelj v Ligu.
Leban Ignacij, vikar v Srednjem.
Leban Karolina, učiteljica.
Lukančič Tomaž, učitelj na Gore-
njem Polji.

Malnič Henrik, c. kr. car. uradnik.
Manzoni Eliza, podučiteljica.
Mežan Vinko, kaplan.
Pahor Anton, vikar na Gor. Polji.
Pipan Anton, vikar v Lomu.
Rustija Anton, učitelj v Kalu.
Rutar Matija, c. kr. okr. sodnik.
Slokar Ivan, vikar na Banjšicah.
Strgar Franc, učitelj na Banjšicah.
Tomažič Andrej, učitelj v Levpi.
Tomšić Josip, vikar v Levpi.
Vuga Andrej, vikar v Ročinju.
Zega Mihael, nadučitelj.
Št. 1 + 27 = 28.

7. Dekanija **Kobarid**. Poverjenik: *Dominko Franc*.

Dominko Franc, nadučitelj-vodja.
Fon Jakob, vikar v Kredi.
Gregorčič Simon, vikar v Sedlu.
Ivančič Ivan, učitelj v Kredi.
Jarc Ivan, vikar na Ljubušnjem.
Kranjec Franc, župnik v Breginji.

Mesar Andrej, vikar na Livku.
Miklavič Anton, učitelj v Kobaridu.
Primožič Josip, vikar v Logu.
Rakovšček Josip, učitelj.
Sedej Ivan, vikar v Borjani.
Zupančič Franja, učiteljica.
Št. 12.

8. Dekanija **Komen**.

a) **Komen**. Poverjenik: ———

*Vales Marko, vikar na Branici.
Kazafura Henrik, c. kr. okr. sodnik.
Čibej Karol, c. kr. notar.
Gergolet Andrej, kaplan v Dorn-
bergu.
† Harmel Adolf, dekan, itd.
dr. Jurič Ivan, bogoslovec.
Kramer Filip, župnik v Dornbergu.

Kroupa Friderik, kaplan.
Leban Anton, nadučitelj.
Pavlin Leopold, učitelj v Gabriji.
Ravbar Ivan, učitelj v Pliskovici.
Rejec Jakob, kaplan.
Rodè Edvard, c. kr. sod. pristav.
Štubelj Vinko, vikar v Gabriji.
Št. 1 + 13 = 14.

b) Rifenberg. Poverjenik: *Poniž Ambrož.*

Brezovšček Andrej, župnik.
 Colja Ivan, posestnik.
 Komel Gabrijela, učiteljica.
 Licen Ivan, veleposestnik.
 Možina Anton, učitelj v Berji.

Pavlica Franc, posestnik.
 Poniž Ambrož, nadučitelj
 Štrekelj Edvard, kaplan.
 Vernja Ida, učiteljica.

Št. 9.

9. Dekanija **Ločnik**. Poverjenik: —————

Golob Josip, vikar v Podgori.
 Juvančič Lovro, župnik v Št.
 Lovrencu.
 Kodelja Josip, župnik v Št. Martinu.

Marinič Franc, župnik v Kojskem.
 Pavletič Franc, vikar v Fojani.
 †Smrekar Franc, vikar v Medani.
 Žnidarčič Andrej, vikar v Gradnem.

Št. 7.

10. Dekanija **Št. Peter**. Poverjenik: *Pavletič Josip.*

Berlot Anton, župnik na Vogerskem.
 Brumat Miroslov, dijak-naročnik.
 †Faganelj Štefan, kaplan v Biljah.
 Orel Josip, nadučitelj v Prvačini.

Pavletič Josip, župnik v Renčah.
 Pavlica Andrej, kaplan v Biljah.
 Poljšak Josip, župnik v Prvačini.

Št. 7.

11. Dekanija **Tolmin**. Poverjenik: *Kragelj Josip.*

*Čitalnica narodna.
 *Knjižnica okrajna učiteljska.
 Hlinčič Ferdinand, učitelj.
 Kalin Josip, vikar na Drežnici.
 Kašca Franc, učitelj v Nemškem
 Rutu.
 Kenda Ivan, učitelj pri Sv. Luciji.
 Kenda Matija, nadučitelj v Volčah.
 Kocijančič Nikolaj, kurat v Ročah.
 Kovačič Ignacij, veleposestnik pri
 Sv. Luciji.
 Kragelj Josip, dekan, itd.

Milovčič Josip, c. kr. okr. sodnik.
 Moškat Franc, vikar na Grahovem.
 Pavletič Gothard, župnik na Šent-
 viški Gori.
 Sheybal Josip, vikar na Ponikvah.
 dr. Stanič Josip, odvetnik.
 Širca Ivan, nadučitelj-vodja.
 dr. Tuma Hinko, c. kr. sod. pristav.
 Uršič Andrej, vikar na Oblokah.
 Valentinčič Ignacij, kaplan v
 Volčah.

Št. 2 + 17 = 19.

IV. Tržaško-koperska škofija.

1. Dekanija **Dolina-Osop**.a) *Dolina*. Poverjenik: *Jan Jurij.*

*Jan Jurij, dekan v p., č. kano-
 nik, itd.
 *Notar Anton, ekspozit v Plavijah.
 Benkovič Josip, župnik v Gročani.

Jereb Franc, učitelj v Dolini.
 Kompare Josip, dekan v Ospem.
 Kovač Ivan, župnik v Kubeđu.
 Logar Rajmund, kaplan v Dolini.

Pavli Alojzij, vikar v Borštu.
 Sancin Josip, župnik v Predloki.
 Seliškar Franc, žel. uradnik na
 Kozini.
 Strnad Josip, kaplan v Predloki.

Stržinar Josip, vikar v Klancu.
 Tomšič Josip, kaplan v Dolini.
 Velhartičky Josip, kaplan v Ric-
 manjih.

Št. 2 + 12 = 14.

b) Brezovica. Poverjenik: *Benedik Ivan.*

Benedik Ivan, župnik v Brezovici.
 Počivalnik Vatroslav, kaplan v
 Brezovici.

Sila Svitoslav, učitelj v Rodiku.
 Zupan Josip, župnik v Rodiku.
 Št. 4.

2. Dekanija **Jelšane** Poverjenik: *Jenko Slavoj.*

*Požar Anton, župnik v Pregarji.
 Bralno društvo v Podgradu.
 Bunc Dragotin, c. kr. sod. kancelist.
 Dolžan Jurij, župnik v Vodica.
 Guzelj Slavoj, c. kr. gozd. azistent.
 Jenko Slavoj, trgovec, nadžupan
 in dež. poslanec.
 Markič Mate, župnik v Golcu.

Maroti Franc, trgovec v Obrovem.
 Nekerman Ivan, učitelj.
 Primožič Matej, c. kr. sod. pristav.
 Rogač Anton, dekan v Hrušici.
 dr. Šebesta Josip, obč. zdravnik.
 Šifrer Ivan, kaplan v Hrušici.
 Štemberger Anton, kaplan v Hrušici.
 Vajšel Franc, učitelj v Hrušici.

Št. 1 + 14 = 15.

3. Dekanija **Kastav**. Poverjenik: *Jelušič Rajmund.*

Habát Josip, kaplan v Lovrani.
 Jelušič Rajmund, župnik v Bersecu.

Knjižnica kot. učiteljska.

Št. 3.

4. Dekanija **Koper**. Poverjenik: *Glavina Blaž.*

Černivec Anton, c. kr. pripr. prof.
 Gašperčič Aleks, župnik v Ma-
 rezgah.
 Glavina Blaž, c. kr. kazn. kurat.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 Kozuh Josip, c. kr. pripr. profesor.

Markelj Ivan, c. kr. pripr. profesor.
 Orel Franc, učitelj v Kortah.
 Pretnar Rudolf, c. kr. davk. prak-
 tikant.
 Ravnateljstvo c. kr. učiteljskega.
 Tiringar Ivan, kaplan v Krkavcih.

Št. 10.

5. Dekanija **Pazin**. Poverjenik: *Grašič Josip.*

Bukovec Franc, župnik v Trvižu.
 Čencič Josip, c. kr. brz. načelnik.
 Grašič Josip, župnik v Bermu.
 Kjuder Anton, župnik v Tinjanu.
 Kokole Franc, c. kr. davk. nad-
 zornik.

Kos Ivan, c. kr. okr. šolski nad-
 zornik.
 Miklavčič Karol, župnik v Žminju.

Št. 7.

6. Dekanija **Tomaj**. Poverjenik: *Leban Franc*.

*Černe Anton, veleposestnik.
 Brginc Anton, učitelj v Povirju.
 Dukič Franc, c. kr. okr. sodnik.
 Fabiani Ivan, trgovec v Lokvi.
 Gulič Franja, posestnica v Sežani.
 Kanté Matej, nadučitelj v Sežani.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 Kosovel Anton, učitelj v Sežani.
 Leban Franc, c. kr. knjigovodja.

Mahorčič Evfemija, c. kr. poštarica.
 Mahorčič Rajmund, nadžupan, itd.
 Muha Anton, posestnik v Lokvi.
 Praprotnik Avgust, trg. v Lokvah.
 Sila Matija, župnik v Repentabru.
 Škrlič Josip, kaplan v Štorjih.
 Štrukelj Janko, nadučitelj v Duvljah.
 Tomšič Josip, učitelj v Skopem.
 $\text{Št. } 1 + 16 = 17.$

7. Dekanija **Trst z okolico**.a) Trst. Poverjenik: *dr. Glaser Karol*.

*dr. Glavina Ivan, vladika, itd.
 *Gorup Josip, veletržec, itd. itd.
 *Kastelic Franc, trgovec.
 *Kenda Anton, zav. uradnik.
 *vitez Klodič-Sabladoški Anton, c. kr. dež. š. nadzornik, itd.
 *Komar Vekoslav, gl. dež. blag. oficijal.
 *Semenišče mladeniško.
 dr. Abram Josip, pravnik.
 Brodavec Ivan, zasebnik.
 Čitalnica narodna.
 Dejak Kristijan, veleposestnik.
 Delavsko podporno društvo.
 Dovgan Anton, žel. uradnik.
 Fabris Dragotin, mestni župnik.
 Flego Peter, kanonik.
 dr. Glaser Karol, c. kr. gimn. prof.
 Gomilšek Jakob, c. kr. real. katehet.
 dr. Gregorin Gustav, odvetnik.
 Hafner Franc, c. kr. poštni azistent.
 Hočevnar Ludovik, c. kr. fin. svetnik.
 Hrast Anton, c. kr. mešč. učitelj.
 Huber Avgust, c. kr. dež. sod. svetnik.
 dr. Ivanič Josip, knezošk. tajnik.
 Jagodec Mihael, mestni katehet.
 Jaklič Anton, c. in kr. vojni kurat.
 Klemenec Ivan, trgovec.
 Klinar Viktor, c. kr. poštni azistent.

Korenčan Franc, c. kr. rač. uradnik.
 Križman Josip, st. kanonik.
 Kržé Davorin, trgovec.
 Macák Ivan, c. kr. višji kat. nadzornik.
 Mankoč Josip, trgovec.
 Marzidovšek Radoslav, c. in kr. voj. duhoven.
 Mucha I. H., trg. knjigovodja.
 Paternost Drag., c. kr. rač. uradnik.
 dr. Pertot Simon, zdravnik.
 Peternel Ana, zasebnica.
 Pitamic Ivan, c. kr. rač. svetnik.
 Podgornik Franc, urednik, itd.
 Podgornik Ivan, c. kr. poštni praktikant.
 Polley Oskar, c. kr. obrt. nadzornik.
 Rešič Franc, žel. uradnik.
 Sinkovič Davorin, c. kr. mešč. učitelj in nadzornik.
 Šabec Ivan, zasebnik in vlastelin.
 Šilec Ivan, trgovec.
 Šorli Ivan, kavarnar.
 dr. Šust Ivan, st. prošt, itd.
 Trnovec Bogdan, c. kr. dež. sod. svetnik.
 Truden Mihael, veletržec.
 Tržaško bralno in podp. društvo.
 Urbas Viljem, c. kr. profesor.
 Valenčič Ivan, trgovec.

Wartho Julij, duh. pri Sv. Antonu.
Žbona Andrej, žel. p. podnačelnik.

Živec M. V., ingénieur, itd.
Slamič Anton, dijak-naročnik.
Št. 7 + 49 = 56.

b) Okolica zahodna. Poverjenik: *Martelanec Dragotin.*

*Černé Ivan, kurat v Barkovljah.
Danev Ivan, učitelj na Opčinah.
Gorup Ivan, dež. posl. na Opčinah.
Gorjup Vekoslav, veletržec na Proseku.
Katalan Josip, gost. v Rojanu.
Koren Josip, učitelj-vodja na Proseku.
Kramberger Franc, kaplan na Opčinah.
Martelanec Dragotin, trž. hran. in pos. tajnik.
Nabergoj Ivan, veleposestnik, drž. in dež. poslanec, itd. na Proseku.

Pevsko in bralno društvo na Opčinah.
Piščanec Just, c. kr. car. uradnik v Rojanu.
Škerbec Matej, kaplan v Rojanu.
Štoka Jakob, odv. uradnik v Kontovelju.
Taccani Angel, trgovec v Barkovljah.
Valentič Anton, nadučitelj na Opčinah.
Zavnik Leopold, c. kr. učitelj na Proseku.
Št. 1 + 15 = 16.

b) Okolica vzhodna. Poverjenik: *Grmek Anton.*

*Vovk Ivan, župnik v Bazovici.
Bralno društvo pri Sv. Ivanu.
Furlan Andrej, kaplan pri Sv. Ivanu.
Grmek Anton, učitelj pri Sv. Ivanu.
Kosec Franc, župnik na Katinari.
Legat Edvard, c. in kr. kaplan v Lipici.

Pertot Josip, učitelj-vodja v Bazovici.
Požar Anton, učitelj-vodja v Trebčah.
Sašelj Milan, kaplan pri Sv. Ivanu.
Treven Ivan, župnik pri Sv. Ivanu.
Št. 1 + 9 = 10.

8. Posamezniki.

Topolovec: Knavs Josip, ekspozit.

Št. 1.

V. Krška škofija.

1. Dekanija **Beljak.** Poverjenik: *Lendovšek Josip.*

Bauer Simon, župnik na Peravi.
Coriary Anton, učitelj v Podkloštru.
Einspieler Gregor, župnik in dež. poslanec v Podkloštru.
Eller Franc, učitelj na Zili.
Jerman Juri, župnik v Štabnju.
Katnik Franc, župnik v Podgorjah.
Knaflič Jakob, župnik v Ločah.

Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
dr. Košmelj Franc, c. in kr. polk. zdravnik.
Kržič Mihael, trg. v Podkloštru.
Lendovšek Josip, c. kr. gimn. profesor.
Podboj Anton, c. kr. poštni oficijal.
Podružnica sv. Cirila in Metoda.

Strojniki Josip, župnik na Zili.
Svatoň Josip, provizor v Št. Jurji.
Vavtižar Luka, župnik v Zil. Bistrici.

Žak Anton, župnik v Štebnju na Zili.

Št. 17.

2. Dekanija **Borovlje**. Poverjenik: *Ambrož Matija*.

Ambrož Matija, dekan v Kaplji.
Čitalnica v Glinjah.
Gradičnik Seb., župnik v Bilčovsi.

Štingl Franc, kaplan v Svečah.
Šuštar Ivan, župnik v Svečah.

Št. 5.

3. Dekanija **Celovec**. Poverjenik: *Janežič Simon*.

*Janežič Evgen, uradnik hranilnice.
Apih Josip, c. kr. pripr. profesor.
Ebner Ivan, bogoslovec.
Einspieler Lambert, kanonik, itd.
Germ Matej, sem. duhovnik.
Gradišnik Lenart, priv. uradnik.
Hutter Ivan, c. kr. real. katehet.
Hutter Vekoslav, marij. prefekt.
Janežič Josip, posestnik v Lešah.
Janežič Simon, c. in kr. nadporočnik v pokoji.
dr. Janežič Valentin, c. in kr. višji štabni zdravnik.
Jelen Aleš, bogoslovec.
Knjižnica dijaška v Marijanišču.
Knjižnica slovenskih bogoslovcev.
Kolarič Franc, župnik v Porečah.
Legat Alojzij, tiskarniški delovodja.
Limpel Valentin, bogoslovec.
Malgaj Friderik, bogoslovec.

Peterman Josip, župnik na Otoku.
Ražun Matej, mestni kaplan.
Romavh Andrej, bogoslovec.
Rossbacher Bernard, trgovec.
Rozman Josip, bogoslovec.
Serajnik Vekoslav, sem. duhovnik.
dr. Sket Jakob, c. kr. gimn. prof.
Stres Anton, sem. duhovnik.
Sturm Anton, sem. duhovnik.
Treiber Franc, mestni kaplan.
Trunk Jurij, bogoslovec.
Weiss Valentin, bogoslovec.
Wieser Ivan, mestni župnik, itd.
Zadnikar Franc, trgovec.
Zupan Josip, poobl. grof. Eggerjev.
Frank Gabrijel, {
Serajnik Ivan, { dijaki-
Spitzer Ivan, { naročniki
Zankl Anton, {

Št. 1 + 32 + 4 = 37.

4. Dekanija **Doberla Ves**. Poverjenik: *Šervicelj Matej*.

*Šervicelj Matej, komendator, itd. na Reberci.
Boštijančič Ivan, župnik v Kamnu.
Čeh Vaclav, kaplan v Želez. Kaplji.
Lasnik Štefan, župnik v Št. Vidu.
Ledvinka Al., župnik v Škocijanu.
Legat Valentin, župnik pri Jezeru.

Marinič Ivan, dekan, itd.
Mihl Franc, župnik v Št. Lipšu.
Muden Simon, župnik v Žel. Kaplji.
Nessler Matija, župnik v Galiciji.
Seebacher Jakob, župnik v Apačah.
Traven Jurij, župnik v Obirskem.

Št. 1 + 11 = 12.

5. Dekanija **Dravburg Spodnji**. Poverjenik: *Žerjav Matej*.

Havliček Franc, kaplan.
Hüttner Drag., provizor na Ojstrici.

Žerjav Matej, župnik v Labodu.

Št. 3.

6. Dekanija **Pliberk**.a) Pliberk. Poverjenik: *Škerbinc Josip*.

*Lenc Franc, provizor v Kazazah.	Randl Matija, župnik v Švabeku.
Hanin Mihael, posestnik v Šmihelu.	Reš Franc, trgovec v Gorenčah.
Homan Josip, kaplan v Šmihelu.	dr. Sommer Josip, dekan, itd.
Kandut Filip, obč. tajnik v Šmihelu.	Škerbinc Josip, župnik v Ogerčih.
Kindelman Jakob, kaplan.	Šumah Valentin, župnik v Šmihelu.
Krištof Jurij, c. kr. sod. pristav.	Št 1 + 10 = 11.

b) **Kotlje**. Poverjenik: *Pogačnik Josip*.

Centrih Franc, župnik v Guštajnu.	Pelnař Anton, adm. v Črni.
Krejči Vojteh, kaplan pri Fari.	Pogačnik Josip, župnik.
dr. Müller Anton, župnik pri Fari.	Varmut Ivan, kaplan pri Fari.
	Št. 6.

7. Dekanija **Rožek**. Poverjenik: *Gabron Anton*.

Aplen Andrej, župnik v Št. Jakobu.	Virnik Franc, župnik na Lipi.
Gabron Anton, župnik v Skočidolu.	Walter Primož, zast. „Slavijske“ v Črni.
Godec Ivan, župnik v Rožeku.	Zablatnik Ivan, župnik v Št. Plju.
Markovič Peter, slikar v Rožeku.	Št. 9.
Oblak Anton, župnik v Gozdanjah.	
Šavbah Franc, župnik na Domačalah.	

8. Dekanija **Tinje**. Poverjenik: *Bizer Andrej*.

Bauer Karol, župnik v Št. Lipšu.	Ogriz Ivan, župnik v Timenici.
Bayer Štefan, provizor v Medgorji.	Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Bizer Andrej, dekan, itd. v Grabštajnu.	Št. 5.

9. Dekanija **Trbiž**. Poverjenik: *Incko Simon*.

Globočnik Ivan, župnik na Pontablu.	Krejči Davorin, adm. na Vratih.
Incko Simon, dekan v Žabnici.	Mikuluš Anton, ekspozit v Rablu.
Jamšek Josip, vodja car. urada.	Št. 5.

10. Dekanija **Velikovec**. Poverjenik: *Keznar Anton*.

Keznar Anton, župnik v Št. Rupertu.	Premru Franc, kanonik v Velikovcu.
Kremenšek Janko, c. kr. okr. kom.	Šubelj Ivo, stud. iur.
dr. Kulterer Jurij, odvetnik.	Vintar Josip, provizor v Vovbrah.
† dr. Messner Josip, odvetnik.	Volavčnik Ivan, župnik na Rudi.
Petek Franc, župnik v Grebinju.	Wesjak Peter, župnik v Kerčanjah.
	Št. 10.

11. Posamezniki.

Pölling: Urbánek Martin, provizor.

Št. Pavl: *Pirc Franc, prefekt.

Št. 1 + 1 = 2.

VI. Sekovska škofija.

1. Dekanija **Admont**. Poverjenik: *Pivec o. Maksimilijan*.

*Matevžič o. Eginhard, profesor.

Pavec o. Ivan, redovnik.

*Pivec o. Maksimilijan, redovnik.

Št. 2 + 1 = 3.

2. Dekanija **Gradec**. Poverjenik: *Hauptmann Franc*.

*Bradaška Franc, kr. gimn. ravnatelj v pokoju, itd.

*Hrašovec Franc, c. kr. okr. sodnik v pokoju.

*dr. Ipavc Benjamin, m. zdravnik.

*dr. Krek Gregor, c. kr. vseuč. profesor, itd.

*dr. Muršec Josip, c. kr. realski profesor v p., itd.

*Švajgar Gabrijel, min. gvardijan.

Bolković Franc, c. in kr. voj. kaplan.

dr. Čamer Anton, vseuč. docent.

Dolenc Franc, c. kr. poštni kontrolor.

Goršič Franc, učitelj v Karlovi.

Hauptmann Franc, c. kr. profesor.

Hecl Franc, kazn. kurat.

dr. Hoffer Edvard, d. real. prof.

Kermayner Valentin, c. kr. gimn. profesor v p.

dr. Klasinc Ivan, odvetnik.

dr. Klemenčič Ignacij, vseuč. profesor.

Knjižnica c. kr. učiteljska.

Kokalj Anton, mešč. učitelj v Voitsbergu.

Lavrič Josip, mestni učitelj.

Ljubša Matija, kazn. duhovnik.

Možek Marija, pos. soproga.

Papež Ivan, dež. real. profesor.

Papež Mihael, c. kr. pol. komisar.

Premru Franc, c. in kr. voj. kaplan.

dr. Purgaj Jakob, c. kr. gimn. profesor.

Reich Anton, c. kr. fin. oficijal.

Rojnik Štefan, nam. uradnik.

Skočir Avgust, kurat v dež. bolnici.

Turkuš Anton, dež. real. profesor.

Vamberger Anton, kurat v Messendorfu.

Verbovšek Josip, zast. uradnik.

Železinger Franc, c. kr. gimn. profesor.

dr. Žizek Franc, zdravnik.

Št. 6 + 27 = 33.

3. Posamezniki.

Hartberg: Šalamun o. Hijacint, kapucin.

Lebring: *baron Conrad-Eybesfeld Žiga, bivši minister, itd. itd.

St. Gallen: Miklavec o. Rajmund, kaplan.

Wendler Sigmunda, c. kr. okr. sodnika soproga.

Št. 1 + 3 = 4.

VII. Razne druge pokrajine.

1. Avstrijski.

Dunaj. Poverjenik: *Navratil Ivan*.

- *Kandernal Franc, c. kr. gimn. prof. v p. in š. svetovalec.
 *Napret Teodor, c. kr. vp. senat. predsednik pri najvišjem sodišču.
 *Novak Peter, terez. prefekt.
 *Sežun Žiga, c. kr. drž. blag. pristav.
 *dr. Simonič Franc, c. kr. uradnik v vseuč. knjižnici.
 *dr. Turner Pavl, zasebnik.
 Cvetnič Lavoslav, c. kr. poštni kontrolor.
 Ehrlich Davorin, duh. v Avguštejini.
 Gorup Filip, stud. med.
 Goestl Franc, cand. med.
 Hubad Franc, c. kr. gimn. prof., itd.
 Jančar Franc, župnik n. reda.
 dr. Janežič Franc, bogoslovec v Avguštejini.
 dr. Jelenc Josip, odgojitelj.
 Koželj Anton, odgojitelj.
 Lastavec Franc, odgojitelj.
- Lukančič Ivan, c. kr. v. ing. v p.
 Luzar Ivan, žel. revident.
 dr. Miglič Peter, c. in kr. polkovni zdravnik v p.
 Mubej Josip, c. in kr. nam. pristav.
 dr. Murko Matija, cand. prof., itd.
 Navratil Ivan, c. kr. ravn. predst. pri najv. sodišči.
 Pirc Josip, c. in kr. nam. pristav.
 dr. Ploj Miroslav, c. kr. fin. koncipist.
 Polak o. Alojzij, min. provincijal.
 dr. Primožič A., c. kr. gimn. prof.
 Pukl Radoslav, odv. kandidat, itd.
 Regally Franc, stud. iur.
 dr. Sedej Franc, c. kr. dv. kaplan, itd.
 „Slovenija“, akad. dij. društvo.
 Spinčič Alojzij, drž. poslanec, itd.
 Stritar Josip, c. kr. gimn. profesor.
 Stuhec Rudolf, priv. uradnik.
 Žmavc Jakob, cand. iur.

Krems: *dr. Vrečko Andrej, c. kr. profesor. Št. 7 + 28 = 35.

2. Ostala Primorska.

Barban: Meglič Josip, kurat.

Poreč: Cotelj Ivan, kor. vikar.

Pulj: Ambrož Ivan, c. in kr. nam. kaplan.

Kuralt Ivan, c. in kr. nam. kaplan I. reda.

Pipan Anton, c. in kr. nam. kaplan.

Velkovrh Alojzij, c. in kr. nadporočnik.

Rovinj: Okretič Ivan, c. kr. drž. pravdn. namestnik.

Šinek Rajko, c. kr. davkar.

Št. 8.

3. Tirolska s Predarlško.

Inomost: *Krajnc Viktor, c. in kr. polkovnik in žen. ravnatelj.

Pečjak Gregor, bogoslovec.

Škofic Lovro, c. kr. blag. ravnatelj.

Trident: Koder Anton, c. kr. poštni kontrolor.

Maselj Franc, c. kr. rač. nadčastnik.

Št. 1 + 4 = 5.

4. Češka.

a) **Praga.** Poverjenik: *Lego Jan.*

*Češko-slovenski spolek,

Lego Jan, uradnik č. muzeja, itd.

Ekert František, m. župnik.

Pohunek Franc, kaplan.

dr. Kadlec Karol, gled. tajnik.

b) **Drugi kraji.****Češki Brod:** dr. Volkar Andrej, c. kr. okr. glavar.**Gostinj:** Artel Anton, c. kr. gimn. profesor.**Melnik:** Občina mestna.**Příbram:** Pirnat Mohor, c. kr. ingénieur.**Železni Brod:** dr. Havlíček K., odvetnik.

Št. 1 + 9 = 10.

5. Šlezija.

Belsk: *Makuc Ivan, c. kr. obrt. profesor.

Št. 1.

6. Galicija.

Tarnopol: Kopytzak Bazil, c. kr. gimn. profesor.

Št. 1.

7. Dalmacija.

Dubrovnik: Borštnik Franc, c. kr. profesor.

Pregelj Valentin, c. kr. profesor.

Wilfan Josip, c. kr. nadingénieur.

Kotor: Kratochwill Edvard, c. kr. tab. tov. oficijal.

Macher Ivan, c. kr. profesor.

Sinj: Beseljak Franc, c. in kr. stotnik konj. strelcev.**Šibenik:** Namar Franc, c. kr. kot. tajnik.

Št. 7.

8. Ogerska.

Čakovec: Rozman o. Robert, redovnik.

Št. 1.

9. Hrvaška s Slavonijo.

a) **Karlovec.** Poverjenik: *Vamberger Mijo.*

Frančiškanski samostan.

Šajn Anton, carinar.

Jelenc Vatroslav, trgovec, posestnik, itd.

Vamberger Mijo, kr. gimn. prof.

Derganc Dragotin, dijak-naročnik.

Kette Mate, trgovec.

b) Varaždin. Poverjenik: dr. Križan Josip.

dr. Križan Josip, kr. gimnazijski profesor.

Milčetić Ivan, kr. gimn. profesor.
Raič o. Ivan, kap. vikar.

c) Zagreb. Poverjenik: Žnidaršič Franc.

*dr. Celestin Franc, kr. gimn. profesor v p., itd.

*Jelovšek Martin, kr. šolski nadzornik.

*dr. Kopač Josip, odvetnik, itd.

*Staré Josip, kr. real. prof., itd.

*Steklasi Ivan, kr. učit. profesor.

Badalić Hugo, kr. gimn. profesor.
Barlé Janko, kaplan.

dr. Bauer Anton, kr. vseuč. prof.

Bavec Josip, bogoslovec.

Benigar Ivan, kr. gimn. profesor.

Čitalnica grško-kat. semenišča.

dr. Dóčkal Jurij, lic. profesor.

Horvat Dragotin, bogoslovec.

Horvat Josip, pravnik.

Jager Ivan, tehnik.

Knjižnica kr. višje gimnazije.

dr. Kosirnik Ivan, primarij, itd.

Kovačić Blaž, bogoslovec.

Kuralt Franjo, tajnik gosp. društva.

Magdić Franc, kr. real. profesor.

Marn Franc, kr. gimn. profesor.

Mikolić Stanko, kr. real. profesor.

dr. Mušić Avgust, kr. gimn. prof.

Pasarić Josip, kr. g. profesor v p. in urednik.

dr. Pazman Josip, lic. profesor.

Rakuša Janko, kaplan.

Rubetić Cvetko, kr. real. profesor.

Smičiklas Tadija, kr. vseuč. profesor, itd.

Stožir Ivan, kr. real. profesor v p.

dr. Suk Srečko, kr. vseuč. profesor.

Tkalčič Ivan, knjižničar jugosl. akademije, itd.

Tomšé Josip, c. in kr. stotnik.

Tomšić Ljudevit, šolski ravnatelj.

Torbar Josip, kr. real. ravnatelj v p., itd.

dr. Trenz Ferdo, c. in kr. polk. zdravnik, itd.

Valjavec Matija, kr. gimn. profesor v p., itd.

dr. Vidrič Lovro, odvetnik, posestnik, itd.

Zadravec Vekoslav, bogoslovec.

Zagorac Štefan, kaplan.

Zbor duhovniške mladeži.

Žnidaršič Franc, kr. real. prof., itd.

d) Ostali kraji.

Bednja: Vojska Lavoslav, župnik.

Djakovo: *dr. Strossmayer Josip Jurij, škof bosenski in sremski, itd. itd.

Gospić: Kučak Štefan, kr. gimn. profesor.

Konščina: *Košček Ubaldo, župnik.

Pitomača: Cajnko Valentin, kaplan.

Požega: *Kos Anton, viečnik sudb. stola.

Reka: *Tabor o. Rupert, kap. gvardijan.

Samobor: Šusteršič o. Deodat, frančiškan.

Slunj: *Zor Lovro, okr. zdravnik.

Suhopolje: Bučar Viktor, kaplan.

Vinkovci: dr. Modestin Josip, kr. profesor. Št. 10 + 51 = 61.

10. Bosna in Hercegovina.

a) Sarajevo. Poverjenik: *dr. Jeglič Anton*.

Fazan Rudolf, gozd. komisar. dr. Unterlugauer Jakob, c. kr. san.
 dr. Jeglič Anton, kanonik, itd. načelnik.
 Nemanič Davorin, c. kr. gimn. ravn. Žnidaršič Jakob, c. kr. gimn. prof.

b) Ostali kraji.

Gradiška: Dulár Franc, c. kr. okr. živinozdravnik.**Trebinje:** Klobovs Ivan, c. in kr. voj. duhoven. Št. 7.

11. Rusija.

St. Petersburg: *Slavjanski dobrodelni komitet. Št. 1.

12. Bolgarija.

Plovdiv: Bezenšek Anton, realski profesor, itd. Št. 1.

13. Italija.

Palermo: dr. Musoni Franc, kr. tehn. prof.**Rim:** Opeka Mihael, modroslovec.

dr. Ušeničnik Franc, bogoslovec.

Žitnik Ignacij, duhovnik v zavodu Dell' Anima, itd. Št. 4.

14. Angleška.

Oxford: Morfill W. R., kr. vseuč. profesor. Št. 1.

15. Amerika.

*Jeram Peter, duh. v Shakopee.

Grilec Ivan, trgovec v Chicagi.

*Šusteršič Franc, duhovnik v Joliet.

Klemenc Matija, hišni posestnik v

Bernik Josip, miz. pomočnik v

Chicagi.

Chicagi.

Podgoršek Anton, bogoslovec.

Bilban Matija, duhovnik.

Stonič John v Chicagi.

Št. 2 + 6 = 8.

Pregled vseh društvnikov.

Vrsta	Imena škofijam	Število društvnikov				V primeri z lanškim le- tom naraslo ali palo
		častnih	usta- novnih	letnih	skupno	
I.	Ljubljanska	—	147	1000	1147	+ 82
II.	Lavantinska	—	73	445	518	+ 25
III.	Goriška	1	18	204	223	+ 24
IV.	Tržaško-koperska . .	—	13	140	153	+ 29
V.	Krška	—	4	118	122	0
VI.	Sekovska	—	9	31	40	— 1
VII.	Razne druge	6	23	128	157	+ 1
	Skupaj	7	287	2066	2360	+ 160

VI.

Umrli ustanovniki.

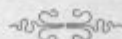
Tek. št.	Naslov ustanovnikov	Datum smrti	Leto
244	Uloga Josip, župnik, itd. pri Sv. Vidu	26. marcija	1892
245	Šimonič Ivan, duhoven v p. pri Kapeli	12. avgusta	1892
246	Šuta Ropert, dekan, itd. v Zavrču . .	14. novembra	1892
247	Jeraj Josip, župnik in č. kanonik v Žalcu	19. decembra	1892
248 *	Marn Josip, c. kr. gimn. profesor v p., č. kanonik, konz. svetnik, vit. Fr. Jos. reda, itd. v Ljubljani	27. januvarija	1893
249	Kaplenek Ivan, župnik na Blokah . .	6. aprila	1893
250	Kukovec Josip, župnik pri Sv. Andražu	30. aprila	1893
251	Vrečko Matej, župnik na Ponikvi . .	10. julija	1893
252	Dolinar Ivan, župnik v p. na Trati . .	16. julija	1893

VII.

Z „Matico Slovensko“ zamenjujejo knjige.

1. Matica srbska v Novem Sadu. (1864)
2. Matica gališko-ruska v Lvovu. (1865)
3. Akademija cesarska v St. Petersburgu. (1866)
4. Matica češka v Pragi. (1866)
5. Beseda umetniška v Pragi. (1866)
6. Družba sv. Mohorja v Celovcu. (1866)
7. Društvo pravniško v Pragi. (1866)
8. Srbsko učeno društvo v Belem Gradu. (1868)
9. Društvo sv. Jeronima v Zagrebu. (1869)
10. Matica moravska v Brnu. (1869)
11. Prvo društvo gabelsb. stenografov v Pragi. (1870)
12. Universiteta imperatorska v Varšavi. (1872)
13. Universiteta imperatorska v Moskvi. (1872)
14. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti v Zagrebu. (1874)
15. Knjižnica slavj. komiteta v Moskvi. (1877)
16. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor v Zagrebu. (1878)
17. „Smithsonian Institution“ v Washingtonu. (1879)
18. Bolgarsko književno društvo v Sredcu. (1882)
19. Matica srbska v Budišinu. (1882)
20. Universiteta imperatorska v Kijevu. (1882)
21. Jednota čeških matematikov v Pragi. (1884)
22. Kr. česka společnost náuk v Pragi. (1884)
23. Spolek arhitektov in ingénieurjev v Pragi. (1884)
24. Spolek čeških filologov v Pragi. (1884)
25. Češki muzej v Pragi. (1885)
26. Matica hrvatska v Zagrebu. (1886 vnovič)
27. Statistična komisija mesta Prage. (1889)
28. Muzealno društvo v Ljubljani. (1889)
29. Društvo „Pravnik“ v Ljubljani. (1889)
30. Uredništvo „Doma in Svéta“ v Ljubljani. (1890)
31. Češka akademija v Pragi. (1893)
32. Rusko geogr. občestvo v St. Petersburgu. (1893)

VIII.

Zaznamek književne zaloge „Matiče Slovenske“ in
kupna cena posameznim iztisom.

1. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1871. Uredil dr. E. H. Costa	—	gld.	50	kr.
2. Letopis „Mat. Slov.“ za ll. 1872—1873. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
3. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1874. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
4. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1875. Uredila I. Tušek in M. Pleteršnik	—	„	50	„
5. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1876. Uredil M. Pleteršnik	—	„	50	„
6. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1877. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
7. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. I. in II. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
8. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. III. in IV. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
9. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1879. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
10. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1880. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
11. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1881. Uredil dr. J. vitez Bleiweis-Trsteniški	—	„	50	„
12. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1884. Uredil E. Lah	—	„	50	„
13. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1885. Uredil Fr. Levec	1	„	—	„
14. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1886. Uredil Fr. Levec	—	„	50	„
15. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1887. Uredil Fr. Levec	1	„	—	„
16. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1890. Uredil A. Bartel	—	„	50	„
17. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1891. Uredil A. Bartel	1	„	—	„
18. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1892. Uredil A. Bartel	1	„	—	„
19. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1893. Uredil A. Bartel	1	„	—	„
20. J. Trdina: Zgodovina slovenskega naroda	—	„	60	„
21. J. Krsnik: Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije (II. popravljeni natis)	—	„	20	„
22. Erben-Rebec: Vojvodstvo Kranjsko	—	„	20	„
23. Erben-Rebec: Vojvodstvo Koroško	—	„	20	„
24. Slovenski Štajer. Spisali rodoljubi. I. snopič	—	„	25	„
25. dr. Ivan Geršak: Slovenski Štajer. III. snopič	—	„	30	„
26. Majciger-Pleteršnik-Raič: Slovanstvo I. del	—	„	50	„
27. I. V.: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku	—	„	10	„
28. J. Jesenko: Prirodnoznanski zemljepis	—	„	50	„
29. Rossmassler-Tušek: Štirje letni časi	—	„	40	„
30. Felloecker-Erjavac: Rudninoslovje	—	„	40	„
31. Pokorny-Erjavac: Prirodopis živalstva s podobami	1	„	16	„
Knjiga prirode:				
32. I. snopič — Schoedler-Tušek: Fizika	—	„	40	„
33. II. snopič — Schoedler-Ogrinec-Erjavac: Astronomija in Kemija	—	„	40	„
34. III. snopič — Schoedler-Zajec: Mineralogija in Geognozija	—	„	40	„
35. IV. snopič — Schoedler-Tušek-Erjavac: Botanika in Zoologija	—	„	50	„
36. J. Žnidaršič: Oko in vid	—	„	25	„

